

Archives et bibliothèque diocésaine de Quimper et Léon

Document numérisé

Source : <http://catholique-quimper.cef.fr/diocese/bibliotheque-et-archives.html>

2011

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Da lennerien Feiz ha Breiz</i>	1
2. <i>Plan d'une monographie paroissiale</i>	3
3. <i>Da betra eo mad ar C'houlouchou ?</i>	5
4. <i>Al Leanezed ag an Arabed</i>	16
5. <i>Bibliographie</i>	20
6. <i>Al Lusaden</i>	21
7. <i>Ar mab machagned ag ar vam gristen.</i>	22
8. <i>Ar pod ouarn ag ar girin (pod-pri)</i>	24
9. <i>Proverbes</i>	25
10. <i>Phrases bretonnes.</i>	29

Da lennerien "Feiz ha Breiz"

En eur zigèri ar pèvare blavez evit *Feiz ha Breiz nêvez*, e fell deomp, en eur drugarecât hor mignoned, en em laouennât gantho euz an tamig labour zo bed great epad an tri bloaz tremened. A dra zur al levr a 576 pajen zo bet great gant an trivec'h levrig, n'euz ebarz nag aour na perles ; gouscoude meur a vill lenner ha selaouer ho deus bed plijadur e lenn pe e selaou lenn ar pezh zo bed destumed bep daou viz el levrigou-ze.

Goulen a reat pell a ioa ma vije lakeat a nêvez *a vel d'an oll*, scridou an Autrou Guillou, maro Person e Penmarch ; al loden vrasa euz ar pezh zo bed great gant ar scrivanier bruded-ze a zo bed roed da lenn e *Feiz ha Breiz*. Meur a hini euz hon lennerien zo bed freskeat ho c'haloun gant brezoneg an Autrou Roudaut, Person eoz Plouziry. Peded hon deus an dud a volonteiz vad da drei galleg e brezoneg : al labour zo bed great mad meur a veach : ar pezh en deus great plijadur ha vad da gals lennerien. Comzed euz bed a beb seurt levrioù nêvez pe nêvezed e brezoneg, deus an implij a rear euz hor-iez euz evit deski essoc'h ha guelloc'h ar galleg : elsked hon deus gouzout a betec'h e teu cals euz hanoioù ar c'hêrioù hag an traoù all : ouspen eur veach oar bed eat a gostez, meur a veach ive gouscoude

oar en em gaved gant ar virionez. Meur a abaden c'hoarzin zo bed great ec'h ober anaoudégez gant lavariou ar re goz, epad ma testumed meur a gentel vad ha n'ho devezo great a zroug da zen ebed epad he vuez.

Er mare ma skrivomp kement-mâ, n'eus hano nemed a vrezoneg goapeat gant lod, dioualled mad gant lod all. Etouez an dristidigez a venn meur a veach beuzi calon ar Breizad, e caver c'hoaz tro da daol eur pennadig a gostez, evid kemered eur pennad ean, ar zamm pounner a vez var an diouiscoaz, pa veler oberou ha scriidou tud Breiz, ha pa glêver ho c'homzou dispoint ha direbech.

Feiz ha Breiz n'eo ket chomed eb lacât er penn kenta euz he c'helennadurez ar *Feiz*, hor brassa mad, evel m'he deus sonj, en amzer da zont, ma plij gant Doue, displega guella ma c'hello, an tenzor-ze zo dreist peb talvoudégez.

En eur rei meur a daol lagad d'hor iez coez a Vreiz, oump deued ouспен eur vech da gomz euz hor bro meurbed cared; ag el levrig divêza euz ar bloaz tremened, hon deus digored, divar-benn histor ar parrezioù, eun tam labour ag a blij d'an oll, ag a hell peb hini rei an dourn evid er c'hass mad da benn.

Goulén a reat levriou brezoneg da lenn: roed co bed ho goulén d'an dud. Epad an tri bloaz divêza-ma euz bed great marteze muioc'h a levriou brezoneg nêvez egod n'oa bed great ugent vloaz a ioa: meur a levr coez ive zo bed nêvezed, pe moullad a benn a nêvez. Ar voullêrien ag ar varc'hadourien levriou brezoneg, ha n'e ket bet atao ho micher euz ar re vella, ho deus gelled sevel eun tamig ho c'hein, ag ho deus bed en amzeriou diveza-mâ, dioc'h an tu-ze, eur gounidégez ha n'ho doa morse c'hoaz anavezad.

En em laouennaomp eta, kenvrois meurbed cared ha lenne-rien *Feiz ha Breiz* euz ar pezh zo bed falvezed da Zoue ha d'an dud ober dre an trivec'h levrig a zo bed eat epad an tri bloaz-ma beteg ennoç'h; ag evidomp da veled ha da glêved ar goal avelou e c'hoëza en dro deomp, kendalc'homp da zével hor spered ag hor c'halon varzu an Oll-C'halloudeg: caremp Doue, ha deomp gant hon hent eb fallgaloni, ha divar henchou ar bed-ma en em gavimp var eun hent eürusded ar bed-all, hent ar Baradoz benniget.

Evelse bezet great.

PLAN D'UNE MONOGRAPHIE PAROISSIALE

Dressé par M. le Chanoine Poré, Archiviste
du diocèse d'Evreux

Extrait de la *Vie Catholique* du 19 Juillet 1902.

1° Topographie

Situation de la paroisse : hameau, anciennes paroisses annexées : population, distance du chef-lieu de canton, d'arrondissement. Routes, rivières, curiosités naturelles. Usages particuliers, assemblées, châteaux, anciennes familles actuellement existantes. Industries locales.

2° Epoque préhistorique

Découvertes faites dans la paroisse : silex, menhirs, dolmens, tumuli. Les superstitions druidiques et païennes ont-elles laissé des traces ?

3° Epoque Gallo-Romaine et Franque

Voies romaines, établissements divers, sépultures ; mosaïques, statues, monnaies et médailles. Découvertes récentes.

4° Moyen-âge et temps modernes

Origines chrétiennes : saints personnages nés dans la paroisse ou ayant habité le pays. Existe-t-il des lieux qui soient l'objet de la vénération des fidèles ou d'un culte particulier ? Faits miraculeux, traditions pieuses.

Fondation de la paroisse ; son nom latin ; anciennes formes françaises du nom ; le titulaire ou patron de l'église, le patron du lieu. Signaler les chartes, les titres anciens, les documents divers se rattachant à son histoire. Fondations pieuses. Patrons présentateurs. Seigneurs de la paroisse. Anciennes confréries : charités, petites écoles.

5° Epoque de la Révolution

Souvenirs laissés dans la paroisse. Que sont devenus les prêtres pendant et après la tourmente ? Signaler les traces de l'exercice du culte dans l'église paroissiale ou ailleurs. Le curé constitutionnel, sa conduite, les souvenirs de famille.

6° Rétablissement du Culte

La paroisse actuelle ; son titre, date de son érection. Œuvres diverses, confréries, charités, écoles chrétiennes ; cercles de

jeunes gens, d'ouvriers. Lieux de pèlerinage. Liste des curés et vicaires depuis le Concordat ; notices biographiques. Faits religieux, visites épiscopales, missions et cérémonies importantes qui ont eu lieu pendant le XIXe s'ècle.

7° Archéologie

L'église : date de sa construction, de son agrandissement, de sa restauration : formes, dimensions, style. A-t-elle été consacrée ? Combien de chapelles, d'autels ?

Fonts baptismaux : confessionaux anciens : pierres tombales, inscriptions lapidaires, tableaux, statues en pierre ou en bois, meubles, boiseries, stalles, grilles en fer ou en bois, bâtons de confréries, torches de charité, tapisseries, peintures murales, verrières (armoiries, inscriptions) : donner une description exacte et détaillée et les dates approximatives.

La sacristie : trésor, reliquaires, reliques et leurs authentiques ; calices, ciboires, ostensoirs, encensoirs, chandeliers, croix processionnelles : ornements sacerdotaux anciens ou de provenance historique : anciens livres liturgiques depuis le XIXe siècle. Signaler tout ce qui a une valeur artistique.

Le clocher : sa forme, date de sa construction. Cloches, leurs inscriptions avec la date et le nom du fondeur.

Cimetière : croix, tombeau à signaler.

Archives paroissiales. En quoi elles consistent. Comptes de la fabrique avant et après le Concordat. Collections des mandements épiscopaux : registres de confréries, anciens papiers, baux et fermages.

8° Sources à consulter.

Archives paroissiales, papiers conservés dans les familles du pays.

Archives municipales. Registres des baptêmes, mariages et inhumations depuis le milieu du XVIIe siècle, ou même plus tôt jusqu'à l'époque de la Révolution. Registres des délibérations de la municipalité pendant la Révolution. Archives de l'Evêché.

Archives départementales, à la Préfecture. Série G. — Cartulaires de l'Evêché, du Chapitre : pouillés du diocèse ; fonds de paroisses et de charités. — Série H. — Abayes, prieures, communautés religieuses.

Da betra eo mad ar C'houdenhou ?

Feiz ha Breiz n'e deus lavared ger ebed c'hoaz divar benn an dra-ma : a beb tu gouscoude e Franc, dreist oll e Breiz, bro ar Feiz hirvidig, ne glêver ha ne lenner ken bemdez. Ar Scritur Santel a lavar : *Est tempus tacendi et tempus loquendi*. Eur mare zo da rei peoc'h, ag eur mare da gomz. Deuet eo ar mare evidomp da zisplega hor zonz var gementse ; ag e fell deomp gueled da genta petra eo bed ar c'houdenhou coz a ioa guechall, ha d'an eil petra eo ar c'houdenhou zo brema.

I

Ar c'houdenhou coz a ioa guechall

Pa dremenomp en eun tu benag, e cavomp alies var hon hent tiez eur gouent koz, pe e clêvomp rei an hano a *gouent* pe a *vouster* da eun ty ha n'euz ken var he dro netra ag a ziscueze e ve bed eno eur manac'h pe eul leanez benag.

An den neuze a jom a za ag a c'houlén pe outhan he-unan, pe ouz ar re zo ec'h ober hent ganthan, petra ho deus great ar venac'h pe al leanezed zo bet meur a gant vloaz zo e chom er c'horn douar m'en em gaver ennan, ha petra zo bed caoz ma n'eus ken ar seurt tud-ze eno.

Eb dont da gomz euz unan benag euz ar c'houdenhou-ze en he bart he-unan, ec'h eller lavared e zeus bed eno goazed pe verc'hed ha goude beza bed renet eur vuez direbech dirac Doue ha dirac an dud, o deus dre ho c'homzou, ho seridou, ho labourou a bep seurt, lakeat ho phoan da ober vad d'ho nessa, d'ar vro m'en em gavent enni.

Pa dreuzomp eur vro benag, e plij d'eomp gueled e pe stad ema an henchou emaomp e vont dreizho ; taol a reomp ive hon daoulagad var an douarou zo dirazomp : ha neuze m'en em gav e doare vad ag an henchou ag ar parcou-ze, e veulomp a galon pe zoken a c'hinou an dud vad ho deus great kement-all.

Baleomp dre kement c'orn zo e bro Franc ag en hor bro a Vreiz-Izel, ha ne gavimp evel coultz lavared-leac'h ebed n'eo bed ar c'houdenhou e renca an traou ebarz. Ar seridou-coz a lavar deomp e pe stad truezus en em gave guechall an oll broiou goloed a goajou braz hag a ioa enno a bep seurt loened gouez ne glaskent nemed laza an dud ag ar chatal divardro.

Eun devez benag e clêved lavared o doa ar chasseourien, eat varlerc'h al loened gouez-ze, caved eun ermit santel er c'hoajou bras-ze, ha dre he zantélez evel sant Korantin, kenta Escop Quemper, a ioa deued a benn da veza mestr var an anevaled-ze ha da c'hounid zoken calon kement den a dostea outhan. Ar brud euz he zantélez a ia eb dale dre ar vro, ag e veler e tiredeg a bep tu goazed zoken euz al lignez huella evit beva dindan he zourn, gant nerz ha sclerijen he aliou zantel. Er beden hag el labour e tremenont ho amzer : ag al labour-ze a laca an douarou tro var dro da zougen ed puill, ag an torgen-nou braz a deu da gompiza evit beza henchou bras.

Epad an amzer-ze an dud divar dro a deue da gaout ar venac'h-ze evit deski gantho labourât ho douarou, ha gounid ho-unan ar bara a ioa red dezho da gaout evid en em vaga hi ag ho zud, el leac'h mont bemdez, evel m'oa ar c'hiz fall d'ar mare-ze, d'en em ganna an eil rummad tud oc'h eben, ha d'en em laerez euz ar pezh a gavent a vella, pe zoken d'en em laza.

Calz euz an dud-ze a deue da gaout ar venac'h ne anavezent ket c'hoaz ar guir Doue. En eur glêved prezegennoù ha comzou santel ar venac'h, en eur daol evez ouz ho buez direbech, ouz ho c'harantez vraz evid ho nessa, e tigorent ho daoulagad var ho dallentez; ag e c'houlennent beza digemeret e niver servicherien ar religion a deue da ober evel Sent ag Elez deuz tud ar bed mâ.

Ar gouent venac'h a deue eta da veza evid tud ar vro evel Baradoz an douar el lec'h ma cavent peb tra evid mad ar c'horf ag an ene. Al labour a ioa ec'h ober tud a zoare deuz an dud gouez-ze ne veze ket great en eun devez, nag en eur bloaz, na zoken alies e cant vloaz : rag an droug-spered ne eane morse da ober a beb seurt evid clasc er freuza. Cetu ar pezh a lennomp e buez ar zent-ze ho deus saved couenchou, ha dreist oll e buez Sant Beneat en deus tremened he vuez oc'h enebi, e vrezellecât oc'h enebour braz an eneoù.

Re hir e ve displega ama ar burzudou zo bed great a eneb ar spered fallac-ze ag eun devez a boulze tud fall da essa lacât ar Zant-mâ d'ar maro, eun devez all a bile ar vogerioù a vezed e sevel, ho lakea da goueza var gein al labourerien a veze lazed meur a hini anezho. Sant Beneat dre nerz he bedennioù ha sin

ar groaz a deue da renta dezho ar vuez, ha da gass da benn al labourou e veze ec'h ober en he gouenchou.

Evel a oar peb hini, n'eo ket avoualac'h evid an den gounid he vara gant c'houezen he dal ha poan he zivreac'h : eun tam descadurez var ar pezh a zell var eun dro ouz mad ar c'horf ag hini an ene n'eo nemet evit laouennât calon an den reuzeudig zo e ren he vuez dre henchou ar bed-mâ.

Ar scoliou a roe an descadurez-ze e peleac'h e vezent eaved ? Er c'houenchou, ag eno ebquen d'ar mare ma teue zoken tud galloudus ar bed-mâ da gemeret fouge deus na ouient na lenn na scriva, ha n'oa evitho ken micher nemet d'en em ganna ouz an dud all ha da vressa dindan ho zreid ar re n'oant ket crenvoc'h egetho.

Ar re n'oant ket crenvoc'h egetho. — Kementse a zigass da zonj deus daou rum tud ag o deus caved scoazel e skeud ar c'houenchou.

Da genta ar re a ioa mistri var ar broioù p'en em gavas var-nezho tud gouez dioc'h costez an Hanter-Noz (hanved e galleg les Barbares du Nord). En ho encrez tud ar vro ne ouient ket peleac'h en em denna. E peleac'h ? Dont a ra da zonj d'ezho euz an dud a ne grenont nemet dirag Doue ebken : ha neuze buana ma c'hellont e redont etrezeg ar c'houenthou a ioa enno tud da gomz ouz ar bourrévien-ze evel ma reas sant Beneat ouz ar roue criz Totila.

D'ar mare ma veve Sant Beneat, ar bobl hanved ar Gothed a ioa mistri en Itali. Ho roue Totila o veza clêved hano euz den santel ar menez Cassin en em lakeas en hent evit mont d'he veled. Lavared oa bed dezhan n'oa na divinour na sorcer ebden er vro ec'h anaout an traou cuzeta evel m'ho c'hanaveze Beneat. O veza en em gaved tostig da venez Cassin e zonjas rei he viscamanchoù a roue da unan euz he zervicherien, hanved Rigon, ha cass meur a zen-all da zerc'hel compagneuz dezhan. Ar re-mâ a ioa ive guisket caër, ha carged gant ar Roue da renta da Rigon dirag an den santel Beneat an enorioù a veze rented dezhan he-unan.

P'en em gavjont e kichen dor ar gouent, e veljont azezed, eur pennad mad dioutho, an den santel Beneat ag o lezas, heb sevel en he zav, da dostât outhan. Pa voent en em gaved tost avoualac'h evid clêved he vouez, Beneat a lavar dezhan : Vamab, taolit divar ho tro ar viscaman a zougit : ne ket deoc'h eo. O clêved kement all, Rigon ag ar re ioa ouz he heul a gouez

d'an douar spounted oll, ha goloed a vez abalamour ho doa clasked ober goab euz eun den ken goueziec. Aben eur pennadig e savont en ho zav eb credi tostât ouz Beneat, ag e tizroont da lavared d'ar Roue petra zo c'hoarvezed gantho.

Neuze ar roue Totila a deuas he unan da gaout an den Doue. Kerkent ha m'er guelas a bell azezed, ne-gredas ket ive tostât outhan : ne ell nemed en em daol d'an douar. Beneat a lavaras dezan aben diou pe deir gnech : Roue savit en ho sav, ag evel ne zave ket, servicher an Autrou Doue a dostâs outhan evit en lacât da zevel. Rebech a reas dezhan he oberou fall, ag e berr gomzou e lavaras dezhan petra dlle c'hoarvezout ganthan : « Ober a rit cals a zroug, eme ar zant ha great oc'h eus bete vreman : paouezit da ober traou displeal. Mont a reoc'h eun devez e kear Rom, ha treuzi a reoc'h ar mor : nao bloaz c'hoaz e viot Roue, ha d'an degved blavez e varvot. » Ar roue a voe strafuilled oll gant ar c'homzou-ze, en em erbedas ouz pedennou ar Zant ; ag o veza en em denned, e paouezas da veza ken eriz ha m'oa bed oc'h ar boblou a gavas var he hent.

Aben eur pennad goude e zeas da Rom, goudeze e treuzas ar mor evit mont en enezen Sicil ; ha d'an degved blavez abaoe m'oa Roue, e collas he Rouantêlez ag he vuez dre varnidigez leal an Autrou Doue.

Ar pez a reas an den santel Beneat evid mired ouz tud galloudus he amzer da veza didruez ouz ar re all a zo bed great gant cals a zent all saved gantho couenchou, ag en eun doare pe en eun doare all, ho deus astenned ho dourn ha saved ho mouez evid mired ne vije vouasked pe vressed ho nessa dindan treid ar re all.

Hor Zalver Jezus-Christ a lavar en he Aviel oa deued evid zilvidigez an oll var an douar, evid gervel ar paour evel ar pinvidig da gaout he lod e rouantêlez he Dad ag ho hini.

Sant Paol, dibabed ganthan etouez he enebourien evid prezeg he lêzen ha skigna rouantêlez he Dad dre ar bed oll a lavare divezatoc'h ne lakea ket a gem etre ar paour ag ar pinvidic, ar mestr ag ar zervijer : oll, emezhan, oant bugale da Zoue. Etouez ar re a c'hounezas d'an Aviel en em gavas eur sclavour hanved Onesim ag a ioa bed tée'hed dioc'h ty he veste Philemon gounezet ive d'ar guir Doue gant sant Paol he unan. Epad m'edo ar zant-mâ er prizon e Rom e cavas eno Onesim ag el lakeas da veza eur guir diskibl da Jezus-Christ. Neuze er

c'hassas en dro da dy he vestr gant eul lizer ag a lavare ebars kement-mâ da Philemon : « Scriva a ran deoc'h, va breur, an nebeud geriou-mâ evid ho trugarecât euz ar vadêlez oc'h eus bed evid ho predeur e Jezus-Christ : en ober a ran c'hoaz evid ho pedi da zigemeret mad en ho ty ar mab a zo ganed din er prizon, m'e fell din lavared ho sclavour Onesim. Guêchall n'en doa ket cals a dalvoudêgez evidoc'h : bremâ e talv kalz ha deoc'h ha din-me. Sonjet em eus derc'hel anezhan ganen, evid el lacât da ober evidon ar pez a reac'h oc'h unan p'oun bed en ho ty. Guelloc'h e cavan gouscoude e tistrofe davidoc'h eur pennadig. Resevit anezhan, n'eo ken evel eur sclavour, mes evel eur breur e Doue a garan calz ag a garoc'h ive oc'h unan. »

Eur breur e Doue : cetu ar pez zo bed roed da anaout gant lêzen an Aviel : er c'houenchou ive penaos e teuer d'en em henvêl an eil egile, ma n'e ket dre an hano a vreur hag a c'hoar ? Ar geriou *frêred, seurezed* n'int nemed an hanoiou galleg a vreur ag a c'hoar. Emaor e c'houlén a bep tu ma vo lakeat an oll rummou tud da dostât an eil ouz egile. Ha n'e ket eno ar pez zo bet great a heb amzer er c'houenchou ? Ha tud ar c'houenchou-ze pa zeont er scolioù, en hospitaliou dre an oll broiou da entent ouz clenvejou ar c'horf ag an ene, ha lacât a reont kem etre ar paour ag ar pinvidig, ar vorianed hag an dud a liou sclear ? Sant Per Claver, missioner en Ameriq, o veled pegen truezus oa stad ar vorianed a ne blijê ket d'an oll tostât outho abalamour d'ar c'huez fall a loskent, a reas ar bromessa da zervicha ar vorianed ebken beteg fin he vuez, abalamour e vele enno bredeur dezhan, prened evel dan gant an Autrou Doue. Goude he varo, araoc ma voe sebelied he gorf, ar vorianed, goazed ha merc'hed, a ioa en dro d'ar c'horf santel en eur scuilla cals daelou : cetu, o burzud ! ma teu ive daelou deuz daoulagad an hini maro. Guelit eta, eme ar vorianed, *hon tad* zoken a ziscues deomp he garantez goude he varo.

E pelec'h en doa desked sant Per Claver ar garantez-ze e kenver he nessa ?

E couenchou an Tadou Jesuisted, ar relijiuzed-ze ho deus adet kement a oberou mad e kement leac'h m'int tremened, ag abalamour da ze an droug spered ag he vevélien ho deus bed a heb amzer kement a gassoni outho.

II

Ar c'houchou zo breman.

Goude beza lavared eur ger bennag divar benn c'houenchou an amzer guechall ag ho deus renked peb tra evit mad an oll er broiou m'int bed saved enno, guelomp breman petra-ra hirio c'hoaz ar c'houchou goazed ha merc'hed emaoz oc'h o zaol d'an traon, a zo red dezho mont er meaz a Franc, en em denna er broiou all : pe seurt rebech a zo da ober dezho ?

Dioc'h an oberou, ha n'e ket dioc'h ho c'homzou eo red barn an dud er bed-mâ.

An dud, goazed ha merc'hed, zo e chom er c'houchou, ho deus great ag a ra c'hoaz ho oll deveriou : 1° e kenver an Autrou Doue oll-c'halloudeg, crouer an Env ag an douar ; 2° e kenver ho nessa.

En Aviel e lennomp e teuas eun devez diskibien hor Zalver da c'houlou outhan deski dezho pedi ; ag e tescas dezho ar beden caër-ze : « Hon Tad zo en Env. » ag en em gav destumet ennhi kement a eil an den da c'houlou evithan he-unan, evid he nessa ag evid an Autrou Doue. Ar beden a dle beza alies var hor muzellou, eme hor Zalver he-unan, pa lavar en eul lec'h all euz he Aviel : « Red eo pedi bepred ag eb paouez morse. »

Ag ober a ra an dud kementse ? Eun dra sclear eo al loden vrasa anezho, a eiler da lavared, ne reont ket mad an dever-ze, pe n'er greont tam ebet : ar pezh a zo caos marteze ma comz deomp an abostol sant Yan deuz ar gounnar zo en Doue a vevo a dreuz an oll cantvejou.

An oll gristenien a oar petra a reas an den santel Abraham evit mired oc'h breac'h an Autrou Doue da skei var gear Sodom : selaoued e vije bed he beden ma vije bed caved netra nemed deken a zoare er gear vras-ze : ne heljot ket ho c'haout.

Ar prophet Moyses a veze galloudus avoualac'h he beden evid mired oc'h counnar an Autrou Doue da goueza var bobl Israël. Ma voe clêved an Oll-C'halloudeg o lavared d'ezhan : *Lez ac'hanon, prophet, da skei varnezho ervez m'eo red en ober*. Mes ar prophet en em erbede, eme ar Scritur Santel, oc'h an Autrou he Zone en eur lavared : Perac, Autrou, kement counnar oc'h ar bobl oc'h euz bed, ar vadelez da denna euz an Egypt, en eur ober kement a varzudou ?

Mar grit droug dezho, tud an Egypt a lavaro evelhen : Dre fallagriez en deus Doue Israël tannet he bobl euz hon touez evit,

en lacât d'ar maro er menezioù. Ho pet truez, Autrou, oc'h an dud-ze ag ho deus great displijadur deoc'h, ha bezit sonj euz ar promesaou caër oc'h eus great evitho, p'oc'h eus discleriet e vije ho niver ken bras ag hini stered an Env. — Ha Doue, eme ar Scritur Santel, a jomas eb skei var he vugale.

Guelomp dre eno, petra a ra ar beden var galon an Autrou Doue. Hor Zalver en deus great meuleudi ar beden great gant an den en he bart he-unan, en eur lavared e tenio Doue da zelaou ar beden-ze pegen euzed benag eo d'an oll, evithi da veza anavezad nemed gant Doue. Brassoc'h meuleudi en deus roed gouscoude d'ar pedennou great gant daou pe dri a deu da unani ho mouezioù en he hano evid en em erbedi oc'h Doue he dad : me, emezhan, a vezo gant plijadur en ho c'hreiz.

Petra a rear er c'houchou ag en noz ag en deiz, nemed an diou seurt peden-ze. Mareou a vez peb hini a laca da zevel etrezeg an Autrou Doue huanadou he galon, ervez ma vez poulzed gant ar Spired Santel. E mareou all merked gant reolen an Urz e tilêzer peb tra ag en noz ag en deiz, ar c'housked, al labour evit mont oll assambles da ober ar pezh zo hanved gant Sant Beneat, *Opus Dei, labour an Autrou Doue*, da lavared eo, ar pedennou-ze kemered er Scritur sac' gant hormam zantel an Ilis evid meuli an Autrou Doue, en trugarecât euz he vad oberou e kenver an den, en em erbedi outhan evit m'en devezo truez ouz ar bec'hêrien baour, ha goulou evid an oll ar pezh zo red evid ober ar zilvidigez.

Dever ar beden zo great evit guir gant an oll gristenien, mes beza e zeus tud ag a zo carged da ober al labour-ze ag evitho ho unan ag evid ar re all. Ar velêien zo er parrezioù a lavar ar pedennou-ze evid en em zerc'hel e santêlez ho stad, ag ive evid mad an Ilis ha zoken an oll dud zo var an douar.

Ar velêien-ze, pell an eil dioc'h egile, direnked e peb mare en noz evel en deiz evit mont var dro ar re glanv, pe evid ober labourou all var dro ar re veo ag ar re varo, ne ve ket eas dezho en em gaout dastumed en eun niver bras avoualac'h evid sevel ha cass da benn ar c'hanaouennou-ze ha goude beza laouenneat calonou ar re zo var an douar, a ia var eun da deperat Calon an Autrou Doue ha da laouennat sent ar Baradoz. En eur gouent ebken, etouez tud distag deus peb tra, prest e peb mare da lamed gant al labour santel-ze eo oc'h hell an dra ze beza great en deare ar vella.

Pa vez hano da zifen ar vro zo en em gaved ennhi enebourien, peb den a zo he zever ober ar pezh a hello evid cass an dud-ze var ho c'hiz. Neuze gouscoude e plij deomp gueled en hor c'hichen guir soudarded dilézed gantho ho zud, var ho choug guiscamant difennourien ar vro, en ho daouarn an armouze ho deus deskéd epad eur penniad brao a, amzer o lacât en implij, en ho phenn ar vistri-ze a n'ho deus bed biscoas ken micher nemed hini ar brezel : en dud-ze eo e lakear ar fizianç ; varnezh eo counter evit digass a nêvez ar peoc'h ag an urz vad.

Kementse a zo eur skeuden deuz ar pezh a ra ar venac'h, ar religiused, al leanezed a beb urz pa deuont ervez comz ar Roue David « *septies in die laudem dixi tibi : seix guech bemdez em eus caned ho meuleudiou* » e ty ar beden, an Iliz, aben seiz guech, da lavared ar pedennou-ze great gant comzou Doue, re hor mam santel an Ilis, ha re ar zent brassa zo bed en hor raoc er bed-mâ.

Etouez ar pedennou-ze, evel curunen, evel an dra vella a galz, e vezo caned an Oferen santel ha n'eo ken an den eo en em erbed oc'h Doue an Tad, mes Mab an Tad-ze, guéhall en em c'hreat den, maro var eur groaz evid silvidigez an dud eo a deu, dre eur burzud a garantez, d'en em ginnig a nêvez dre zaouarn ar bêleg d'an oll-C'halloudeg ha da bedi en hano he oll vugale.

Ar pedennou-ze zo great er c'houenchou evit mad ar re ho lavar, evit renta da Zoue an deveriou en deus guir da gaout digant peb den : lavared int c'hoaz evid mad ar re, ha var ho meno n'ho deus ket a amzer da ober eun dra ken eaz ha ken plijadurus da ober, evel ive evid ar re zo ken bras ho niver a ne fell ket dezho en ober pe zoken a ra ar pezh a ellont, evel guir diaoulou ma zint, evid mired na vo great morse ag e neb leac'h peden-ebed.

Ar beden gouscoude zo evel huanaden an den etrezeg an Autrou Doue. Evel m'eo red d'an den tenna he balan evid chom beo, evelse ive eo red d'an den en em erbedi ouz he Dad a zo en Env. Caer en deus ar c'hrouadur sonjal ha lavared ar pezh a garo er bed-ma, netra ne hell en distaga dioc'h he dad ag he vam ket ha ma chomint beo ganthan : evelse ive en em erbedi eur vech an amzer oc'h an Doue beo, hon Tad, hor C'hrouer ag hor madoberour, a zo eun dra a ne hell den chom eb en ober dindan hoan da veza eur c'hrouadur fall. El leac'h ma vez eur c'hrouadur digalon ha dizemt oc'h he dad ag he vam, he vren-deur, he c'hoarezed a ne dleont ket ober ar pezh a hellont evid

digoll ar gerent-ze euz ar boan zo great dezho gant unan euz ho bugale ?

Cetu ar pezh a glasker da ober er c'houenchou : red eo pedi bepred ag eb paouez morse, eme Hor Zalver en Aviel : eun dever striz eo eta : ha ne ra ar c'houenchou nemed sicour an dud da baea ho dle e ty an Autrou Doue. Mar deus enebourien oc'h en em gemered outho, o clasc ho scuba divar douar Franç, e zeus ive, a drugare Doue, cals re all, mignoned dezho ag oc'h en em erbedi ouz ho phedennou, a zalc'h dezho cals a anaoudé-gez vad evid al labour vraz-ze euz ar beden a reont evid ar bed oll.

D'an eil, ar re zo er c'houenchou a ra ive ho deveriou e kenver ho nessa, ervez gourc'hemen an Autrou Doue ag a garg peb hini ac'hanomp da daol evez ouz he nessa : *Mandavit Deus unicuique de proximo suo*, a lavar deomp cared hon nessa eveldomp hon unan : *diligens proximum tuum sicut teipsum*.

Sant Augustin, el levr en deus great divarbenn ar gelennadurez christen, a lavar deomp e zeus daou rum oberou a drugarez e kenver an nessa : lod a zell oc'h ar c'horph ; lod all oc'h an ene. Seiz, emezhan, zo e peb rum : 1° rei da zebri d'ar re ho deus naon ; 2° rei da eva d'ar re ho deus sêc'hed ; 3° guisca ar re n'eo deus ket a zillad ; 4° prena ar re zo couezed e reng ar sclavourien ; 5° mont da veled ar re glanv ; 6° rei digemer d'an dud estren ; 7° sebelia ar re varo.

An oberou a drugarez evid an ene a zo ive seiz anezho : 1° Digass var hent an dever an neb zo pelleat diouthan ; 2° Kelen an dud eb descadurez ; 3° rei aliou mad d'ar re o deus ezom ; 4° pedi Doue evit silvidigez an nessa ; 5° laouennât ar re zo er glac'har ; 6° gouzanv a galon vad ar c'homzou poanous da glêved ; 7° renta ar vad evid an droug.

Goulen a ran oc'h kement-hini a lenn kement-mâ ag a oar ped urz goazed ha merc'hed a zo diouaned en Iliz an Autrou Doue, a beza e zeus eur boan benag pe a gorph pe a spêred a eil en em gemered oc'h an den er bed-mâ a ne ve ket caved eul louzou benag en he eneb en unan pe unan euz ar c'houenchou-ze ?

Er mare ma skrivomp ar c'homzou-ma e maor a beb tu e cass aluzennou : caer d'ar besketerien baour ze a ioa e tua gant an naon, ho zud ag hi ? N'eus nemed meuleudi da rei d'ar re a ra an dra gaer-ze da dud ag en despet d'ho nerz ha d'ho yaouankiz zo en em gaved ar berrentez boued gantho. Seurezed vian ar

beorien oajed, leanezed diouaned en hor bro a Vreiz, a ra an dra-ze ha meur a hini euz an traou all a drugarez n'e ket eur vech, n'e ket epad eur pennad berr a amzer, mes bemdez e pévar c'horn ar bed ; clasc a reont a zor da zor an aluzen evid an dud oajed a roont dezho ar pe vella euz ar peza gavont, epad ma talc'hont ar pe falla evitho.

Ag ar peza a ra al leanezed-ze zo great gant an oll couenchou en eun doare pe en eun doare all : lod dre ar scolioù christen a dorr an naon ag ar zec'hed en deus an den a gelennadurez christen : lod all en hospitalioù a entent oc'h tud clañv gant peb seurt clenvejoù alies euzus. Re hir e ve conta ar burzuadou a beb seurt a reont evid mad ho nessa : en amzerioù divêza-ma ar re zoken a zo e labourât d'ho c'hass euz ar vro ho deus great ho meuleudi, ha tud a n'int ket re zouged a galon evit an urziou-ze ho deus disclêried a vouez huel oant « caera ha talvoudeca tra zo e Franç.

Rebechou a rear d'ar c'houenchou

Ma c'herru eur goal dra benag gant ar c'houenchou, n'ho deus ket leac'h da glem : perag ive ne baeont ket an taillou, ar guirioù evel ar re all ?

Piou en deus lavared deoc'h ar gaou-ze ? N'eus couent ebet e Franç a ne baeke ket muioc'h eget na ra an dud all. Rag e diou pe deir doare e rancont en ober : ag abalamour da ze ho deus enebed keit ha m'ho deus gelled en ober : ha c'hui, a ne rafac'h ket kement all ma ne eanfet da zisplua ac'hanoc'h dindan eun digarez pe eun digarez all. Al loden vrassa euz an dud zo er c'houenchou n'int ket a lignez goal binvidig : n'ho deus digassed gantho euz ho c'hear d'al leandi nemed descadurez ha bolontez vad : m'ho deus ar peza zo red evit mont en dro, eo e veza ma zint kempen. Hag ouспен-ze oll ho deus aluzennoù da ober, tud ezomeg da zicour, ag e velit dre eno n'e ket dizoare e teufent da glem m'eo red paea diou pe deir guech pa ne ranc ar re all en ober nemed eur vech.

Mad, ar brud ho deus gouscoude da veza tud didalvez a ne reont ket cals a dra euz ar mintin beteg an noz. C'hui ho zamall var gementse : cals re all a gav abegenno abalamour ma labouront re, a gav dezho : ar peza a vir oc'h ar re all da c'houid ho bara.

Da genta e lavarin var gement-ma, oc'h ellont, evel peb hini, ober ar peza a blij dezho : al liberie zo eun dra gaer, ha ne

ouzon ket perac e teuit c'hui da lacât ho fri el lec'h n'oc'h eus tam ezom d'en ober. Tud ar c'houenchou n'en em emellont ket euz ar peza a rit : grit evitho ar peza a garfac'h a ve great evidoc'h.

Ah ! ne labourer ket er c'houenchou ! Nag a bed a hini eat en tiez-ze e credi ne vije ket ken tenn varnezho, a zo deuet var ho c'hiz ha distroed d'ar gear p'ho deus gueled eo ar c'hontrol eo a zo guir. Kit ive, mar kirit, ag e velot ha guir eo kementse.

Labourât a reer sur er c'houenchou, ha zoken labourou talvoudeg evid an oll.

Al labourêrez douar zo bed casset var araog gantho : ar peza en discuez selear eo ar reng kenta zo bed roed dezho meur a veach pa veze hano da veled piou a zalc'he he zouarou ag he diêgez en doare guella.

Al labour a reont er scolioù ne dle ket, fizianç em eus, beza great fac varnhan. Ar vugale zo bed er scol gantho a ell derc'hell sounn ho phenn etouez an dud yaouanc all euz ar c'harter, abalamour d'an descadurez vad ho deus bed : ag ouспен-ze eun dra vad eo (en disclêria a dleer a vouez huel, er mare-ma ma fell d'ar gouarnamant ne ve ken scol nemed he hini), eun dra vad eo e ve diou scol an eil dirag eben evid ma poanio muioc'h da zeski ag ar vistri ag ar re zo er scol gantho.

Marteze, gouscoude, tud ar c'houenchou n'o deus ket an descadurez a roer bremâ d'ar vistri ha d'ar vugale e scolioù ar gouarnamant.

Diouallit, mignon paour, da fazia var gementse ; rac brema e zeus var dro eiz vloaz, er bloaz 1895, eun den a zescadurez vras a Baris, an Autrou Berthelot, a lavaras evelhen e scolach ar Sorbonn : n'e ket ar religion, emezhan, nag an dud zo oc'h he heulia eo e deus morse digassed d'an dud eur virionez da ober vad dezho, na lakeat ar beva da vellat en ho zouez.

Diouallit, Autrou, a voe lavared dezhan antronoz gant ar gazetten *ar Franc Libr*, daou vanach, Odon ag Arduin, eo ho deus renked lizerennoù an alphabet evel m'emaint brema, ar peza n'en doa great den ebet en ho raoc. Eur manach all ive, hanvet Gerbert, deuet goudeze da veza Pab dindan an hano a Sylvestr II, eo en deus digassed deuz tu ar Zao-Heol da du ar C'huz Heol, ar *chiffrou arab* a rear implij anezho hirio : ar peza zo mad evidoc'h ag ho seurt. Autrou, pa labourit var dro ar *chimi*. Eur manach all, Albert ar Saoz eo en deus great ar genta *ballon* evit sevel en ear. Ar manach Albert ar Braz, a

urz sant Dominiq, en deus great ar *boussol* quenta, da lavared eo an nadozen-ze a dro aſao e tu an Anter-Noz, ag a deu er giz-ze da hench a dud a vor. Ar manac'h Despina en deuz great al lunedou kenta, ar pezh a ra cals a vad, Autrou Berthelot, d'an dud ber-veled. Sant Bonavantur, manac'h a urz sant Frances, eo en deus da genta roed da anaout, c'huec'h cant vloaz zo, an domder, ar sclerijen ag an nerz a deu euz ar memez leac'h : tud hon amzer ni a grede oa hi da genta eo ho doa caved an dra vraz-ze. Ar manac'h Beda eo en deus da genta roed da anaout penaos ag evit petra e teu ar mor da zevel ha da zisken. An daou vanac'h Lana ha Beccaria eo ho deus dizo-loed lezennou an *electricite*. Al lean Guy d'Arezzo eo en deus caved seiz *noten* ar musiq : eun all hanved Magnan en deus great ar c'henta *microscop*, lunedou da veled an traou bian-bian.

Eur manach, Roger Bacon, en deus roed deomp ar poultr : nebeutoc'h a dud a lazer abaoe er brezelioù. Eur relijius, Barranti eo en deus great ar vistign kenta (frein) evit ar c'hirri-tan. Jesuisted eo ho deus roed deomp ar gaz evit sclerijenna : er bloavez 1815 en Ameriq eo bed great an dra ze evid ar vech kenta. Ar pezh a zell ouz ar *geographi* evit pevar c'horn ar bed a zo bed renked gant an tadou Jesuisted ag hirio c'hoaz, caer a zo, a ra scol e 95 langaj. En ho scolioù eo bed saved, antercant vloaz zo, al loden vrassa euz an *officierien* var zouar ha var vor.

Ha goulennit goudeze da betra eo mad ar c'houenchou ag ar re zo e chom enno ?

Istorioù coz ha nêvez

AL LEANEZED AG AN ARABED

El lizer en deus scrived n'eus ket pell hon Tad Santel ar Pab Leon XIII divar-benn an Urzioù goazed ha merc'hed, en deus lavared kement-ma : « Ar re, emezhan, a ia en Urzioù-ze, a deu da genta d'en em lacât en hent evid sevel da eur zantêlez vrasoc'h, ha goudeze, o veza crêneat ho eneou, a deu da labourat vardro silvidigez ho nessa, ha da entent oc'h an dud poanied zo ken bras ho niver var an douar. Etouez ar re a deu dre ho ma-doberou da ziscuez er giz-ze ho c'harantez hirvidig, bugale

Franç, emezhan, laouen oun o veled kemense, ho deus eur *plac a enor*.

Evid discuez pegen guir eo comzou an Tad Santel, roomp da anaout ar pezh zo bed lavared divar benn kement-mâ el levrig : *Ar Missionou catholic*.

I

Brema e zeus eur pennadig amzer, en eun hent houarn euz an *Algeri*, en em gavé diou leanez euz urz Seurezed guen ar vro-ze : en ho c'hichen oa saved daou Arab deus religion Mahomet. Unan euz an daou-mâ, goude beza epad div heur dioc'h tu huanaded comzou he religion, a lavaras da unan euz al leanezed :

— Leanez, lavarit din, ha pedi a ellit epad ker pell amzer ha ni ?

— Ni bed pelloc'h egedoc'h-c'hui, Autrou, rag Jesus-Christ en deus gourc'hemennet deomp pedi bepred, ag eb paouez mor-se. Pa deu an teod da roi peoc'h, ar galon a hell c'hoaz comz ouz Doue.

An Arab a jomas da zonjal eur pennad, ag a lavaras evelhen :

— Ho peden a zo mad, ag ho puez a zo ive. Eun dra ebken a garfen da anaout : al leanezed evelloc'h-c'hui ne zimezont ket : credi a reont eta e c'houzont guelloc'h an traou eged an Autrou Doue, ag en deus guechall lavaret d'an oll : *Dimezit*.

— Ar gourc'hemenn ze, Autrou, a ioa mad p'oa en nêvez great ar bed-mâ, evit lacât niver an dud da greski var an douar. Doue ne ra ken eun hevelep gourc'hemenn p'e guir e zeus brema tud avoualac'h.

— En hon touez-ni Arabed, e caver mad gouscoude e teufe an oll merc'hed da zimezi.

— Etouez ar gristenien, Autrou, ec'h hellont dimezi pe chom eb en ober : ag e caver mad gueled peb hini ec'h ober ar pezh a blij dezhan.

— Ha perac, c'hui, leanez, n'oc'h ket dimezed ?

Cetu ama, Autrou, evid petra. Eun devez em eus lavared d'am c'halon : beza e zeus cals bugale ha n'ho deus na tad na mam evid ho zevel, cals a dud oajet ha n'ho deus bugel ebet evid rei scoazel dezho, cals a dud clañv ha n'ho deus den da entent outho, cals a dud glac'hared ha n'ho deus den da rei dezho laouenedigez. Ha guir eo kemense, Autrou ?

— Ia, guir avoualac'h, eme an Arab en eur denna eun huanaden : ha neuze, leanez, petra oc'h euz great ?

— Neuze em eus lavaret ennhon va-unan Ne zimezin ket, ha n'em bezo ken tud var an douar nemed an niver bras a dud zo en eur boan benag. Mam e vezin d'ar re n'ho deus na tad na mam : evel eur verc'h ar vella e vezin evid ar re goz dilêzed gant an oll : entent a rin ouz ar re glanv ; laouenât a rin, hervez va galloud, kement hini zo en anken. Ag oun deued, Autrou, etouez an Arabed, ho kenvroiz, evid ober ar pezh am eus lavaret. Ha selear eo evidoc'h, brema, perag em eus lavared : *Nan, ne zimezin ket.*

— Pegement, leanez, a zo lavaret da rei deoc'h evit-se ?
 — Baradoz ha mignonniach an Autrou Doue.
 — Gouarnamant ho pro a dle ho paea mad.
 — Ne ro ket din eur guenneg.
 — Ha gueled a helfen ar re goz a ententit outho, kercouls ag ar vugale a zervichit da vam dezho ?
 — Kit da gêriou Atrais, Biskra, Arris, ag e velot ar re glanv ag ar re goz : deuit da gouent Sant-Charles, ag e velot hor bugale.

Er meaz anezhan he-unan, an Arab a lavar a vouez huel : E guirionez, ar pezh a ra al leanezed *guen* dre amâ a zo *caeroc'h eged ar pezh a zo a gaera.*

II

Al leanezed en em gave e penn diveza ho beach, pa zavas eun tam trouz etre an daou Arab a ioa en ho c'hichen. An hini en doa comzed diaraog ouz al leanez a lavaras evelhen eur pennadig goude : — Va c'henvroad, emezhan, en deus c'hoant da c'houtout petra a rit, pa vezont deued bras, euz ar merc'hedigoù a zigemerit en ho ty.

— Deski a reomp dezho griat, voualc'hi, ober ar gegin, neza, ober lian ha labourat an douar. Pa vezont bras, ec'h ellont mont da zervicha etouez an dud, pe dimezi, ervez ma plij dezho.

— Pa zeont er giz-ze da zervicha en tiez all, eme an Arab, an arc'hant a c'hounezont a zo evidoc'h c'hui.

Va den, evid doare, a gemere ac'hanomp evid merc'hed a zo ho micher destum arc'hant.

— Nan, an arc'hant a c'hounezont zo evitho, ag a implijont evit mond en ho zy ho-unan.

— C'hoant oc'h eus da viana, emezhan, d'ho facat da heulia ar religion gristen.

— Ho lêzel a reomp da ober ar pezh a blij dezho : ar galon eo a deu d'ho henchia : ne vez christened nemed an hini en deus c'hoant.

— Mad dreist eo ar pezh a lavarit, leanez : gouscoude ho pefe guir da gemered var ho gounidêgez ar pezh oc'h eus dispigned gantho, evel ive da rei dezho ho religion oc'h-unan, ervez ar pezh a lavarer en hon touez ni : *An neb a ro bara, a ro ive al lêzen.*

Goude ar c'homzou divêza-mâ, e roas peoc'h an oll eur pennadig.

— Goulen a reomp brema ouzoc'h, leanez, discuez eo guir ar pezh oc'h euz lavared.

— An hini ac'hanoc'h, eme al leanez, a anavez unan, pe ziu blac'hig, pe zeg zoken eb kerent, eb bara, eb toen azioc'h ho phenn, n'en deus nemei ho digas deomp d'an ty hon deus e Sant-Charles : ni hon deus eno eur vam ag ho digemerô a galon vad, eb goulenn zoken eur *spillen* digantho.

— Neuze, eme an Arabed, oc'h pinvidig bras.

N'oump ket pinvidig, Autrounez : fizianz hon deus e Doue ag e calon vad hor breudeur. Bete vrema ho deus roed deomp bepred ar pezh hon devez e zom.

— Ra zeuio Doue, eme an Arabed, da astenn ho puez deoc'h : plijadur oc'h eus great deomp en eur lavared abalamour da betra al leanezed ne zimezont ket.

Prestic goude en em gavemp e Sant-Charles, el leac'h ma voemp digemeret mad gant al leanez a servich da Vam deomp oll.

*
**

— Ra zeuio Doue da astenn ho puez deoc'h, a lavar an Arabed.

— Ra vo piled an oll urzïou goazed ha merc'hed, eme ar Franc-Maçoned, ha ra vo taolad d'an traon kement vad a ra gouarnamant Franc dre ho daouarn e pevar c'horn ar bed.

— E guirionez, eme an Arabed, kement a ra al leanezed a zo *caeroc'h eged an traou caera zo er bed.*

— Ag ar Franc-Maçoned a lavar : D'an traon an urzïou-ze oll gant ho oberou. Petra ra an dra-ze deomp-ni, ar vad a reont d'ar re goz, d'ar re glanv, d'ar vugale eb tad na mam, en ho hospitaliou ? Arabed e ve gueled hini eb ken anezho var douar Franc.

Ha gant an dra-ze, emant goassa ma hellont, e taol cranch ha bilin varnezhio. E guirionez ar rummoù tud a deuo var hor

lere'h var an douar o devezo poan e credi e ve bed great en hor
bro an traou diskiant emaoz ec'h ober brema.

Kendalc'homp da bedi ag eb ean ; ha Doue hor selaouo abred
pe zivézad.

VIENT DE PARAÎTRE

EMGANN KERGIDU

Ha traou-all c'hoarvezet e Breiz-Izel

EPAD DISPACH 1793

Gant Lan INIZAN, Belek

1 vol. in-12 de 333 pages, broché. 2 fr. 25
Franco-poste 2 55

Par 12 exemplaires pris à la fois, le prix est réduit
à 2 fr., soit 24 fr. la douzaine

DEUXIÈME ÉDITION

Cette nouvelle édition est complète et comprend les
deux parties publiées séparément dans la première édition ;
rien n'a été changé dans le texte.

Depuis longtemps, la première partie de cet ou-
vrage était complètement épuisée, et il était impossible
de se la procurer même d'occasion ; il ne restait plus que
quelques exemplaires de la seconde partie qui, elle aussi,
est maintenant épuisée ; nous sommes donc heureux d'an-
noncer la publication de la deuxième édition de cet excel-
lent ouvrage.

La première édition avait été publiée en 2 volumes
in-12, qui se vendait, chaque volume broché, 2 fr. 50,
soit 5 francs l'ouvrage complet ; mais, voulant mettre cet
ouvrage entre toutes les mains et à la portée de tous, nous
avons diminué considérablement le prix de vente et l'avons
mis au prix très réduit de 2 fr. 25 et même, pour MM. les
Ecclésiastiques qui voudront le répandre, nous faisons
encore une réduction de 0 fr. 25 par volume pour 12 exem-
plaires pris à la fois, soit 24 francs la douzaine au lieu de
27 francs.

S'adresser à Brest : M. D. DERRIEN, libraire, 85, rue de
Siam ; à Quimper : M. SALAUN, libraire, 56, rue Kéréon ;

et dans toutes les Librairies du Finistère et de la partie
bretonne des Côtes-du-Nord.

BIBLIOTHÈQUES PAROISSIALES

Le Père Coréentin LE GUEN, de Kerbénéat, rappelle de
nouveau aux abonnés de *Feiz ha Breiz* qu'il est disposé à
donner gratuitement des numéros de *Feiz ha Breiz*, et
quelques autres livres bretons à ceux qui lui en feront la
demande pour fonder une bibliothèque paroissiale.

AL LUSCADEN

I

Va c'hrouadur, c'hoari ' glaskit
C'hui ' po ' nezi mar kendalc'hit.
Deued eo ar mare da gousket
Commanç d'en ober a zo red.

II

Setu perac, var va barlen
Grit dodoig, va c'holladen !
Prennit c'los-clos ho lagadig
Dijuj bihan, grit eur c'houstikig.

III

Yaouankig flamm en em gayit
Petra vezoc'h-hu mar bevit ?
Guell e ve deoc'h-c'hui, marteze
Mont abredig d'avit Doue.

IV

Hent ar vuez ' zo tossenneg ;
Ni scuill varnhan d'elou doureg ;
Nag a bed rannet ho c'halon
Vê joa gantho mont da anañ.

V

Oll joaioù 'r bed zo fazius,
Mesked a gals poanioù mantruz ;
Gals drein zo dindan ar rozen,
Nebeud a vleun var eur spennen.

VI

Mes da c'hedal, var va barlen,
Ælig Doue, pennig melen
Prennit clos-clos ho lagadig
Ælig bleo-aour, grit eur c'houiskig.

VII

Nan, va Doue ! c'hui el lêzo,
Gant he vamm beteg he maro,
Evit laouennât he c'hosni,
Ha pa varvo, guela varnhi.

VIII

Doaniussa tra evid eur vamm
Coll he c'hrouadur yaouane flamm
Goude m'e devez her ganed
Ha var boull he c'halon maged.

IX

Seder eta, var va barlen,
Mabig tener, va guir souten
Prennit clos-clos ho lagadig
Calon he vamm, grit eur c'houiskig.

X

Mes cousked oc'h. O va Doue !
C'hui rai varnhan ho polonte.
Kement a rit, great mad e vez :
Ra vo 'ta great ho polontez.

(Canaouennou Kerne).

Ar mab mac'hagned ag ar vam gristen

Ar Mab. O va mam baour, pebes anken !
Peger criz eo va flaneden !
Me zo paour, me zo mac'hagnet,
Ar vuez, din-me, zo calet.

Ar Vam. Va mabig ker, var an douar
Peb den en deus he lod glac'har
Den divac'hagn, den mac'hagned
A ren ho daou buez caled.

Ar Mab. Mez, va mam baour, ha pa velin
Tud all e vont scanv a biou din,
Ha me rancoud, hed an hentchou
En em ruza gant va flac'hou.

Ar Vam. Va mabig ker, an hent zo berr
Ha rod ar bed dro lijer ;
Evel d'ar mor an dour a red,
An dud a gerz varzu 'r vered.

Ar Mab. Mez, va mam baour, ha da c'hedal ?
Red e vo din mont da gestal.
Ar paour, siouaz ! clasc eo a ra,
Pa ne hell ket gounid he vara.

Ar Vam. Va mabig ker, a zor da zor
Ne di ket da c'houlou digor.
Me zo ampart, me labouro
Ha gannes me zaouhantero.

Ar Mab. Mez, va mam baour, me ho pugel
Eo a dlefe rei deoc'h scoazel.
Mam maga mab hed he buez
Ve mantri diou galon bemdez.

Ar Vam. Va mabig ker, eur vam gristen
He deus, a gals, guelloc'h creden.
Hi zo he brassa plijadur
Gounid bara d'he c'hrouadur.

Ar Mab. Mez, va mam baour, deoc'h ar
c'hlenved,
Deoc'h ar maro a ell doned.
En dra-ze pa zonjan ervad
An dour a veuz va daoulagad.

Ar Vam. Va mabig ker, guel ar golvan
Eunik ken diste, ker bihan
Doue dezhan a ro bevanc
Red eo fizioù er Brovidanc.

(Canaouennou Kerne).

Ar pod ouarn ag ar girin (pod-pri)

Bez'e voa, er memes kêgin,
 Eur pod ouarn ag eur girin.
 Eun devez ma zoa eat an dud
 Da vrinnica var ar palud,
 Ar pod ouarn, var he aoled,
 A inouas, me a ziscred
 Ag a lavare d'egile :
 A ma raffemp eun dro vale ?
 — Goap a rit, eme ar girin
 Pe c'hoant bras ho peus da c'hoarzin.
 C'hui sur, kenderv tridroadeg,
 A zo ebat deoc'h prezeg.
 Siouaz ! heb troad, heb askel
 Penaos lacât tro em estel ?
 Nan, kenderv, n'euz ket a du ;
 Me jom da granchat el ludu.
 — Selaou ta, eme 'r pod ouarn,
 Me grôgo en da scouarn
 Ha, tam a ruz, tam a ruill
 Ni raio hent dioc'h an druill.
 — Mez dreist ar vein ag an toullou
 Penaos a ruz, pe a ruillou ?
 — Ni glasco eun hent pleân,
 Eun hent ha didoull ha divean.
 — Ho costou c'hui a zo caled
 Va re-me ne dint ked.
 Me, gant an disterra stokad
 A vezo lakeat e scolpad.
 — Oh ! kea 'tao, me n'oun ket dall
 Etrezôt ag an traoù all
 Pa zeuint tost, m'en em lako
 Ha stocad ebed n'he pezo.
 — Mad, emezhan, deomp 'ta neuze
 Hon daou n'avantur Doue.
 Ar bourmenaden a voue berr
 Cals re dano e zoa 'l ler
 Var gostennou ar pod pri
 Edo dija flastret he fri

Ha discolpet he ziscouarn
 Gant he vignoun ar pod ouarn.
 Pa deuas eun diveza lamm
 D'he lacât etre pêvar damm.

Mont da heul ar pennou huel
 Zo dizassun d'an dud izel.

(Canaouennou Kerne).

PROVERBES

- 32 Eun den crenv, eun den crenved,
 Eur baleer braz, eun den brêved,
 Eun neüner caer, eun den beuzed,
 Eun tenner mad, eun den lazed.
 Homme fort, homme crevé,
 Grand marcheur, homme brisé,
 Beau nageur, homme noyé,
 Bon tireur, homme tué.
- 33 Grill a gap var an aoled
 E ty an oll a zo cared.
 Grillon chantant sur le foyer
 En toute maison est aimé.
- 34 Evit plijout d'an oll
 Eo red beza fur ha foll.
 Pour plaire à tous
 Il faut être sage et fou.
- 35 N'eo ket red caout skeul d'ar c'haz
 Evid tapa logoden ha raz.
 Il ne faut point d'échelle au chat
 Pour attraper souris et rat.
- 36 An neb a ra goab euz ar re goz
 Ne dai ket d'ar baradoz.
 Enfant qui vieillard raillera
 Au paradis point n'entrera.

- 37 An hini divar he hent na zistro
A dra zur pell bras a iêlo.
Celui-là va loin
Qui ne se détourne point.
- 38 Gant den falloc'h boutou, piou gredfe
Eged na zo gant greg ar c'here.
Nul n'est plus mal chaussé
Que la femme du cordonnier.
- 39 An hini a da vare lein zo cousked
Ne dle ket beza diñned.
Qui dort à l'heure du dîner
Il ne faut pas le réveiller.
- 40 Quand on est veau on n'est que pour un an
Quand on est bête, c'est pour longtemps.
Pa vezer leuc, n'eo nemed evid bloaz
Pa vezer loën eo evid pell siouaz !
- 41 Ma vancfe chosser Brezal
Landerneis, pakit ho stal.
Si la chaussée de Brézal vient à manquer
Gens de Landerneau, faites vos paquets.
- 42 An neb a c'hoarz evid he gomzou he-unan
Ne dle goulenn ouz den c'hoarzin evelthan.
Qui de ses bons mots rit
Nous dispense de faire comme lui.

- 54 Caout sonj da ober zo alies avoualac'h
Nemed pa vezhano da rei kerc'h d'ar marc'h.
- 55 Ar marc'h a vez ourz oc'h he gentrou
A ra gaou braz ouz he gostezion.
- 56 Gant ar muzul a rooc'h
E vezo ive roed deoc'h.
- 57 Caout mad ar pesked
Pa vezont dizreined.
- 58 C'hoant oc'h eus da gaout huez vad en ti
Etouez al lodennou, lakiit ive oc'h hini.
- 59 N'e ket an ty eo a ra an dud,
An dud eo a re d'an ty he vrud.

A beb seurt traou (Variétés)

- 1 Petra eo eun arbelig venn
N'e deuz nag alc'huez na prenn ?
(*Eur vi*) (*œuf*).
- 2 Petra zo ken teo ag eur varriqen
Ha ken scanv ag eur bluen ?
(*ar woged*).
- 3 Pa ri ty, to ty, pe lez disto.
Pa ari ad, pe lez diad
- 4 Car us men
Men us car.

(comz buan evit lacât ar re all nêc'hed).

Latin-brezoneg

Tortor terribili tormento torret iniquos.

Ar c'homzou-ze a ve troed evelhen e brezoneg :

Ar bourreo gant eur boan scrijus a vouasc ar re full.

Renket en eun doare all, ar c'homzou latin a zo evel comzou brezoneg :

Eun den coz ag eun den yaouanc zo an eil dirag egile. An hini coz a lavar d'an hini yaouanc : Tor, tor (casse). An hini yaouanc : Terri bili (casser des galets). An hini coz : Tor men to (casse pierre à couvrir, ardoise). An hini yaouanc : Torret ini quos (cassez-en, mon vieux).

Ne gred ket kement a glêvez ; ne lavar ket kement a ouzout ; ne ro ket kement ec'h euz ; ne zell ket oc'h kement a blij did ; ne c'hoanta ket kement a vele ; ne ra ket kement ec'h eus c'hoant da ober.

- 1 Miz genver
Caled pe dener.
Mois de janvier
Rigoureux ou tempéré.
- 2 Miz genver, hirio vel kent.
A ziskuez eo hir he zent.
Janvier aujourd'hui comme avant
Montre qu'il a de longues dents.

- 3 Pa vez tremenet dent genver
E vez discoulloc'h an amzer.
Janvier n'ayant plus ses dents
Moins glacial est le temps.
- 4 Ne vezo ket leun ar zolier
Ma vez-heol tomm da viz genver.
Point ne s'emplira le grenier
Si chaud soleil brille en janvier.
- 5 Guell eo gueled ki e counnar
Eged heol tom e miz genvar.
Mieux vaut voir chien enragé
Que chaud soleil en janvier.
- 6 An almanach ne lavar ket gaou
Pa ve erc'h e ve guenn an traou.
L'almanach certes ne ment
S'il neige tout au loin est blanc
- 7 Pa ve avel e fich ar bodou
Pa ve glao 've vil ar poullou.
S'il vente, les branches se secouent
S'il pleut, il y a des mares partout.
- 8 Pa vez an erc'h var an douar
Ne vez na tomm-na clouar.
Quand la neige couvre les champs
Ni chaud ni tiède n'est le temps.
- 9 Aliez ar wen reo
A zeu araoc ar glao.
Souvent de blanche gelée
La pluie est précédée.
- 10 Reo guenn var ar c'hrese
Amzer gaer ha fresc.
Gelée blanche au croissant,
Du frais et du beau temps.
- 11 Reo guenn var loar névez
A denn d'ar glao alies.
Gelée blanche à lune nouvelle
La pluie souvent appelle

- 12 Reo guenn en discar
Amzer c'hleb heb mar.
Gelée blanche au décours
Temps humide toujours.
- 13 Pa scourn an dour en ty
E coll ar c'herc'h he fri.
Quand l'eau gèle dans la maison
L'avoine perd son nez au sillon.
- 14 Pa varv eur gerc'henn gant ar riu
An hini a jom a dal diou.
Quand l'avoine meurt de froid
Le grain qui reste en vaut trois.

C'huêvreur — Février

- 1 Anter-genver eun eur a ed
Da c'houel Chandelour diou abred.
A la mi-janvier le jour croît d'une heure,
De deux environ à la Chandeleur.
- 2 Da c'houel ar Chandelour
Dez da beh micherour
Nemed d'ar c'hemener
Ha d'al luguder.
A la Chandeleur
Jour pour tout travailleur
Hormis le tailleur
Et le flâneur.
- 3 Genver a garg ar foz
C'huêvreur en dalc'h cloz.
Le fossé est rempli par janvier
Et tenu clos par février.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

G

Gabarit : modèle de vaisseau, du breton *gobari*, forme,
modèle, extérieur. *Eun den eo, gobaried mad da veza mear;*

ar memes gobari den gant he vreur : c'est un homme bien taillé pour la mairie ; même extérieur que son frère (siz).

Gagne-pain. C'est mon..... : *diouthan eman va bara*.

Gagner, une maladie : *destum, paca, tapa eur c'hlenved*.

Garçonnière : *raspaotr*. Le préfixe *ras* est fréquent. *Raspa-redi*, cuire superficiellement, peut-être pour *brasparedi*. On dit, *brascounta*, compter par aperçu.

Garde. Nous en avons la..... : *ni hon deus an dioual anezhan, ni zo carged d'en dioual*. Pommes de..... : *avalou da vired*.

Garder. Continuellement il faut le..... : *dalc'h mad e ranker beza var zioual, var evez anezhan*.

Gâter. Ceux que l'on g..... en deviennent moins traitables : *ar re a rear camambre dezho, a vez diessoc'h en em ober gantho*.

Gâté : *tezed, troed, e vont da fall*. En parlant du blé, *cos-sedi, cosseled*. *Cox-ed*, vieux.

Genre. Je sais quel genre de voix il a : *me voar pe doare mouez eo*.

Gesticuler, d'une manière exorbitante : *en em zifrela*.

Gisant : *a stoc, a stoc he gorf, astenned*.

Glacer. Je fus presque glacé d'effroi : *mennout a riz sclassi gant va aoun*.

Goût, saveur : *saour, blaz*. Prier sans..... : *pedi divlaz, dizaour*. L'opposé : *c'hoëg*. A votre goût : *en ho tiviz, d'ho kiz*.

Goûter. Quand mon âme goûte la piété : *pa vez va ene e saour vad*.

Grabataire : *etre he vele ag an tan, var he vele*.

Grève. Travailler à la grève, pêcher le goémon : *Aocha*, et mieux, comme on dit à Cléder, *aota*.

Gras. Rendre ou devenir..... : *larda*. De plus en plus, *lartaat*.

Gravement : *var he boez, pozed, var he xress*. *Dress* signifie aussi, sans pencher.

Gré : *grass, gratt*. A votre..... : *En ho tiviz, diouz ho tiviz*. Au gré du vent : *en ioul an avel, gant ioul an avel, gant an avel*. Au gré du vent et de la marée : *en ioul mor ag avel*.

Difficile à servir : ne sait gré à personne : *diez da zervicha : n'en deus grass vad ebed, diaviz eo*.

Grevé. Nous sommes..... : *ni zo goasked*.

Grimaces : *ormidou, ardou, simillou, simillèrez*.

Grognelement : *soroc'h*. *Var dro an moc'h e vez soroc'h* : ou il y a des cochons il y a des grognons.

Grondeur : *crozer, soroc'her, soroc'hus, fronellus* (qui parle du nez).

Gros. Le gros des travaux d'hiver est fait : *al labourou goan zo divrazed*. *Teo e comzes* : ton langage est grossier.

Guide, lanier : *sibl, siblen, ranjenn, lèren*.

H

Habiter quelque part : *beza e chom en eun tu benag*. *Chom* simplement, signifie rester un moment.

Hagard : *scoelf, sheulf, discorbelled, dispourbelled, he zaoulagad*.

Haineux : *cassonius, den da zerc'hel cassoni*. *Cassaüs* veut dire : insupportable.

Hasarder : *avanturi*. Je hasardai un mot français ; et mon français, vous le savez, n'est pas des plus brillants : *me riscas eur ger galleg : ha va galleg me, a ouzoc'h, n'e ket fou, dreist*.

Hâte : *mall bras eo ganen*, j'ai bien hâte. Il alla en toute hâte : *mont a reas, mall ganthan, err ennhan*. *Mall eo din* : il est plus que temps que je.....

Hauteurs. Les grands coups de vent sont pour les..... : *ar goall doliou avel a sco var an huel*.

Herbe. Manger son blé en... son revenu d'avance : *dëbri he eost divar he c'har*. Couper.... sous les pieds à..... : *tenna an dour divar he brad da.....*

Hérissier (se) : *sevel reud, sounn*.

Hésiter : *beza etre daou, nec'hed*.

Heureux. Vous êtes heureux d'être riche, sinon... : *mad e deoc'h m'oc'h pinvidig, beza pinvidig, anez....*

Heurt : *heurtad, stoc, stocad, stocaden*.

Hier soir : *neuzur, en neor, en neior*. *Deac'h d'abardaez*.

Honteux. Qui a honte : *mezog, meg* (Corn.). Qui fait..... : *mezus*. C'est honteux : *mez eo!*

Horreur, horrible : *udur*. C'était une..... : *un udur oa, eur scrij*. Voici le drame dans toute son horreur : *cetu ama an abaden en he euzussa*.

Humidité : *leiz, leizder, leizien, leiz-amzer*.

I

Idee. Je n'en ai nulle... : *ne ouzon hano ebed euz an dra ze*.

Illusions : *briz-ureou*. Ils se font illusion : *evel drelled int*, ils sont comme éblouis.

Imperfection : *manc, mancou, mancouigou, faziouigou.*
Impétueusement : *a gass, a err.*
Impie. Un... *eun difeiz, eun dizoue a zen.*
Impoli : *dic'h rass, groz he arvez (evel eur roched nêvez).*
Important. Chose... : *tra a bouez, a denn da vraz.*
Inattentif : *dizonj, dievez.*
Incertain : *da c'houzout. La récolte est... : an eost a zo c'hoaz var var.*

Incivil : *divalo, divaniel, dizoare, dic'h rass.*
Incommode : *diez. En parlant des personnes : diez, egass, kivioul, kintus.*

Incommodé, indisposé : *diez, n'ema ket var he du, n'e ket eaz avoualc'h. Gour-glanv.*

Incompatible : *n'int ket evid en em c'houzaon, en em glêved, aela an eil gant egile.*

Inconsidéré, inconsidérément : *balc'h, diboel, a gaoze balc'h.*
Inconvenant : *il est..... de se louer soi-même : n'e ket brao en em veuli an unan.*

Indépendant : *n'ema dindan den, en he roll he-unan.*
Indifférent, insensible : *ne ra van euz den, euz netra, na droug na fouge enghan.*

Indispensable. C'est..... : *eun dra red eo, a ranc beza, n'oar ket evid ober ebdhi.*

Infâme : *mez he henvel, mez lavared hano anezhan, comz anezhan.*

Injurier : *goal-envel, lavared goal-aniou, vileniou da....*
Insensible. Devenir..... : *dont da griza, da galedi.*

Insipide. Paroles..... : *comzou panenn.*
Insister sur : *starda da. Pedi ac erbedi. O pedi ag oc'h erbedi a vez great ar gevridi. On réussit à force d'instance.*

Instant. S'asseoir, s'étendre, s'éloigner un..... : *ober enn azezig, eun tächig.*

Intelligible : *freaz, splam, selear, anad.*
Intempestif : *eneb an dro, n'ema ket he vare.*

Intention. Allez-y, puisque vous en aviez l'intention : *it atao p'o c'heuz bizet mont, p'edoc'h en avis, e sonj mont, p'edo en ho spered mont.*

Interdit. Il reste.... : *balc'h, mantred, abafed e chomas.*

Le Gérant: L. BOUVEN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. Amzer santel ar C'horeis, ar Bassion, ar Pasc.	33
2. Peden ar Vinorez.	42
3. Eur brezegen e creiz eur c'hoat	46
4. Kantic da Zant Joseph.	48
5. Maro Yvonik en arme	49
6. Ar gosni e tostat	51
7. Ar goabren zu	54
8. An heol ag an avel	56
9. Proverbes	58
10. Phrases bretonnes.	62

AMZER SANTEL AR C'HOREIS, AR BASSION, AR PASC

Er mare m'en em gavo *Feiz ha Breiz* gant he lennerien e vezor er penn divêza euz ar C'horeis, en amzer ar Bassion, var ar poent da veled e tigêri gouel Pasc, ar brassa gouel ho deus ar gristenien epad ar bloaz. C'hoant hon deus da zisplega e berr gomzou eun nebeud sonjezonou a zigass var hor spered an amzer santel-mâ, evel ive eun amzer all a blij da Zoue ha d'an dud digêri var Ilis Franc, hor bro meurbed cared, ha var lod euz he bugale.

I

Guelomp da genta petra eo ar C'horeis. Ar ger-ma a deu euz ar ger Italian *Quaresima*, ag a deu he-unan euz al latin *Quadragesima* : ac'hano ive e teu ar ger galleg : *Carême* : Ar pèvar ger-ze a lavar ar memes tra : daou ugent devez. Lavared a reor din ez eus 46 devez : red eo taol evez epad c'huec'h sul ar C'horeis n'euz ket a yun : ag evelse n'eus nemed ar gount : evit caout an niver devezion-ze, eus ranked disken beteg Mer-cher al Ludu.

Perac e rear Coreis ? Da genta evid bale var roudou hor Zalver Jesus-Christ ag a zo deued var an douar evit deski

deomp peb mad. Araok mont da brezeg he lêzen santel, eo falvezed dezhan mont da dremen daou-ugent devez en eul lec'h distro, en eul lec'h gouez, er gouelec'h, *en desert*, ag eno e chomas epad an amzer-ze eb debri nag eva, ag ec'h en em rei d'ar beden.

Pa voe tremened an deveziou-ze, e lêzas an droug-spered, a n'oa ket bed roed dezhan gant Doue da anaout piou oa Jesus a Nazareth, d'en em gemered outhan aben teir guech ; mes hor Zalver a voe treac'h dezhan, en eur ober implij deuz comzou Doue he-unan. Neuze enebour an eneou a dec'has diouthan, ag Elez an Autrou Doue a dosteas evit lacât dirazhan, da derri he naon ag he zec'hed, eur pred euz ar re vella. Ar pred-ze, eme an Tadou santel, a zo eur skeuden euz ar pezh a c'hoarvez gant an epe christen, pa vez deued abenn da dremen eb ober an droug : a zo bed kinniget dezhan en eun doare benag ; kentel euz ar re vella : rac petra eo ar vuez-mâ, nemed eur brezell ag eun emgan eb ean evid gounid, eme an abostol-sant Jacques, ar gurunen a vuez a zo e c'hortoz ar re ho devezo discuezet ho c'harantez da Zoue ? Dre ar pezh en deus great Jesus Christ eo discuezet d'ar gristenien petra dleont ober d'ho zro, e yun ag e pedi evel dan.

D'an eil lakeat omp da ober Coreis evid paea muioc'h mui, guelloc'h guella, an dle a gemeromp e ty an Autrou Doue beb gueach ma teuomp da derri he lêzen santel, da zizenti oc'h unan benag euz he c'houre-hemennou.

Pa vez great ar pec'hed, dever ar c'hristen eo kaout keuz da veza er great, mont goudeze da gaout ar bêleg a zalc'h lec'h an Autrou Doue var an douar, ha daoulined dirazhan anzañ a zoare ar pezh en deuz great. Ar bêleg neuze a zav he zourn, en hano an Autrou Doue, a zioc'h penn ar pec'her ag ar bec'herez en eur lavared : It e peoc'h, va breur, va c'hoar : Doue zo mighoun deoc'h a benn a nêvez ; nemed e zit da ober eur binijen evit digoll an Doue-ze euz an displijadur oc'h euz great dezhan.

Ag ar binijen-ze a zo avoualac'h evid paea an dle penn da benn ? Leac'h hon deus da gaout aon ne ve ket. Rac e buez ar Zent e lennomp, da veur a hini anezho eo bed roed gant Doue ar c'hraç da veled e peleac'h e veze kassed eneou an dud goude ho maro : ag e zeus bed gueled eneou meur a zen, renet gantho gouscoude eur vuez vad er bed-ma, a veze cassed da dremen pennañjou brao a amzer e tan ar Purcator araoc beza digemeret er Baradoz.

Ouspenn-ze, hor Mam Zantel an Ilis, bleined gant ar Spered-Santel e kement a ra evid mad an eneou, ne ean da lavared d'he bugale ober pinijen. Da nebeuta eur vech ar zizun var ar bloaz, e laca ac'hanomp da gemered eun tam boued a blij nebeutoc'h deomp, el lec'h boued all ag a blij muioc'h. Aon he deuz, ar Vam vad, na ve galved he bugale dirac ho barner, er mare m'ho devezo cals muioc'h a zle-da baca da Zoue, eged n'ho devezo a oberou mad da ginnig dezhan.

En eur alia ken stard ac'hanomp da ober pinijen, hor Mam Zantel ne ra nemed lavared comzou he Phried divin, ha goude beza yuned daou-ugent devez evidomp, n'e ket evithan he-unan eo, a lavaras ar geriou kenta-mâ, p'en em lacas da brezeg he aviel : Grit pinijen, emezhan, dirac Doue, pe emaoe'h oll collad.

Ar Verc'hez Vari, p'e deus comzed d'an naonteg a viz Guengolo 1846, devez ma caned gousperou kenta gouel Itron Varia ar Seiz Glac'har, ouz bugale ar Salett ha carged anezho da gass kemennadurez euz he pherz da gristenien ar bed oll, etouez cals traou all, e deus lavared kement-mâ : Dreist peb tra, emezhi, grit oll pinijen : ma c'houfac'h pegement a boan em eus e vired oc'h breac'h va mab da goueza varnoc'h, hervez ma ve red dioc'h ho fallagriez.

Ar binijen a blij d'Hor Zalver eo an hini en deus merked he-unan p'en deus lavared : *Facite dignos fructus pœnitentiæ* : grit oberou ag a verco eo guirion ho pinijen : troit kein d'ho pec'hed mignon, d'ho custumou fall : ne rit ket evel ar Juzevien ag a reuge ho dillad e meur a dam evit discuez ho glac'har. N'e ket an dillad eo a dleer da reuga, ar c'halonou eo ag a dleer lacât disparti etrezho ag ar pec'hed.

D'an trede, pa vezomp lakeat da ober coreis, oump evel lakeat er scol gant ar vam ar vella, gant hor Mam Zantel an Ilis.

Meur a hini a vo clêved e lavared, gris an nebeudig bleo zo chomed gantho : Tremened eo ar mare scol evidomp. Bemdez gouscoude, den deued var an oad, e lavarit d'ar re zo yaouancoc'h evidoc'h : An den cozza er bed-mâ, a gav atao bemdez eun dra benag da zeski beteg he varo. Euz a betra e clêver an dud e clem en dro deomp, m'a ne ket evelhen : Pebes den e ve henez, panefede. Panefede petra ? Panefede he vanne : n'euz nemed an dra-ze e coll anezhan. Ia kementse zo e coll cals deus tud Vreiz-Izel.

An Autrou Graveran, Escob Kemper, el lizer en doa scrived evid ar C'hreiz er bloavezh 1846, a lavare ar c'homzou-mâ da

gristenien he Escopty : « Bretoned, emezhan, c'houi a ve ar bobl kenta zo var an douar, ma c'houfac'h tremen abiou da eun hostaliri eb mont ebarz. » Lavared a elfet c'hoaz an dra-mâ : ma c'houfac'h, eur vech eat ebarz, dont er meaz e poent ag en amzer.

Ar Scritur Santel a ro deomp ar gentel-mâ : *Declina a malo et fac bonum* : têt-hit dioc'h an droug, ha grit ar mad. Ia mont var araoc evid ober an dever, crêgi ennhan a dro vriad, n'e ket gourvez en he gichen, tremen abiou dezhan, cetu an dra genta zo da zeski. Gant kementse, eo red gouzout dont var ar c'hiz, pa vez red en ober, chom eb heulia ioul fall ar galon.

Epad ar C'horeis, pa daolimp evez mad, e vez desked an daou dra vraz-ze deomp.

An Iliz ne zao ket he bugale evel ma ra tud ar bed ag a lez anezho da ober ar pez a blij dezho : ho bugale a zo re lêzed, ne vezont morse diarbenned e netra : red eo gourc'hemenn, deski dezho senti, mont ha dont ervez ma vez ezom : goaz aze d'an ty ne vez morse gourdrouzed ennhan. An Ilis a c'houc'hemen d'he bugale chom, deveziou zo, eb kemered eun tam boued ag a blij muioc'h dezho evid kemered boued all ag a blij nebeutoc'h : kemered an tam boued-ze, n'e ket pa zavo naon gantho, mes goude beza gouzanved eun tam an dienez. An dud ho devezo desked ober mad an dra-ze a vezo cals startoc'h var ho zreid, cals gouénoc'h evid enebi ouz ho ioulou fall, pa vezo hano dezho da jom, dindan boan a béc'hed, eb ober eun dra a zo difenned outho.

Evelse ive an den zo douged da eva eur banne re, p'en devezo desked chom eb eva eur banne ag a elle da gemered eb péc'hed, eva zoken evel eur banne re nebeud, en eur c'houzaon ar zéc'hed eur pennadig amzer, a vezo cals crenvoc'h evit en em zizober euz he voazamant fall p'en devezo desked epad ar C'horeiz ober ar pez hon deus lavared.

Evelse e teu an Ilis da gelen mad he bugale : ar gelennadurez, a n'e ket an descadurez nag an danvez eo a ra talvoudegez an den er bed-mâ. Tud zo ag abalamour d'ho furnez, d'ho c'helenadurez a dal ho phouez a aour : evel e zeus tud all ha gant ho phouez a aour d'ho heul, heb ketennadurez ne dalvezont netra.

D'ar pevare, hor Mam Zantel an Iliz a fell dezhi epad an amzer-mâ digass da zont d'an den euz he ene, euz he zilveridigez, euz berrentez ar vuez. Abalamour da ze eo he deus galved he bugale d'ho Ilizou e devez kenta ar c'horeis evit digass sonj

dezho euz ar maro, ag euz ar pez a c'hoarvezo goudeze gant ar c'horph-ze oump alies cals dougetoc'h dezan eged d'an ene.

Ha derc'hel a ra count christenien Franc euz ar gourc'hemen-nou zo great, euz an aliou zo roed gant ar vam-ze d'he bugale ? Lavared a eller, eb aon da fazia, ma zeus bugale ha zoken broiou dizent var gement-mâ, e zeus gouscoude, a drugare Doue, cals muioc'h a dud ag a laca ho phoan da ober ar pez zo lavared, ho phlijadur e terc'hel mad d'ar poent bras-mâ euz ar religion.

E Paris, evel en oll gêriou all a Franc, eo anavezad ne vez ket débred epad ar c'horeis kement a gig ag en amzeriou all. En Ilizou e vez e peb leac'h muioc'h a dud d'ar zul, ha zoken var ar zizun. Lavared a rear pa ne vez ket bed a c'hoanv criz e vez falloc'h an eost eged pa vez bed amzer galed er goanv : ar gristenien ive a oar amzer santel ar c'horeis zo roed deomp evid en em zigoll hon-unan ha digoll an Autrou Doue euz ar pez n'eo ket bed great mad avoualac'h er mareou all euz ar bloaz.

En eur zont da bedi aliessoc'h ha niverussoc'h d'ho Ilizou, en eur zelaou gant muioc'h a vall comzou Doue ranned dezho divar gorre cador ar virionez, ar gristenien a ra var ho ene al labour a vez great var dro an douarou pa deuer d'ho dilouzaoui, d'ho zrempla, hada ennho an had guella a gaver, evit caout diveza-toc'h eost mad ha puill e poent ag en amzer.

Clêved a rear tud gouscoude e lavared a vouez hnel ne rear ken a goreiz, ema eat ar religion goz d'an traon. N'e ket, a dra zur, guir ar gaou-ze.

Ar re zo e penn an Ilis ho deus creded oa red laoscât al lêzennou guechall abalamour da veur a dra ; n'eo ket ken crenv an dud hirio ha m'oant en amzer goz. Gourc'hemenned ho deus d'ar re n'oant ket evid heulia penn da benn lêzen ar c'horeis ober muioc'h a bedennou, a aluzennou : rag ar yun pe ar binijen, ar beden ag an aluzen a zo tri-zra ag a zo bed eat a beb amzer costez ha costez etouez an traou mad a vez c'hoant da ginnig da Zoue. Beb bloaz bremâ, da viz here ag a zo evel eur c'horeis bian evidomp, e vez digored miz ar beden, ha lakeat etre hon daouarn tenzor induljanson an Iliz evit paea hon dle hon-unan ha zoken dle eneou ar Purcator.

Cetu, a gredomp, eun nebeud comzou, ag a vo plijadur gant lennerien *Feiz ha Breiz* ho c'haout dirac ho daouladad evid ho zicour da beurechui mad an amzer zantel-mâ, ha zoken da

dremen guelloc'h al loden divêza eged n'ho deus great al loden genta.

II

AR BASSION

Hano zo bed ganeomp da lacât an douar e doare vad evid receo ar pez a dle beza haded ebarz ha rei divezatoc'h eost mad ha puill.

Evelse zo bed great el loden kenta euz ar C'horeis : poent eo taol an had en douar, ag ar c'hreunen ed a vezo haded a ranc mervel en douar, mont da netra araoc ma savo varnezhi an dra talvoudeg a zo sonj da gaout.

Hor Zalver, ag-en deus serviched deomp da scuier e loden genta hon labour santel, a rei evidomp ar memes tra en eil loden. Goude beza discuezed pe seurt talvoudegez en deus ar yun, e fell dezhan rei deomp da anaout pegement talvoudecoc'h eo ar boan gouzanved beteg scuilla ar goad, ha zoken beteg caout ar maro.

Jesus-Christ, eme an abostol Sant Paol, en deus sented ouz he Dad beteg mervel var ar groaz. Abalamour da ze, he Dad en deus roed dezan eur renc ken huel, eun hano ag a zo dreist an oll hanoïou, en hevelep fêçon ma teu peb den pa glêv an hano santel-ze, d'en em daol d'an daoulin en Env, var an douar, ha beteg en ifern zoken.

Eun dra vad eo eta d'an den gouzout petra eo ar boan. Eun den euz an amzer goz, ha n'oa ket christen zoken, a lavare ar c'homzou-ma : « Ne anavezan den var an douar, emezhan, ag a ve ken malheürus ag an hini n'eus en em gaved poan ebed gant-han. » E scol ar boan e tesker cals ag e tesker buan. Beza e zeus var an douar meur a grouadur da Zoue ag a zo bed roed dezho gant an Tad madelezeus-ze spered, danvez, nerz, ha ne zonzont da lacât an traou-ze da dalvezout nemed evitho ho-unan, eb taol evez ouz gloar Doue ha mad ho nessa : an dud-ze zo evel cousked, ag ho Zad euz an Env a deuio d'ho diuna evit ho brassa mad. Penaos en em gemero evid-ze ? En eur zigass dezho ar boan, alies caled, ha gant he dourn houarn a rei dezho eur c'hempen a gleiz ag a zeou, a drenv, ag araoc, a lamo divar ho zro ar pez a rea dreist vuzur ourgouill ho buez. Poanius meurbed eo kementse evitho. Poanius eo ive evid-eun den-clanv guelel ar medicin e trouc'ha dezhan unan

benag euz he izili, ha gouscoude ma n'er gra ket, ar c'hlanvour ne zaleo ket da vervel. Evelse ive a ra an Autrou Doue evid mired he grouadur euz ar maro a bado da viken.

Ar prophet David, bed saved guechall gant an Autrou Doue euz ar reng izella, euz a bastor denved, d'ar reng huella, beteg beza roue var ar bobl Israël a falvezas dezhan, eun devez m'oa saved an ourgouill d'he benn, ober he benn he-unan, ha dizenti ouz he vadaberour. Dourn pounner an Autrou Doue a gouezas eb dale varnezhan : ag ar roue santel glac'hared, a lavaras en eur goueza d'an daoulin : eun dra vad eo, o va Doue, o pefe pleged din va phennic ourgouillus ; kement-se en deus great din digêri va daoulagad var lealded ho courc'hemennou.

★ ★

Ar Zent a beb bro ag a beb amzer ho deus guelel selear en dra vraz ha talvoudeg m'eo ar boan. Pa n'en em gavent ket en eur boan benag a gorph pe a spered, e vezent cléved e clemm, ag o lavared, n'oant ken, evit doare, mignoned d'an Autrou Doue, p'e guir ne zigassed poan ebed dezho. Pa blije gant an Oll C'halloudeg digass dezho ar pez a c'houlennent, e vezent cléved e cana meuleudiou d'ho Zad ha d'ho Doue, abalamour, emezho, dre eno ec'h anavezent oant a névez mignoned dezhan.

An traou-ze oll en deus bet c'hoant Zalver ar bed da zeski deomp p'eo falvezed dezhan tremen dre an oll boaniou en deus gouzanved evid hor zilvidigez. Eur veraden euz he c'hoad talvoudeg, eur veraden daelou, eun huanaden euz he galon a Zoue a vije bed avoualac'h evid prena ar bed : mes evel ma tiscuezer seul vui a garantez da eun den, seul vui a boan a gemerer evithan, eo falvezed ive d'an Autrou Doue tremen dre ar poaniou crissa ha spountussa ken evid ar c'horph ken evid an ene.

N'e ket souez eta e ve beb bloaz da fin ar Choreis digasset da sonj d'ar gristenien euz ar pez en deus gouzanved ho Doue evitho en eur vervel var ar groaz, evit ma vezint dre eno douged evel da gared ar poaniou, ar c'hroaziou en em gavo gantho er bed-mâ, ha da ober ar pez a lavar hor Zalver dre ar c'homzou-mâ : An neb ne zong ket he groaz a galon vad o tont d'am heul, hennez n'e ket mad da vont etouez va bugale.

Ar re a gemero perz en he boaniou, a varvo d'ho zechou fall, ar re ze a deuio ive gantan da eur vuez névez da c'houl bras ar zul Phase.

III

AR ZUL PHASC

Petra eo ar zul-ze evid ar gristenien ? An devez a zigass da zont dezho, n'e ket ebquen euz ar burzud a reas an Autrou Doue evid ar bobl a Israël pa dennas anezhan euz an Egypt, oc'h en lacât da vale dre greiz ar Mor Ruz, an dour oc'h en em denna dirazhan a gleiz ag a zeou, mes c'hoaz deuz eur burzud all brassoc'h, deuz ma ze deued Salver ar bed euz a varo da veo, aben an trede devez, evel m'en doa lavared. Caër ho deus bed he enebourien lacât ar ziel var ar bez-ze, carga soudarded d'hen dioual, Eal an Autrou Doue zo diskenned euz an Env, en deus dizaved ar mean sielled, spounted ha strafuilled oll ar zoudarded, ha lavared d'an dud a galon zo deued da veled ar bez-santel : an hini a glaskit, n'ema ken ama : er c'haout a reot e bro Galilee.

Ar c'hélou-ma a gargas a laouenidigez calonou he vignoned, epad ma lakeas cals a enerez ag a neac'h er re ho doa lakeat Jesus a Nazareth d'ar maro.

Meur a dra a ve da lavared divar benn ar gouel bras-ma, ar Zul dreist an oll Zuliou, ar gouel dreist an oll goueliou, evel a lavar ar Pab Sant Gregor.

Lakeat oar da gana bemdez epad eiz devez dioc'h tu : *Hoc dies quam fecit Dominus exullemus et lætemur in eâ : en devez caër-mâ roed deomp gant Doue, digoromp hor c'halonou d'al luouenidigez.*

Kenta tra zo e laouennât calon an Iliz eo m'he deued he phried a varo da veo euz ar bez-ze ag ervez an Autrou Doue he-unan a vezo da viken eun dra burzudus meurbed ; an eil dra eo m'e deued ive ar gristenien, he bugale er bed-ma, euz a varo ar pec'hed da vuez ar c'hraç ha miguoniach an Autrou Doue.

A eneb ar c'hlenved-ze int bed lakeat ganti da gemeret al louzou guella : ar yun, ar beden, an aluzen. Laouen oump en hor bro a Franç e sonjal ag e veled ne c'hoarvezô ken ganeomp ar pez zo bed c'hoarvezed epad ar brezel cris digored varnomp brema e zeus tri bloaz ha tregont. N'hon doa neuze nag an dud nag an traou all a ioa red deomp da gaout evid enebi oc'h ar re a ioa e brezel ouzomp. *Si vis pacem para bellum*, mar oc'h euz c'hoant da veza lêzed e peoc'h, bezit prest da vont d'an emgan. Abalamour ive m'ema hirio renked mad peb tra evid-se, ha

soudarded ha traou all, e vezomp lêzed e peoc'h. Hor Mam Zantel an Iliz zo laouen ive en amzer Phasc abalamour he bugale ho deus destumed epad ar C'horeis ag ar Pasc an nerz zo red dezho da gaout evid beza trec'h da enebour hô zilvidigez.

An dra vrasa evid hor Mam Zantel an Iliz eo gouscoude m'eo bed he phried treac'h d'he oll adversourien ; ag ar pez a ioa guir brema e zeus tost da naontec cant vloaz, a zo c'hoas guir en devez hirio. Sant Per goude beza received ar Spered-Santel da zul ar Pantecost, a deuas en devez-ze ag en deveziou goude da zisplega mad ar virionez-mâ d'ar bobl a Israël. Ar Juzêvien, counnar ennho, a grogas ennhan evit el lacât er prizoun : mes Eal an Autrou Doue en tennas ac'hano ; ag en em gaved gant an ebstel all ag ar gristenien genta, en em lakeont oll da gana comzou ar prophet David : *Quare fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania adversus dominum et adversus Christum ejus* : petra dal d'ar boblou a bez en em zevel a eneb Doue ag eneb he vab ? Eun devez ar mab-ze ho c'hemero oll etre he zaouarn ag ho bruzuno evel ma vrurun ar poder ar pod en deus great.

Hor Zalver a lêz he enebourien d'en em gemeret outhan ag ouz he yugale evid rei tro d'ar re-ma da ziscuez petra zo en ho c'halon evithan, pe garantez pe gassoni, pe domder pe yenien ; ha goudeze pa vez scuiz gantho, e teu, gant eur c'huezaden d'ho zaol d'an traon divar gorre ho ourgouill.

..

Er bloaz 1802, d'ar Zul Phasc oa bed caned an *Te Deum* en oll Ilizou Frans abalamour oa bed a nêvez digored an Ilizou d'ar religion catholic, goude beza bed serred epad tost da zeg vloaz : epad ar c'hant vloaz diveza-mâ, ar Feiz catholic zo bed startead en hor bro, ha dre zaouarn bugale Franç e cals a vroiou all.

Er mare ma skrivomp ar c'homzou-ma, en em gemerer a nêvez oc'h an Iliz catholic, oc'h he bugale ag o devezo da dremen dre gals a gontroliezou ag a drubuillou. Ar relijiused ag al leanezed en em gemerer outho er mare-mâ ho doa dilêzed peb tra, ha tud ha danvez, evid bale var roudou hor Zalver, en em rei d'ar binijen, ha dont er giz-ze d'en em lacât e stad velloc'h evid ho mad ho-unan ag evid mad ar re all. Plijout a ra gant ar Mestr braz o lacât da dremen dre boanion crissoc'h eget eustom, lacât da bep hini anezho eur groaz alies poumner var

ho discoaz, ha lavared dezho goudeze ar pezh a lavaras he-unan d'he ziskibien : « Pa n'e vo ket roed digemer mad deoc'h en eur ger, it da eur gear all : pa vloc'h a re en eur vro, kit en eur vro all. »

A drugare Doue, en hor bro a Franc an traou displeal n'int paded morse nemed eur pennadig. Brema e zeuz cant vloaz e creded ive oa great da viken gant an Ilis catholic : mes an dud a dremen gant henchou ar bed-ma, ha Doue a jom evid barn ar re veo evel ma varn ar re varo. Doue, pa blij ganthan, a ra eun eja d'ar re zo en he eneb ; ag he couezont d'an douar stancoc'h eged na gouez an deliou zeac'h euz ar vezen pa vez ejed gant an avel.

Credabl, eur barrad arne zo e vont da goueza varnomp, ar gurun a ell crozall : eun dour bill a ell ober freuz var an douar. Mes varlerc'h an amzer falle teu an amzer vad ; ag heol beniged an Autrou Doue a baro var Iliz Franc caeroch ha tomoc'h eged biscoaz.

Ra zeuio lennerien *Feiz ha Breiz* da zerc'hel sonj euz an nebeud comzou-ze divar ben an amzeriou santel ha pinvidig en em gavomp enno : Kendalc'homp da zevel hor sperejou ag hor c'halonou etrezeg an Autrou Doue. Goude beza great he volentez santel er bed-mâ, hon devezo diganahan eun devez en he Varadoz ar gurunen en deus lavared a roio d'ar re ho devezo discuezed dezhan ho c'harantez var an douar.

Evelse bezet great.

PEDEN AR VINOREZ

Gouennit, ag e vezo roed deoc'h

Eun Tad a Urz Sant Frances, er Spagn, an Tad Ambros a Valencina, en deus scrived ar pezh zo ama varlerc'h.

I

Edon, emezhan, e treuzi ar Franc evit mont da Rom : ag oan chomed eun nebeud dervezion e couent hon urz e kear Marseill. Eur mintinvez, epad m'edon e comz gant Tadon ar gouent-ze, ar breur porcher a deuaz da lavared deomp evelhen :

— Diou deus Seurezed vian ar Beorien zo en em gaved amân : goulén a reont eur bêleg ag e béd da vont buanna ma hello da genver eun den oajed zo e vont da vervel en ho zy : mar deus en ho touez unan benag ag a gomz langach ar Spagnoled, ennez eo a garfent da gaout.

A boan ma voe clêved ar c'homzou-ze, an oll a droas ouzin : gueled a ris petra a c'houlenned ouzin ag e leveris : Prest oun : marteze unan benag euz va c'henvroiz eo a c'houlén receo he sacramanchou divêza : ag e compagnunez unan euz an Tadou, e zis etrezeg « Ty ar re goz ».

P'en em gavis e kenver an hini clav, al leanez a ioa en he gichen a lavaras daou c'her dezhan en he scouarn, ag en em dennas goudeze : ma ne jome den nemed-hon gant ar c'hlanvour.

Neuze e tostân ouz ar guele. An den oajed a asten he zourn etrezeg enno, a vouasc var va hini, en eur c'houlén ouzin a compren a ran al langaj spagnol ?

— Ia sur, a lavaris dezhan : rag ganed oun er vro-ze, en Andalusi.

— Oh ! en Andalusi ! Ah me ive, eme an den clav : kenvroiz oump neuze.

Neuze e crog a nêvez em dourn, ag e lavar : Me zo ganed e kear Grenad : ag aman eo e zan da vervel... Allas, emezhan, tregont vloaz zo n'oun ket bed e coves, en oferen ebed, ha n'em eus, evel couls lavared, great peden ebed. Eur c'hristen fall oun bed, eun tad fall ive var ar marc'had ; c'hoant em eus brema gouscoude da ober ar peoc'h gant an Aotrou Doue, p'eo guir n'oun ket evit en ober gant va merc'h Carmen ha n'em boa ken crouadur nemethi.

An den oajed a roaz peoc'h eur pennadig : ag evel ma sellen outhan gant carantez e lavaras evelhen :

Pegen dister benag eo va stad en devez hirio, oan gouscoude em bro euz a lignez huel : eun hano em eus ag a zo bruded caër, ag eur reng huel em boa etouez soudarded ar vro.

Epâd eun tam freuz a zavas en hon touez, en em gavis e mesq an dud a ioa eneb ar gouarnamant. Evid mired da veza lakeat d'ar maro, e voe red din mont buan ha buan var douar Franc. Er gear-ma a Varseill em eus renet ar vuez e zan da zisplega deoc'h em c'honfession.

Ag en em lakeas da gonta din he vuez, e creiz an daelon ag an hirvoudou, ag ec'h echuas e confession en eur lavared ar *Salve Regina* : ez vianic, emezhan, en devoa desked ar beden

gaer-ze : ha breman, var he vele a varo, he lavare en eun doare dudius.

Echu ganthan he confession, ar paour kez coz a c'hoanteas comz din euz he verc'h Carmen, dilézed ganthan er Spagn, ag e lavaras evellhen :

Pa voe red din tēc'hed er broiou estren, e lēzis va merc'h er scol en eur gouent e kear *Grenad*. En em gaved e Marseill, em boa c'hoant da skriva dezhi : ne gredis ket en ober, gant aon da vèza dizoloed ha ne vije taped crog ennhon.

Divezatoc'h, em boe c'hoant da c'houlén euz he c'hélou ouz superiores ar gouent m'en em gave vā merc'h ebarz : ne gredis ket c'hoaz en ober, abalamour oan chomēd meur a viz eb paea ar pezh a ioa dleed evid he scolia ag he maga.

Ah ! va merc'h paour ! Ha beo e c'hoaz ? ha maro eo ? Credabl e beo, marteze gouscoude dindan eur zamm pounner a boan ag a anken. Va merc'h paour Carmen, e peleac'h emañ ? Ah ! ma c'helje da dad guelede ac'hanot e kichen he vele, n'ag hien a ve laouen e vervel !

Epad ma-comze er giz-ze, en eur scuilla cals dælou, e teuas da sonj din em boa roed, eur pennad a voa, eur retred, e kear Malaga, en eur gouent leanezed. Eno, unan anezho, hanved gant ar re all, *ar vinorez* (orpheline), e devoa contēd din he istor glac'harus.

II

Saved oa bed, emezhi, etouez plac'hed yaouanc a lignez huel, e kear Grenad, e couent *Sœurezed* Sant Viçant. Al leanezed, o veled n'e doa na car na par er bed-mā, ag oc'h anaout oa galved gant Doue da vont da leanez, ho doa lakeat e digemer en eur gouent e kear Malaga. Ar vinorez paour a gavas eno aneñrusied. Carede meurbed gant he c'hoarezed, e voe, abalamour d'he furnez ha d'he santēlez, hanved *mestrez an noviced*. E hano oa : Sœur Joséphine de Jésus : ha pa ris anaoudēgez ganthi, e zoa c'huec'h vloaz varnugent m'en em gave er gouent.

Bemdez e kinnige da Zoue ha d'ar Verc'hez pedennou agoberou mad evid goulén ar c'hraç da glēved, araog mont euz ar bed-mā, kēlou euz he zad. C'huec'h vloaz varnugent a ioa, n'oa ket deued da fallgalouni, e fiziout e comzou her Zalver ag en deus lavared : Goulennit, ag e vezo roed deoc'h.

Lavared he devoa din pe hano en doa he zad : n'oa ken evid caout sonj euz an hano-ze : n'e ouien ken re vad an hano badi-

ziant e doa al leanez he-unan. Souden, evel eul luc'heden, e teuas an daou hano em spered : Daoust ag ho merc'h, Autrou, n'eo ket he hano Carmen F... de C... ?

Ar c'hlanvour a zellas a ban ouzin, evel eun den ankenied bras, ag o chench liou, e lavaras din goustadig : Anaout a rit va merc'h evid doare. Beo eo eta ! Ag eürus eo ? Oh comzit din euz va c'hrouadur, en hano Doue ag ar Verc'hez.

Neuze e lavaras dezhan ar pezh em eus contēd araoc breman. An tad paour am zelaoue souezed ha laouen meurbed. Neuze, e tenna eun huanaden en em gave ebarz he oll garantez a dad, e lavaras din : Ma tistroit eun devez benag d'ar Spagn, e cassoc'h d'am merc'h bennoz he zad e vont da vervel, ag he phedoc'h da ancounac'hāt ar boan em eus great dezhi oc'h he dilēzel evel em eus great.

— Oh va mignon ker, a lavaras dezhan, ho merc'h he deus, pell zo, dizonjed a gementse : eur c'holl amzer e ve goulén an dra-ze diganthi. Cass a rin beteg ennhu bennoz he zad var he dremenvar. Ha breman, lēzit an traou-ze oll el lec'h m'emaint, ag en em lacañt e tro vad da receo an Autrou ho Toue dre Zacramant an Aoter.

III

Ar c'hlanvour a reas ar pezh a c'houlennet outhan, ag a recevas he Zoue gant cals a feiz ag a garantez.

Goudeze e c'houlennas diganen eur groaz, eur vetalen ag eun nebeudig traou all mad da zigass sonj dezhan a Zoue. Neuze, o burzud trugarez an Autrou Doue ! e teuas da zonj din, em boa, er zac'h a zougen d'am heul epad va beach, eur bacaden scapulariou ag a ioa bed roed din gant al leanezed euz couent Malaga. Etouez ar scapulariou-ze, oa unan en honor d'ar Galon Zacr, labourēd caer meurbed, stag outhan gant eur spillen, eun tamig paper gant ar c'homzou-mā : *Ar sœur Joséphine de Jésus d'he zad confessour*. Na plijadurussa tra ! Lamed a ris dioc'h-tu ar ger diveza : *Confessour*, ag e kinnigis ar scapular d'ar c'hlanvour :

Sellit, a liviris dezhan, cetu aze ar pezh a zigass Galon Jesus ag ho merc'h deoc'h.

An Tad anavezaz dioc'h-tu scritur he verc'h, ha kel laouen en em gavas ma stardas ouспен gent guez ar scapular-ze var he galon ha var he vuzellou, eb gellout lavared ger ebēd.

Pa ellas comz adarre e voe clēved oc'h huanad ar c'homzou-

mâ : O va merc'h ! O Itron Varia ! O calon sacr Jesus ! Ho trû-garecât a ran, o va Doue ! Ho ped truez ouzin ! Fall bras oun bed ! Ne dlien ket caout eur seurt eürusded ! Va merc'h, va c'hrouadur, îe, epad tregont vloaz, ec'h eus talvezed, dre da bedennou calonec evid da dad paour, ar pez a c'hoarvez gant-han hirio.

Ag an tad ne eane da gomz, etouez he zaelou ag he huanadou, euz ar blijadur a ioa en em gaved ganthan : e bedi a rejon da veza sioulloc'h, da zonzal en Doue en devoa nêvez receved, ha da zonzal er maro a dostea outhan. Neuze en em dennis en eur lavared dezhan e tistrojen d'er gueled.

Dioc'h an abardaez, e teujot da lavared din oa falleat cals an den clanv ag a c'houlenne gueled ac'hanon. Mont a ris dioc'h-tu d'he gaout : chom a ris en he gichen evid he zicour da ober eur maro mad. Mervel a reas gant cals a geuz d'he vuez tremened, leun a fizianç er Verchez Vari, oc'h va phedi da gass he vennoz diveza d'he verc'h.

Ha me, e sonjal er pez he doa great ar verc'h-ze epad tregont vloaz e pedi eb-ean evid he zad, n'oan ket evid mired da zonzal e comzou hor Zalver : Goulennit, ag e *vezo roed deoc'h*.

EUR BREZEGEN E CREIZ EUR CHOAT

Eur vanden laeroun, o veza en em denmed en eur c'hoat, a velas eun devez e tont etrezeg enno eur breur bian a urz Sant-Francis. Crêgi a reont enghan, ag o c'hourdrouz he laza, e lavaront dezhan rei dezho kement guenneg a zo ganthan.

— Allas, Autronez, emc ar breur bian, evid doare oc'h eat euz ar bed eur pennad mad a zo, p'e guir e c'houlennit kement all ouzhin : n'hon deus netra, ha ne ellomp caout netra varnomp, nemed en eur c'houlou an aluzen.

— P'e guir n'oar evit tenna netra diouzoc'h en arc'hant, roit deomp eun dra benag all euz ar pez a ouzoc'h da ober : grit eur brezegen evid ober hor meuleudi, pe e c'hellit eb dale kemered ho tro evid mont d'ar bed all.

— Ne c'houlennan ket guell, emc ar breur bian.

Autronez, emezhan, ne ouffen ket, a dra zur, rei deoc'h caeroc'h meuleudi eged lavared eo ho puez henvel oc'h hini Hor Zalver Jesus-Christ epad m'eo bed var an douar.

Ar Zalver beniged-ze a zo bed paour braz : c'hui a dle beza ive p'e guir en em gemerit oc'h eur c'hoz denic eveldon-me. Ar Juzevien ho deuz bed calz a gassoni outhan, ho deus great calz a boan dezhan : c'hui ive a dle beza cassead gant oll dud ar vro-ma : emac'h bepred e laerez ar pez ho deus a vella. Lavared euz bed dezhan n'oa nemed eun torfetour euz ar re vrassa : c'hui ive a dremen dre amâ, ha kemense n'e ket eur gaou, evid laeroun ha muntrerien. Epad he vuez Hor Zalver Jesus n'en deus ket bet ag a vije dezhan, eur mean evid discuiza he benn : ha c'hui ive n'oc'h eus e neb leac'h toen azioc'h ho penn ; ho tiez eo ar c'hoajou gouez-mâ, ar bleizi ebken a zalc'h deoc'h compagneuz, ha ne glêvit ken cahaouen nemed hini al laboused. Hor Zalver zo chomed eb débri nag eva epad daou ugent dervez en eul leac'h gouez : c'hui ive a ranc ober alies eveldan, ag en despet deoc'h : an droug spered en em gemeras outhan : c'hui ive zo eb ean ar sperejou fall-ze en dro deoc'h. Douged e voe gant an diaoul var lein *templ* Jerusalem, ha var beg eur menez huel. An diaoul-ze ive ho cass var an torgennou huel evid gueled a bell an dremenidi a fell deoc'h en em gemered outho. Hor Zalver cased euz eur gear pe eur geraden, a dec'he en eul leac'h all : ha c'hui ive, p'oc'h eus gelled en em denna euz eun toull fall benag, ne rit nemed tēc'hed buanna ma c'hellit : beteg deliou ar guez ejed gant an avel ho laca da grena gant an aon. Ar Juzevien a glaske bepred an dro da lacât ho daouarn var hor Zalver : an archerien zo bepred e clasc tapa crog enno. Coueza a reaz eun devez etre daouarn he enebourien, o veza bed guerzed dezho gant unan euz he ziskibien : c'hui ive, credabl, en em gavo eun devez, kement all ganeoc'h, goude ma viot bed guerzed gant unan benag euz ho touez.

Cassed e voue Hor Zalver dirac ar gouarner Ponç-Pilat : c'hui ive a vo red deoc'h mont dirac barnerien ar bed-mâ : Jesus a voe scourjezed, c'hui a vezo ive : lakeat e voe da vervel var eur groaz : c'hui ive a vezo crouged *huel* ha *berr* : diskenn a reas d'an iferniou : c'hui ive en em gavo eno, ma kendalc'hit da ober ar vicher fall-mâ.

Mes cetu ama ar c'hem bras a zo etre buez ar Zalver-ze ag oc'h hini :

Hor Zalver a voe tamalled gant testou faoz, ag en desped d'he vuez divlam, a voe, dre ar fallagriez ar vrassa, lakeat d'ar maro evid pec'hejou an oll dud : el leac'h c'hui n'en em gavo ganeoc'h

nemed ar pezh zo dleed d'ho puez fall, pa c'houzanvoc'h ar poanion ag ar maro crissa.

Hor Zalver a zistroaz euz an iferniou evel eur Mestr, eur Roue, eun Doue treac'h d'an iferniou ha d'an droug-sperejou : el leac'h c'hui a jomo eno da viken, ma n'en em zisc'hrañ ket euz ar goal vicher oc'h eus kemered.

Ar brezegen-ze var ho henvelidigez oc'h Jêsus-Christ, ag ho dishenvelidigez diouthan a scoas eun taol ken pouner var galonou al laeroun-ze m'en em lakejont oll d'an daoulin dirag ar breur bian oc'h e bēdi da govez anezho.

Mab Sant-Francès a reas al labour-ze e creiz al laouenidigez ar vrassa : ag an dud-mâ, en eur scuilla eur mor a zaelou a gassas ar breur bian er meaz euz ar c'hoat, en eur lavared stard dezhan e zeant, evid ho zorfejou, da ober pinijen caled beteg ho maro.

Kantic da Zant Joseph

Ton : *Lambader.*

1

Sant Joseph, c'hui zo galloudus
En Env e kichen tron Jesus.

Pa zoc'h bed tad mager dezhan

X Bezit hon alvocad dirazhan

DISCAN

Sant Joseph, pa zoc'h galloudus

Bezit ive trugarezus

Poc'h eus dioualled mab Doue

Diouallit ac'hanomp ive.

2

Ar bed-ze leun a zanjerou

A enerez ag a beo'hejou

Oh ! grit ma vezimp ato glan

Evel ma zoc'h bed oc'h-unan.

3

Roit ar furnez d'ar yugale,

D'ar yaouankis doujan Doue

Hor chachit oll, yaouane ha coz,

Eun deiz ganeoc'h d'ar Baradoz

4

Eun deiz ganeoc'h d'ar Baradoz

Eleac'h ma vo ouz hor gortoz

Hor Zalver gant eur gurunen,

C'hui, Sant Joseph, en he gichen.

M. A. A.

Peden goz en enor da Zant Joseph

Ton : *Bale Arzur : pegen caër.*

1. Autrou Sant Joseph, c'hui zo bed
Tad mager da Zalver ar bed (*bis*).

2. Pried d'ar Verc'hez carantezus
Fidel da Vari, da Jesus (*bis*).

3. Gant ho daou c'hui zo cared
Evel tad ag evel pried (*bis*).

4. Ho calloud, Joseph, a zo bras :
Er Baradoz dirag ho fas (*bis*).

5. Pedit evidomp deiz ha noz
Evid ma zaimp d'ar Baradoz (*bis*).

MARO YVONIC EN ARME

Ton : *Va c'halon a zo ranned*

1

Yvonic a ioa Breizad, ha soudard calounec
A zalc'he mad d'he greden ha d'he yez brezonec
Feiz ha Breiz zo bed ato diviz hon tadou coz
D'ar Zaos ha d'an drubarded elavarent : Malloz !

2

Var an dachen a enor Yvonic zo couezed,
Ag anter-varo souden d'an hospital douged :
Eun druez eo he veled, rac braz eo he boanion
Eun dudi eo he glêved, rac caer eo he gomzou.

3

Red eo mervel, emezhan ! mervel, pebes anken !
Pell dious va bro beniged, etouez an Estren
Heb dourn eur mignon fidel da zec'h va daelou
Hebeur vam garantezus, d'am gervel, d'am zelou.

4

Hogen petra lavaran ? E peb leac'h, e peb bro
Eur guir gristen, eur Breizad, scoed gant ar maro,
A gav eur mignon, eur vam evid he frealzi
He vignon zo eun Eal, he vam a zo Mari.

5

Evelato pa zonzan em bro, va mam, va zad,
En desped din an daelou a deu em daoulagad.
Epad va c'house, e credan, e kichen va guele
Ho gueled oll ! mes allas ! va zonz zo eun ure.

6

Etrezeg va bro santel alies e sellan
Ag em c'halon beb mare dezhi e lavaran :
Deuz d'am zicour da vervel, deuz, ha ne zale ket
Hano va Breiz, em ginou, ha me maro, chomet !

7

Ne glévin mui e crozal ar mor bras e couunar
He darziou saved huel e c'hourdrouz an douar !
Mes bepred gant dourn Doue int diarbenned
Var ho c'hiz e tizroont, dic'halloud, dinerzed !

8

Ne velin mui ar c'hoajou, al lanneier melen
Nag an draoniennou didrouz, leac'h m'en em blijen
Guechall, pa zoan bianig, e c'hoari, e redet
Assambles gant va breudeur ha gant va mignonet.

9

C'hui, El mad garantezus, c'hui, va mignon brassa
Cassit d'ar re a garan va c'himiad diveza
Lavarit da beb unan : Yvonik zo maro
Ag e vervel e comze ar hanoc'h, euz he vro.

10

D'am Mam c'hui a lavaro : E creiz ar brezellioù
Ho Mab a zo bed fidel da heul ho kentellioù :
Ar Verc'hez en deus cared, ervez ho c'hourc'hemen :
Bemdez en deus great dezhi gant fizianç he beden.

11

Lavarit dezi ive, evid he c'honsoli
En deus gelled e vervel *covès, sacramanti*
Marved eo gant esperanç da vont d'ar baradoz
Mes ho ped sonj anezhan er beden diouz an noz.

23 a viz kerzu 1864.

An Autrou PERROT,
Maro Person Taole.

AR GOSNI E TOSTAT

An oad a deu, discar a rez
Mil dra en lavar did, den kez ;
An doen laket d'as golo
A zo toulled gant ar glao.
Caer ec'h eus dressa, penseillat,
Fall atao tachad pe dachad.
Ne veler mui fresc da liou,
Da iaouankis zo eat abiou.
Da dal gant ridou zo gried
Da zremm oll dishenvelebed ;
Da bennad bleo, du pe velen
A rea d'as penn eur gurunen ;
Bremen int griz, guenn marteze,
Nemed ho c'hollad e pefe,
Ha na ve deued hirio da benn
Ker moal evel eun irvinen.
Evelse beb bloaz e veler
Ar guez, glaz en nevez amzer,
Ar goanv cated dre ma tosta
A losk ho delioù da guez.
Da imor vad a zo troed :
Guechall e voas laouen bepred.

Hirio da benn a zo tenval
 Ne res nemed guidreal
 Ha n'e ket souez, rac tra pe-dra
 Zo dalc'h mad oc'h da zieza.
 Vi pe labouz ato bemdez.
 Deac'h oa crog ennout al laerez
 Hirio ma 'r rem oc'h da vouasca.
 Vare'hoaz e teui ar paz d'az crigna.
 Er mintin-ma e poa beriou
 Ember poan galon ha bilou.
 Pa zes en hent, ar berr halan
 A ia d'as c'heul buan ha buan
 Ha pa jomes eb treveilli
 Ema croad da izili.
 Tenval ez eo deued da veled
 Da ziscouarn zo anter stanked
 Da zaouarn zo ampafalek
 Ha da zivesker gravazec.
 Da vlaz zoken a zo troed
 Ar pez a voa kent da voued
 Evidot brema zo c'houéro.
 Gant eun netra out seuz maro.
 Croum eo da chouc, ha me lavar
 Dre ma sellez oc'h an douar
 Emaout e clase an ardemez
 Euz al leac'h ma toulli da vez.
 — Oh ! a levez, me oar vad
 Ema ar gosni e tostât
 — Te hen lavar, mes te er c'hred ?
 Aon braz am-eus ne rafez ket
 Ouz ar gozni, mar dout maouez
 A beb seurt louzou a glaskes ;
 Var da zivoc'h eun tamic ruz
 Eun tamic fard laket dre guz ;
 Dillad nêvez ervez ar c'hiz
 Fichetoc'h eged re 'r yaouankiz ;
 Eur bale reud, eur min laouen,
 Ar c'hoarz bepred var da vourren ;
 Carout a rafez tremen c'hoaz
 Evid eur verc'h a ugent vloaz.

En da c'heuch n'eus nemed daou zant,
 Ag e credes beza plac'h coant !
 Mar dout goaz, cetu ama
 E petra e sonjez brema :
 Red eo din creski va leve,
 Ma c'hellin rei d'am bugale,
 Argoulou ha peb a atant
 Ha caout c'hoaz avoualac'h a arc'hant
 Evit beva ervez va giz.
 Mar d'eo colled va iaouankiz,
 Ganen va nierz ha va yêched
 Bete vreman a zo chomed
 Ag e c'hellan c'hoaz pell amzer
 Beva dinec'h ha dibreder.
 Ha perac ne lacafet kêt c'hoaz
 Eur garg benag var va discoaz ?
 Fanch a zo mear, Yan tenzorier
 Ag ho daou ne dint em c'henver
 Nemed daou beul, diou banezen ;
 Em godellou ho lacafen.
 — Dalc'h-ta penn guenn, gra da fouge,
 Mes lavar din, euz da ene
 Ne glêvan ket eur ger ganez !
 Credabl ennhi tam ne zonjez.
 Ha gouscoude pa vo lakeet
 Da gorph paour da voueta 'r prenvêt
 Petra jomo euz da gargou,
 Euz da zanvez, euz da vadou ?
 Da ene paour en eur grenâ
 D'ar barner a ranco rentâ
 Cont euz da vuez oll penn da benn :
 Seul gossoc'h out, seulvui vo tenn.
 Taol evez mad, rac eb dalc
 E tigouezo sur kementse.
 Ar plench da ober da arched
 A zo a vrema eskenned :
 Ar c'halvez, an touller beziou
 A zo e c'hortoz ar c'hélou
 D'en em-lacât a zoare
 Da ober da ziveza guele.

Ha neuze da heritourien
A zo pell a zo e c'houlen
Ha te a ve Mathusalem ?
Mall ho deus da glêvet *Requiem*.

(*Kentelliou an A. MORVAN*).

AR GOABREN ZU

Sell ta Guillou, sell ta du-hont
Na pebes goabren zu e tont !
Me glaoustre 'zo goall gélou
Gant hounnez en he bouzellou !
Ia, hounnez 'zo tan ha cazer'h
Pe n'e ket me Colas.

Allas ! Allas !

Guinis, ségal, nag eiz na kerc'h
Ne jomo netra var he lerc'h !
Ma ne deomp ket oll da anaon
E tizêc'himp, sur, gant an naon.
Ia, d'ar bla-man, en eun taol, ha ractal
E zo great deomp hor stal.

— Ha ! ha ! eme Willou

Leiz hé végin

E c'hoarzin.

Setu aze, avad, marvail'ou !
Evidon-me, ne velan ket perac
Ve gant hounnez kement a strac
Hounnez ? glao 'zo ganthi,
Me lavar ; ha vad a rei
D'ar guiniz, d'ar zégall, d'ar c'herc'h, d'an hei.
Hanter muioc'h er parkeier,
Hanter muioc'h er foenneier !
Peadra da gass d'ar marc'had,
Peadra er gear da chaogad ;
Foen d'ar chatal, ha druz ha dizale,
Bara guiniz d'hor bugale.
Setu aze 'vad ar marvail'ou
Ag a blij d'ar paotr Guillou

— Pa lavaran did, eme Golas
Hounnez cazer'h eo a daolo.
Hag hen e crena he ziouscouarn,
Cazer'h ruz, evel na velas

Den biscoaz !

Bremaic te a velo !

— Me lavar me, eo glao a vezo

Ag czom braz a zo !

Eme kerkent ive ar paotr Guillou

Ag hen sâved var he gillou.

— Me lavar cazer'h — me lavar glao

Cazer'h ac'halesse, ha glao ac'hann...

Evid mired ne zafche cann

Mam goz a ziguezaz brao.

En han Doue, emezhi

Lêzit ho trouz, ag oc'h arao,

Pe cazer'h, pe glao

Petra ze ? ne dal ket grosmoni

Bolontez Doue bezet gret.

Rêzoun e doa ar vam goz, rac setu ar fêt :

Eun taol avel a c'houezas

A berz Doue ag a boulzas

Ar goabren zu adrenv,

En tu all d'an Env ;

Ha brao

Ne oue na cazer'h na glao.

PEDENNOU

Araoc ha goude ar C'hatekis

Abars ar C'hatekis

1. Jesus, va Zalver benniget,
Grit ma tigor va spered
Ha ma teskin, a vir galon,
Ho lezen santel ha guirion.
2. Roit din ar c'hraç ma comprenin
Ar virionez a zesker din
Ha, p'am bezo he c'hompred,
Ar c'hraç c'hoas d'he heulia bepred.

Goude ar C'hatekis

1. M'ho trugareca, va Zalver,
Euz ho maddelez em c'henver
Desked em eus, en ho lêzen,
Feiz ha deveriou 'r guir gristen.
2. Mes pa zeo guir eo poan golled
Deski ar mad ma n'er grear ket
Grit ma chomin ato fidel,
Doc'h oll gourc'hemennou santel.

(Canaouennou Kerne.)

AN HEOL HAG AN AVEL

Eun deiz an heol hag an avel
A velaz o tont eus a bell
Gant an hent bras eur beacher
Doublet mad oc'h ar goal amzer
Edot var dro kal ar goan,
Ha d'ar mare-ze a gredan
E ve mad d'ar veachourien
Lacat mantel en ho c'herc'hen.
Diouz eur c'hostez heol o para
Diouz eun all glao o caillara.
Bep an amzer kaneveden
Gant he liou ruz, glaz ha melen
D'ar re so er mæz a lavar :
Tolet evez an-nep a gar :
Ha rag-se an discar-amzer
Miziou douetuz a c'halver.
Hor beachour, na petra-ta
Eur vantel vad a voa ganta ;
Mezer dispar, cre ha teo,
Rag aoun en doa rag ar glao.
Hema, em'n avel, a gred
En deus pep tra evel m'e dlet ;
Biscoas ne velas pot avel
O planta c'huez en eur vantel !
Boutounou bremaig a strinco,
Hag ar vantel, pe me velo

Gant ar gounnar kuit a ielo.
Eun tam c'hoari, eun tam ebat
Hor bezo, mar kirit, timat.
Mad, eme'n heol, lakeomp claoustre
Ep chom da riotal keit-se ;
Da c'hout piou en do genta
Divantellet ar c'hanfard-ma.
It, eur pennad me ho lezo
Gant coabr ha coumoul d'am golo.
Setu digustu ar pot avel
En em c'huez evel soroc'hel,
Leis he gorf a long a ezen,
Koenvi ra evel barriken.
C'hueza ra stard, sutal, stracal,
Steki, heja, sourral, boudal ;
Toennou veler discaret,
Listri broustet, guerniou torret ;
Pep tra a gren hag a horjel,
Ha perag ? evit eur vantel.
Biscoas an ifern dinasket
Eur seurt tousmâc'h n'en devoa gret.
Mes caer en doue kemeret beac'h,
D'ar beacher ne voue ket treac'h,
Rag seul vui ma croze'n arne,
Seul vui hor c'hanfard a starde
He vantel var dro he ziouscoaz.
An avel he boan a gollas.
P'en doa great pot avel he ioul.
An heol a rinsaz ar c'houmoul,
Para ra var gein ar c'hanfard ;
Hema he vantel a zistard ;
Tomder a ia dre he izili,
Ha souden e comans c'huezi,
Kerkent ar vantel so sclapet ;
An heol he glaoustre gounezet.
An ners ne de ket ato sur,
Dousder eo benveg an den fur.

PROVERBES

Bretons-Français

- 1 Hennez a ziscuez he zent :
Evid crègi n'en deuz ket a vent.
Tel montre la dent
Qui de mordre n'a talent.
- 2 Essoc'h e coueza
Eged sevel er za.
Il est plus facile de tomber
Que de se relever.
- 3 Buez fall en dimizi
Ne zigass ket a vadou d'an ty.
Querelle en mariage
N'accroît pas héritage.
- 4 Eat ho memor diganeoc'h
Ho tivesker a scuizo ouzoc'h.
Mémoire perdue
Jambes rompues.
- 5 A dra zür ar vugale
A vezo tud vraz ive.
A coup sur les enfants
Seront aussi des gens.
- 6 Eun enebour spounted
A zo eb dale canned.
Un ennemi effrayé
Est bientôt roulé.
- 7 Goude an abaden
E scraber ar penn.
Après la fête
On se gratte la tête.
- 8 Guelloc'h eo eun tam ranned.
Eged daou débred.
Mieux vaut un morceau partagé
Que deux mangés.
- 9 Neb siminal na zivoged
Ma ne vez tan en aoled.
Nulle cheminée n'a de fumée
S'il n'y a du feu au foyer.

- 10 Un ennemi battu
N'est pas encore vaincu.
Eun enebour canned
N'e ket c'hoaz trêc'hed.

Bretons

- 1 N'euz bed biscoaz glao a ne baouezfe
Biscoas avel grenv a ne gouezfe.
- 2 Bleven ha bleven e zear moal (chauve)
Diou ha diou e zear ractal.
- 3 Guell eo eur guele
Eged cant clêved.
- 4 Pa rear ar penn
Ne vez den da glemm.
- 5 Eur mignon re flour
Alies kenta treitour.
- 6 Essoc'h eo plega planten
Eged plega guezén.
- 7 N'en em fiziit ket en eur c'haz chouched
O sonjal marteze ema cousked.
- 8 Ouspen eur yar a goll he vi
E cana re goude deffi.
- 9 N'euz a ne eller da zônât
Nemed ar glujar ag ar c'had.

Proverbes français

- 1 Sachez que nécessité
Est de raison moitié.
- 2 Rien de plus éloquent
Que l'argent comptant.
- 3 Femme veut en toute saison
Être maîtresse dans sa maison.
- 4 Nouvelle cheminée
Est bientôt enfumée.
- 5 Le poète naît
L'orateur se fait.
- 6 Maison ne convient acheter
Qui n'a meubles pour y fourrer.
- 7 Ce qui guérit Sancho
Rend malade Domingo.

- 8 Quand le mal est venu
Chacun l'avait prévu.
- 9 Quand il y a de la volonté
Le moyen est bientôt trouvé.
- 10 Quand vient la gloire
S'en va la mémoire.
- 11 Qui se fait redouter
Ne se fait pas aimer.
- 12 Dieu donne des noix
Mais il ne les casse pas.
- 13 Gloire vaine
Ne porte graine.
- 14 De la parole à l'action
Le chemin est long.
- 15 Qui ne sait pas dire non
N'est pas un homme bon.
- 16 Papillon blanc
Annonce printemps.
- 17 Arc en ciel du matin
Met la pluie en chemin.
- 18 Arc en ciel du soir
Met la pluie en retard.
- 19 C'est l'intention
Qui fait l'action.
- 20 Au mariage et à la mort
Le diable fait sur nous ses efforts.
- 21 Souvent sous le miel
Est caché le fiel
Et sous les fleurs
Git aussi le malheur.

Lavariou divar benn ar miziou

- 1 C'huevreur ar poullou a gargo
Ho Meurz gant eul louf ho zêc'ho.
- 2 Meurz gant eul louaden
A zec'h ar venojen.
- 3 E miz Meurz aben cuz-eol
E tle beza coan var an dol.
- 4 Da c'houel Sant Marc
E cousk an êjen en he bare.

- 5 Ebrel gant he gountellou
A droc'h an dud ag al loenedou.
- 6 E miz Meurz, caer a vezo,
Eun tu euz ar c'bleuz a domo.
- 7 Da Vercher al Ludu
E chench an dud a gundu.

Locutions proverbiales bretonnes

1. *Tost an dour d'he vilin* (qui pleure facilement).
2. *Pa dapo yaoten vae* (pa deui an han).
3. *Chom etre treid ar bed* (rester dans le monde).
4. *Beza eb car na par* (être sans parent, sans famille).
5. *Beza teod avoualac'h evit lacât ar vein d'en em ganna*
(être ou avoir une très mauvaise langue).
6. *Mala groz da unan benag*, parler rudement.
7. *Me lavare etre va zog ha me*, je me disais en moi-même.
8. *Me rei da vele, me rei da voutou did*, je te ferai connaître.
9. *Ne lakiin ket brassoc'h pod var an tan evit se*. Cela ne m'inquiète guère.
10. *Nag e ve troed tu d'an ty* — chose introuvable.
11. *Em milin n'euz ket a zour avoualac'h da vala oc'h arreal*. Je ne puis me charger de votre affaire.
12. *Nag e ve toulled he benn dezhan*. Tête.
13. *Eat he zouc'h da vinaoued*. Il est devenu pauvre.
14. *Lacât an tam e kichenn an toull*. Donner à côté.
15. *Red e dezho mala munud*. Ils ne peuvent pas mener grand train.
16. *Lavarit din pe euz al lanneg d'ar prad*
Pe euz ar prad d'al lanneg zo mad.
17. *Leuskeul gedon da redez* (dizac'ha géyer) mentir.
18. *N'euz ket a gem etre bara leaz ha leaz-vara*.
19. *Ober cals a deil gant nebeut a c'houzar*. (*Se vanter. Corn.*)
20. *Redeg er mor da dec'hed araoc ar glao*.
21. *Cass dour d'ar feunteun*.
22. *Trempa d'ar re al deuz toull ar bêro*.
23. *Gouzout chacha dour var ar vilin*.
24. *Caout lod e parc ar Briz*.
25. *Chomed eo he fri var ar gloued* (comme un cheval au champ.)
26. *Couezed eo he veud en he zourn* (déception).

27. Beza en deiz var hent ar re all, ag en noz en ho goulou.
28. Ken diez da gaout evel tenna amañ dez ginou eur c'hi.
29. Caout muioc'h a yoged eged a dan.
30. Mont dioc'h an unan d'ar re all.
31. Mont divar bouez eun neuden vrein.
32. Sadorni a ra ar butun, an olen (échui).
33. Trei ar vein da zêchi da c'hortoz ar glao.
34. Meur a ruill en deus great, ar paour keaz, araoc mervel.
35. Bazad a bae bazad.
36. Cass an êro da benn (achever).
37. Ho labour a iêlo da venn (inutile).
38. Oc'h eur vojen fall eo eat da graôna. (Il s'est mal adressé).
39. Ne c'hrijont ket var ar memes torchen (ils ne s'entendent pas).
40. N'eo teo nag an druz nag ar bêvin énnhan (pas grande valeur).
41. Nera ket a ziez he gig dezhan. (Son embonpoint ne le gêne pas.)
42. E ranker neun pe véuzi (faire l'un ou l'autre).
43. Dic'hraç eo evel eur roched nêvez.
44. Eur pen glaouig eo (mésange, étourdi).
45. Glasc viou en neiziou varlene (en retard).

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

I

Intérieurement : *ennan he-unan*. Il se disait : *outhan he-unan e lavare*.

Intermittent : *a vareadou, o daoladou*.

Interrompre sa journée de travail : *terri he zeves labour*.
... Celui qui parle : *mont var ger eun all*.

Intervalle. Par.... : *a vareadou, a dachadou, a bennadou*. Dans l'intervalle : *etre daou*.

Intimider : *lacaat da lenta*. S'intimider : *lentaat*. Il s'intimida : *lenta a reas*.

Intraitable : *divarn, dizuj, n'euz den evithan, tu ead ebed varnan*.

Inutile : *didalvez, dizervich*. Eun den disc'hounid : un homme qui ne gagne rien.

Invétére. Sa maladie était.... mais les cautères l'ont fait revenir : *goal grizienned oa ar c'hlenved enna, met an del-tennou (ar mouchou) ho deus en digassed*.

Irréprochable : *direbech, difazi*.

Irriguer, faire des irrigations. L'Avent en est l'époque : *en Azvent eo goazia ar prajou*.

J

Jouet du vent ; *taol distaol gant an avel*.

Juger. Il ne faut pas le.... sur sa mine ; *n'e ket diouz he veled eo mont dezhan, barn anezhan*.

Justice. Si on agissait selon la justice : *ma ve great eun an traou, mar dafet gant an hent eun*. Les magistrats : *ar barnerien*.

L

Laideur : *ne ket ar viloni a ra an druzoni*.

Langage : *Mod prezeg, parlant*. *Langach* se dit souvent en mauvaise part. Il sait trois langues : *tri seurt parlant a voar*.

Langue, organè : *teod*. Une femme de mauvaise.... : *eur goal deed maouez, eun teod fall a vaouez*.

Langueur : *fallentez, falloni, langis*. *Falloni* se prend souvent au moral pour mauvaise action.

Languir : *toc'horia, issilla*. En parlant des végétaux : *diseria*.

Larmes. Les.... lui venaient aux yeux : *reaz oa he zaoulagad, oa an dour en he zaoulagad*.

Las : *scuiz, perscuis, lastred*. Travail qui lasse : *labour fêzus, lazus, lastrus*.

Légereté, frivolité : *scanvadurez penn, ber-boel*. Léger : *berboellig*.

Lent : *lugidus*, de *Lugud*, ancien dieu des Gaulois. *Amzerzo, Lugudi* : travailler lentement. *Luguder*.

Lisière d'un champ : *crizen* (cru, non labouré). *Rêlach* employé dans quelques endroits, sent le français.

Lieu. Le premier son a eu lieu : *ar zon kenta zo bed*. J'ai lieu d'être triste : *tro am eus da veza trist*.

Livide : *persdu, dourlived, liou an dour*, et non pas *droug-lived, liou an droug var he zrem*.

Livré, au vol : *tôled, en em dôled d'al laeroni*. *Da eva* : adonné à l'intempérance.

Loisir. Puisque j'ai du.... : *pa oun vag, dibreder, dilabour, eb labour, p'am euz amzer*.

Longtemps : *Pell ag hir*. Le plus..... que je pourrai : *hirra ma c'hellin*.

Luxe : *fouërez, fichêrez, digoradur*.

M

Machine. *Gant an ijinou nêvez ez ear buan* : avec les machines nouvelles, on va vite.

Malheur : *reuz, goall-darvoud, goall-dro*. Malheur à : *goaz aze da*.

Malheureux. Vous n'êtes pas..... : *n'e ket fall, n'e ket diez, n'e ket disegar deoc'h, c'hui zo brao deoc'h*.

Malhonnête : *divalo, vil, dizoare*.

Mander : *kemenn*. On manda à son père : *kemenned e voc d'he dad, kemenn a oe great d'he dad*.

Manège. Je verrai quel..... il fera : *me velo pe seurt troiou, pe seurt ruill a raï*.

Manière : *doare, tro, hent, mod*. Ce n'est pas de cette manière : *n'e ket en doare, en hent ze eo*. Il y a différentes manières de faire : *ober ag ober a zo*. C'est un homme de bonnes manières : *eun arvez v Rao, eur vaniel v Rao a zen eo, maniel brao dezan, eardied brao*. Sans..... : *divaniel, diaviz, digass, dic'hass*. Il critique ma manière de lire, de parler, de marcher : *abeg a gav em lenn, em parlant, em bale*. Affêterie : *ardou, modou, arvechou, eun ard a zen, eun arvecher, eun teileg, brabanser*.

Maniement, remue-ménage : *nag a freuz, nag a rencou ganes* : que de manœuvres tu fais !

Manuel : *levrig dorn, levrig godel* (de poche).

Marais : *guern, prajen, geun*, ou marche, limites d'un pays, gardé par un marquis : *marchio*. Le marquisat de Lesquefchou, en Pleyber-Christ, est à la limite du Léon, du Tréguier et presque de Cornouaille.

Mauvais. Oter ce qui est mauvais : *disalla (eur pennad mager)*, réparer un bout de mur.

Méchant : *Goall-hini, goall unan, goall den. Divad out, digalon out, pa res kement se a boan d'az vam* : Tu es bien méchant de faire une telle peine à ta mère.

Mécontent : *droug ennhan, n'e ket aviz*.

Le Gérant : L. BOLIVEN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. Ar bod lore beniged	65
2. Napoleon coz ag he basc kenta.	69
3. Ar c'habiten Marceau ag ar gommunion	70
4. Hor Zalver ag en zo e Sacramant an Aoter ?	71
5. Le pain de chez nous.	72
6. Mort de M. l'abbé Guizouarn	75
7. Locutions proverbiales.	78
8. Une brochure vieille de 30 ans	80
9. Kimiad eur zoudard yaouanc	81
10. Perrin ag he fodad leaz	85
11. An derven ag ar raosclen	87
12. Ar miliner, he vap hag an azen.	89
13. Proverbes bretons.	91
14. Phrases bretonnes.	93

Istoriou coz ha nêvez

Ar bod lore beniged

Ar pez a vezo lenned ama varlerc'h a zo guir penn da benn, ag a zo en em gaved n'euz ket pell c'hoaz : Eur c'hristen mad a Baris en deus er c'honted evelhen :

Oan gant cals goazed all e c'hortoz va zro da vont er gador govez d'ar zadorn Phasc. Etouez an dud-ze, n'oa ket goal sclear an Iliz, e cave din anaout eur micherour, eur c'halvez dourned mad, hanvet Jacques X..., bruded er c'harter da veza enebour braz d'ar relijion ha d'ar veleien.

Ne ell ket beza guir kementse, a lavaren ennhon va-unan.

Aben eur pennad goude, en em gavemp er porched an eil e kichen egile, e tro d'en em veled mad. Astenn a reas din he zourn caled gleped gant an dour beniged, ag er guelchon ec'h ober a zoare sin ar groaz. Trei a reas ouzin gouscoude.

— Souezed oc'h, credabl, emezhan, Autrou, e veled ac'hanon el lec'h-mâ.

— Oh ! a lavariz, n'oun ket re.

— Eo sur, emezhan, souezet bras e tleit beza. C'hoant em befe da lavared deoc'h, evel m'em cus lavared d'am zad Confesseur, evel m'em cus lavared d'ar vicherourien a vez e labourat gauen, ha n'ho doa ket a c'hoant c'hoarzin oc'h va c'hlevéd, bezit sur.

I

Gouzout a rit, Autrou, oan enebour braz d'ar veleien. Perac? n'ed hed avoualac'h e venn oc'h el lavared? Evid beza disbenvel dioc'h ar re all, pe evid ober evel lod anezho : ag ive marteze abalamour, evid eur guel, eo essoc'h beva evel eur c'hi kentoc'h eged evel eur c'hristen : ar pezh a zo eur fazi braz.

P'hon devoc, va phried ha me, hor c'hrouadur kenta, e voe red er badezi e cuz : ne felle ket din clêved hano dioc'h traou er giz-ze. He vam a lacâs rei dezhan an hano a-Louis. Me a roas dezhan, en ty kear, eun hano evel ho doa ar Baianed : Brutus.

Ah ! va zonz oa caout eur mab ha ne vije ket colled gant *descidures an Ilizou*. mes en devije descadurez *ar c'hiz nêves* : evel ma lavaren neuze, ag evel ma lavar c'hoaz, dreist ar re all ar re n'ho deus ket a vugale.

Evelse Brutus a dapas he bemp bloas eb beza great pelen ebéd, da viana dirazhon. He vam gouscoude a zeske dezhan, e cuz, croazia he zaouarn : ha pa ne vezen ket gantho, evidon-me e reant ho daou ho phedennou.

II

Brema e zeus bloaz, evit Sul ar Bleuniou pe al Lore, va mab a lavaras din : Tadig, emezhan, me garfe ive caout, evel ar vugale all, eur...

— Eur... betra ?

— Eur *bod lore beniged* : mamig a lavar an dra-ze-a ra vad d'an oll.

Neuze e zeas counnar ennhon. Oh ia ! a lavaren, va zy a zo c'hoant da lacât da *sigreteri* : Lore ! an dra-ze zo mad evid aoza guelloc'h ar boued. Er gegin eta, a liviris, ec'h eller lacât, ha c'hoaz eb beza beniged.

— Oh ! evid eur bodig, a lavaras ar vam goustadig.

— Anaout a ran re ar bodigou-ze, a leveris ; ag an dra-ze n'e deus ket eb eun dra all benag er giz-ze, eb dour beniged, eb an oll draou ema ar veleien o rei d'ar bobl eb skiant. Neuze,

petra ! hon ty a vezo evel eun Iliz. Nan, nan, ne fell ket din a draou evelse : mestr oan em zy evel ar Roue en he hini.

Eun nebeud deveziou goude, adrenv guêl va mab, e velis a zioe'h eur pinsin dour deniged, eur bodig lore stag oc'h eur groaz.

Ne ouzon ket pe seurt counnar ki clanv a grogas ennhon neuze. Diframma a riz dioc'h ar voger, ar bod lore, ar pinsin ag ar groaz : ho bressa a riz oll dindan va zreid.

Dioc'h ar groaz ag ar pinsin ne jome ken nemed tamouïgou. Ar bod lore a ioa c'hoaz en he bez.

Neuze e clêvis unan benag e lenva.

Brutus a ioa eno, daelou puill en he zaoulagad : ag eur pen-nadig, o veled glac'har va c'hrouadur, em boe evel c'hoant d'er c'hemeret etre va divrec'h ha da lavared dezhan : ne vouel ket 'ta ! me breno re nêvez did : me iêlo va-unan da gere'hed dour beniged d'an Iliz ! Ne vouel ket 'ta.

Ne ris ket an dra-ze. Petra fell deoc'h ? n'oa ket deued ar mare mad evidon.

Lavared a riz ebken : Ne fell ket din a draou er giz-ze em zy : ne fell ket din e trofes da spered oc'h ar seurt traou-ze, evit ma vezi eun den *crenv, dizual* ha *libr*.

III

Aben c'huoc'h miz goude, va mab a goueze clanv, gant unan euz ar c'hlenvejou-ze ag e berr amzer a deu evel da neza ar c'horphigou dister-ze a nê zispegont ket.

Va phried a ioa hano ganthi da lacât eur c'houlaouen da zévi dirac sant Joseph.

— Eur c'houlaouen, a leveris : traou diskiant ha netra ken ! Mont da gaout an dud a zescadurez caer eo a dlled, ha n'e ket david Doue ag he zent eo.

Ar medicin a deuas : eun den eb feiz oa ive. Gant eun taol lagad, e velas oa colled ar c'hrouadur : Ne elfe, emezhan, nemed *dre viraci*, distrei d'ar yec'hed !

Eur miracl ! ar medicin he-unan a ioa eta ive eur mignon da Zoue !

Den sot a ioa anezhan ! lavared mont da zaoulina en Ilis-mâ, pe en Ilis zont, p'emâ ar c'hrouadur e vont da vervel.

Aben eun heur goude, Brutus a ioa maro. Pegement a draou a leveriz eneb ar religion ?

Red e voe din mont eb dale er meaz euz va zy evid en em glêved divar benn an *enterramant* gant an neb a zelle an dra ze outho. Pa zistrois d'am zy, e velis e kenver ar guele golocd gant cul linser venn a ioa corphig va mab varnezhan, eun nebeud merc'hed e pedi, ag eno, e kichen, var eun daolig vian, eur scudellig leun a zour, ag en dour-ze ar bod lore beniged.

Ar bod lore milliged-ze a gaven eta bepred dirac va daoulagad : ia ar bod lore-ze, ha n'e ket eun dra all, eo en doa lamed diganen va c'hrouadur.

Ag eb lavared ger, e krogis en traou-ze oll, evid ho zaol er meaz.

En devez varlerc'h, e voe cased corf va c'hrouadur en douar, eb na bêleg na peden. Ha zoken e voe lavared dirag ar bez evid meuli an dra-ze comzou diskiant ha n'oa ket chomed da zelaou.

IV

Selaou a riz an den-ze, spountet ha strauilled oll.

Jacques a dorchas an dour a ioa en he zaoulagad. Ha neuze gant eun dristidigez vras : Na fall oun bed kementse ! emezhan ; ha plijout a raï gant Doue caout truez ouzin ?

Er bla-ma, Autrou, evid ar Zul Bleuniou, e zean dre henchou kear, beuzed en eur c'hlac'har vraz, eb sonjal e netra ebet.

Ha bugale, en oad d'am c'hrouadur, leun a vuez ag a iec'hed, a rede en dro din, bodou lore en ho daouarn.

Ha neuze, en eun taol count, e teuas da zonz din euz va mabig e tougen e euz he vodig lore. Sonj a deuas din ive euz an dra euzuz em boa great e vressa dindan va zreid ar bodig lore, ar groaz zoken dirac ar c'hrouadur-ze a gement a feiz ag a garantez : va zonz a ias beteg ar guele oa astenned varnezhan an elig-ze, en e gichen bepred ar bodig lore, evel e sevel he vouez a eneb an traou fall em boa great. Va spered a zavas zoken beteg ar baradoz : en tu all d'an oabl glaz, e velen, a gave din, skeuden an elig-ze evel e c'hoarzin ouzin, ag o tougen en he zourn, evel eur bodig palmes alaoured, e c'harren vouened ha bresjed.

Ha neuze, Autrou, ne vouen ket pell nec'hed. Evel en eul lam, en em gavis en Iliz, var va daoulin, va phenn pleged beteg an douar, e skei var va pheultrin ag o pedi va Doue ha va mab Brutus da gaout truez ouzhin.

Ha neuze ive e kemeris eur bod lore beniged.

Ag eb ma vije bet rannet eur ger en ty, va greg a velas oan deued da veza evel eun den all.

Neuze e lakeas dirazhon, eun deillen melened benag, dalc'hed ganthi abaoue maro hor mab, ag e lavaras din : Gueled a res, dalc'hed em boa lod deuz bod lore Louis, en eur zonzal e raje vad an dra-ze deomp.

Jacques en doa echued he confession, nemed e lavaras c'hoaz an dra-ma :

Counted em eus kement-mâ d'ar vicherourien e m'aoun gant-ho e labourat : hini anezho n'en deus c'hoarzed goab din. Ha p'o devije great, petra rea an dra-ze din ? Peded em eus va Doue ag an dud da gaout truez ouzhin : ha fizians em eus da hellout mont eun devez d'ar baradoz da veled ar c'hrouadur-ze a fellê din ober eun diaoul anezhan, ag a zo deued da veza eun elig.

Ag en devez varlerc'h, e veled, guisket evel eur micherour distet, o tostât ouz an daol Phase, Jacques X..., ag a deue da receo evid an eil guech euz he vuez, an Doue a oll drugarez.

(Cfr autre rédaction du même fait dans le "Kannad" = 26 mai 1898 p. 42..)

Napoleon coz ag e basc kenta

Piou n'en deus ket clêved hano euz an den bruded-ze ag epad m'eo bed mestr var hor bro en deus great ebarz ag an droug ag ar mad ?

D'ar mare ma zea guella an traou ganthan, e lavaras dirac ar re a ioa en dro d'ezhan, generaled ha tud all er zicoure da ober he vuzudou, ar c'homzou a lennor ama varlerc'h.

Evel ma oant e c'houlén an eil digant egile pehini oa caera devez ho buez, Napoleon goude beza ho silaoued eur pennadie, a lavaras evelhen : Autrounez, emezhan, ha gouzout a rit pehini eo bed caera devez va buez ? Hag hi da glasc, etouez an traou caer en doa great a eneb adversourien hor bro, an devez m'en doa great e daol caera. Lod a lavare oa emgann Marengo, lod all Austerlitz, lod all Wagram. Beza e voue ag a hanvas an devez m'oa bed sacred Impalaer e Franc, ha m'en doa hen he-unan lakeat ar gurunen a Impalaer var he benn. « Oll e zit abiou, emezhan, an devez caera-ze eo hini va Phase kenta. »

An dud-ze, beved gantho etouez amzeriou difeiz ar *Revolution*, n'ho doa ket cals a religion, ne rejont nemed muz-c'hoarzin. Unan ebken, ar general Drouot, ne c'hoarzas ket evel ar re all :

gullet a read evel an dour en he zaoulagad. — Ha te, da viana, eme Napoleon en eur skei var scoaz ar general, te da viana a oar petra em eus layared : n'e ket ebken evel general, mes c'hoaz evel christen out eun den a galon.

Pa deuas dourn an Autrou Doue da boueza pouner var an Impalaër-ze, p'en em gavas en enezhen Santes Helena el lec'h m'oa bed casset da vervel, e teuas da zonz dezhan deus Doue he base kenta, ag e c'houlennas er receo a nêvez en he galon araoc mont euz ar bed-ma d'ar bed all.

Ar c'habiten Marceau ag ar gommunion

An den a-vor-ma en doa goad tom meurbed : an disterra controliez a ioa avoualac'h evit lacât anezhan e counnar ; ha gant an dra-ze e tostea bemdez gouscoude ouz an daol santel. Lavared a rea eun devez unan benag diraz-han en doa aon e tostât ouz Sacramant an Aoter, abalamour n'oa ket avoualac'h a garantez Doue en he galon. Ha me, emezhan, ma tostân ken aliez ouz va Doue, eo abalamour eun eur c'hristenic dister. Ezom em eus bemdez da gaout eun dra crenv benag evid chom stard var va zreid.

Meur a vartolod, emezhan, a gave abeg ennhan abalamour da-ze. Gervel a ris da zont en dro din kement den a vor a ioa var va bag. El lec'h caout abeg, emezhan, er pez a ran bemdez e tostât ouz va Doue, e tlefac'h beza laouen dioc'h kementse : « rac ma ne rafen ket bemdez an dra zantel-ze, pell zo em boa ho taoled oll var ho penn er mor. »

Doujan an dud eo a vir alies oc'h meur a c'hoaz da ober ho dever da Basc. Ar c'habiten Marceau a roas var gement-mâ eur skuer caër meurbed. Er porz-mor m'en em gave, e lavared d'ar re a ioa e penn ar vartoloded mont d'an Iliz heb ho guiscamant, ag e kinniged dezho meur a dra evid mired na vijent gueled gant den. « Petra, eme ar c'habiten Marceau, evelse ema an traou dre amâ : aon a zo e tiscuez oar christen, red eo chench an traou var gemense. Ag e zeas d'an Ilis gant he viscamant a zen a vor. Etouez an dud a renc disterra, daoulined var leuren an Iliz, er gueled en Ilizou pennajou mad a amzer evel ive he blijadur oa heulia procession ar Zacramant he dog en he zourn ag eur piled coar en dourn all.

Hor Zalver ag hen zo e guirionez e Sacramant an Aoter?

Er bloaz 1290, en em gavas e Paris eur burzud a n'oar ket c'hoaz dizonjed anezhan etouez ar gristenien.

Eur Juzeo, hanved Jonathas, e chom e ru ar *Billettennou*, en doa en he dy eur pez dillad a ioa da eur vaouez christen ag oc'h en em gaout berr en arc'hant e doa roed he guiscamant vella evid caout eun nebeud mouniz da brena bara d'ezhi ha d'he bugale.

Eun nebeud deveziou araoc gouel Pasc, e ped Jonathas da rei dezhi he guiscamant : « He rei a rin deoc'h a galon vad, ha zoken eb goulennetra, ma kirit digass din ar bara a vez roed deoc'h en Iliz, ag a hanvit, c'hui christenien, ho Toue : rag me garfe gueled ha beza ema eno e guirionez. »

Ar vaouez a assantas ober ar pez a c'houlenned ^{*giganti*} ~~best~~ : mont a ra da ober he Phase en iliz Sant-Merri, chom a ra eb lounca ar Spes santel, ag he digass a ra da Jonathas. Neuze an den milliged-mâ en em gemer goassa ma hell oc'h an dra zacr. He zoulla, he zrouc'ha a ra gant eur gountel, ha ractal e veler ar goad e tont varlerc'h. He c'hreg, spounted oil, a glase el lacât da baouez. Ne da nemed muioc'h a gounnar ennhan. Kemered a ra eur morzol, ag e lacâ eun tach en hosti santel : ar goad a red a nêvez : he zaol a ra en tan a ne ra droug ebet dezhi : he zreuzi a ra gant eur c'hleze, ag e teu evel eur *mor* a c'hoad er meaz. He zaol a ra neuze en eur gaoter dour berved, ag a deu ractal da ruzia gant ar goad ; ag an hosti santel, oc'h en em zével a zioc'h ar gaoter, a deu da veza henvel oc'h eur groaz stag an Autrou Doue outhi.

Pa vel an dra-ze, ar Juzeo a deu da dèc'hed leun a vez. He vab, divar dreujou dor an ty, a vel tud e vont d'an Ilis hanved « *Croaz santel ar Vretoned* » (e galleg, *Sainte Croix de la Bretonnerie*). Lavared a ra dezho ne gavint ken ho Doue en Iliz, rag he daol 'zô e paouez el laza. Al loden vrasa euz an dud ne daoljont ket evez oc'h ar pez a lavare ar c'hrouadur. Eur vaouez gouscoude a jomas da zonzjal er pez a glêve, ag a ieas en ty var digarez goulenn tan. Gueled a ra e c'hournijal an hosti santel ag a deu anezhi he-unan da zisken er scudel a ioa ganthi en he daouarn. He c'hass a ra dioc'htu da ilis Sant-Yan a Lez ar Ster. Autrou n'Escob Paris a c'houre hemennas tapa crog er Juzeo Jonathas. He c'hreg ag he vugale en em c'hreas christenien. An torfetour a anzavas he dorfet : ne fellas ket dezhan

gouscoude en em ober christen : ha *mervel* a reas evel eur pè-
c'her caleded.

Eil burzud evit ar memes guirionez

Er bloaz 1608, e c'hoarvezas eur burzud braz all en iliz Itron-
Varia-Favernay, e Bourgogn.

Da c'houeliou ar Pantecost e teue beb bloaz cals a belerined
d'an ilis-ze evid gounid an induljanç vraz roed gant Hon Tad
Santel ar Pab. En deveziou-ze, e veze saved e kichen an daol
zantel eun aoter coad traou caër en dro dezhi : eno e veze la-
keat a vel d'an oll ar Zacamant, meuled ra vezo.

Er bloaz merked diaraoc eur c'houlaouen a lacâs an tan en
eun tam mezer a ioa en he c'hichen. Raetañ an aoter gant ko-
ment a ioa en dro a voe dêved. Mes, o burzud ! Ar Zacamant
ne voe ket tized gant an tan, ag a jomas en ear eb arpa ouz netra
epad teir heur ha tregont dirac an dud direded a beb lec'h da
veled eur seurt tra. Autrou Person ar barrez tosta a deuas
dy e *Procession* gant he barrissionis ; ag epad ma lavare an
ofern oc'h an aoter vraz, an Hosti santel a zisken, goude ar
gorreou, var an aoter m'ema oc'h oferenna.

Kement-ma a c'hoarvezas dirac eur bobl vraz a dud : en ho
zouez e voe kemered antercant test ag a elled ho c'hredi eb aon :
an Autrou Arc'hescob Besançon a reas ober divarben kement-
mâ eun istor guirion ag a ziscues ervad en em gav e guirionez
Jesus-Christ e Sacramant an Aoter.

A TRADUIRE EN BRETON

Le pain de chez nous, du Ciel, ou l'Eucharistie

I

C'était en Février de l'année effrayante :
La France déchirée, épuisée, haletante
Comme un blessé qui rend son suprême soupir,
Dans un dernier sanglot achevait de mourir.
Sur les sentiers neigeux, la malheureuse armée
Qu'en un honteux traité l'on avait oubliée,
Allait, semant au loin dans ce long champ de deuil
Quelque pauvre soldat, comme en un blanc cercueil :

Puis quand elle eut gagné la Suisse hospitalière,
Lorsque, mourante, elle eut dépassé la frontière,
Ces robustes enfants, brisés par tant de maux,
S'en allaient expirer au fond des hôpitaux. —

... Un mobile breton, enfant de la bruyère,
Triste, sur son grabat se mourait de misère :
Il avait au pays, là-bas, laissé son cœur ;

Son père, vieux chouan, sa mère, et puis sa sœur ;
Puis, deux frères aînés qui, pour servir la France,
Étaient aussi partis... C'était là sa souffrance,
Et cela le tuait... Dans un dernier désir

Il avait dit un jour : « Sœur, avant de mourir,
Je voudrais voir mon père !... » Et la sœur infirmière
Avait écrit ses vœux à la pauvre chaumière.

... Et la lettre arriva, presque comme un bienfait,
Car dans l'humble logis tous les soirs on pleurait :

L'enfant était mourant, mais il pouvait renaître,
Au village, en Bretagne, il reviendrait peut-être,
Comme les deux aînés qui, sauvés du trépas,
Un jour étaient venus se jeter dans leurs bras !

Et dans un coin obscur de l'armoire de chêne,
Le père avait tiré d'une bourse de laine

Quelques vieux louis d'or, qu'en des jours de bonheur
Il avait enfermés pour les jours de malheur.

Puis il était parti... sans songer que la route
Était longue, et qu'au bout... mais non, l'horrible doute
N'avait point effleuré son cœur ; et, plein d'espoir,
Il arrivé : « Mon fils, mon fils, je veux le voir !... »

A l'hospice il accourt... mais, ô douleur amère !
L'enfant râlait déjà... « Mon fils, c'est moi ! — Mon père !
Ah ! je le savais bien, que vous alliez venir.

— Non, tu ne mourras pas : tiens, vois, ma bourse est pleine
Tu sais bien, le trésor de l'armoire de chêne...

J'ai tout pris... nous allons te nourrir comme un roi,
Te bien loger... toujours je serai près de toi,

Je saurai t'arracher à la mort !... — Non, mon père,
Je ne puis pas guérir, quittez cette chimère,

Car je ne mange plus, je n'ai jamais plus faim ! »

... Et le père pleurait... Tout à coup, sous sa main,
Comme un dernier secours que son ange lui garde,
Il sent un objet dur... il le prend, le regarde :

C'est un gros pain de seigle, un pain noir qu'au logis
Il a pris en partant. « Tiens, dit-il, à son fils,
Ta mère l'a pétri ! — Ma mère, oh ! que je vois
Le bon pain qu'au pays je mangeais avec joie. »
Il le prend, le retourne, avide et tout tremblant :
C'est bien lui, le voilà ! tout à coup, haletant,
Il le porte à sa bouche, et, muet, le dévore ;
D'un flot de sang vermeil sa lèvre se colore,
Puis les yeux pleins de pleurs, et tombant à genoux :
« Oh ! mère » lui dit-il « ils seraient sauvés tous
S'ils mangeaient, comme moi, le bon pain de chez nous. »

II

— Chrétiens, il est au Ciel, notre belle patrie,
Un pain que Dieu nous garde et qui nous rend la vie.
Ce pain, c'est le froment broyé pour les élus,
C'est le divin remède ; et ce pain c'est Jésus !
C'est Jésus dont le sang circule dans nos veines,
Quand, victime d'amour, il vient guérir nos peines ;
C'est la coupe que tend l'auguste Médecin,
Se penchant vers celui qui râle et qui s'éteint ;
Se donnant tout entier au moribond qui souffre,
Arrachant la pauvre âme aux vertiges du gouffre,
La pauvre âme qui tremble et demande à genoux
L'aumône d'un morceau du bon Pain de chez nous.
Ah ! que le moribond tout meurtri de souffrance,
S'appelle le prochain ou se nomme la France ;
Qu'il soit faible ou puissant, il n'importe, il a faim ;
Donnez vite, peut-être il sera mort demain !
Pauvre France, demain, sans guide sur la route,
Elle aura, pour toujours expiré dans le doute.
Donnez, son âme est vide et son cœur est muet ;
Donnez, Dieu dans le Ciel vous paiera ce bienfait !
Ainsi qu'au pauvre enfant expirant de misère,
Présentez-lui ce Pain qu'a préparé sa mère,
L'Eglise, qui l'appelle et qui, peut-être en deuil,
N'aura plus qu'à prier bientôt sur un cercueil.
Quand le pain de chez nous peut lui rendre la vie,
Chrétiens, serons-nous sourds aux cris de la patrie ;
L'ingrate qui s'abîme et qui semble oublier
Que Dieu seul est puissant et seul peut la sauver.

Ces saints Religieux qu'on exile et qu'on chasse,
Qui ne savent qu'aimer, prier et crier grâce ;
Prosternés à genoux, à vos pieds, ô Seigneur !
Préparent chaque jour ce Pain pour le pêcheur,
Pour la France qui meurt, pour nous, pour la pauvre âme
Par vous seul rachetée... et que satan réclame !
A l'œuvre donc, Chrétiens ; et pour les sauver tous,
Rendons leur la prière... et le Pain de chez nous.

Comte DE COUPIGNY.

Feiz ha Breiz propose trois prix de 25, 15 et 10 francs pour
les 3 meilleures traductions bretonnes.

MORT DE M. L'ABBÉ GUIZOUARN

*L'auteur de l'écrit qu'on va lire est le Docteur Guizouarn,
frère de M. Guizouarn, ancien curé d'Elliant. Celui dont
il est question était prêtre et professeur au collège de Pont-
Croix, et frère des deux autres.*

1

Ama, Rolland Guizouarn, o teurel an higen,
Oe tizet ha diskaret gant eur pikol gwagen ;
E koummou Porz Kerourek var e benn e kouezas
Hac euz he dal goullet ar gwad a ziveras.

Hocce piscantem scopulo Guizouarn
Unda Rollandum veniens ab alto
Magna dejecit, rapuitque, læsâ
Fronte, cruentum.

2

Hueloc'hic egethan, var gein ar garreg seac'h
He bêvar vignoun, siouaz ! a c'harme leun a neac'h.
Hogen, pe verne d'ezho ar spount hag an tregas ?
Ne oa netra da ober e kreiz eur mor ker bras.

Quam boni frustra quatuor sodales
Arce dum sicca trepidant, gementi
(Nam mari in tanto quis opem tulisset?)
Voce vocarunt.

3

Goude beza, eur pennad, eb grig ebet, neünet
Varzu ar bladen veinek p'eus a leac'h oa kouezet
Goadigellet, skuis-mar, e kroazas he zaouarn,
Hac ar mor da virviken a lounkas Guizouarn.

Ipse, quo saxo ruerat, silenter
Paululum adnavit, subitoque lassus,
In crucem, junctis manibus, barathri
Faucibus hæsit.

4

He gorf zo choumet diank, goude kals a evez,
Goude kals a enklaskou, hed tri ugent devez :
An doun-vor en deus varnhan ledet he lisel c'hlaaz
Ha trouz an aod eonennek a zon bepred he c'hlaaz.

Nec datum cuiquam reperire corpus :
Nam duos menses vigilata nautis
Ossa nequidquam latuere vasto
Clausa sepulcro.

5

He c'hoar a vouelas dezhan, he zaou vreur a vouelas
Daerou a skuillas varnhan skolerien Pontekroaz
Dindan he ren o devoa heuliet en ho studi
Ar chimi hac ar physik gant kement a zudi.

Et soror flevit, gemini que fratres
Et crucis flevit pia turba Pontis
Physicæ primas, chimicæ que leges
Hoc duce, docta.

6

Ar beorien ne baouzeñt da bedi, da ouela
Diframmet ken didruez euz eun tad ar guella ;
Pehini, en dra levant, oa, dre zourn an Elez,
Savet, leun a sklerijen, var droun ar zantélez.

Fudit et fletus inopum caterva
Et preces, tali viduata patre :
Angeli quum jam nitida beatum
Sede locabant.

7

Ar bêleg-ma, ken habask, ato leun a zouder,
Displeg ha didroel, ha glan e peb amzer,
Pehini zo kadorez dirac an tri Fersoun,
O kenvrois, ra vevo dalc'hmad en ho kaloun.

Hunc sacerdotem, placidum, benignum,
Simplicem, rectum, sine labe, templo
Redditum coeli, memori tenete
Pectore, cives.

8

Karit-han, dreist peb hini, parrezis Plonêvez,
Karit-han, pesketerien euz bae Douarnenez,
Pe c'hui a zeu d'ar porz-ze, k'érig didrouz bepred,
Pe c'hui a bouls da Grozon, bro zeac'h an avel-red.

Quos novæ — Plebis tenet alma tellus
Quique piscantes tacitam subitis
Insulæ terram, vel adusta vento
Saxa Craonis.

9

Ganet eo bet evel doc'h var zouar an Arvor
Ag evidoc'h he skiant a zo het eun henor :
Hac a hed he oll vuez, buhez eur bêlek mad
E karas ho pugale evel ar guella tad.

Ille nam vestris decus addit oris
In quibus natus fuerat que vestra
Quam diu vixit soboli sacratio
Vinctus amore.

10

Gloar da Jesus pehini a laca da devel
Krosmol an dour fougasset gant ar barrou avel
A vale skañv ha dinec'h var gein ar gwagou glaz,
Ag a dreuz, gant he zellou, dounderiou ar mor braz.

Sit Redemptori pia laus, tumentes
Qui procellarum moderatus iras
Et mari summo gradiens, profunda
Cernit abyssi.

LOCUTIONS PROVERBIALES

- 1 *Beza varlerc'h ar mare e pesketa.* — Faire une chose quand l'heure est passée.
- 2 *Pell eman Iann euz he gazez.* — Être loin de compte, en déficit.
- 3 *Eun troad leue zo en he voutou.* — Il y a un pied de veau dans ses chaussures ; c'est un imbécile.
- 4 *Hennez en deus pared al loar en he c'hinou.* — Celui-là la lune a brillé dans sa bouche ; lunatique, sot.
- 5 *Ober he fistoulc d'he vestr.* — Flagorner quelqu'un par intérêt.
- 6 *Ober an danvad, digarez ober al leue.* — Faire la brebis, sous prétexte de faire le veau ; tirer les vers du nez.
- 7 *Rei treujou elec'h blenchou, d'an neb zo bras avoualac'h he c'hinou.* — Faire avaler des couleuvres.
- 8 *Hennez a zo coad-tro ennhan.* — Tout n'est pas loyal chez lui.
- 9 *Tenna an dour divar brad eun all.* — Détourner l'eau du pré du voisin, lui couper l'herbe sous les pieds.
- 10 *Cass an dorz d'ar gear en dro.* — Retourner la miche à la maison. Rendre à quelqu'un la monnaie de sa pièce.
- 11 *Trenked eo al leaz, he valaden.* — Le lait est devenu aigre, le grain qu'il a fait moudre s'est aigri ; il est en colère.
- 12 *N'eman ket he voc'h er gear.* — Il est de mauvais poil, de mauvaise humeur.
- 13 *Uhel eo an eien ennhan.* — Hautes en lui sont les sources, il a la tête près du bonnet, peu de tête.
- 14 *Eman an trouc'h ag ar zoun ganthan.* — C'est lui qui tranche et fait la chanson ; il fait la pluie et le beau temps.
- 15 *Crégnig en deus.* — Il a des coquilles, il a du foin dans ses bottes, il est riche.

- 16 *Ober ar gouzoug, se rengorger ; ar c'heineg, le gros dos, s'enfler ; ar c'hoz, la taupe, faire le vaniteux.*
- 17 *Sini a reont ho c'hloc'h ho-unan, crëna ma c'hellont.* — Ils chantent leurs propres louanges.
- 18 *Teoded hir ha dourned berr.* — Langue longue et courte main ; vantard.
- 19 *Ober ar youadeg araog ar varradeg.* — Pousser les cris de fête avant l'écobué ; chanter trop tôt victoire.
- 20 *Great ar pod oll, nemed an tachad plad.* — Le pot est achevé, le fond excepté ; c'est chose faite, il n'y manque presque rien, mais ce presque rien est l'essentiel, comme la signature au contrat.
- 21 *Re abred e can ho killoc.* — Trop tôt chante votre coq. Se vanter trop tôt.
- 22 *En em luia e cudennou ar re all.* — S'enchevêtrer dans les écheveaux d'autrui ; se mêler de choses qui ne nous regardent pas.
- 23 *Lézel brao he c'hor.* — Se laisser bellement traire ; se laisser exploiter.
- 24 *Trei penn d'ar vaz.* — Changer le bâton de bout ; changer de ton, de manière de faire.
- 25 *Chench baz d'he dabourin.* — Changer de baguette à son tambour ; avoir le caquet rabattu.
- 26 *Débri he eost divar he c'har.* — Manger sa récolte encore debout ; manger son foin en herbe.
- 27 *Ema ec'h ober he dalarou.* — Il fait ses sillons, son charriage de bout ; il baisse, il dépérit.
- 28 *Taol ar bonned varlerc'h an toc.* — Jeter son bonnet après son chapeau ; se laisser abattre.
- 29 *Strinca an trebez varlerc'h ar billig.* — Jeter le trépied après la galetière ; jeter le manche après la cognée.
- 30 *Couezed eo he veudig en he zourn.* — Son pouce lui est tombé dans la main ; il est découragé.
- 31 *Besc he deod ha born he gazez.* — Sa langue est écourtée, et borgne sa jument ; il est dans un état de prostration complète.
- 32 *Coueza euz ar billig en tan.* — Tomber de la poêle dans le feu ; tomber de Charybde en Scylla.
- 33 *Eat eo he stal da stalig, ag ac'hano da netra.* — Son magasin est devenu une échoppe, et s'est, de là, réduit à rien.

- 34 *Deued eo ganthan ar c'hant da bevar-ugent, ac'hano da ugent, ha goude da netra.* — Il a ramené son cent à 80, de là à 20, et de là à rien ; il est devenu baron de Kernetra, comte de Quer-rien, et marquis de Saint-Thu-rien.
- 35 *Bioc'hig Doue.* — Petite vache de Dieu ; tranquille comme Baptiste.
- 36 *Sioul evel eul logoden er bleud.* — Tranquille comme souris dans la farine.
- 37 *Ober yun an nao stereden.* — Faire le jeûne des neuf étoiles ; vivre dans le dénûment le plus complet. Le jeûne des neuf étoiles consiste, dans la pratique religieuse, à ne prendre aucune nourriture depuis le point du jour, l'heure du réveil jusqu'à ce qu'on ait, la nuit venue, compté neuf étoiles au ciel.
- 38 *Tremened eo an eol var he dreujou.* — Le soleil a quitté le seuil de sa porte ; il se fait vieux.
- 39 *Lacât re hir he viz er goasc.* — Mettre trop avant son doigt dans le pressoir ; se mettre dans un mauvais cas.
- 40 *Chacha ar c'har var he gein.* — Attirer la voiture sur son dos ; s'attaquer à plus fort que soi.
- 41 *Tomed en deus dour d'er scaola.* — Il a fait chauffer l'eau qui doit l'échauder. *Il fournit les amorceuses les plus précieuses pour la botte...*
- 42 *Gueled cant stereden e lugerni.* — Voir cent étoiles étinceler ; voir mille chandelles, coup, éblouissement.
- 43 *Kig pe kroc'hon am bezo.* — J'en aurai chair ou peau ; cuisse ou aile.
- 44 *Clasc pemb troad d'ar maout.* — Chercher cinq pieds à un mouton ; chercher midi à 14 heures.
- 45 *Coll ar poell euz he guden.* — Perdre le bout de fil qui retient l'écheveau ; être dérouté.
- 46 *Tizout var an tomin.* — Attraper sur le chaud ; prendre sur le fait.

On nous prie d'insérer les lignes suivantes :

Une brochure vieille de trente ans

Il y aura trente ans, l'an prochain, que paraissait une petite brochure intitulée : « *Nouvelles Soirées au Village, ou fortune et ruine de la commune.* »

Aucun nom d'auteur ; mais simplement cette mention : « Par l'auteur des *Soirées au Village*, de *Beauvallon*, des *Petites Causeries*, etc., etc.

Nous venons de relire cet opusculé ; il répond à merveille aux préoccupations de l'heure présente, et ni les arguments, ni les expressions n'en ont vieilli. Les maux qu'il signale et qu'il combat sont aujourd'hui plus graves et plus aigus que jamais. Il a pour but, en effet, de dénoncer la profanation du dimanche et l'abus du cabaret.

Sous la forme piquante, alerte, familière, d'un dialogue entre un certain nombre de villageois, tous les arguments de principe et de fait, les navrants résultats de la loi de Dieu foulée aux pieds, ainsi que les tristes conséquences des cabarets multipliés, sont condensés, sont mis en relief dans ces quelques pages.

Cette petite brochure, répandue dans les milieux populaires et ruraux y ferait certainement du bien. Elle est en vente, au profit d'une bonne œuvre, à la Providence de Saint-Joseph, Ars (Ain). Prix : 20 cent.

On trouvera à la même adresse une autre petite brochure : « *Les Voix de l'Eglise* », qui est également de nature à faire du bien. Les Voix de l'Eglise, on le devine, ce sont la cloche, les fonts-baptismaux, le confessionnal, la table de communion, le tabernacle, la chaire, la croix, la prière, les sacrements. Ce travail présente des considérations fortes et d'intéressants détails. Quelques traits heureux piquent l'attention et confirment la doctrine. Prix : 50 cent.

Cette appréciation est de l'*Univers*. L'auteur des deux brochures est M. l'abbé Debeney, gardien du tombeau du curé d'Ars.

Kimiad eur zoudard yaouanc

o vont euz ar gear d'an arme

1

Deued eo an dervez da gimiada !

Ag e zo glac'har evel houma !

Gueled eun tad, eur vam gared

E vouela !

Dilélzel breudeur, c'hoarezed

Mantred.

2

Breman, va zad ha va mam dener,
E chomot euz ho mab en diouer :
Quitât a ranc he dud, he vro,
He garter !
Daoust ha c'hui, biken er guelo
Distro ?

3

Kenavo deoc'h oll a lavaran :
Mirout da hirvoudi ne ellan :
Va c'halon zo hanter ranned
P'ho kuelan
En hon disparti ankenied
Meurbed.

4

Kea, Yannic, en hano Doue,
Red eo heulia urziou ar Roue :
Dalc'h mad d'an henor, d'ar Feiz
Ha ganthe
E tistroi da veled Breiz
Eun deiz.

5

En em vouestl da Zoue, d'ar Verc'hez,
Ha d'ar Zant Patron euz hor parrez,
Dioualled gantho, te vevo
Heb encrez
Ha yac'h e da velimp distro
D'ar vro

Yannic soudard e Paris

6

E ruiou Paris, en eur bourmen
Etrezeg va bro e c'hirvouden :
Me a glaske ato gueled
Em c'hichen
Va zad, va mam, va c'hoarezed
Cared.

7

Pa velan an eol e para
E teu va c'halon da laouenna
Mennout a ra din en ear
Scanv pigna
Evid mont gantho d'ar gear
Tear.

8

Allas pa glascaen en em zevel
E velan n'em eus ket a askel
Evid nijal varzu va bro
Bro santel !
Breiz izel, dit me a geuzo
Ato !

9

En eur dremen, eol beniged,
Dreist va c'herent, va mignonned
Gra d'ê gourc'hemennou Yannic
Glac'hared
Lavar dezho e reuzeudic
Treudic.

10

Gedal a ra an devez eürus
Ma velo he vam carantezus
M'en em daolo da choue he dad
Truezus-
M'en sicouro da labourad
Vit mad.

11

Peur e treuzin-me Menez Are
Ma velin ac'hano adarre
Tourriou huel va bro Leon
Ha Kerne
Me veuzo en eur vont d'an traon
Va c'haon.

Yanic ec'h enn em gaout er gear

12

Va mam, c'etu me en em gaved
Ar Verc'hes e deus va dioualled !
Sêc'hit pelloc'h ho taoulagad
Pell glebied
Me glasc ive gueled va zad
Ker mad !

13

Da dad, mabig, zô ato seder
Ne zell-nag ouz poan, nag ouz amzer
Ne ve ket caved par dezhan
Er c'harter
Na da vedi, na da zourna
O tra !

14

Va mam, ha n'e ve ket mad din-me
Mont da velet va zad eb dale ?
Ember d'an noz, distro d'an ty
Adarre
Ni a varvaillo disourci
Hon tri.

(*Mar d'é maro an tad*)

15

Allas, va mabig karantezus
Ne veli mui da dad vertuzus
Nemet e palez an Dreinded
Gant Jesus.
Deac'h hon deus he gorf d'ar vered
Kassed.

16

Perac ne donn-me en em gaved
Va zad, abarz ma voac'h tremened ?
Ho calon laouen a vije
E veled
Ho mab e kichen ho cuele
Noz de.

17

Piou a deui ganen-me d'ar vered
Da ziscuez peleac'h eo enterred ;
Evit ma c'hellin var he vez
Daoulined
Goulen evithan trugarez ?
Bemdez.

An Autrou PERROT,
Maro Person e Taole.

PERRIN AG HE FODAD LEAZ

Neb en dije guelet Perrin
O vont e kear dimeurs vintin
Eur podad leaz var he fenn
Sammed coumpez var eun dorchenn
Abred edo gant he devez
Ha mont a rea en hent a brez.
Mistr ha mibin e voa guisket,
Rag en deiz-ze e doa laket
Evit dont lijêrôc'h d'ar gêr
He dillad scanv, he boutou lêr.
Perrin kempennet evelse
O vont gant he hent a zonje
Petra raje, ar baourez keaz,
Gant arc'hant he fodadig leaz !
Eur c'hant viou am bo, emezhi ;
Teir iar a lakin da c'hori,
Hag a bouez ma lakin evez,
E savin cun nebeut danvez.
Ne vo ket diez, var dro va c'her
Sevel torradoù mad a ier,
Ha fin e vezo al louarn
Ma na les etre va daouarn
(Var bouez ma ho diouallin mad)
Peadra da gass d'ar marc'had.
Euz va ier soudenn e savan
Arc'hant eur penmoe'hig bian.
Ar penmoe'h evit bea lardet,
Al lod brenn-ze ne vo ket red ;

Ha pa er prenis ken nebeut
 Ne voa na goal vian na goal dreut.
 Hogen, p'er guerzin, em bezo
 Eur vozadig arc'hant brao.
 Ha perac n'em be ket em c'hraou
 Oc'h ar priz m'ema breman an traou,
 Eur vioc'h nevez hag he leue.
 Pehini a velin eb dale
 P'hen lakin e mesc ar chatal
 Gae e lamet ag e fringal !
 Perrin e tridal dre 'r zonz-ze
 A ra eul lam neuze ive ;
 Ar pod d'an traon... kenavo, lez,
 Ier, leue, ha penmoc'h kez !
 Ar plac'h, heuzet en he daelou
 A ranc lêzel he oll madou
 Ledet heno var an hent bras !
 Ag e risel da gaout fest ar vaz,
 E za da gounta d'he fried
 Ar goal dro ganthi c'hoarvezed.
 Atant voue d'an oll da c'hoarzin,
 Ha torr-pod voue hanvet Perrin :

Pelec'h e cafet eur spered
 Ha ne dafe etouez ar steret
 Eur vech benag en eur dremen
 Da ober eur bourmenaden ?
 Tud diskiant, couls ha tud fur
 Oll ec'h ureont a dra sur.
 Netra ne blij keit d'an ene
 Evel bombansou eun ure.
 Oll madou ar bed zo dezhan
 An oll dud a stou dirazhan.
 Pa vezan em part va-unan
 E rafen fae var beb unan ;
 Ne zoujan na soudart na laër,
 Discar a rafen an Impalaër :
 Va lacât a rear da Roue,
 An dud am c'har evel ho Doue ;
 Var va fenn e za curunen
 N'e ket unan, mes eun doussen :

Mes pebes souez pa ziunan
 N'e doun ato nemed eur Yann.

An derven ag ar raosclen

Eun devez e cléved an derven
 E lavared d'ar raosclen :
 « N'e ket eb abeg, a dra zur
 » En em glémit euz an natur ;
 » Bed eo, eb lavared geier
 » Eur guir lesvam en ho kenver.
 » Eul laouenan, eur gellienen
 » A zo re zam deoc'h da zougen ;
 » Eur mouch aval, eun ezennig
 » A ra deoc'h plega ho pennig.
 » Ma vije c'hui da viana
 » A zavche tost din-me ama.
 » Gant va scourrou braz e c'haljen
 » Oc'h an avelou ho tifen,
 » Evel ma tifennan bemdez
 » Tro var dro an amezégez ;
 » Me ro goasket ha goudoren
 » Da gement a zo em c'hichen.
 » Mæs c'hui ia duze da zével
 » E tachen ar pêvar avel
 » Var ribl an dour, er prajéier,
 » En ardanez peb goal amzer ;
 » Eur barr avel, eur gorventen
 » A hell ho stleper oc'h torgen. »
 D'ar c'homzou-ze, ar raosclen
 A lavar ec'h éja he fenn :
 « Amezogez, trugarecaat,
 » C'hui c'heuz eur galon cals re vad !
 » N'ho ped nec'h ebet ganen-me,
 » Boaz oun da heja evelse ;
 » Me a zo soubl va izili
 » Ag a c'hoar plega heb terri.
 » An avelou ar re voassa
 » A ia dreist hon eb va glaza :
 » C'hui kentoc'h a ve goal laket
 » Gant an avelou fuloret.

» Eb dale, credabl, ni velo
 » Oc'h goal amzer piau a arpo. »
 Etre daou, setfi er woabren
 Coumoullen du ken na lugern :
 Ar gornaouec en he gerc'hen
 A ioa e counnar e tougen
 Goassa barr avel a zo bet
 Guelet biscoaz ebarz er bed.
 Luc'hed a darz, curun a groz,
 E creiz an deiz e teu an noz ;
 Cazerc'h a gouez 'vel bolodou,
 Ag a dompi 'vel morzoliou.
 Avel a c'houez, a zourr, a vound
 Peb tra a gren, hag a hirvoud.
 Storlocât a ra an dorjou,
 Stracal a ra an toennou ;
 Tiez a goez dindan ar barr,
 Ar guez a bleg bete 'n douar.
 Credi a rafet an avel foll
 A ia da zistruj ar bed oll.
 Ar raosclen a zo héjed
 Branselled, cased, digassed.
 An derven avad ne ra van :
 Derc'hel a ra sounn ha dizoan.
 Ar potr avel, en he gounnar,
 A ra tousmac'h, a ra safar.
 Hogen, e creiz an abaden
 Setu clêver eur stracaden,
 An derven otus zo faoutet,
 He scourrou braz zo discared ;
 He blenchou var al lettounen
 A ia da ober baoziaden.

Ouzoc'h e comzer, tud nerzus
 C'hui, potred vad, tud galloudus,
 Alies e pakit oc'h aneou
 E clasc ober ho fougeon ;
 E leac'h an dudigou displet
 A hell labourat gant aket
 Ag a vef beteg an termen
 Merked gant ar Mestr Souveren.

AR MILINER, HE VAP HAG AN AZEN

N'on eus mui na bleud na brenn,
 Red eo deomp guerza hon azen,
 A lavare eun deis d'he vab
 Eur miliner euz an dibab.
 Eur miliner peurliesas,
 Ne ket ijin a vank dezha ;
 Evit miret na zistronkje
 Ho bourrik ma ranke bale,
 En em lakeont da glask ar penn
 D'he gas d'ar foar soubl ha kempenn.
 Liama 'reont he bevar droad,
 Evel eul leuc pe eun danvad,
 Ha neuze var bouez eur gifjen
 E tougont koantig ho azen.
 Kenta tremeniad ho guelas
 Krevi o c'hoarzin a vennas :
 « Asa! biscoas kement all,
 » Ar c'hoari nevez ne ket fall !
 » Eun azen evel eur penn ier
 » Krouget var bouez he zivesker !
 » Ne ket nep en deus discouarn hirra
 » Euz an tri-z-hont eo 'n azenna.
 » Livirit din hag al loen-ze
 » A ve-falloc'h evit bale ? »
 Ar miliner hoc'h he glevet
 A yel ervad eo faziet ;
 Diliama a rcont an azen.
 Bourrig avad a gave tenn
 Rankout bale goude bea bet
 Evel eun aotrou bras douget,
 Mouzat a ra, klem en he iez ;
 Mes ar miliner ep truez
 A zao he vap var gein Rouzik
 Hag hen varlerc'h d'ar pilpazik.
 Ep dale a varc'hadourien
 E tigouez gantho eur vanden,
 Unan anez'ho p'ho guelas
 A bouez penn outho a grias :

« Ne glevez ket, potr ar bourrik,
 » Re zibreder out eun tamik !
 » Ar mab oc'h ober he aotrou,
 » Hag he dad o stleja boutou !
 » Ne ket did e oa dlet bale,
 » Ha d'as tad sevel var gorre ? »
 An den iaouang a ziskennas,
 Hag an hini koz a bignas.
 Hogen ne dint ket eat a bell
 Pa zigouez diou pe deir strinkel,
 Plac'hed iaouang o tremen hent,
 O vont ebïou e lavarent :
 « Asa ! ma nê ket eun truez,
 » Penauz e chilgam ar potr kez !
 » Hag al leue braz-hont daoubleget
 » Var he dorchen ha morgousket ! »
 An hini koz oc'h ho c'hlevet
 He gribel sounn en deus savet :
 « Va merc'hedigou, it ebïou,
 » Em oad-me n'euz ket mui a liou ;
 » Lezit ho teod da eana,
 » Pe lakit eur stagel d'ezha. »
 Ar merc'hed-ma ne voant ket lent,
 Komz a reont kement ha kement
 M'en deuz otreet ar miliner
 Sevel he vap var an tailler.
 Glaouaerien a dremen timad
 Hag en em laca d'ho goapaat :
 « Penaus, n'ho pefe tam truez
 » Oc'h ho pourrig, hoc'h al loen kez !
 » Guelit penauz ema tortet,
 » Saouzanet oll ha teurc'huezet ;
 » Me gred e zit gant hoc'h azen,
 » En esper guërza he groc'hen ;
 » Mervel a rai diñdan he veac'h ! »
 An daou viliner var al leac'h
 A zisken d'an douar da vale
 Hag ar bourrik gant he fouge,
 A zao var he garntou sounn,
 Hag a zirol da gana he zoun.
 Set' ama eun abaden all,

un aklepotik guisket fall
 A gaf abeg enho adarre
 Dre m'edont ho daou o vale.
 « Abaoue p'eur eo deut ar c'his
 » Ma za bourrig en he zivis ?
 » Miliner o vresa poullou,
 » Hag he loen o vont er c'houllou !
 » Ne ket evelse a ra Ian
 » Pa za d'ober he droiou kam.
 » Ian a zao war he inkane
 » Hag ar zoun hen lavar ivc.
 » Asa, koanta tri benn azen ! »
 Ar miliner koz, skuiz he benn
 O clevet kel liez a flipat
 A lavar neuze evit mad :
 « Mar caran-me brema zoken
 » Me zento oc'h kement panezen
 » A gavo pled da bep mare
 » Da c'hodisal va doare
 » Da vad, da fall ma vo va brud,
 » Pe a gomzo pe a vo 'n dud,
 » Me rai va fenn iviziken ! »
En dro-ma, miliner, out den.
 Evidoc'h-hu, grit ho tivis,
 Bezit soudard, den a ilis,
 It d'ar gouent, chomit er bed,
 Demezit, na zemezit ket ;
 Chomit er vro, chenchit carter,
 Kemerit douar, cark pe vicher,
 Daoust petra reot dioc'h na reot ket
 Abeg enhoc'h a vo cavet.

PROVERBES BRETONS

1. Neb ne laca poan nag acket
 N'en dezo na madou na boued.
2. Va c'hoan taped, me garfe ve noz,
 Ar zul varc'hoaz, ha gouel antronoz.
3. Heiz dibell ha guimis pelleg
 A laca an arc'h da veza barreg.

4. Etouez ar muia drein
Eman ar gaera rozen.
5. Ranna pe ganna !
Lez da c'hoad da iena !
6. Pa vez re dom ar iod
Didruez e scaot.
7. Ar frouezen zo red da danvât
Araog lavared ag hi zo mad.
8. Diou, teir amzer en deuz an den
N'int ket henvel an eil ouz eben.
9. Gant Doue ema ar madou
Chachit varnho a grabanadou.
10. Ar vuez hirra zo c'hoaz berr
Ag ar beac'h skanva zo c'hoaz pounner.
11. Danvez minored, plouz ed-du
A ia bemdez var zimiau
12. Dindan tri devez e scuis peb den
Gant ar glao ag an dud estren.
13. Er fourniou red, er milinou
E vez cléved ar c'helachou.
Er poullou ag er sanaillou
E vez cléved ar marvaillou.

AR MIZIOU

1. Bleüni e meurs, furmi en ebrel
Euz ar frouez-ze ne vezimp ket vell.
Bleüni en ebrel, furmi e maë
Euz ar re-ze e cargimp hor zaë.
2. Goude miz ebrel da fin eost
Da dan ebed ne da tost.
3. Da c'houel lann
E za ar goucou d'al lann.
Da c'houel Pêr
E za ar goucou d'ar gêr.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

M

Mélange : *Touezen*. De paille et de trèfle hachés : *colo ha melchen drailled en un douezen*.

Mémoire : *sa... s'affaiblit : divemori a ra*. Sa mémoire bénie : *bennoz var he hano*.

Ménager : *espern, ober kempenn*. Se trop... : *beza re zamantus*.

Menées : je connais ses... : *me voar he droiou, he roudou, he riboulou*.

* Mention : il n'en est pas... : *n'euz meneg ebed, hano ebed, kel ebed anezhan*.

Merveille, merveilleux : ce n'est pas... : *n'e ket marz, marvaill, pezh caer, taol caer*.

Méthode : *mod, doare*. La meilleure méthode de culture : *ar guella tiecaat*.

Mets : *meus, boued*.

Miettes : il n'a pas mangé une miette : *n'en deus ket bed eun esken, eur c'hrinsen, eur vruzunen*.

Mobile : *chench-dijench, edro*. L'argent est son mobile : *an arc'hant eo a gass anezhan en dro, a laca loc'h ennhan*.

Moins d'ouvrage, de fatigue : *d'labourroc'h, didorroc'h*.

Moitié : faire à... : *antera, anteri*.

Moment : *mareig, pennadig, tachadig*.

Monts : par monts et par vaux : *a dreuz carter, treuz-didreuz dre an douarou*.

Monter la porte : *marc'ha an or*. La démonter : *divarc'ha anezhi* (l'enlever de cheval).

Mouvement : *loc'h, finv, finvaden*. Il ne fit qu'un petit mouvement : *ne reas nemed eul loc'hic, eur finvic*. Il a beau faire de grands mouvements : *caer en deus ober freuz*. Si tu veux réussir, il faut que tu te donnes du mouvement : *ma n'e c'heus c'hoant da vont da benn, e rankes trei, loc'h, finval, mania, treveilli, divorfila*.

Moyen, de moyenne taille : *crenn-den, crenn-baotr, crenn-gi*. Il ne prend pas le moyen d'être aimé : *ne gemer ket an*

hent evit beza cared. Le moyen d'être heureux, c'est d'être sage : *e kenver beza fur, eo beza eürus.* Au moyen d'appuis : *var boez arpou.* Par des moyens moins sévères, vous les feriez marcher : *gant souploc'h e casfac'h anezho en dro.* Il a trouvé le moyen : *caved en deus ar penn.*

Moyennant que : *var boez ma, a boez ma, gant ma.*

Multiplier : Les mauvaises herbes se multiplient vite : *al louzeier full ne vezont ket pell evid goenna.*

N

Naïf : *dizroug, e doare eur bugel, evel eur c'hrouadiur.* Etre unneg ha daouzeg.

Natal : son pays... : *ar vro m'eo ganed ennh.*

Nature, naturel : c'est sa nature d'être : *a voenn eo d'ezhan.*

Mourir d'une mort... : *mervel a glanv vele.*

Navrant : *calonadus, glac'harus, eur galounad eo kement all.*

Nécessaire : le strict... : *kement ha terri an ezom.*

Neigeux : temps... : *amzer erc'h.*

Nicher (se) : *neiza, cuzed.* Où est-il allé se... : *da beleac'h eo eat da soucha?*

Niveau : descendez-le au niveau de l'autre : *en diskennit en izelder egile, a ressed gant egile, savit he en huelder an hini-all.*

Nœud : c'est là le... : *eno ema an dalc'h.*

Noircissure : *duad.*

Nuire : l'abus du tabac nuit : *ar butun a ra dies d'an neb er c'hemer re alies.*

O

Objet : l'objet de ses efforts : *ar pezh en deus poanied da ober.* Tel sera l'objet de notre attention favorable : *setu var betra ho pezo da daol evez.*

Obligé : on l'a obligé de partir : *great euz dezhan mont quill.*

Obligéant : *avized mad, mall ganthan ober plijadur.*

Oblique, obliquement : *a dro, e kemered tro.*

Obscurité : avant l'... : *araog an tenva.* Dans l'... : *en tenva, en amc'houlou.*

Obvier : *diarbenn, mont a ziabenn da.*

Occasion : si je trouve l'... : *mar cavan tu, an tu, tro.* Tu en avais l'... : *var an tu edas, oas.* A votre... : *divar ho penn.*

A l'occasion de la communion de son fils, il a donné : *evit m'en deus great he vab he basc kenta, en d'eus roet.* A cette... : *divar an traou-ze, en dro-ma, en taol-ma.* A l'... de peu de chose : *divar dister dra.* Il ne manque pas l'... : *ne vanco ket d'he grog.*

Offenser : *goal ober da, dieza, glaoza.*

Oisif : *vag, dibreder, didalvez.*

Onctueux : *a zo caloned en he gomzou.*

Oppressé : *béc'hied, stanked (he ziabarz).*

Oratoire : *peniti,* pour : *pedi-ti, ti-bedi,* comme candi pour : *canna-ti, ti-canna.*

Originaire : il est... de : *ar penn kenta anezhan a zo eus.* An orin... Dans le haut Léon, orin se prend souvent pour original : *ennez a zo eun orin.*

Ornière : *rollech (rod leac'h).* Sortir de l'ornière : *dirolleia, dirollaia.*

Oter : le pourri : *divreina;* le vieux : *digoza;* la boue de son manteau : *dibria he vantell;* la poussière : *diboultrenna.*

Où : le lieu célèbre où elle a apparü : *al leac'h bruded m'co bed gued.*

Outil : *ostill, clao, benveg, reizou labour.*

Ouvrier : c'est un bon... : *eur gounider mad eo, a zo anezhan.*

Ouvrir : l'esprit : *rei digor d'ar spered.*

P

Pacifique : c'est un homme p... et tout humble : *eun denic peoc'h eo.*

Paix : vous y serez en paix : *eno e vezo distourm deoc'h, sioul, didrouz, didrabass.* Il ne lui donnait ni paix ni relâche : *ne baoueze outhan.*

Pallier les torts de quelqu'un : *golo var unan benac.*

Parade : *digoradur.* Il fait un peu trop de... : *digorou a zo ganthan frankig.*

Parapluie : *disglaver, disglavenn.*

Parfait, parfaitement : *difazi, biken guell.* Nul n'est... : *n'euz den difazi avoualac'h, n'eus-nicun heb he fazi,* Chrétien... : *christen avoualac'h.*

Parler : *caozzal.* On en parle (désavantageusement) : *dindan teodou an dud emd.* Eil-geria : répondre (Tréguier).

Parole peu convenable : *treuz comz.*

Part : pers. Privé de sa... : *diranned*. De part en part : *pardidreuz, treuz-didreuz*. A part, séparément : *en he bart he-unan*. Non mêlé : *en he du he-unan, dreizhan he-unan* (pur).

Partager : *ranna*. Vous vous plaignez, vous êtes si bien partagé : *ac e clêmit, ha c'hui ken brao loded*. *Lodenned* a un autre sens (mis en plusieurs lots). Partagé entre Dieu et le monde : *var zaou anter etre Doue ag ar bed, gueach da Zoue, gueach d'ar bed*.

Parti : il avait pris son parti : *sonjed mad oa ganthan*.

Pas : *camed, paz*. Marcher à petits p... : *bale munud, stanc, d'ar pilpazic*. Il a fait un faux pas (faute) : *ricled eo*. Il est dans un mauvais... : *paked eo er goasc*.

Passable, passablement : *peusvad, peusvadig*. Il est passablement grand : *saoic avoualac'h zo ganthan*.

Passe : un heureux hasard l'a mis en passe de se faire valoir : *eur chans vad eo dezhan, beza en em gaved e tro vras da ziscuez an den ma zeo*.

Passer une rivière : *treiza*. Il passera l'hiver, le carême : *goanvi, coraiza a raï*. *Peleac'h ema e coza ?* où passe-t il son temps, sa vie (où vieillit-il ?) Cet accès passera, se calmera : *ar barrad-ze a dremenno, a dorro, a amenno*. Il passe pour savant : *desked braz eo lakeat, eo bruded da veza*.

Passe : il connaît les passes : *anaout a ra an ardremez, an doareou, ar roudou, ar riboulou*.

Péché : le péché n'est pas si grand : *n'e ket her péc'hed-ze*.

Pencher : *costeza*. Tantôt d'un côté, tantôt de l'autre : *eil gosteza, a gleiz ag a zeou*. Vers sa ruine : *mont var ar penn, var he benn*. Faites-le pencher de ce côté : *grit dezhan bralla var an tu-mâ*.

Pénétrant, touchant : *a big ar galon, tenerus da glêved*.

Pénétrer : *mont larg, doun e*.

Pensée : *sonjen, sonj, sonjêzon*. Il pense, et il a lieu de penser : *sonjal a ra, ha da sonjal en deuz*.

Pension : bonne... : *tin-ll vad, cundu*. Qui a une bonne... : *cundued mad*.

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. Maro hon tad santel ar Pab Leon XIII	97
2. Etouez Bretoned Bro-Zaos	191
3. Concours français breton	105
4. Yannic pe ar potric a ra he basc gant he voutou coat ag he zillad da bemdez	107
5. Dan dud figus	124
6. Phrases bretonnes	127

MARO HON TAD SANTEL AR PAB LEON XIII

D'an nao a viz c'huêvreur 1878, e varve ar Pab Pi Nao : ag eun depute euz hor bro, an Autrou Louis de Kerjegu a c'houlennas ractal oc'h oll cannaded pe *deputeed* Franc gortoz beteg antronoz evit labourât var ho lêzennou, abalamour oa maro tad an oll eneoù zo er bed-mâ : ag e voe great ar peñz a c'houlenne, en eur ziskuez dre eno e kemerent perz e caon ag e glac'har an Ilis catholic skigned dre ar bed oll.

D'an ugent a viz c'huêvreur, unneg devez goude, e voue hanved eur Pab all dindan an hano a Leon XIII, ha chetu hen ive maro d'he dro goude beza tremened en tu all da bemp bloaz varnugent e c'hoularn Ilis an Autrou Doue gant kalz a furnez ag a garantez. Kement hini a laca liou var baper, da viana etouez ar gristenien catholic, ha zoken etouez an dud a nebeud a feiz, a gomz gant comzou a veuleudi, a gaon hag a c'hlac'har deus an tad meurbed cared zo eat diganeomp dirac Doue : *Feiz ha Breiz*, pegen disterig benag eo etouez ar paperou all, n'e ket evit rei peoc'h, ha chom eb lavared eur ger caloneg benag da heul an oll gristenien all.

Dillun eta, ugent a viz gouere, da beder heur dioc'h an noz, e varve Hon Tad Santel ar Pab Leon XIII, d'an oad a drizeg

Le Gérant : L. BOLIVEN.

vloaz ha pévar ugent, pévar miz ha trivec'h devez, o veza g'aned d'an daou a viz meurz er bloaz 1810. Pemzeg devez ebken a ioa m'oa c'ouezed clanv, hag he oll vugale ho devoa fizianç e vije lêzet c'hoas gantho tad ho eneo, an hini hag epad pell amzer en doa ho henced var hent ar virionez hag ar zilvidigez. Caer a zo bed pedi, ober implij deus kement tam descadurez ho deus medicined kear Rom, ar maro zo deued da skei hon Tad meurbed cared.

An hini a skriv ar c'homzou-mâ, evel meur a hini etouez ar re a lenn *Feiz ha Breiz*, en deus bed al laouenidigez vraz, brema e zeus pévarzeg vloaz, da gômz outhan, da gaout he vennoz santel, da dremen zoken tost da bemp heur horolaj en he gompagnunez benniget : keit ha ma chomer beo, ne eller ket dizonjal euz eun hevelep tra. Kement-ma a c'hoarvezas epad ma teue ar Pab santel da denna da Rom a *villerou* michefourien ha christenien bro Franç evit receo he aliou hag he vennoziou ken talvoudeg. Ar Franç, emezhan, oa ar vro a gare muia er bed oll, abalamour d'he feiz birvidig ha d'he c'harantez eb muzur, en despet d'an traou fall a rear ag a lavarar ennhi.

Caer a zo bed clasc en lacât da drei kein d'ar Franç el lec'h ma rear er mare-ma kement a zispiljadur dezhan, n'eo ket falvezed dezhan rei scouarn da zen : dalc'hed en deus mad da gemered ar Franç evid merc'h hena an Iliz.

Ar pez n'en deus ket mired outhan da gemered cals poan gant he oll vugale skigned dre ar bed oll. An abostol sant Paol a lavare guechall d'ar gristenien genta : Pehini ac'hanoc'h zo er boan, ha n'oun-me ket poanied ganthan? Pehini ac'hanoc'h zo goasked, ha n'oun-me ket goasked ganthan? Evelse ive en deus lavared ha great ar pab Leon XIII keit ha m'eo bed e c'houarn an Ilis catholic.

Al liziri-ze ken leun a garantez ag a geennadurez scrived ganthan d'ar bed oll epad m'eo bed Pab, a ziscues eo guir ar pez a lavaromp.

Ne ell den var an douar lavared mad avoualac'h ar pez ho deus great al liziri-ze evid ar broiou ha peb hini euz ar rummou tud zo ennho.

Pa voe hanved Pab d'ar merc'her ugent a viz c'huêvreur 1878, ar bed a ioa pell da veza e peoc'h gant an Iliz : red oa eta caout en he phenn eun den ag a vije gouestl d'he ren-ha d'he bleina.

Ar c'hardinal de Bonnechose, arc'hescob Rouen e Franç ag en doa roed an dourn evit henvel ar Pab nêvez a lavare evellhen p'oa distroed d'ar ger : « Kemered hon deus, emezhan, ar c'hardinal Pecci abalamour eo eun den devot, desked caer, eün, ma c'hanavez traou ar bed ag an dud zo e chom ennhan »

D'ar mare-ze oa cals a vroiou a eneb ar Pab, ouspen an Itali ha n'e deus ket great, ha ne raio morse an Iliz ar peoc'h ganthi, keit ha ma chomo e Rom. Ar Russi ne respontas ger d'al lizer a voe scrived dezhi gant ar Pab nêvez : Impalaër an Allemagn, dre c'hinou Bismarck a responte divalo : er Belgiq, ec'h eaned da rei digemer d'an hini a zalc'he lec'h Hon Tad Santel ar Pab er vro-ze. Hirio gouscoude ar Belgiq zo gouarned, ag a bell zo, gant christenien euz ar re vella : an Allemagn, goude beza kemered ar Pab evel barner a beoc'h etre ar Spagn ag hi er bloaz 1885 evid affer an enezennou Carolin, a deu evel da scuiza ar Pab gant he c'homzou caer : impalaër ar Russi ag ar Pab a skriv evel daou vignon an eil d'egile.

Petra zo bed caos euz ar chenchamant-ze ? Ar Pab Leon XIII en deus discuezed ha dre he gomzou ha dre he oberou eo bed a viscoas ar Pabed zo bed o ren an Ilis guella mignoned an dud ag ar broiou, en eur ginnig ar guirionezou ag ar geennadureziou ar re vella evid mired en ho zouez ar peoc'h ag an eürused.

Araoc êchui, roomp eun taollagad da vuez Hon Tad Santel ar Pab Leon XIII.

Vingant-Joachim Pecci a deuas er bed d'an daou a viz meurz 1810, e kear Carpinet er Sabin en Itali : he dud a ioa eno cared ha meuled gant an oll : tri breur ag eur c'hoar en devoa : hen oa ar yaouanca.

D'an oad a eiz vloaz e voe cassed da gear Viterb d'ar scolach a zalc'he an Tadou Jesuisted ; ag eno, etouez ar yugale, e voe heb dale bruded caer evid he spered lem ag he garantez vraz evid an oll.

Er bloaz 1824, d'an oad a bêvarzeg vloaz, e zeas da gear Rom evid ober he studi da vont da vëleg : ha d'an oad a eur bloaz varnugent e voe received doctor en theologi.

Neuze e voe digemeret e scolaj an noblañç, ag aben eun nebeud bloaveziou, o veza m'en doa cals a furnez, ar pab Gregor XVI, er c'hargas da ober e proving Benevent ar pez a

ra ar prefet e peb hini deuz *departamanchou* Franc, da c'houarn ar vro-ze ag a ioa e creiz rouantélez Napl, ag en em denne ebars an oll laëroun divardro : e berr amzer, e lakeas eno an urz ar c'haerra.

O veza m'en doa great mad al labour kenta-ze, e voe cased da gear Perous da ober ar memes tra : dont a reas a benn da renca peb tra eno ive : ha d'an oad a dri bloaz ha trégont, e voe hanved arc'hescob Damielt ha cased da zerc'hel lec'h ar Pab er Belgiq. He yêc'hed a deuas da fallaad er vro-ze, ag e voe red dezhan distrei d'an Itali, el lec'h ma voe hanved escob Perous ha cardinal. Eno edo ec'h ober he zever a Escob pa voe galved da veza Pab varlerc'h ar Pab Pi Nao : ar c'hossa oa euz ar Gardinaled, ag oajed a eiz vloaz ha tri-ugent : en desped d'he oad, oa c'hoaz leun a vuez, evel en deus discuezed abaque.

— Pabed ho deus douged an-hano a Leon

Sant Leon quenta, doctor braz an Iliz, ganed en Itali, en Etruri, a voe Pab euz 440 da 465.

Sant Leon II, ganed er Sicil, a voe Pab a viz eost 682, da viz gouere 683.

Sant Leon III, ganed e Rom, euz ar bloaz 795 d'ar bloaz 816.

Leon IV, ganed e Rom, 847-855.

Leon V, ganed e kear Arde, en Itali, a *urz sant Beneat*, a viz gouere da viz guengolo 903.

Leon VI, ganed e Rom, a viz mae da viz querzu euz ar bloaz 928.

Leon VII, ganed e Rom, a *urz sant Beneat*, 936-939.

Leon VIII, lakeat gant Impalaër an Allemagn evel eil Pab euz ar bloaz 963 da 965.

Sant Leon IX, ar *manac'h Bruno* a *urz sant Beneat*, ganed en Alsaç, Pab euz a 1049 da 1054.

Leon X, ganed e Floranc, en Itali, 1513-1521.

Leon XI, ganed ive e Floranc, Pab epad 26 devez, euz ar c'henta d'ar 26 a viz ebrel 1605.

Leon XII, ganed e Spolet, en Itali, cardinal della Genga, 1823-1829.

Leon XIII, 1878-1903.

ETOUEZ BRETONED BRO-ZAOS

Meur a zen a c'houlén ouzomp kélou deuz bugale Sant Beneat a zo eat tri pe bévar miz zo da Vro-Zaos, etouez Bretoned ar vro-ze eyid clasc ober vad d'ho eneou dre ho phedennou ag ho phrezegegnou.

Dont a reomp hirio da lavared ar pezh hon deus gûelet ha clêved : rag, er pemzeg devez kenta a viz gouere hon deus gelllet mont hon-unan beteg ar vro-ze.

Evel zo bed lavared araoc brema, bugale Sant Beneat ho deus caved eun Autrou pinvidig ha madelezes, christen cathollic, lord Ashburnham, ag en deus roed dezho beteg miz eost unan euz he bévar maner, an disterra anezho, e vez ebarz e miz eost ha miz guengolo, epad an domder vraz hag e mare ar *chasse*. Ar maner-ze zo var bord ar mor, e kichen gar hent houarn Pembrey ha Burry Port, etre LLanelly ha Carmarthen. Evithan da veza brazig avoualac'h, ar maner-ze a ioa gouscoude re vian evit ar pévar religius ha trégont a deue da jom enghan. Red eo bed clasc eun ty all brassoc'h : caved eus bed unan eun tam pelloc'h, tostoc'h da Carmarthen, eur gouent coz, hanved Glyn-Abbey.

D'ar bemzeg a viz gouere, daou varnugent euz ar venec'h a zo eat d'an ty-ze da jom, ag an daouzeg all a dle beza eat en deveziou tremened.

*
*

En ty-ze, great gant mein eur gouent coz bed serred brema ez euz tost da bévar-c'hant vloaz gant ar roue fallac'h Herry VIII, ho devezo ar religiuzed muioc'h a frankis : eul leoié emaint dioc'h gar Kidvelly var linen vraz hent houarn Carmarthen : eur c'hart-heur bale dioc'h hent houarn ar glaou-douar : rag ar vengleuziou-ze ho deus peurvuia eun hent evitho ebken. Da bemp heur dioc'h ar mintin, ha da bemp heur dioc'h an noz, an hent houarn a gass hag a zigass ar vengleuzierien d'ho zy ha d'ar ven-gleuz, wagoniou goullo pe carged a c'hlaou ouz ho heul. Kemered a raont ive beachourien all.

Gant an hent houarn-ze, oump bed eat, an tad Simeon Ker-vennic ha me, d'al lun 13 a viz gouere, da nav heur hanter dioc'h ar mintin, deus Burry Post da gichen Glyn-Abbey : mistri ar mengleuziou a ia d'an heur-ze da veled ho labourê-

rien. Dioc'h an abardaez oump deued var hon troad da vaner Pembrey-House, ag evid ober ar pennad hent-ze hon deus baleed epad seiz cart-heur.

Hent houarn ar mengleuziou glaou-douar a ia hed a hed gant traonien ar Gwyn-Draeth, pe an Treaz-guen : en draonien-ze e zeus breman prajeier gounezet marteze var ar mor gant menac'h Glyn-Abbey. — Divezatoc'h e velimp ag eun dra benag zo a vir er pez a lavaromp.

Glyn-Abbey ha Pembrey (Pen-Menez) n'emaint ket oc'h ar memes menez, oc'h ar memes torgen : sterig ar Gwyn-Draeth a laca disparti etrezho. An diou dorgen-ze zo dishenvel mad an eil dioc'h eben : hini Pembrey n'he deus nemed glaou-douar en he diabarz, hini Glyn-Abbey n'he deus nemed mein guen mad da ober raz.

E Pembrey, e zeus var ar mor ha var an douar eur guel euz ar re gaera : var dro Brest n'euz e neb leac'h caeroc'h taol lagad eged zo eno ; euz Glyn-Abbey e veler ive eun tamig ar mor, ez euz eur guel vrao : eun tam mad a gem zo gouscoude etre an daou lec'h-ze.

E Pembrey, tostic d'he vaner, en deus lord Ashburnham lavared e roje eul lodennig douar evit sevel eur gouent. Hini euz ar relijiuzed n'en deus c'hoaz er guelede : dre scrid ebken ho deuz comzed an eil ouz egile. An Autrou en em gave en Itali p'eo erruet bugale Sant Beneat e Bro-Zaos : ober a raint brema anaoudégez ganthan epad ma chomo en he vaner.

An Autrou Ashburnham a zo brema tri bloaz ha tri-ugent : intaon eo, heb bugale, ag he beadra a zo red dezhan da lézel gant he vreur, pe gant bugale he vreur, c'hoas protestant, pemp bloaz yaouancoc'h evithan.

Hervez lézen Bro-Zaos, el lec'h ma vez an danvez oll d'ar mab cossa, ar mab-ze a ell distaga dioc'h douarou he dud coz, tri *acr*, tostig da dri *devez-arad*, evit rei da *viken* da dud all, unan evit sevel eun Ilis, eun all evid sevel eur scol, eun all evid ober eur vered. An Autrou he-unan, ag a oar ar galleg-kercouls ha n'euz fors piou, en deus, er penn kenta ar bloaz-ma, kemered ar boan da scriva da gouent Kerbeneat eul lizer hir evit displega an traou-ze oll.

Divezatoc'h ni lavaro da lennerien *Feiz ha Breiz* pe seurt emgleo a vezo bed great etre lord Ashburnham ha bugale Sant Beneat.

Da c'hertoz e c'houlennomp digantho pedi cals evidomp, en eur zigass da zonj dezho e zeus savet e Kerbeneat c'huoc'h pe seiz vloaz zo, eur vreuriez evit ma tistroio Bretoned Bro-Zaos d'ar guir feiz. Goulen digant an Tad Corantin ar Guen, c'hoaz e chom e Kerbeneat, e parrez Plouneventer, paperiou ar vreuriez-ze, evel ive kement a zell oc'h meur a dra-all, metalennou, ongant, etc.....

*
*
*

E maner Pembrey edo eta bugale Sant Beneat bete vremen. Er gambr vrassa euz ar maner-ze e veze lavared an oferen ag ar pedennou ervez m'eo goure'henned gant reolen an Urz. Eno ive e teu da zul ar gristenien catholic d'an oferen : n'eo ket bras c'hoaz ho niver, ha ne gredan ket e ve Breizad Bro-Zaos ebed en ho zouez : ar gristenien-ze a zo euz an Irland, euz an Itali, euz an Allemagn, deued d'ar vro-ze evid gounid ho bara. En ilizig-ze, e teue an Tad Connor, béleg saoz a zo bed pemp bloaz e chom e Kerbeneat, da brezeg heb sul e *saosmeg* : d'ar zul, daouzeg a yiz gouere, e veza n'oa ket an Tad Connor er gear, an Tad Simeon Kervennic en deus great, pegentoc'h lenned, epad c'huезег munut, eur brezegen e cymraeg, brezoneg ar vro, henvel mad oc'h hini Breiz-Izel, ha chomed yac'hoc'h eged hini hor bro.

Eun nebeud mad a zulvezioù zo, e vez caned ar Gousperou e granj vras ar maner, el lec'h ma vez destumed kirri an Autrou pa vez e chom eno. D'an eil zul eta a viz gouere, e voue caned, evel custum, ar Gousperou er c'hranch vraz-ze, destumed eharz tost da antecant den, an daou pharz anezho Protestanted. Eur vech caned ar Gousperou, araoc rei bennoz ar Zakramant, an Tad Simeon a reas he brezegen var gomzou an abostol sant Paul d'ar gristenien a gear Ephes : *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* : Eur Mestr, eur Feiz, eur Vadiziant : e cymraeg : *un arghoydd, un fydd, un bydydd* (u = i, dd = z bisteot).

Goude beza displeged ar pez en em gav er c'homzou-ze, an Tad a zigassas da zonj d'an dud-ze euz ar pez en doa great guehall sant Gregor kenta, pab euz hon Urz-ni, evid mad ar Zaozon : ar pez omp-ni deued d'hon tro, ni ive bugale sant Beneat, d'en ober evid hor breudeur a Vro-Zaos a red en ho goazied ar memes goad gant hon hini, ha ne hellomp ket gouscoude, siouaz ! lavared brema, evidomp da anaout ar memez

Doùe, hon deffe penn da benn, ar memes Feiz, ar memes badi-ziant. Pedomp oll, eme an Tad, evit ma vezo guir evidomp, ar pez a lavare an abostol sant Paol d'ar gristenien genta.

An dud-ze oll, ho deus selaoued piz ar brezegen-ze, ha meur a hini en hon touez ho deus gelled e heulia penn da benn, e veza ma tescomp, eur pennadig zo ar brezoneg-ze, cals essoc'h da gompren evid ar re a oar eur seurt brezoneg benag Goudeze eo bed roed bennoz ar Zakramant meuled ra vezo : araoc mont er meaz, eus bed caned : *Hen gred ein Tadau, creden goz hon Tadou*, eur ganaouen evid meuli ar religion catholic bed creden ar vro-ze guechall, ha dilézed daou pe dri c'hant vloaz zo gant ho bugale a zo eur million hanter anezho a gomz *cymraeg*.

Eur gest a vez great beb sul d'ar gousperou gant eur c'hristen catholic : ar gest-ze a ro tost peadra da bae ar mizou zo var dro an iliz : ar brotestanted a ro ive ho aluzen evel ar re all.

Aben pegeit amzer ec'h ellor lacât unan benag anezho da zistrei var an hent mad ? Al labour-ze a elfe padout pell, eb rei calz a eost. Red eo anzaou gouscoude e tiscuezer dezho cals a laouenidigez. En hent houarn, hon deus, en eur vont ag en eur zont, comzed hon-unan ouспен eur vech gant goazed ar vro-ze, mengleuziérien, du ho faç hag ho daouarn, ha p'hon deus lavared dezho evid petra oa deued bugale Sant Beneat en ho zoues, ho deus, en eur vont quitt diouzomp, astenned deomp ho dourn evid vouasca var hon hini gant carantez ag anaoudegez vad.

Meur a dra-all hon doa scrived c'hoaz divar benn hor beach etouez Bretoned Bro-Zaos, divar benn ar pez zo sonj da ober e Glyn-Abbey evid mad an eneou, evid beva : divar benn an traou zo bed gueleded er mor, o veza m'oa coz ha fall ar vag *Sant-Joseph*, ag he doa gouscoude en he diou veach kenta casset deomp disclabez beteg LLanelly ar pez a ioa bed carged enhi.

Epad ma scrivomp kement-ma, e cassomp a névez, en eur vag all deued da Vontroulez da zigass glaou-douar, eur guche-nic benag a draou evit digoll hor breudeur euz ar pez ho deus colled, trizeg carrad traou.

Divezatoc'h, mar plij gant Doue, e scrivimp c'hoaz divar benn an traou-ze ha meur a dra all.

Trugarecaomp Doue deuz n'euz ket c'hoarvezet goassoc'h ganeomp, deuz ma n'en deuz den colled he vuez, m'emaomp eno yac'h ha beb a dam bara da zébri, ag en em lacaomp, evid brema ha da viken, etre daouarn an Oll-C'halloudeg.

Evelse bezet great.

Tad Corantin AR GUEN.

Concours Français-Breton

Feiz ha Breiz dans son numéro de septembre-octobre 1902, à la page 526, parlait d'un concours ouvert par la Ligue de la Sainte Messe, sous la présidence de Mre Ricard, évêque d'Angoulême, pour favoriser la composition d'un ouvrage sur le Saint Sacrifice ; 3 prix de 500 francs, 300 et 200 francs devaient être accordés aux meilleurs travaux. Le plan proposé était :

PREMIÈRE PARTIE. — Excellence du Saint Sacrifice de la Messe, démontrée par son essence même et ses fruits.

DEUXIÈME PARTIE. — Moyens de zèle pour attirer les fidèles à la Messe, soit le dimanche et jours de fêtes, soit au cours de la semaine.

TROISIÈME PARTIE. — Pratiques et industries diverses pour intéresser les fidèles à l'assistance à la Messe, la leur faire aimer, les en faire profiter.

Les conditions du concours étaient que les manuscrits dont les auteurs conserveraient la propriété devaient être envoyés pour le 1er mars 1903 à l'évêché d'Angoulême, sans nom d'auteur, mais avec une devise qui serait répétée, avec le nom dans un pli cacheté, qui ne devait être ouvert par le jury d'examen qu'après le classement des compositions : les manuscrits devaient se composer de 200 pages au moins, papier in-8°.

Résultats du Concours

Le journal *l'Univers* a publié, dans la première quinzaine de juillet, les résultats de ce concours. Le jury nommé par Sa Grandeur M^{re} l'évêque d'Angoulême pour examiner les nombreux travaux qui ont été envoyés, vient de prononcer son jugement :

Le premier prix de 500 francs est accordé au travail ayant

pour devise : *Lucerna ardens et lucens*, et qui a pour auteur M. l'abbé Fournet, curé de Montauriol (diocèse de Carcassonne).

Le deuxième prix de 300 francs est donné au travail ayant pour devise : *Pereunt pericula* et pour auteur M. l'abbé Labaume, curé de Compeyre (diocèse de Rodez).

Le troisième prix de 200 francs est donné au travail ayant pour devise : *Pacificus ne est ingressus tuus?* et pour auteur M. l'abbé Vautier, curé de Saint-Symphorien (diocèse de Coutances).

A cause du grand nombre de concurrents, le jury a cru devoir récompenser par trois mentions honorables les travaux suivants :

1re mention, le devoir à la devise : *Domus mea deserta*, qui a pour auteur M. François, missionnaire à Bruxelles.

2e mention, le devoir à la devise : *Sacrificabo hostiam laudis*, qui a pour auteur M. Labeyrie, à N.-D. de Maylis (diocèse d'Aire).

3e mention, le devoir à la devise : *Unde et memores*, qui a pour auteur M. Grimault, aumônier de la Retraite, à Redon (diocèse de Rennes).

Nous sommes heureux de pouvoir signaler ces choses intéressantes aux lecteurs de *Feiz ha Breiz*. Il est probable que plusieurs de ces travaux vont être imprimés et publiés sans trop tarder. Nous osons espérer qu'on s'empressera de faire l'acquisition de quelques-uns de ces travaux, et *Feiz ha Breiz* serait heureux d'en signaler les parties les plus remarquables à ses lecteurs.

Concours Breton

Dans ce même numéro de *Feiz ha Breiz* il était dit que nous aurions voulu, mais de loin seulement, marcher sur les traces de ceux qui avaient si bien organisé ce concours : que nous mettions la modeste somme de 200 francs pour accorder trois prix de 100, 60 et 40 francs, aux trois meilleurs travaux en langue bretonne qui seraient présentés aux directeurs habituels du *Feiz ha Breiz* pour le sujet : « Saint Sacrifice de la Messe » dans les conditions indiquées pour le concours français.

Nous y disions comment serait composé le jury d'examen, en ajoutant que les manuscrits devaient être envoyés pour le 1er mars 1903.

Hélas ! il n'est encore rien arrivé, du moins à notre connaissance.

Nous espérons que les Bretons, stimulés par la vaillance des prêtres de France et de Belgique, finiront aussi par prendre la plume, et nous donner la consolation de voir apparaître au jour quelques-uns de ces travaux dont nos lecteurs bretons aiment à faire leurs délices.

C'est pourquoi nous maintenons notre concours pour le 1er mars 1904, dans les conditions sus-indiquées, en modifiant seulement la valeur des trois prix qui, au lieu d'être de 100, 60 et 40 francs, seront de 200, 150 et 100 francs. Nous avons la consolation d'avoir un beau nombre d'abonnés dans les diocèses de Saint-Brieuc et de Vannes : et c'est pourquoi nous admettons les travaux écrits dans les dialectes de Tréguier et de Vannes.

YANNIC

Pe ar potric e ra he basc gant he voutou coat ag he
zillad da bemdez

Ar pezh a zeomp da lavared ama zo eun histor guirion, c'hoarvezed e kear an Naoned. Fiziang hon deus e vezo plijadur gant meur a hini he lenn er mare-mâ m'en em glêmer kement euz an dud dizoue ha douged d'an evach.

*
**

Yannic n'oa nemed seiz vloaz pa gollas he vam, eur vaouez vad ag he doa dalc'hed stard d'he feiz kenta, d'al lêzen gristen, en eur c'horn deuz kear vras an Naoned n'euz ket ebarz cals a zoujanç Doué.

Dimezed oa bed da eur micherour douged da eva, e hano Albin : ar baouez keas ne oueze ket kals e pe vare e veze paed he goaz, nemed pa deue, d'al lun da noz, goude daou zeves evaj, he fried da skei ganthi.

Albin n'oa ket gouscoude falla den a helle bale : nemed an aliou fall, ar gompagnunez diroll, an evaj crenv, a rea anezhan evel eun aneval gouez.

P'en em gave er gear en noz, poan dezhan e chom var he dreid, e cave bepred he c'hreg chomed var zao evid he c'hortoz, e labourât ag e kempen dillad he phried pe he c'hrouadur, nemed e veze ruz tan he daoulagad.

N'oa ket evit euzed he devoa scuilled daelou : gouscoude e devoa lavared ennhi he-unan ne raje rebech ebed, nê lavarje ger diez ebed dezhan.

Lavared oa bed dezhi : Gant eur mesvier, gortozit bepred an devez varlerc'h ar vesventi.

En eur c'horthoz, e scuille gouscoude-daelou c'huêro.

An daoulagad ruz-ze, ar jom eb com-ze, a lakea Albin e counnar. Ac'hanta, emezhan, hirvoud zo bed adarre en abardamâ, gant eur vouez raouilled goude daou zevez glabousserez divar ar guin. Me a fell din, emezhan, e ve laouen an oïl en ty, pa zistroan ebarz, pe me velo.

Pa jome he c'hreg eb lavared netra :

Ac'hanta, ne rear van ebed ac'hanon : va disprij a rear. An Itron zo a reng re huel evid disken beteg ennhon. Me he c'hasso er meaz evit discuez dezhi piou oun-me.

Ma lavare eur gerig benag, caer e devoa el lavared goustadig, kemense a ioa avoalac'h evit digeri an abaden. Albin, a ne glaske nemed eun digarez, en em lakea da vallozi goassa ma helle, ag avechou en em lakea da skei gant he c'hreg evel eun aneval counnared.

Antronoz, an amezien, ag ho doa clêved an trouz ag ar freuz, a lavare eur gomz vad benag d'ar baourez keaz. « Ho pried n'e ket anezhan he-unan eur goal den : an evaj crenv eo el laca da ober ar pez a ra. »

E guirionez, antronoz Albin en deveze mez euz ar pez en deveze great ha lavared, ag alies zoken n'en deveze tam sonj euz ar pez a veze tremened.

He c'hreg a lavare dezhan neuze eun nebeud comzou etre douc ha c'huêro :

Lez ac'hanon, va greg paour, gouzout a ran oun eun den diskiant ha digalon : caer em eus, va zech fall zo crenvoc'h egedon. Ha neuze ar gamaraded eo a denn ac'hanon d'ho heul.

Eur c'hrouadur a ioa ganed dezho e blavez kenta ho eured, d'ar mare n'oa ket colled c'hoaz Albin gant ar vicherourien all. Yannic a ioa laouenidigez he vam, dreist peb tra en deveziou arne ha curun, pa zistroe an tad d'ar gear goude beza eved meur a vanne re. Ar c'hrouadur neuze, edcrezed oïl, a dostae muia ma c'helle ouz he vam, evel ma c'houlenje outhi en dioual oc'h an drouc-spered en em gave he dad dindan he c'halloud.

Dre ma creske ar c'hrouadur, en em stage muioc'h mui ouz he vam : caer en doa selled en-dro dezhan, ar c'hêzig paour, ne vele nemed ar stereden ze dirazhan, etouez ar c'hoanbl tenval ag arneog a dremene dirac he zaoulagad a grouadur.

Eun abardaez, Albin, mezvoc'h eged custum, goude beza piled ha dismantred he arrebeuri, a zavas en he za gant cals a boan : e veza n'oa ket evid skei gant he c'hreg, er stad m'en em gave, e iouas outhi a vouez penn : kea divar va zro, kea divar va zro : ne jom ken dirac va daoulagad.

Mont a reas etrezeg an or.

Ar c'hrouadur, ag a ioa e cornig an tan, spounted oïl, ag en eur vouela, a reas eul lam evit mont da gaout he vam, en eur lavared crenva ma c'hell :

Va mam, va mam, me fell din mont ive ganeoc'h.

Chom a reas ar vam en he zav eur pennadig var dreujou an or, he dourn e dourn he c'hrouadur. Ar van-ze a rea da vont quitt, comzou ar c'hrouadur ho devoa disvesved Albin ag en em daolas var eur gador eb lavared ger.

Ar vaouez paour ne hellas ket arpa oc'h kement a c'hlac'har. E gueled a rebot eb dale e coll he nerz, e castiza, e chench liou : en eur ger, coueza a reas var he guele evid mont ac'hano d'ar vered da fin an discar-amzer.

En deveziou araoe ma varvas, ne eanas da gomz ouz he c'hrouadur, ha da rei dezhan, e mesc he daelou, an aliou guella.

Va mab paour, emezhi, pa vezin maro, e vezi fur meurbed.

— Ia, va mam, emezhan.

— Ober a ri mad da beden bemdez, evit da vam a vezo eat d'ar bed all.

— Va mam, eme ar potric, me fell din mont d'al lec'h ma zit oc'h-unan.

Ah ! m'he devije gelled he gass ganthi. Petra deufe da veza, he-unan, gant he dad, e vont hag e tont dre henchou kear ?

« Va Doue, me ho ped da daol evez ouz va c'hrouadur. O Guere'hes Vari, c'hui ive zo bed mam, gouzout a rit pegen-iez eo eur c'hrouadur, pegement e carer ar vugaligou-ze. C'hui a vezo mam da Yannic ! ag e couezas he phenn var ar penn guele : ag aben eun nebeudig goude e tremenas euz ar bed-ma da eur bed guelloc'h.

Ac'hanta, Albin, brema da yiana, e cassi da vab d'ar seol laic, a lavare d'ezhan ar vicherourien all. Eno e vezo taoled

avez anezhan, en devezo boued da greiz deiz, gant kement tra all a vezo red dezhan da gaout. Da zevodes a c'hreg ne devije great netra a zoare anezhan : eun denic netra e vije bed.

Albin ne blijte ket dezan clêved lavared droug euz he c'hreg. Goude he maro e chomas fur zoken epad eur pennadig : he gamaraded, e veled he c'hlaç'har, en lêze da zistrei d'he dy, eb clase re en derc'hel gantho da eva.

Gortozomp, gortozomp, a lavarent an eil d'egile : eun devez benag ni grogo ennhan adarre : gant eur verennadig evaj, ni en lacafe da ober tro an Naoned.

Nag e veze glac'harus evithan beza er giz-ze he-unan en he dy dioc'h an noz epâd ar goanv. An tad a zonje en he bried. Pa edo beo, peb tra a ioa ker kempen, gant ear tud en ho eaz, ag avechou d'an deiziou gouel, eun doucher ven var an daol. Ha sonjal en doa great kement a boan d'ar grouadurez vad-ze d'an Autrou Doue ag a dalie he phonez a aour. Ah ! ma vije bed c'hoaz en he gichen, e vije bed gelled tanva c'hoaz eur guir eürusded oc'h en em gared a zoare !

Ag en em lakea da zonjal evid ar c'hantved gueach en abar-daez fall-ze ma lavaras dezhi : kea divar va zro ; kea a zirac va daoulagad. Edo c'hoaz en he scouarn mouez he vabig ag e creiz he zaelou o taol he zivré'higou en dro da c'houzoug he vam, ag e crêgi en he dourn a lavar : Me fell din ive mont quitt ganeoc'h.

En devez-ze eo en doa lazed he bried.

Pegen gouez aneval eo an den, p'en em laca e tro da goll he skiant, p'en deus lakeat an tan en he vouzellou, en he voazied, en he benn, ha ne oar ken na petra lavar na petra ra ! Neuze eo en em laca e counnar, da vallozi, da skei ha da laza he bried.

Ia lazed en doa anezhi. Barnerien ar bed-ma ne gouezont ket var ar seurt muntreien-ma : muntreien int gouscoude : ag e goueled calon an den ez eus eun dra bennag ag el lavar, er rebech dezhan.

Beza e zoa ive en he gichen, unan bennag ag eur vech an amzer a zelle outhan evel ma ra ar barner var ar muntre a zo dirazhan.

Daoulagad he vab a rea poan dezhan : credi a rea oa en daoulagad-ze disprijañ evithan, mez anezhan, ag heuz o veza en he genver.

Nan, biken, emezhan, n'en em lakiin mui da ren eur vuez ken fall ! Ne fell ket din en defe va mab disprijañ evid he dad.

Creski a rei, ag ancounac'hat a rai ive. Aben pemzeg vloaz ama, an traou euzus-ze ne vezint ken dirazhan nemed evel eun ure fall en deus bed. Ken mad e vezin evithan, va buez a vezo ken divlam, ma credo n'eo bed morse c'hoarvezed an traou-ze.

..

Epad pegeit amzer e padas ar sonjezonou caer-ze e penn Albin ? Daou viz ebken.

Yannic zo unneg vloaz. He dad en deus el lakeat er scol laic, el lec'h m'en deus ar c'hrouadur desked cals traou mad divar benn ar c'hommerc ne rai morse, divar benn an arc'hant ne ello ket da zestum, ha n'en devezo tam ezom d'en lacât da dalvezout etre daouarn ar re all.

Ne zese avad netra ebet divar benn eur reolen vad a vuez, ar furnez zo bed lavared dezhan gant he vam derc'hel mad dezhi epad he vuez.

An tad, goude beza epad daou viz douged caon d'he c'hreg, a zo eat a benn a nêvez da heul ar vicherourien all, d'en em rei d'an evaj ha d'ar c'homzou goulo. E veza n'ema ken he bried christen en he genver, ec'h ev kement a draou fall a eneb ar religion, ha ma kemer a draou krenv a eneb he skiant ag he yec'hed.

Ac'hanta, a lavaras dezhan eun nosvez he gamarad *Libertad* — unan euz an dud estren-ze ag a deu e Franc, evid ober al lêzen d'ar Francisien, creski a ra da vab, Albin. Eun dra fall eo e pefe lakeat badezi anezhan : re zentus oaz oc'h da zevodez a c'hreg. Ni hon devije badezed anezhan gant guin, ag e vije bed evadeg vraz ganeomp. Petra dal lavared ze : Eun dra c'hreat n'ema ket da ober. Da viana e raimp anezhan eur bleiz bihan : ha n'e ket guir, Albin.

Albin ne lavar ger.

Hostiz, digassit deomp beb a vanne *absinth*. Ar paour keaz Albin a lézas discarga dezhan dioc'h reng tri banne *absinth*. Dre ma c'heve, he zaoulagad a viannea bep gueach, ag a lugerne evel diou luc'heden prest da c'houeza an tan ha da rei taol ar maro. Libertad a anaveze mad an daou lagad-ze.

— Gouzout a res, Albin, lavared zo dign, ema da vab e vont da ober ar pez a hanver : he basc kenta. N'el lêzi da ober farcerez ebet er giz-ze.

— Me, eme Albin ! biken ne c'houzanvin kemense. Piou en deus gelled lavared an dra-ze ?

— Evelse ive, eme Libertad, oan souezed bras. Gouzout a rean Albin zo stard en he gredennou.

Hostiz, eur banne *absinth* c'hoaz.

Ar banneou *absinth*-ze, eo Albin eo a bae anezho : rac Libertad a rea a gare euz ar paour keaz mezhier. Distrei a reas d'he dy, poan dezhan e chom en he zav, evel eustum goude ar banneou stanc-ze, ha dre ma zea er c'hlevéd e lavared, e ioual comzou diskiant a ne ouie ket an dremenidi petra oant : Pasc kenta — Libertad ne fell ket dezhan : Bleiz bian, bleiz bian, eb gouzout petra lavarent, ag eviziken ne voe ken hanved nemed : an tad bleiz bian.

* *

Gouzout a res, Yannic, ne gomz morse din euz da basc kenta. N'em eus ket peadra avoualac'h da brema ar pezh a c'houlén ar veleien evid an dra-ze.

Ag ouспен-ze ne fell ket din. Cléved mad a rez, eme Albin ?

Yannic ne ouie ket perac e comze he dad en doare-ze. Piou en doa lavared d'an tad-ze oa en he zonz ober he basc kenta ?

Ia, penaos oa en em gaved an traou en doare-ze ? En ne ouie ket, sonjal a rea gouscoude en dra vraz-ze.

Azaleg ar mintin beteg an noz, oa lézed outhan he-unan, he gabestr var he vouen.

Er scol laïc e poanie da zeski ag en em gave gant ar re genta euz he reng.

Cared oa gant an oll, en desped d'he zillad roged ha pense-lid : dindan an dillad dister-ze e lame eur galon aour — calon he vam. Unan euz he vistri a lavare : Nag e pelec'h e za ar furnez da gemered lojeiz ?

Euz a Zoue avad, euz he zeveuriou ne ouie nemed ar pezh zo desked gant lezennou an dud. Al lezennou-ze, caer a zo, en em gav alies eur vad benag ennho : ar mad ne da ket en eun taol quitt euz eur vro e deuz en heulied epad hir amzer.

Yannic en doa evid mignon eur potrig euz he oad hanved Charles : peurvuia unan anezho ho daou a veze da genta. Charles a ioa en oad, evel Yannic, da ober, er blavez-ze, he basc kenta : eur potrig mad oa, ag e c'houlennas oc'h Yannic :

— Perac ne deues ket ive d'ar c'hatekis evel domp-ni ?

— Evit petra an dra-ze ?

— Evid ober da basc kenta ta, evel don-me, evel ar botredou all euz hon oad :

— Va zad en deus en difenned ouzhin

— Ne lavari ket dezhan e vezi bed er c'hatekis.

— Ma c'houfe an dra-ze, e venn c'anned.

— Sell, daoust ha n'e ket mestr peb hini da ober ar pezh a bli dezhan.

Deus, da dad ne ouezo netra.

— Marteze ne vezin ket digemeret etouez ar re all.

— Deus eb aon, me en em garg da renca an dra-ze.

Ar potrig Charles a ioa eta eur c'hrouadur mad, ha penn caled en devoa ive var ar marc'had. Lavared en doa ennhan he-unan : Yannic a ranc ober he basc kenta. Er scol emamp en eur gichen, en Ilis e rancomp beza ive.

Dont a reas sioulic da glasc an hini euz an Autrounez Curced a ioa carged da ober ar c'hatekis, ag e comzas dezhan euz he vignon Yannic. An Autrou Cure a roas daou boç dezhan evid an dra gaer a rea :

Digass anezhan d'ar c'hatekis, emezhan, ha ne lavaromp netra.

Pa glévas Yannic ar c'hentelliou kenta euz al levrig bian-ze, e voe laouenneat oll. Kemense n'oa ket gouscoude evithan eun dra névez ; beza ez oa kentoc'h evel eun dra ag en doa pe guelel pe gléved c'hoaz araoc neuze. E pelec'h en doa desket an traou-ze ?

Grouadur paour, he vam eo. he devoa ho desked dezhan. Ag ar mysteriou, ar mabig Jesus e craouig Bethleem, hano ar Verc'hez Vari, beteg zoken ar pedennou a lavared, a ioa evithan eun dra dudius ag en doa cléved gant he vam araoc m'oa eat euz ar bed ma.

Ouspen-ze, an oll guirioneziou cristen en em gave mad dioc'h he goustianç a grouadur chomed eun var hent ar furnez.

* *

Pa deuas Albin da gléved, tri miz goude, e zea he vab d'ar c'hatekiz, e zeas e c'ounnar evel eun droug-spered. — Petra lavaro, emezhan, ar gamaraded ? Hen ag en doa toued morse he vab ne gouezje etre daouarn ar veleien ? Evid piou e kemer-jent anezhan ?

Yannic en devoe eur frescad, fest ar geuneuden : ha difen a voe great outhan a névez mont var dro ar veleien, an ilizou da zul, pe d'ar c'hatekiz.

Guelel e vijé ha tad oa evid netra : he hano a Albin a golje kentoc'h. Ar paotr yaouane a jomche en he dy, evel en eur prison da zul, epad an deiz pe da viana beteg ar pardaez. Ha goudeze petra vije red da gaout c'hoaz ?

Dillad nêvez, eur c'houlouen goar. An dud-ze a vanc peb tra dezho. Pigu a oar, mont a rafed marteze beteg rei an traou-ze oll dezhan, evit rei eur gentel dezhan, Albin a vezo aze, a velo peb tra, ha ne vezo ket great goab anezhan.

Glac'hared oll e voe Yannic pa glêvas kementse : ha Charles a voe kement all. Rac goulenned en devoa digant he vam, ha bed en devoa zoken, ma vije roet da Yannic kement en doa ezom a zillad evid an devez braz-se. Ar potric paour, n'en devoa mam ebed ken var an douar : hen, Charles, en devoa avad eur vam kercouls ma roe dezhan kement a c'houlenne, dreist peb tra pa vezent goulennou mad evel en dro-ma. Euz an Env, mam Yannic a zigasje he bennoz d'he vam.

Déued oa mare ar retred. Yannic ne gredas ket mont d'he heulia. Bemdez gouscoude, goude ar scol, e zea eur pennadig, evel dre laer, d'an iliz : ag eno, en he gougnig, e selaoue ar c'hanaouennou, ar prezegennou, an aliou mad a veze roed d'ar vugale.

Var bennou he zaoulin, e pede caloneg en eur scuilla cals daelou.

Va Doue, emezhan, na pegen bras eo eürused va c'hamaraded ! Ha me, na pegen reuzeudig oun !

Ag eo'h en em erbede ouz he vam, ag ouz an Tad De Monfort e doa desked he vam dezhan en em erbedi outhan.

Goudeze e torche he zaoulagad, hag e tistroe d'ar scol ag a gave eb laouenidigez, ha d'ar gear, d'he dy ag a gave euzus mont ebarz.

N'en em glemme ket gouscoude, ne c'houlenne netra, e c'houlzout ervad he dad a ioa great a zoare he zonz ganthan, ag a ioa he galon ken caled ag an dir. D'ar guener da noz e zeas da goves. Ma ne helje ket ober he basc kenta, e vije da viana mignon d'an Autrou Doue.

En noz araoc'pasc kenta ar vugale all, ne gouscas ket calz. Mintin mad e voe diuned gant son ar c'hleier ag a lavare : Hirio ema an devez caer. Ag hen, he benn dindan dillad he vele, a vouele en eur zonzal : An devez caer zo evid ar re all, n'e ket evidon me eo.

Albin a zavas abred, e counnar, ag a ieas da ober eun dro da dy ar mare'hadour guin a ioa da dosta dezhan. Dizrei a reas heb dale, an tan en he benn ag en he zaoulagad evit taol evez ouz he botr bian : rac sonjal a rea ar veleien ag ho mignoned a ioa e clasc c'hoari eun dro v Rao d'ezhan.

Beteg nav heur, Yannic a jomas azezed e eornig an tan, he dal en he zaouarn, var he chouc eur blouzen toul var he ilinou, he voutou coat ganthan en he dreid.

Ar c'hleier a zonas a nêvez, laouennoc'h eged biscoaz, evid lavared e zea ar vugale-ze, caer ho ene evel re an Elez, d'en em renca en dro d'an aoter evit tostât, evel sant Yan, ouz ho mestr ag ho mignon brassa. Yannic a glêve kementse oll, muioc'h gant he ene eged gant he ziouscouarn.

Vouela a rea ar potric keaz. An tad evithan da veza nemed eur mesvier divalo, en devoe evel mez euz ar peza rea : gouzout a rea oa goassoc'h eged eur bourreo e kenver he grouadur. Sonjal a reas petra a elje ar mab-ze lavared dezhan aben deg vloaz ama : Eun tad fall oc'h bed evidon, me vezo ive eur mab fall evidoc'h.

Neuze e zeas er meaz euz an ty, ec'h alc'houezas an or, en eur gass an alc'houez ganthan, ag e zeas da beur echui he gofad en hostaliri tosta.

Yannic a jomas neuze he-unan, bepred e scuille daelou.

Souden e clêv ar ganaouen a deu euz an iliz beteg ennhan. Digéri a ra ar prenest, evid he c'hlevéd guelloc'h : compren a ra ar c'homzou : credi a ra anaout etouez ar moueziou, hini he vignon Charles, skiltrussoc'h eged ar re all ag a lavar dezhan : Deuz, deuz, dalc'het em eus da blaç did em c'hichen : oh deuz ta !

Kement a zo a deneridigez er vouez-ze, ma lavar ractal : Ia, ia, cetu me aman.

Ag e ra eul lam er prenest, ag ac'hano var ar ru ; neuze en eur redaden e za d'an iliz.

Ar bobl zo en iliz a vel e tont ebarz eur c'hrouadur berr varnezhan, var he chouc eur sarro dislived, eur boutou prenn en he dreid, ag a ia var eün d'ar *sacreteri*.

An autrou cure er guel : En eo, Yannic eo, gant pebes dillad en he gerc'hen.

— Cetu me ama, eme ar c'hrouadur : gelled em eus dont euz an ty.

Va zad zo en hostaleri. C'hoant em eus da ober ive va phasc kenta.

N'em eus débred netra hirio. Fizianç em boa atao e roje Doue din ar c'hraç caer-ze a c'houlennan outhan tri miz a ioa. Penaos eo'h eljen en ober ? Ne vouien ket, mes Doue a vouie.

Ha ractal e voe gueled ar c'hrouadur gant he zillad dister

ag he voutou coat, eur c'houlouen goar en he zourn, e kemered he blaç en iliz, e kichen he vignon Charles.

Ar vugale all ho devoa oll guiscamanchou caer ha nêvez, levriou a lugerne varnezho an arc'hant ag an aour. En, Yannic, n'en devoa netra eveldho, mes n'en devoa ket avi outho. Re a laouenidigez en doa e selled etrezeg an aoter : eno edo he levr, ag a lenne credabl ebarz traou dudius : muze'hoarzin a rea, ha lavared a vije great oa eun eal ha dindan an dillad dister-ze a doetae ouz an aoter.

Jesus ag a daol evez ouz ar c'halonou, ha n'e ket oc'h ar guiscamanchou eo, en em blij e selled ouz an oll eneou-ze ken caër : mes ne vele hini ebed ken carantezus ag hini Yannic.

Pa lakeas ar bèlez var he deod an hosti santel en em gav ebars corph hor Zalver, an dud a ioa eno n'oant ket evit distaga ho daoulagad dioc'h ar c'hrouadur-ze henvel oc'h eun Elig euz ar Baradoz : ne zonzent ken en dillad a zouge.

Dirac Doue, dirac an iliz ag an dud, crouadur ebed n'oa caeroc'h eged Yannic, o veled he feiz, he fizianç, he eurusded evel o lugerni var he zrem sclerijennet gant sclerijen Jesus, mignon ar vugale fur ha santel.

Dioc'h an abardaez, an Autrou Cure a ieas da gass Yannic da dy he dad. Ar c'hrouadur en devoa brema evel aon ag encrez evid ar pezh en deus great en deiz en doa tremened gant he vignon Charles, ha guisket en doa ar guiscamant roet dezhan ive ganthan.

Pa velas he dad anezhan gant ar viscamant caer ze, eur boutou ler nêvez en he dreid : cetu eun dro all great din adarre gant ar vèleien : ha n'emoa ket el lavared ?

— Ia, ia, eme an Autrou Cure. Ar vèleien ho deus c'hoaried deoc'h an dro da zerc'hel deoc'h ho mab fur ha sayed mad. Dizented en deuz ouzoc'h hirio evid ar vech kenta euz he vuez : anzavit n'en deus ket great fall ouz hen ober.

— Ne lavaran, ne lavaran ket, eme an Tad.

— Marteze e claskint c'hoari deoc'h c'hoaz eun dro all benag evel da ober ac'hanoc'h eur micherour renked mad he vuez ganthan, eun tad direbech. Rac brema eo deoc'h taol evez deus Yannic : ganeoc'h-c'hui eo e labour. Ag he gass a reoc'h ganeoc'h d'an hostaliri ?

Albin epad an amzer-ze a zigore franc he zaoulagad evid selled ouz skeuden he bried stag oc'h ar voger dirazhan. Ar vam-ze, ar pried-ze, e doa an ear da gomz rust outhan.

Plega a reas he benn dirac an daoulagad-ze ag a c'hour-drouze rust anezhan, ag evel e comz outhan he-unan : Guir eo, me n'e ket eun den oun.

Ag e lammas gant he vab evid er briata, ag en dalc'has pell etre he zivrec'h evid er starda var boull he galon.

Histor counted gant an Autrou Charpentier, bèlez. Tened euz al levr galleg : *Nouvelles soirées vendéennes*.

KENTELLIQU DIVAR BENN AN ISTOR-MA

I

Ar vesventi

Er penn kenta e cavomp daou bried yaouanc galved gant Doue da zerc'hel he blaç er bed-ma, evid ober ar pezh a gavo mad da c'hourc'hemen dezho, sevel dezhan bugale en he zoujanç santel, ag en em zicour evelse, dourn an eil e dourn egile, da vont beteg-dor ar Baradoz.

Evid eur guel, peb hini anezho, ag Albin ag he bried a valee, e penn kenta ho bues a briejou, en hent gourc'hemennou Doue. Albin gouscoude en devoa desked eur vicher fall : en he amzer a botr yaouanc oa re droed da eva en tu all d'ar pezh zo dleed. N'en doa ket heulied an aliou mad a ioa bed roet dezhan var ar poent ze gant he gerent, ar veleien ho devoa er c'helennet : heulia a reas beteg an hostaliri ar vicherourien all eveldan : ag eno ouспен ma tescas eva, e tescas c'hoaz meur a dra all ha n'en doa tam ezom da anaout.

Sonj en devoa, credabl, da drei kein eun devez benag d'ar voazamant fall-ze : ha d'ar plac'h yaouanc en doa goulennet ha kemered evid pried, en doa, me gred, lavared stard, n'he devije ken d'er c'hlem var gement-se.

Ag eun dra diskiant a reas ar vaouez-ze e kemered Albin evid pried ? Lavared a eller e vez siouas ! guir ar pezh a glêver : an neb zo en em roed d'an eva, a gendalc'ho d'en ober : e galleg : *Qui a bu boira*. Gueled a rear ive gouscoude ouспен unan ag arped gant ho phried, tennet d'ho zy gant ar garantez ho deus evid ho greg ag ho bugale, a deu, er vech dimezed, da veza tud euz ar re furra.

Albin en devoa discuezed-ouспен eur vech en devoa eur galon

vad, m'en doa alies nebeudig a benn : an den a dal peurvuia ar pezh a dal he galon : ag oc'h an dra-ze e llike he bried taol evez evit dont abenn d'er gounid d'ar mad, d'en trei var an tu m'eo red beva er bed-ma, evid caout eürused.

Petra deuas gouscoude da zirenca ho eürused ? Ne daolas ket Albin evez ouz comzou hor Zalver d'ar priedou christen : Pa deuio eun den da zimizi, emezhan, e tilezo he dad ag he vam, evit mont en eul lec'h distro da veva gant he bried : ag an daou zen-ze a vevo ken unaned etrezho, ma ve-lavared n'euz ken daou zen eno, nemed eun den ebken.

An daou bried-ze eta a dle beza an eil evid egile ar pezh ho deus a dalvoudeca er bed-mâ, dreist zoken ar vugale a hell beza roed eun devez dezho gant an Autrou Doue. Eun devez an hini a dlie beza mam ar prophet Samuel en em glemme o veza ma talee an Autrou Doue da rei dezho ar c'hrouadur ho doa kement a c'hoant da gaout. « Daoust ha me, eme he phried, ne dalan ket muioc'h deoc'h eged deg crouadur ? » Ar vugale a zigass, evid guir, cals carantez ha laouenidigez e calonou ho zad ag ho mam : kementse gouscoude ne bad ket goal bell. Doue ag a zo ho zad kenta en devezo eb dale ezom anezho evid ho c'hass dre ar bed-mâ, en hent-mâ pe en hent-zont, da ober al labour en deus sonjed er rei dezho ; el lec'h an daou bried a jom en eur gichen dourn an eil e dourn egile, evid sevel ha disken hent ar bed-mâ, ag en em ren etrezeg ar baradoz.

* *

Evel hon deus er gueled, Albin goude maro he bried, a jomas daou viz eb eva. Goude he eured, goude m'en doa bed he grouadur, e chomas ive en he dy evid caout he lod en eürused en em gave ebarz : dont a reas da ancounac'hât ne dlie anaout nemed hent he dy he-unan, hent an ty ma zea ebars evid gounid bara dezhan ha d'he dud, ha goudeze hent an ilis, ty an Autrou Doue ag hini an eneou.

Ha ne helle ket mont da dy eur mignon benag ? Mont a helle, a dra zur : ne dlie ket dizonjal gouscoude oa bed colled gant ar vignoned fall.

Ha ne helle ket zoken lacât mui he dreid en hostaliri ?

Beza e zeus tud er bed-ma, ag a hell, eb ma c'hoarvezfe droug ebed gantho, mont en eun hostaliri, e veza ma c'houzont dont er meaz pa vez deued ar mare. Lavared a rear ar chass, en Egypt, pa deuont da eva dour e ster an *Nil*, n'er greont nemed

en eur redeg, eb chom tam ebed en ho zao. Abalamour er sterze euz cals serpanted ag a grogfe en ho zeod evid er flemma pe en débri ma kemerfent ho amzer evid eva ho banne dour.

Evelse ive an dud fur, el lec'h ober, evel lod zo, ho zy euz an hostaliri, ne fell dezho azeza ennhi nemed red bras e ve en ober : aon o deus ne elfent ket goudeze sevel ac'hano nemed evel tud dishenvel deuz ar pezh ma oant araoc.

Albin eta, oc'h anaout he zempladurez var gementse, a dlie tec'hed euz al lec'h-ze, evel ma tec'h eun den, bed clanv da vervel, dioc'h an dra pe al lec'h zo bed varnez rei dezhan taol ar maro.

Albin ne dlie ket dizonjal en devoa, e devez he eured, lavared ha zoken toued a vouez huel en ilis dirag an oll, dirag ar bêleg a zalc'he leac'h an Autrou Doue, dirag he gerent he-unan, dirac re he bried en devije great ar pezh a ioa breman en he garg : renta eürus ar vaouez-ze a zilêze he zud, he bro, evit mont d'he heul e peb leac'h. Eun den a enor n'en deus nemed eur ger : n'oa ket eta eun den a enor, ma teue d'en em zislavared, ha da lacât he oberou da enebi ouz he gomzou.

Divezatoc'h e vezo clêved e lavared : Me n'e ket eun den oun. Ah ! perac ne deu ket an everien da lavared ar gomz-ze alies-soc'h ? Nan, n'e ket tud int ken, an dud-ze a zo digalon avoualac'h, evit lounca da fin eur zizun labour ar pezh ho deus bed kement a boan e c'hounid, ar pezh a zo red d'ho phried ha d'ho bugale da gaout evid en em vaga, en em visca, bale ha beva etouez an dud all.

Ar pezh a zisplij muia e buez eur mezhvier, pa seller piz outhi, eo ma zeo eun den criz ha digalon ha ne zonz nemed ennan he-unan : p'en deus bed he voualc'h a evaj, den ne dle beza en dienez en dro dezhan : an oll a dle beza leun evelthan. Ag evel tad, ag evel den e tiefe sonjal er gentel zo en diou istoric zo ama varlerc'h.

Istoriou da ober vad d'ar vesverien

ISTOR AR PÉVAR RAZ

Brema e zeus var dro seiz vloaz ar gazeten c'halleg : *La Croix* a lavare kement-mâ divar benn eur mesvier ag a lonke

ive kement a c'hounenze, epad ma teue he c'hreg ag he c'hrouadur da zua gant an naon.

Eur mintinvez, ar mesvier-ze a lavaras, en eur ziuna, d'he c'hreg a ioa savet evid aoza eun tam boued, en doa bed eun nosvez fall abalamour, emezhan, en doa ureed divar benn razed : Kementse, emezhan, ne blije ket dezhan ; eun droug bras benag a dlle c'hoarvezoud ganthan, ha da gaout ar sorcer oa red dezhan mont evit clêved petra oa an ure-ze.

— « Razed oc'h eus guelel epad ho couse, eme he bried : ped a ioa anezho, a be liou ag a be vent oant » ? « Pêvar em eus guelel, eme ar mesvier ; unan a ioa lard, daou a ioa treud, ag ar pêvare a ioa dall. Oh ! da gaout ar sorcer e zan bremaic eb dale da c'houlén petra eo an dra-ze. »

Epad an amzer-ze, he botric daouzeg pe drizek vloaz, cousek en eur guelel er penn all d'ar gambr, a ioa diuned, en doa clêved ar pez en doa lavared he dad. Ar potr a ioa digor-mad he spered dioc'h he oad, ha p'en devoe he dad êchued he gomzou diveza a lavaras evelhen : Oh ! va zad, emezhan, n'eo ket red marteze mont da gaout ar sorcer da c'houlén petra eo an dra-ze.

— A gav did : petra ? te a oar petra eo ar pez em eus guelel.

— Marteze, eme ar potr yaouanc.

— Lavar eta neuze, eme an Tad.

— Mad, eme ar potric, n'e ket diez gouzout piou eo ar pêvar raz oc'h eus guelel epad ho couse. An hini lard eo hostiz an ty-corn duont a gassit dezhan kement a c'hounezit, ag alies kement vad zo en ty : an daou raz treud eo va mam ha me, ag an hini dall eo c'hui, va zad.

Ne lavare ket ar gazeten ag ar c'homzou-ze a zigoras he zaoulagad ag he galon d'an tad dall ha criz-ze : eun dra gouscoude a eller da lavared. Eur bêleg a Escobty Quemper galved da gear La Rochelle evit prezeg da gals a Vretoned en em gav eno epad ar goân a Escobtiou Guened, Sant-Briec ha Quemper, a gontas er gear-ze d'ar Vretoned an histor-man evid ar vech kenta. Antronoz vintin eur vaouez, ha n'oa ket dioc'h Escobty Quemper a deuas da lavared evelhen d'ar bêleg-ze : Autrou, emezhi, histor ar pêvar raz ag em eus conted deac'h d'abardaez d'am phried, e deus digored dezhan he zaoulagad. Va phried, emezhi, eb beza mesvier, en deus gouscoude ar voazamant fall da zispign cals a arc'hant, en devez ma verz he besked. Mont a ra da c'hoari gant an dud pinvidica e kear, ag alies e coll kement a jom ganthan goude beza paed ar pez en devez ezom.

evid mont a nêvez er mor : va mab ha me (eur c'hrouadur trizeg vloaz n'hon deus ken), hon deus goudeze naon da c'houlén. Epad coan em eus conted istor ar pêvar raz-ze dezhan : ag ouz he c'hêved eo chomed evel mantred.

Petra, emezhan, an tad en deus great an istor-ze evidon-me ; ha gouscoude var a glêvan n'omp ket euz ar memes bro. Mad, emezhan, va phried paour ha va mab, anaout a ran oun bed beteg vremen ar raz dall ag en deus casset d'an hostaliri ar pez ho poa guir da gaout diganen evid en em vaga ag en em visca. Ne fell ket din, emezhan, kenderc'hel da ober an dra zivalo-ze : ha cetu perae e roan deoc'h an arc'hant oar e vont da zispign en hostaliri, ag e zan d'am guelel var etin.

Ma zoa laouen ar vaouez e lavared kement-ma d'an tad prezeger, hemâ ive n'oa ket evit trugarecât re an Autrou Doue da veza er zicoured da zigeri he zaoulagad d'ar paour keaz dall-ze.

Ag an istor-mâ lakeat e *Feiz ha Breiz* ag hi a hello ive rei da anaout da gen alies a vesver zo siouaz ! en hor bro n'euz ket a zilvidigez, a enor ag a eürusded evitho nemed en eur ober ar pez zo merket ama diaraoc.

ISTOR AR POTR YAOUANC AG HE VARC'H

Displeged hon deus eun istor evid an tadou zo douged da eva re : eun istoric all evit digêri ho daoulagad d'an dud yaouanc a ve var nez en em goll gant an tech fall-ze.

Brema e zeus eun nebeud bloaveziou oa en eur c'horn a Vreiz-Izel eun den yaouanc ha great he studi ganthan penn da benn a zonjas chom er gear evit beza labourer douar evel he dad.

Eur yont' dezhan, breur d'he vam, a glêvas kemense ag a scrivas d'an den yaouanc dont d'he veled evid an devez ma vije *lein ar beurzorn* : an oll en ty ho doa mall d'er c'haout en ho zoues. He dad ag he vam a roaz dezan an otreadur-ze : ag o veza saved var varc'h en em gavas etouez he dud d'ar mare merked.

An oll a ziscueze dezan cals a laouenidigez : an den yaouanc gant he zescadurez a ouie comz a zoare deus cals a draou : lakeat e voe da gomz, mes ive peded e oue ken alies da eva, ar pez n'oa ket custum da ober, ma voe sclear, da fin ar pred, ne elje ket distrei var he vare'h d'ar ger, ar pez en doa sonj da ober, eb beza bed ec'h ober eur pennad couse.

Cassed e voe eta d'he vele, ag araoc an noz. Var dro hanter an noz e tiunaz, colled ganthan he vin, divesved mad. Ag hen e sonjal e pelec'h edo, evid petra n'oa ket distroed d'ar ger, evel m'en doa sonj d'en ober. Oh ! emezhan, eur banne re em boa eved : nan, ne jomin ket aman beteg ar mintin evid caout, dirac an oll, ar vez da dremen evid eur mezhier.

Ag hen er meaz euz he velo, lacât he zillad, ha mont sioulic d'ar c'hraou evit kemered he varc'h. En digass a ra er meas, sevel a ra varnezhan, ag hi ho daou etrezeg ar gear.

Aben eur pennad bale, an den yaouanc a grog ar zêc'hed ennhan, e veza m'en devoa eved cals en devez araoc. Clêved a ra eur feunteun e redêg e kichen an hent, disken a ra evit terri he zêc'hed. Epad m'ema ec'h eva, he varc'h ag en devoa ive sec'hed a ev evelthan. Goude m'ho devoa kemered ar pez a blije dezho, ar potr yaouanc a zao adarre var he varc'h, ag ez eont gant prez etrezeg ar gear. An ear-vintin a deu da zizêc'hi a nêvez gouzoug an den yaouanc : ar zêc'hed a grog ennhan, ag hen a nevez d'an douar evit eva dour en eur feunteun all a ioa var an hent. Epad ma tistan he c'houzoug, he varc'h zo en he gichen eb an disterra c'hoant da eva. « Petra, eme an den yaouanc, brêman zouden ec'h eus eved gant da vestr : brêman e red did en ober ive. Ar marc'h ne ra van euz eur seurt gourc'hemen : caer en deus an den yaouanc ober a beb seurt dezhan ne ell ket dont a benn d'el lacât da eva.

E veled kementse, an den yaouanc a voe clêved e lavared : Guelet a rit, emezhan, va marc'h ne fell ket dezhan eva eur banne re. Ha me, dispigned kement a arc'hant gant va zad evid ober eur potr fur ac'hanon, kenta gueach ma zan er meaz evit discuez va furnez, cetu va marc'h a zo furroc'h egedon. Mad, emezhan, en eur zével var he varc'h, n'euz forz pegeit amzer e chomin beo, n'euz forze peleac'h e zign, e fell din beza hepred ken fur ha va marc'h, ne evin ken banne re ebed.

Nag a dud o defe ezom da daol evez ouz ar gentel-ma. Dioc'h ar mintin e vont d'ar foar pe d'ar marc'had, ar mestr pe ar vestrez zo e vleina ar marc'h zo stag oc'h ho c'har. Dioc'h an noz, pa vez hano da zistrei d'ar gear, piou a vel sclerra, piou a oar guella he hent, ma n'e ket ar marc'h eo.

Albin a lavare : Nan, me ne ket eun den oun : goassoc'h oa eged eun aneval. Eva eur banne, zoken daou a eller : red eo gouzout chom eb eva eun trede banne ma ra ar banne muioc'h a zroug eged a vad. E bro an eol tom, er zao-eol, e lavarer

evelhen : Pa deuas Doue da lacât ar vinien en douar, an drouc spered a deuas da daol varnezhi goad eur peon (paon) : pa zavas an dêliou kenta, Satan a daolas varnezhi goad eur marmouz : pa veljot ar rêzin e tont, e taolas varnezhi goad eul leon : ha pa voe dare mad ar rêzin e taolas varnezhi goad eur pen-moc'h (resped deoc'h).

Ar vinien tremped gant goad ar pêvar aneval-ze, e deus dalc'hed eun dra benag a beb hini anezho. D'ar banne kenta a vin, goad an ever a deu da doma ha da veza skedus evel hini ar peon : pa ev eun cil banne, e teu da fringal evel ar marmouz : d'an trede banne e teu da veza eul leon counnared ; d'ar pêvare, e couez, e ruill er fanc, ag en em ro da gousked.

II

Ar gelennadurez christen ag ar vugale

En histor ar c'hrouadur yaouanc a gomzemp anezhan e velomp oa bet kelenned mad gant he vam beteg an oad a seiz vloaz, e cavas divezatoc'h tud vad, eur c'hrouadur euz he oad, dreist ar re-all, evit hen lacât da ober anaoudêgez gant ar guirionezou christen-ze a zo a gen vras talvoudêgez evit an den a beb oad er bed-mâ, dreist peb tra evid ar vugale yaouanc.

Eno e cavomp unan euz alc'hueziou an descadurez christen : ar gelennadurez roed n'e ket ebken gant ar velleien ag ar vistri-skol, mes c'hoaz gant ar gerent ag an dud vad a blij dezho rei magadurez an eneou d'ar vugaligou zo lakeat gant Doue en dro dezho.

Red eo en anzaou, ar velleien eo ar re zo da genta carged gant Doue ag he Ilis santel da ranna comzou mad an Avel hag an oll Scritur Zantel d'ar re zo en ho c'harg er bed-mâ, bian ha bras. Guelit gouscoude e pe vare ec'h ell ar bêleg caout ar vugaligou-ze ? Goude ar scol da unneg heur pe da beder heur. D'ar c'houlz-ze, ar vugale yaouanc, scuis ho phenn gant an traou ho deus bed da zeski ha da ober epad teir heur dioc'h renc, a vezo diez bras ho lacât da daol evez ouz traou an ene, ouz traou ha n'he deuer peurvuia d'ho anaout a zoare nemed pa vez digoroc'h ar spered.

Deued mad eo evitho gouscoude ar mare da zeski en deuz an den diou vuez : hini ar c'horf, ag hini an ene : an hini

divêza-ma eo a galz an dalvoudeca evithan. M'ar d'eo red d'an den en em vaga evid chom beo, eo ken red all rei magadurez d'an ene dre gement tra santel zo roed deomp gant Doue evit-ze : an tad hag ar vam carged gant Doue da daol evez ouz buez ar c'horf, a zo ive en ho c'harg taol c'hoaz muioc'h a evez ouz buez ho ene.

Ama en em gavomp gant eun dra re vraz evit beza displeged hirio penn da benn e *Feiz ha Breiz* : divezatoc'h, ma plij gant Doue, e vezo lakeat sclear kement-mâ dirac daoulagad an oll.

Ar potric yaouanc a zo bed ive kelenne gant an dud vad en deus caved var he hent. Bennoz puill an Autrou Doue a gouezo var an dud a galon-ze, ha pa gavont tro, a zo ho brassa plijadur, kelen ar vugale yaouanc, displega dirag an oll zoken al lêzen gristen destumed el lêvrig bian hanved *Catekis*.

Eur vech c'hoaz, an dud vad-ze evel ar gerent gristen a ell kelen avechou ken couls pe guelloc'h ar vugale yaouanc, dre ma cavont anezho, mareou zo, en deiz pe en noz, discussoc'h, digorroc'h ho spered eged na vez pa deuont er meaz euz ar scoliou e vezont ebarz e teski lenn ha skriva.

Feiz ha Breiz a vezo cased evid netra d'an dud a volentez vad-ze a vezo digassed deomp ho hanoiou gant bêleien ar parrezioù.

D'AN DUD FIGUS

Bez' ez euz tud var an douar
A so tenn ober ho lavar ;
Lavarit guenn, lavarit du,
Abeg a gavint tu pe du.
Comzit outhio sioul, goustadik
Hag ho cavint eur c'hlouarik ;
Comzit dezho freas, distagel,
— « Geier, emezho, rimadel !
« Perak, mar fell deoc'h-hu prezek,
» Na gomzit deomp e brezounek
» Euz a galz a virionezou
» A sclerafe ho sperejou ?
— Mad, gortozit, tud kivioul,
Me ia da rei deoc'h hoc'h ioul.

Evesait mad, silaouit piz,
Me brezego dioc'h ho tiviz
« Den diskiant, guel ar maro,
» He falc'h lemmet, he zrem garo,
» Seac'h ha scornet he grabanou,
» Troad ha troad stag oc'h da zeulioù !
» He vorzolioù, ne glevez ket ?
» So o tacha dit eun arched !
» Ar barner braz, eul levr ganthan,
» Da vuez oll scrifet varnezhan,
» A zo o c'hortoz da ene ;
» Da vont d'he gaout ha prest out-te ?
» An drouk spered, goal ankeler
» A c'houlén da ene, pec'her !
» En ifern, 'creis an tan grizias
» E vezo da vele varc'hoas !
» Dor an Env a zo enk ha striz,
» Ha nemet pinijen, den criz.....
— Avoalc'h ! avoalc'h ! tav, prezeger !
Emaout aze o coll amzer ;
Ni anavez hon deveriou
Hag a voar mad hor c'hredennou.
Divar benn hor bro Breiz-Izel
Ma vije c'hui 'roje kentel ;
Brezounek c'houek ha guir verziou,
Ha ne ket bris-prezegennou.....
— Den egasus ! lemmer digar !
Guelomp ha ni rai da lavar !

« Guehall pa deuas Cesar da stourm oc'h Breiz-Izel,
» He listri var ar mor, ho gouelioù en avel,
» E crede n'en doa ken nemet diskuez he vin,
» Evit lacat ar vro da goeza d'an daoulin.
» Breiziz a lavare, sounn ho fenn, reud ho breac'h :
» Dirak Cesar na den ne gemerimp an teac'h ;
» Mar disken ni velo ha start eo he botret,
» Ha dir so var ho zal, ho izili dervet.
» Ha Cesar a lare varlerc'h an abaden
» Goassa tud eo Breiziz pa laront *torr-he-benn* !
— Peoc'h a roi-te, coz randounen ?
Hag eun hevelep canaouen,
A so brema dioc'h doare

Eur c'hornandon evelhout-te ?
 Ha c'hoant a pefe, var ma feiz,
 Beza lojet e Barzaz Breiz ?
 Na zao ket da vouez hen huel,
 Ha digas deomp eur rimadel.
 — Eur rimadel, va mignonet,
 Ne ket ken æz ha ma sonchfet;
 Ne ket roet da vouez pep unan
 Plega dioc'h eun hevelep kan.
 Pa fell deoc'h, gvelomp gouscòude,
 Ha ni ' gano var an ton-ze.
 « Pa vez brao ha clouar an amzer
 » Mintin mad e sao 'n alc'hoeder
 » Varzu an oabl en eur bedi,
 » Mont d'an Env a fell dezhi;
 » Hag e lar, gant he mouez lirin :
 » Digor din, Per ! Per, digor din !
 » Ne bec'hin mui, nan, mui biken ;
 » Ne bec'hin ken, ne bec'hin ken !
 » Digor-ta, Per ! digor ! digor !
 » Pa vel e c'fom serret an or,
 » E chench ha mouez ha canaouen,
 » Hag e c'hrosmol en eur zisken :
 » Ne bec'hin mui ? eo da... pec'hin !
 » Pec'hin hirio, pec'hin varc'hoas,
 » Pec'hin meur a vech all c'hoas.
 — Evez ! evez ! barz distrantel
 Pe a dreuz ez ai 'r rimadel !
 O sellet oc'h da labouset
 Ne velez ket out faziet ?
 Eur vers dis ! eun emzivadez !
 Eul labous kezep he barez !
 Ha neuze c'hoaz ha varc'hoaz
 Sterniet ha sparlet scoaz oc'h scoaz !
 Mar dout bars, distag deomp guerziou,
 Pe gra plean da rimadellou !
 — Morse eta, den cassatis
 Ne eano da deod flemmus ?
 N'em lezi eta birviken
 Da vont da benn gant va erven ?
 Pa n'helles serra da c'hinou

Me lez ganez tachen c'houllou,
 Strif brema ouzit da unan
 Keit ha ma pado da halan.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

P

Pente. En pente : *var diribign, var draon, ildraon*. Plus longue, moins raide, *muic'h a red ganthan* : *n'e ket ken sounn*. L'opposé : *crenn*.

Bandes qui pendent : *stribillennou, flanchou*.

Perdre. Nous perdons : *collerien omp*. Je perds la vue, la force, la santé, tout : *mont a ra diganen ar gueled, an nerz, ar iec'hed, peb tra*. Il perd son poli : *distouri a ra*. Les pratiques : *diostiza*. La respiration : *dialana*.

Perdre (se), se corrompre : *trei fall, trei da fall*.

Père : *tad ha mam a lez bugel a zo daoned araoc mervel*.

Perfection : *pez mad, perz mad, pervadêlez, netra guell*.

Perfectionner : *cass var vell, var vellaat*. Terme de dévotion : *santellaat*.

Perfide, rire : *c'hoarzin iud, ganez, trêz*.

Période : *pennad amzer, maread, mare*.

Périodique, périodiquement : *a vare, a vareou*.

Perpendiculaire : *a blom, a big*.

Persécuter : *goall-gass, goall enebi*.

Persévérer : *kendelc'her, derc'hell mad*.

Perspective. Il est pauvre, et il n'a en perspective que la pauvreté : *paour eo, ha n'ema a vel da gaout ken*. Les négociations qui sont en perspective : *ar c'huzul ag an divizou zo a vel, da rancout beza great*.

Persuasion. Par persuasion : *dre gaer*.

Petit. Quelques petites et rares gelées : *scoladouigou*. On fait des diminutifs à volonté, au moyen du suffixe *ic, ig*.

Petitement, vivre : *beva bevaic, treudic*. Ober coffic moan, ajoute un degré de plus.

Pétrir : *mezal*. Il est pétri de vanité : *n'euz nemed fouge anezhan, eur bern fouge n'e ken*.

Pétrin : *laouer daol*.

Peu. Ce qui nous perd, c'est qu'on prie peu : *ar pedi nebeud eo a goll ac'hanomp*. Il est un peu trop grand pour faire cela : *brazig eo evid ober kement all*. Je dors bien peu : *ar c'housked a raan a zo tano : an dour a evan a zo tano*, je bois rarement. Un peu trop tard : *var an divezad, divezadig, prim*. Pour peu qu'il se plaigne : *an disterra ma clem*. A peu près : *var dost, pe dost, var dro*.

Pied. Il perd pied (dans l'eau) : *n'en deus mui'arp d'he dreid*.

Pièce (de terre) : *tachen*. Donner à quelqu'un la monnaie de sa pièce : *cass an dorz d'ar ger, en dro*.

Piquant (vent) : *Pud, a spég, lemm, a drouc'h*.

Plaine : *Frankizen*. Au bord de la mer : *paluden*.

Plaindre : il n'est pas à plaindre : *n'e ket fall dezhan*.

Pluie : *glao*. Le temps est à la pluie : *Goenn glao a zo, e voenni rei glao, e voenni glaoia ema, pa glasc ar ier an disglao*.

Plus qu'il ne peut : *en tu all d'he c'halloud*. Le plus, le mieux : *seul vui, seul vell*.

D'autant plus hautain qu'il était plus pauvre : *seul otussoc'h ma oa paourroc'h*.

Point : sur le point d'aller : *var nez mont, var ar mare da vont*. Au point où il en est : *er mare m'ema*. Il en était au point que rien ne faisait impression sur lui : *deued oa ne rea van euz netra*.

Pointu : *lemm he veg*. Rendre, devenir : *bega*. *Ma teu ar goriou, ar vreach da vega, sin vad*.

Poli : *brao da gaozeal*.

Polir : *dic'hroza, floura, digriza*. On l'a poli : *eun di-c'hroza zo great dezhan*.

Portée. Il n'a pas de portée dans l'esprit : *n'e da ket pell dezhan*. *N'e teo nag an druz nag ar bévin enghan*.

Pour. Il est bon pour les pauvres : *mad eo d'ar paour, ouz ar paour, e kenver ar paour*. Il est question pour lui de s'établir : *kel a zo dezhan, hano zo dezhan da zimezi*.

Le Gérant : L. BOLIVEN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. Ar Peb nêvez Pi X	129
2. Pelerinach Escobty Quimper e Lourd	134
3. Canaouen antercant vloaz belegiach	142
4. Bolontez Doue bezet great	147
5. Da betra eo mad ar chapeled	152
6. Ar vuez christen	154
7. Beleg da viken	159

AR PAB NÊVEZ PI X

D'an ugent a viz gouere en em gave christenien catholic ar bed oll en eur c'hlac'har vraz o veza m'ho doa colled ho zad meurbed cared, ar Pab Leon XIII : d'ar bêvar a viz eost en em gavent el laouenidigez, o veza m'oa roed dezho gant Doue eun tad all, ar Pab Pi X.

Eun tamic ema *Feiz ha Breiz* var an divêzadou e comz deuz eun dra c'hoarvezed var dro daou viz zo : n'eo ket gouscoude evid mired da lavared eur ger benag divar benn an hini zo carged a nêvez da *zerc'hel lec'h* an Autrou Doue var an douar : he lennêrien a zesco eun dra benag a n'ho doa ket cléved c'hoaz.

I

D'ar bêvar a viz eost, oa e ty ar Pab e Rom daou cardinal ha tri-ugent carged da henvel eur Mestr nêvez d'an Iliz : evid ar seizved guech oant e vont da rei ho mouezioù d'an hini, ha goude beza taoled evez mad, a gavent ar guella evid ar garg huel-ze. An den-ze, ar c'hardinal Sarto, arc'hescob Venis, a ioa sclear edo e vont da veza hanved, ne felle ket dezhan lacât ar zam pouner-ze var he ziouscoaz : guelloc'h oa ganthan distrei david he yugale-da Venis, eged chom e Rom evel Pab.

— C'hoant oc'h eus, eme ar c'hardinal Ferrata, arc'hescob

Milan, da zistrei d'ho kear goz : ne elloc'h ket en ober gouscoude, eb ma ve oc'h ene bourrêved gant ar zonj e zit a eneb ar pezh a c'houlenn Doue diganeoc'h.

— N'em eus ket, eme ar c'hardinal Sarto, a yê'hed avoualac'h evid mont er garg-ze.

— Neuze, eme arc'hescob Milan, e lavarin deoc'h ger Gaïphas divar benn hor Zalver : Red eo da eun den mervel evid silvidigez eur bobl a bez.

Neuze, en eur scuilla cals daelou, arc'hescob Venis a lêzas lacât he hano var ar paperou evit rei ar moueziou en dro zivêza. Eur pennadig goude, e vouele adarre pa glêvas oa hanved da Bab gant antercant mouez var diou ha tri-ugent.

Ar c'hossa etouez ar c'hardinal, ar c'hardinal Oreglia, a deuas neuze etrezeg ennhan, evit goulenn outhan ha sevenout a rea d'ar pezh a ioa great.

— Va Doue, emezhan sponted ha strafuilled oll, ag an daelou en he zaoulagad, ma fell deoc'h, e tlean..... ec'h evin ar c'halir, e tougin ar groaz.

Lavared a rear e tleas ar c'hardinal Oreglia goulenn outhan evid an eil guech ha sevenout a rea.

— Ia, emezhan, sevenout a ran.

Ar respont-ze a zo roed da anaout d'an oll gardinaled : an daou dosta dezhan a bella diouthan gant doujanç, evel dioc'h eun den ag a zo breman mestr varnezh : ar c'holoen a ioa a zioc'h penn peb cardinal a zo izellead : hini ar Pab nêvez ebken a jom en he zav : bremaic oa en tu all da dri-ugent mestr : er mare-mâ n'eus ken nemed unan.

Neuze ar c'hardinal Oreglia a c'houlenn ouz ar Pab nêvez, pe seurt hano a gemer : an hano a *Bi degved*, emezhan.

Ar respont-ze a gasser beteg peb cardinal : ha ractal kement den en em gav eno en em daol d'an daoulin o trei ouz ar Pab ag a zavas neuze en he zav evid rei he vennoz kenta d'ar re a ioa en dro dezhan.

..

Ar Pab nêvez neuze a zao euz al lec'h m'ema, evid mont da zaoulina ouz an Aoter da ober eur beden.

An oll dud a ioa eno en em daolas ive d'an daoulin eveldan.

Goude beza saved en he zav, e voe casset er zacreteri vian a ioa eno e kichen : dilêzel a ra he zillad ruz a gardinal, evid kemered dillad guen ar Pab.

Etretant ar c'hardinal Macchi, ar c'henta euz reng an Avielêrien a deu en dianveaz euz ilis Sant-Per, dre eur prenest a sco var ar blacen vraz a zo eno, da lenn eur paper zo en he zourn dirac ar bobl eb niver en em gav eno : Digass a ran, emezhan, beteg ennoc'h, eur c'hêlou caer meurbed :

« Eur pab nêvez zo hanved, ar c'hardinal Sarto, arc'hescob Venis, ag en deus kemered an hano a *Bi degved* » : ag en eur éja e dam paper, en taol en ear a zioc'h an dud.

A boan en deus great he labour, ma teu ar millieriou tud zo eno da zavel ho moueziou evid meuli ha benniga hano ar Pab Pi X.

Ar Pab nêvez, guisket ganthan e viscamanchou, goude beza received, daoulined dirazhan, ar c'hardinaled, ag ho starded etre he zivrec'h a Dad, en em laca en hent evit mont da ilis Sant-Per. Scuiz eo, ha red eo dezhan en em harpa oc'h ar re zo en dro dezhan.

P'en em gav en Ilis-Veur, e clêver a bep tu e sevel beteg al *loggia* oa eat ebars, huel e garidou an iliz, evit rei he vennoz d'ar bobl, ar c'homzou-mâ : Beved Pi X, beved ar Pab-Roue. An dud-ze a zao en ear ho zocou, ho daouarn ha kement tra a ellont da gaout : ar mamou a zav ho bugale vian etre ho divrec'h : lavared a rafed ema ar gurun e crozal a zioc'h ar pennou en iliz. Clêier ilis Sant-Per a gemesc ho mouez gant re an dud.

Eur pennadig goudeze gouscoude, ha clêier ha tud a ro peoc'h. Neuze e veler dourn ar Pab e sevel azioc'h pennou ann dud, epad ma teu, en eur grena gouscoude, da lavared ar c'homzou a gass bennoz Vikel Jesus-Christ da gear Rom ha d'ar bed oll, *Urbi et orbi*.

A boan m'eo lavared ar ger diveza, ma clêver a nêvez an dud e sevel ho moueziou evit discuez ho laouenidigez, ho anaoudêgez vad, ha meuli hano ar Pab Pi X.

Ar Pab en em denn neuze en he dy, an dud a ia er meaz euz ilis Sant-Per, ha clêier oll ilizou Rom a gass ar c'hêlou-ze tro var dro kear, epad ma teu kement *orjalen* zo carged da gass ar c'hêlajou dre ar bed, da rei da anaout e pêvar c'horn an douar, hano an Tad zo roed a nêvez gant an Autrou Doue d'an ilis catholic skigned dre ar bed oll.

II

Araoc beza Pab

An hini zo daoulined an oll dirazhan d'ar bêvar a viz eost, a zo mab eun hursier (huissier) euz eur bourkig dister hanved Riesi,

en escobti *Trevis* : ganed eo d'an daou a viz even 1835 : eiz vloaz ha tri-ugent eo eta, oad ar Pab Leon XIII pa zavas var gador sant Per.

He zescadurez kenta a voe roed dezhan er vro m'oa ganed. He gerent er c'hassas goudeze da scolach Castel-Franco, eur pemp pe c'huec'h leo dioc'h Rieti, ha goudeze da *seminer* Padou el lec'h ma-voe bruded mad evid he spered lem ag he zescadurez.

D'an oad a dri bloaz varnugent, d'an drivec'h a viz guengolo 1858, e voe great bèleg en Iliz Castel-Franco.

Epad nao bloaz dioc'h tu e voe person e Tombolo : er blavez 1867, e voe hanved person Salzano, el lec'h ma chomas epad eiz vloaz : eno gouscoude e voe hanved d'an oad a zaou-ugent vloaz chaloni a enor iliz-veur *Trevis*.

An Autrou Sarto a voe neuze kemered gant Autrou n'escob *Trevis* evit beza he Vikel vraz.

D'an deg a viz du 1884, d'an oad a nao bloaz ha daou-ugent, e voe hanved escob Mantou.

Er garg-ze e lacaas he boan evid ober euz he veleien tud santel ha desked mad : en em emel a reas cals ive da renca an traou etre ar vicherourien ag ar re a ro labour dezho ; ag epad an nao bloaz ma chomas evel escob Mantou, e tiscuezas he garantez evit Sent ar Baradoz, e lacât goueliou caer evid canved sant Anselm ag hini sant Louis Gonzag.

* *

Descadurez ha santélez an Autrou n'escob Sarto a lacas ar Pab Leon XIII, d'en henvel, d'ar bemzeg a viz even 1893, ar c'hescob ha patriarch *Venis*.

Er gear-ze, epad an nao bloaz m'eo bet ebarz, evel e kement leac'h m'oa bed araoc neuze, e voe eb dale cared gant an oll abalamour d'he zantélez vraz, d'he garantez eb muzur evid he bobl, ha m'oa eaz da beb hini tostât outhan.

Ar ger Pi, Pius, a zo, troed e brezoneg, *carantezus*. Ken mad eo bed e peb leac'h ag e peb amzer, e kenver an dud ezo-meg, ma c'heller lavared n'en deus bed morse guenneg ebet dezhan.

Pa voe hanved cardinal, eo he vignoned a brenas dezhan ar viscamanchou névez a ioa red dezhan da zougen.

He dud ive n'int ket bed pinvidikeat ganthan. He vam n'eo morse falvezed dezhi mont da heul he mab : eur breur dezhan

zo carged da ingala al liziri en he vro, ag a zo ouспен mar-c'hadour olen ha butun : eur c'hoar dezhan zo dimezed da sacrist Salzano : diou c'hoar all a aoze he voued dezhan e *Venis*, en eur genderc'hel da zougen guiscamant ar merc'hed divar ar meaz en ho bro. He c'hoar yaouanca zo dimezed da eun hostiz deuz bourg Rieti. P'eo bed hanved Pab, en deus casset ar c'hélou d'he gerent e Rieti : ag eb dale oll dud ar vro en em gavas en iliz evid trugarecât an Autrou Doue ha pedi evid ar Pab.

* *

Lavared a rear ar Pab Leon XIII a grede oa ar c'hardinal Sarto ar guella evid kemered he blaç goude ma vije maro.

En dro ziveza ma zeas da veled ar Pab, arc'hescob *Venis* a gomzas euz ar garantez o doa christenien he arc'hescobty evid an hini a zalc'h lec'h an Autrou Doue er bed-ma, en eur lavared e neb leac'h ne c'houlenned muioc'h eged e *Venis* ma chomje c'hoas pell Leon XIII e penn an Iliz.

Allas ! alas ! eme ar Pab, ne dlean ket ancounac'h, ematostic ar mare ma vezo red din mont dirac va Doue, ha lézel, gant eun den gouezieoc'h egedon, ar garg da ren Iliz an Oll C'halloudeg er bed-mâ. *Ha neuze, cardinal Sarto, emezhan, marteze evit Pab em goude.*

Ar c'hescob *Venis* a jomas evel mantred e cléved ar c'homzouze, ag en em hastas da lavared ar garg da veza Pab a ioa en tu all d'he c'halloud. — Leon XIII a lavaras neuze ar c'homzou diveza-mâ : Gouzout a ran, va mab, ec'h helfac'h ober cals a vad d'an Iliz, rag Doue en deus roed deoc'h ar pezh a zo red evid cass mad al labour-ze da benn.

* *

Petra benag zo a vir er pezh hon deus lavared ama diaraoc, ar pab Pi X a zo croged a galon vad en he labour.

D'ar merc'her vintin, 5 a vize east, ar Pab a lavare da c'huec'h heur an oferen en eur chapelic e kichen he gambr. Goude beza débred eun dra benag, en deus roed eun taol lagad d'ar paperou a zigasse dezhan kélachou ar bed oll.

Goude lein, ar Pab zo eat he-unan, ag epad eur pennad brao a amzer da ober eur zell var ar pezh zo en dro d'al leac'h ma vo red dezhan, credabl, chom beteg he varo.

Goude beza distroed d'he dy, eo en em lakeat da zelled oc'h an niver braz a liziri a ioa en em gaved ganthan, ha da respont da lod anezho. Goudeze en deuz roed digemer da eun nebeud tud a c'houlenne comz outhan.

D'ar zul nao a viz eost, eo bed curuned ar Pab en ilis Sant-Per. Goude m'en deus caned an oferen gant eur vouez c'hoaz crenv, en eur heulia ar c'hustumou implijed a bell zo gant ar Pabed zo bed en he raoc, eo bed lakeat var he benn *an tiar aour* gant ar c'hardinal Macchi ag a lavar ar c'homzou-ma : « Recevit, emezhan, an tiar gant an teir gurunen, ha gouezit ez oc'h Tad ar brined ag ar rouanez, Pastor ar bed oll, Vikel hor Zalver Jesus-Christ var an douar-ma. Ra vezo roed henor ha gloar d'ar Zalver-ze a dreuz d'ar c'hantvejou. — Evelse bezet great. »

Ar Pab, c'hoaz azezed a lavar : Ra zeuio an ebestel santel, Per ha Paol, hon deus fizianç en ho galloud, da bedi evidomp ho-unan dirac Doue. — Evelse bezet great.

Ag ar Pab, heulied gant carantez he bobl, a zistro d'he dy.

Ra zeuio lennerien *Feiz ha Breiz* da vaga bepred en ho c'halon carantez evit tad ho eneou, da zenti outhan, da bedi evithan, evid ma vezint en he gompagnunez digemeret gant sant Per er Baradoz.

PELERINACH ESCOBTY QUEMPEL E LOURD

Evid an trede gueach varnugent, tud Breiz a zo eat er bla-mâ da ziscuez ho feiz el lec'h m'eo bed galved christenien ar bed oll gant ar Verchez evid pedi, ober pinijen, saouri ho ene, ag ive labourat evid mad hor bro ag an oll broiou christen.

Al levrig *Feiz ha Breiz*, a zo e vont da beur-ober he bevare blaveziad labour eb beza lavared cals a dra divar benn Lourd, ar vro-ze ken caer, ken pinvidic, ken bruded dre ar burzudou great gant an Autrou Doue ag ar Verchez evid clenvejou ar c'horf ha re an ene.

An hini a zo carged da renca ar scridou e *Feiz ha Breiz*, en deus gelled er bla-man beza test he-unan euz ar pezh a dremen

beb bloaz e Lourd da vare ar pelerinachou, ag a deu hirio da lavared eur ger benag divar benn ar pezh a zalc'h, en hon amzer-ni, kement a blaç e buez poblou christen ar bed oll.

D'ar zul trizeg a viz guengolo oa en em gaved e Landerne, d'ar mare merked dezho, an dud ho doa goulennet kemeret perz er veach santel a dlied, edog ar zizun, ober e Lourd. An amzer a ioa pell da veza brao. Pe e vez fall, pe e vez brao an amzer, an dud a gav tro bepred da lavared eur ger benag divar he benn. Ma vez fall, evel ma oa en devez-ze, e lavarer : an droug-spered lêzet gant an Oll-C'halloudeg da ober anezhan he-unan meur a dra divar benn an amzer, ar glao, ar gurun, ne blij ket dezhan ar pezh ema ar gristenien oc'h ober evit ho feiz hag ho Doue ; n'e ket soues eta en deffe roed deomp cals glao e penn kenta hor beach, glao pounner ha curun spoutus meurked er penn diveza, p'en em gave pelerined Breiz e Lourd.

Pa vez brao an amzer, evel m'eo bed e devezioù divêza ar zizun, en em blij an dud e lavared eo bed casset d'he doull, evel eur c'hi, ar spered miliged-ze, epad ma teu an Autrou Doue ag he Vam santel da lacât an eol beniget da bara var ho mignoned.

En em gaved e Quemper, ar belerined ho deus gelled dont ha mont, epad eur pennad amzer eb beza diezed calz gant an amzer fall : ha goudeze, nemed ec'h en em gaout e Lourd, n'ho devezo ken da glem divar benn kementse.

Goude beza lavared eur bedennig dirac Santes-Anna-Vened, pe zoken caned ar ganaouen : *D'hor Mam santes Anna, d'an Itron Varia, d'hor Zalver beniget, ni vo fidel bepred*, hon deus pleged hor penn en Naoned dirag ar c'hastel coz eo bed e chom ebars Franceza d'Amboaz a reomp he gouel d'ar bemp a viz du.

Vardro creiz-deiz d'al lun, edomp e Bourdel. Cals pelerined n'ho doa ket gueled c'hoaz bro ar guiniennou ag ar rêzin : ne scuizent ket e selled oc'h ar pezh a deu an Autrou Doue da rei en he vadêlez d'he vugale er bed-mâ, oc'h ar vro caer ha pinvidig edomp ouz he zreuze.

Tostât a reomp oc'h Lourd : ar belerined n'emaint ket oc'h ober ho zro genta eno, a lavar e veler menez ar Jer ag ar groaz a zo var he veg : e traon ar menez-ze ema Lourd, ag eb

dale e clêver a bep tu lavared a vouez huel ha meur a vech : Bevet Itron Varia Lourd ; ha canaouen ar Verc'hez, ar *Magnificat*, a gass beteg rêier Massabielle, enleo carantez ha teneridigez bugale Breiz-Izel.

Goude beza bed, lod ac'hanomp e taoulina, d'al lun da noz, en desped d'an amzer fall, dirag Guerc'hez ar Grott, en em gavemp eno abred d'ar meurzh vintin. Epad m'edo bêleien Breiz e lavared an oferen santel en unan pe unan euz an ilizou, ar belerined a ioa, eur c'halz anezho, e receo ar gommunion, epad oferen Autrou n'Escob Quemper var aoter ar Grott.

Lavared he oferen gant an Autrou n'Escob a Gemper, an Autrou Coat, person Sant-Corantin e Quemper, rener ar pelerinac'h, a lavar ive he hini, ag a zao goudeze er gador sermon a zo eno er meaz evid ober he brezegen genta d'ar belerined.

Lavared a ra dezho eo laouen e veled pegen bras eo ho niver, ho zrugarecât a ra da veza deued da bedi, da ober pinijen d'al lec'h santel merked gant ar Verc'hez he unan, er mare ma zeus kement a ezom da bedi evid hor bro baour a Franç : ho alia a ra da gaout eur fizianç vras er Vam carantezus a vezo he lagad, en deveziou-mâ, e para varnomp gant kement a garantez.

Digass a ra dezho da zonz int deued da Lourd da bedi evid ho zilvidigez, evid ar re glanv, evid ar bec'herien zo ken bras ho niver en amzériou diveza-man, evid an Iliz, evid ar Franç, evid Bro-Vreiz, en em gemerer outhi dreist ar re all abalamour d'he feiz birvidig. Ra zeuio, eme an Autrou Rener, Itron Varia Lourd, da venniga an dud euz Breiz zo aman ag an dud zo chomed er ger.

D'ar merc'her vintin, da c'huec'h heur en dro-ma, en em gav a nêvez pelerined Lourd er Grott, evid rei da glêved ho c'ha-naouennou caer, ag evid receo a nêvez ar gommunion.

D'ar yaou vintin, da seiz heur, Autrou n'Escob Quemper a lavar an oferen blean en iliz ar Rozêra, ag araoc he oferen, a lavar eur gomz vad benag d'he vugale, evid ho alia da gender-c'hel mad d'ar pedennou int deued da ober el lec'h santel m'en em gavont ebarz.

D'ar guener vintin, da 1 h. 1/2 goude anternoz, e tigoras en iliz hanved ar Basiliq, adoration ar Zacramant. Goude ma oe caned an oferen bred gant an Autrou Livinec, person Plouenan, an Autrou Penndu, person nêvez Lambaol-Guimilliau a gomzas

d'an dud fidel divar benn deveriou ar gristenien e kenver ar Zakramant meuled ra vezo, en eur sclerijenna ar sperejou epad ma tôme ar c'halonou.

Petra zo bed great gant pelerined Quemper, bemdez, azaleg nav heur beteg cres-deiz

D'ar meurzh, da zeg heur, pe gentoc'h da zeg heur anter (rag pelerined Cambrai, en niver a c'huec'h mil, a voe red dezho caout cals amzer evit mont er meaz eus ilis ar Rozêra), e voe caned an oferen bred gant an Autrou Salaün, chaloni a Ilis-Veur Quemper. Re verr e voe an amzer evid prezeg : ha goude lein, eo e reas Autrou n'Escob Quemper he brezegen.

D'ar merc'her, da nav heur, e voe caned an oferen bred a nêvez en iliz ar Rozêra, gant an Autrou Kérébel, person Riec. En oferen-ze, an Autrou Madec, person Tréflévenez, a reas, e brezoneg iac'h, eur brezegen divar benn ar Verc'hez Vari. Evid beza deued mad dezhi, eme an Autrou prezeger, eo red pedi cals ag ober eur guir binijen : kementse zo bed lavared gant ar Verc'hez d'ar plac'hig Bernadett.

D'ar yaou, e bed galved oll belerined Quemper da bedi en dro d'ar piscinou epad ma tiskenned ar re glanv en dour burzudus-ze : neuze eo ho deus bed hor c'henvroiz al laouenidigez da veled unan euz ho re glanv, Mac'harit Primel, a Blounéour-Trez, e vale eb ar flac'hou, ar branellou a ioa deued ganthi da Lourd : pelerined ar broiou all o doa bed oll eur burzud benag : ni ive a ioa roed deomp eun tanva.

Epad an amzer-ze, an Autrou Henry, bèleq Frêred Landerne, en deus hor sicoured da bedi.

Bemdez, goude cnez-deiz, euz bed great, da vare ar gousperou, eun dra benag evit lacât ar belerined da ober implij mad euz ho amzer.

D'ar meurzh, oar eat e procession beteg Calvar ar Vretoned. En distro an Autrou n'Escob en deus great en iliz ar Rozêra ar brezegen n'en doa ket bed a amzer da ober dioc'h ar mintin.

Er brezegen-ze, an Autrou n'Escob, gant he galon a Dad, en deus lavared deomp evit petra eo deued ganeomp, omp deued oll d'al lec'h santel-mâ. P'eo en em gaved en Escobti Quemper, eo bed laouen o veled pe seurt bugale en devoa ; al laouenidi-

gez-ze a ia bemdez var gresc, dreist peb tra e devezion evel ar re a dremenomp e Lourd. Hor poan a lacaimp, eme an Autrou n'Escob, evit digoll hor Zalver euz ar boan zo bed great dezhan dissul e kear Landreger : deued oump c'hoaz evit startât hor feiz, el lec'h santel-mâ, ma teu kement a velomp en dro deomp, ilizou, processionou, poblou tud, da gomz deomp euz ar bed all. Deued omp da glasc nerz calon evid difen hor feiz, ag ar Verc'hez a roio kementse deomp.

D'ar merc'her, eo bed caned ar gousperou gant an Autrou Cozic, person Lesneven : p'int bed êchu, an Autrou Coat, rener ar pelerinaj, en deus lavaret deomp edo an Autrou 'n Escob e vont da veza carged da ober Procession ar Zacramant evid ar re glanv.

D'ar yaou, pelerined Sant-Briec ha re Gemper, a zo eat, eur rum dre beb costezen an dachen vraz e procession da Galvar ar Vretoned. Divar ar C'halvar-ze, an Autrou Penndu, person nêvez Lambaol, ginidig a Blouyan, en deus, e brezoneg Treger, prezeged da gristenien escohti Treger ha Quemper, en eur zisplega dezho petra a dle beza ar groaz evidomp var henchou ar bed-ma : feunteun an oll graou, scol a zentidigez ouz Doue, ag a nerz calon e creiz ar boan.

Varlerc'h ar brezegen-ze, an Autrou n' Escob Quemper en deus lavared eur ger benag ive evid discuez ar groaz caer-ze saved gant mein Breiz-Izel a vezo evid an oll rummou tud a deuio da Lourd eun testeni deus Feiz ar Vretoned, chomed bepred catholic.

En distro da iliz ar Rozêra, an Autrou Coat en deus lavared da belerinach Quemper he gomzou diveza. Ho allied en deus stard da gaout da nebeuta, eun devez ar bloaz evit enori ar Verc'hez, evid communia en he enor : trugarecât a ra an oll, da veza great ar pez ho deus gelled, evit lacât an traou da vont mad en dro ; testeni he anaoudegez vad a ia ispicial beteg ar re a dre ho phrezegennou, a dre ar pez ho deus great evit lacât cana mad, ho deus entaned ar c'halonou.

Bemdez da beder heur, eo bed great procession ar Sacramant evid ar re glanv, destumed var diou pe deir rencad en dachen vraz a zo dirac iliz ar Rozêra : ar brocession-ze a zo bet great epad an tri devez gant an tri Escob en em gave eno : d'ar meurs, gant an Autrou Bonfils, Escob ar Mans, d'ar merc'her

gant Autrou n'Escob Quemper, d'ar iaou gant Autrou Richard, Escob Angoulem.

Ar brocession-ze evid ar re glanv eo an dra a douch muia ar c'halonou : netra nemed gueled an dud paour-ze war ar c'hirri bian pe vraz ho digasse d'an dachen, lod anezho n'oant ket goestl da jom en ho c'houanzes, lod all liou ar maro varnezho, a ioa avoualac'h evit lacât an dour da zont e daoulagad an dud caleta.

Evelse ive e lavared, c'hueg a galon, ar pedennou a veze great a vouez huel gant ar bêleg a ioa carged da rei da glêved dirag ar bobl, ar c'homzou tenerra ha carantezussa e kenver an Doue zo e Sacramant an Auter, an hini a roe guehall yêched ar c'horf ag an ene d'an dud clanv a gave var he hent.

Ar re glanv zo saved e Lourd evid ho digemer eun hospital caër : hini an Itron-Varia ar Seiz Glac'har : tud caloneg, goazed ha merc'hed, bêleien, leanezed ho deus noz deiz en em scuized var dro an dud clanv : peb rummad pelerined escobty Quemper en doa eul leanez hed an hent etre Quemper ha Lourd, carged da zerc'hel peb tra en urz vad evit sicour ar re glanv ag ar re iac'h a elle coueza clanv. Var dro deg ha tri ugent a ioa a dud clanv : calz a zo bet guelleat, eb beza pareed a grenn.

Var dro c'huec'h heur dioc'h an noz, ec'h echu procession ar Zacramant. Ar re glanv a veze cased d'ho lojeiz. Ha da seiz heur anter, goude coan, e veze procession ar goulou. Nemed er baradoz ne velor caeroc'h tra eged ar millierou-ze a dud gant goulou var elum, e vont hag e tont epad ouспен eun heur, en honor d'ar Verc'hez, e cana he meuleudiou dirac an ilizou caër-ze saved var eur ger lavared ganthi. Tour an ilis huella a veze ive sclerijenned bemnoz en eun doare dudius.

D'ar meurz da noz, autrou n'Escob Quemper ag ar Mans, d'ar merc'her ha d'ar yaou, an daou escob-ze ag hini Angoulem en en gav e tal iliz ar Rozêra, evit clevet ar *Gredo* a gan an oll araog distrei d'ho lojeiz, hag ive evid rei ho bennoz divêza d'an oll belerined.

Evel hon deus lavared diaraoc, d'ar guener vintin ma tliemp distrei d'hor bro, oa an dud abred var zao : calz zoken n'oant bed e guele ebed. Lavared an oferen santel gant ar

veleien, great ar gommunion gant ar belerined all, peb hini a ziskenne d'ar Grott evit lavared kenavo d'he Vam vad, daoulina dirazhi eur vech c'hoaz evit pedi, sellad en he eaz eur pennadig oc'h daoulagad ar Vam dener-ze, essa guelel ha plijadur hon deus great dezhi, ha selaou ive an alioù mad e deus evel c'hoant da rei deomp araoc dispartia diouzomp.

Pa vez eur c'hrouadur e tilêzel he dad, he vam, evid mont a bell bro, ar gerent ag an den yaouanc o sellad an eil ouz egile, a zo, evid eur guel, evel tud a n'en em velint ken er bed-mâ, n'en em gavint ken assambles nemed er Baradoz. Evelse ive e tremene an traou evit cals deuz pelerined Quemper.

— En env, en env ebquen, o Mam vad, en em velimp adarre : ag an daelou a deu da redeg deuz daoulagad an dud caleta.

Epad pévar pe bemp devez, oar bed evel er meaz euz ar bed-man : ar pez a veler, a glêver a ra ac'hanoc'h e ber amzer evel eun den dishenvel euz ar pez oc'h bed beteg neuze. Chom a rear evel mantred dirac ar burzudou a bep seurt a zo bed tremened er c'horn douar-ze ag a dremen c'hoaz en devez hirio.

Guelet a rear e Lourd, evid eun nebeudig arc'hant, lec'hioù hanvet *Panorama*, *Diorama*, ag a laca da dremen dirac an daoulagad, eur guel euz an traou c'hoarvezed en amzerioù kenta lourd : ar Verc'hez beniged ag an dud dibabad ganthi zo bed treac'h da fallagriez ar bed.

Calz euz pelerined Quemper ho deus caved eur pennadig amzer evit mont da veled an diou iliz parres, an hini goz, bed person ebars an Autrou Peyramale, carged gant ar Verc'hez dre c'hinou Bernadett da zevel iliz kenta ar pelerinach. An hini nêvez zo bed benniged d'an 8 a viz guengolo, goude beza bed var drougent vloaz, araoc beza peurêchued. An Autrou Lasserre, an hini en deus great kenta histor Itron Varia Lourd, goude beza pareed ganthi, en deus roet araoc mervel cant mil lur evit sicour cass al labour da benn : a viziken e t'hellor ober ennhi kement a zo red da ober eun eun iliz parres : aluzennou ar pelerined a deuio heb bloaz da rei eun taolic scoaz evid cass al labour var araoc.

♦♦

Eur ger c'hoaz, araoc paouez da scriva, var ar pez zo bed pen caoz d'ar Verc'hez da ober e Lourd ar pez he deuz great.

Ar Verc'hez zo bet apparisset da Vernadet d'an unneg a viz c'huêvreur 1858 : peder sizun araoc, d'ar bévarzec a viz

genver oa c'hoarvezed eun dra vraz e Paris. An Impalaer Napoleon III a ioa bed varnez beza lazed gant Francmaçouned euz an Itali en ho phenn Orsini, camarad bugaleach an Impalaer ha n'oa eat var drôn Franç nemed sicoured gantho ha goude beza lavared e lacaje ar Pab ag ar pez en deus etre ho daouarn. Napoleon deued da veza mestr e Franç n'en doa ket a vall da zerc'hel he bromessa : evel ma rea ar scouarn vouzar, oat deued euz an Itali da glasc he laza : an Impalaeres ag hen n'ho devoe droug ebet, epad m'oa bed lazed gant ar mindraill 176 etre tud ag anevaled en dro dezho.

Napoleon a grogas aon enn-han, ag a ieas er prison da gaout Orsini evid lavared dezhan n'oa ket evid espern he vuez dezhan : re a zroug en doa great, nemed e roe he c'her e lacaje ar Pab etre daouarn he enebourien.

Aben an unneg a viz c'huêvreur oamp eta guerzed : ha pa deuas Napoleon da Vrest da viz eost er blavez-ze, oa great pell a ioa an taol treitouriach : brezel an Autrich ag a ioa great eneb ar Pab a zigoras en anv varlerc'h, ag aben bloaz goude, oa laered ar Pab euz eul loden dioc'h he stadou, da c'hortoz ma vije er stad m'emâ hirio.

Ag ar Verc'hez, vouestled dezhi ar Franç gant unan euz he rouanez, ar roue Louis XIII, a chom a elle eb asten he dourn d'he bugale taoled en dristidigez ag evid pell amzer ?

Ne elle ket : ag evid-ze, e laca, gant otrethur he Mab, an Autrou Doue, eun eienen, eun dour burzudus da zevel e Lourd dindan dourn Bernadett. Pemp bloaz ha daou ugent zo abaoue m'eo tremened an traou-ze : taol fallagriez Napoleon zo c'hoaz e poueza varnomp en devez hirio evel eur beac'h pouner, evel ma pouez zoken var an oll boblou christen. Ar Verc'hez, Mam an oll dud, ha dreist peb tra ar Francisien, a c'halv he bugale ankenied d'en em zestum en dro dezhi, e creiz menezioù bras, er pen pella a Franç evid ma cavint eno, e creiz ho glac'har, eun tam laouenidigez.

Ra zeuio Itron-Varia Lourd d'hoñ dioual, ni, hor bro, ha zoken ar broioù all dioc'h taolioù henvel oc'h an hini hon deus comzed anezhan, ha ra hellimp, dindan he scoazel, en em gaout, el lec'h m'en em gav he-unan, en eürusted a bado da viken.

Evelse bezet great.

CANAOUEN ANTERCANT VLOAZ BELEGIACH an AUTROU BORN

Person Guiscriff en Escobty Guened

(7 a viz Gouere 1903)

I

Kenvreudeur, kenvrois, mignoned
Pa z'omp hirio en em gavet
En dro da Bastor mad hor parrez
Greomp 'ta eur gouel a levenez :
Goude m'hon deus casset d'an envou
Evithan peden ha gloestrou
Laromp d'han ar garante guirion
Hag ar grat-vad euz hor c'halon.

II

Setu hantercant vloa da Zoue
'N'em gonsacras corf ag ene :
Etre Guiscriff ha Roudoualec
N'eus rannet he labour bélec :
Dre he skueriou mad, dre he furnez
En neuz dalc'het an diou barres
(Hen laret a heller hep distro)
Emesk ar wellan deuz ar vro.

III

Tro da Bontouar ha da Boulfoz
A zo meur a chouch-dêro coz ;
Didan bec'h an aélou dirollet
E chom soun ho fennou caled,
Ha beb blavez, hep mank, ho gueler
Pa vê distro an neo-amzer,
Bodou glaz c'hober ho c'hurunen
Gant ined c cana laouen.

IV

Evel d'hé hor person enorus
Da boez an oad zo didréc'hus
Daoust d'he bemzeg vloa ha tri-ugent
Hen a vir c'hoas iac'h holl he zent

Hag he voez zo ken flour, ken iskuit
Ma ra gozig agn d'ar milvid :
Ma velomp merc ar goan var he dal
'N he galon ma 'n haon vel guechal.

V

Potred Sant-Alan ha re Sant Per
A viscoas n'ellent en em ober
Rac maout ar gourinou a dorre
Peb pardon, ar peoc'h etrezhe.
Tour coz Scaër a gollas he barez,
Ilis Guiscriff voa intanvez ;
Hor Person en neus ho eureujet
Scaër ha Guiscriff zo mignoned.

VI

Parrez Guiscriff a dreuz ag a hed
He deus meur a leo muzuliet ;
An dud lur a lare oant re bell
Diouz an ofern hep sul ha gouel :
Pévar c'hloc'h prenet gant hor person
Krenv ho moueziou, sklintin ho zon
Ho galy ken brao dont d'an ofisou,
Piou glaskfe coz-digariou ?

VII

Digouet an oll barrosianiz
Tro d'an oter en ho iliz
O nag eur c'han distag, ha hetus
Guêchou na music dudius !
Petra hell guelloc'h warzu Doue
Sevel peb calon, peb ene ?...
E Guiscriff mar zo sort canerien
D'hor person int oll scolerien.

VIII

Ha pa bign hor person er gador
Da ober he garg a zoctor
Gant pebez nerz, pebes sclerder
E tiviz d'an oll ho dever —
O scoi ferm war dechou, dizurjou
Pe o strei had ar vertuioù !

Ha pep unan touchet he ene
A gar guell an Autrou Doue.

IX

Kreiz ar votêrez, etre an dud
Pa zav cunar, stourm pe tabud,
Pa chelp, pa iud ar ganfarted ru,
O klask toll ar spont e pep tu :
Pion tressaploc'h vit hor person-ni
A oar zêc'ha d'hê beg ho fri,
Ha lacât he grab var ar chupen
A wisker d'ho faourkezik den ?

X

Etrezomp, kenvreudeur, a dra zur,
En em welomp gant plijadur,
Rac taol digor-frank ha lojiriz
Gavomp e tri escobti Breiz :
Mæs an neb a c'houll, ouспен fæson-vad
Digemër eur mignon, eun tad
Na n'eus nemed dont beteg Guiscri
Da brespital hor person-ni.

XI

N'échufen ket comz deuz hor person
Mar chilaoufen doc'h ma c'halon
Mæs aon am eus d'han na blijfe ket
Meulodiou cant guech dleet.
Hon autrou Escob-ni coulscoude,
Gred e laran ar virione,
Peguir en neus hanvet hor pastor
Da vut chaloni a enor.

XII

Eürus-euz an enor braz rentet
D'hor person genomp oll karet
Ni hon eus — etrezomp kenvrois
Profet ive d'han eur c'haliz :
Pa zavo ar c'haliz-ze d'an ne
En do zonz omp he vugale,
Hag a c'houlo dimp graçou nerzus
Da heuill velthan roudou Jesus.

XIII

Ma c'hanaouen zo displet ha paour
Da veuli gouel eun Eured aour :
Mes me gane vit an divez :
Bevet pell c'hoas hor person kez !
Sant Yan ha sant Per, he zaou baeron
Da zerc'hel joa en he galon.
Da rei d'han, eun dez, er baradoz
Eur gurunen lili ha roz !

François LE MAY, Recteur de St Aignan,
Originaire de Gueniff.

Chant de Fête pour le même cinquantenaire

I

Maints lustres couronnent la tête
De ce bon prêtre que l'on fête,
De ce Pasteur
Au noble cœur !
Epris de sa vertu naissante,
De sa nature franche, ardente
Dieu l'appela
Pour combattre le bon combat.

II

Entré dans la milice sainte
Il combat sans aucune crainte
Tous les efforts
Des esprits forts.
S'inspirant de sa noble race
Il jette ces mots à la face
De l'ennemi :
Potius mori quam fœdari !

III

Roudoualec, humble campagne
De cet apôtre de Bretagne
Redit souvent
Le dévouement.

Là, parmi ses amis d'enfance,
Par ses vertus, son éloquence,
Le doux Pasteur.
De chacun sut gagner le cœur.

IV

A Guiscriff quel est le village
Qui ne l'ait vu sous son feuillage,
Passer souvent
L'air souriant ?
Monté sur sa Gamme intrépide
Défiant tout coursier numide
Il arrivait...
Apportant l'espoir au chevet.

V

Depuis près de cinquante années
Ici que d'âmes consolées
Par la douceur
Du bon Pasteur
Doux clocher, si ta cime altière
Perdait son nom, le grand saint Pierre
En lettres d'or
Saurait le conserver encor !

VI

Ce matin, le long de-la rue,
Une immense foule accourue
Disait tout bas :
Suivons ses pas !
Allons au divin sacrifice
Et, pour rendre le ciel propice,
Du fond du cœur
Prions pour notre bon Recteur !

VII

Des amis de tout rang, tout âge,
Viennent lui rendre hommage ;
Tous sont heureux
D'offrir leurs vœux,

Pour fêter sa verte vieillesse,
Le cœur débordant d'allégresse
Ses quinze enfants
Unissent leurs vœux et leurs chants.

VIII

Puisse une fervente prière
Vous obtenir, ô tendre Père,
Pour vos bienfaits,
Des jours de paix !
Qu'après une fête si belle
Chacun vienne en ami fidèle
Longtemps encor
Vous rappeler vos nocés d'or !

Abbé Pierre MARTIN, originaire de Guiscriff.

Bolontez Doue bezet great

E miz guengolo omp peded da zonjal er pezh a gav mad an
Autrou Doue da zigass deomp er bed-ma : ar boan, ar blijadur,
an dienez, ar binvidigez. An traou-ze oll zo roed deomp evid
hor brassa mad ; ha bepred e tleomp lavared : Ra vezo great
ar pezh a blij da Zoue, ha n'e ket ar pezh a blij deomp hon-unan.

Hor Zalver he-unan, er beden gaer-ze en deus desked d'he
ziskibien pa c'houlennent outhan petra a dlient da ober evid
pedi ervad, en deus lakeat en trede reng ar c'homzou-ma : Ra
vezo great var an douar, evel en Env, ar pezh a vezo bed caved
mad ganeoc'h, o va Zad.

Ha pa voa ar Zalver benniget-ze e vont da vervel, petra a
lavare e creiz ar poaniou criz en doa da c'houzaon ? Ne glaske
ober nemed ar pezh a blij d'he Dad. Ag ar beden-ze a deus da
rei dezhan nerz, pa venne he galon caout eur fallaen benag.

Ra vezo cléved ive e tont divar hor muzellou ar memes
comzou p'en em gavo ganeomp poaniou ha trubuilhou e treuzi
ar bed-ma. Ra zeuimp da gemered scuer dioc'h ar pezh en deus
great eun den ag en deus scrived eul levr evid lavared deomp
petra zo c'hoarvezed ganthan, evel mab, pried ha tad : comzou
hor Zalver : « *Bolontez Doue bezet great* » eo ho deus bepred
laouenneat he galon.

I

Sonj mad em eus c'hoaz, eme an den-ze, euz ar mare m'en em gaven, crouadur yaouanc, etre divrec'h va mam, ha ma teue va zad, guenn he vleu, d'am lacât var he zaoulin, evit displega dirazhon ar pezh en devoa great, evel eur guir gristen, epad he vuez.

Nao bloaz oan, peb tra a iea mad en dro dign. Al laouenidigez-ze, c'hui eo he roe din, o va Doue !

Allas ! al laouenidigez-ze a iea da drei e caon. Eun abardaez, va mam a scuille cals d'edou : crêgi a ra em dourn, ag e cass ac'hanon etrezeg ar guele edo va zad ebarz.

— « Gustav, emezhi, ro eur poc da tad. »

Ne zonjen ket, siouaz ? oa ar poc diveza a roen dezhan. Coueza a riz var va daoulin : he zaouarn, sellassed gant yenien ar maro, a lakeas var va phenn, evit rei din he vennoz.

En devez varlerc'h, e voe guisket din dillad caon : vouela a rean ive, pa deuas va mam, d'edou puill en he daoulagad, da rei din eur poc var va zal, en eur lavared : « Gustav, da dad a zo en Env. »

Ag e lavaris gant va mam : « Ra vezo great ho polontez, o va Doue. »

* *

Aben eur pennadig goudeze, oa eur gouel bras er barrez. An oll vugale euz va oad a iea e vont da ober ho phasc kenta. Me ive a iea galved d'en em lacât en ho zoues, da receo va Doue em c'halon evid ar vech kenta. Na laouen oa ar galon yaouanc-ze ! Mil bennoz deoc'h, o va Doue !

Braz meurbed oa va eürused : n'oa gouscoude nemed va mam em c'hichen evid an devez caer-ze. Epad m'oa ar vugale all, ho zad ag ho mam en dro dezho, e tibri ho phred en ho zies, me a voe cassed gant va mam d'ar vered. Eno e zejomp d'an daoulin var bez an hini a vouelemp kement dezhan, var bez va zad. E mesc hon d'edou gouscoude e vezemp clêved o lavared :

« Ra vezo great, Aotrou Doue, ar pezh a blij deoc'h ! »

* *

O veza bed eun descadurez vad, d'an oad a drivec'h vloaz, e rean ar pezh a ellen evid gounid bara d'am mam ha din va-unan, d'am mam ag a garen kement ha m'e c'haren em bugaleaj.

Va mam ive, euz he c'hostez, ne goll ket he amzer. Deued

oamp a benn da lacât eun nebeudig arc'hant a gostez, arc'hant ag a lakejomp etre daouarn eun den ag hon doa fiziancennhan. Eul laer n'oa ken gouscoude, siouaz ! ag hor guenneien a voe colled !

Ne jome ken guenneg ebed evid an deveziou m'en em gavje va mam en dienez ! Vouela a ris gant ar gounar a voa ennon :

— Netra, netra ken, evid va mam, a lavaren e creiz va glac'har !

— Eo, ma keres, e pezo daou vil lur : n'ec'h eus nemed mont da zoudard en Afriq, em leac'h, a lavaras din eun amezeg.

Daou vil lur ! peadra oa da ziouall va mam dioc'h an dienez ! Rei a riz dezhan va ger : kemered a riz an arc'hant : ag oc'h en ober, ne rean, a gave din, nemed ar pezh a blij deoc'h, o va Doue !

* *

Oh ! na criz e voe gouscoude devez an disparti ! Morse n'oa bed eat dioc'h ty va mam, ken nebeud ha m'oa bed eat ar vam dioc'h he mab. Epad pell amzer e chomjomp an eil etre divrec'h egile. Vouela a rean, o veza m'oa red d'in mont dioc'h va mam : laouen oa va c'halon, gouscoude, rac ar pezh a rean, n'er grean nemed evithi. Staga a reas ouz va gouzoug metalen ar Verc'hez : neuze em c'hassas var bez va zad : eno eo e teuis da lavaret kenavezo dezhi. Cals, cal e vouelemp hon daou, en eur lavared :

« Ra vezo great, Aotrou Doue, ar pezh a blij deoc'h. »

II

Eur vech en em gaved en Afriq, e sonjen, meur a vech bemdez, em bro cared, e bez va zad, e ti va mam beniged. Alies en em gave ganen liziri gleped gant he d'edou !

« Marteze, emezhi, oa en em gaved eur goal dra benag ganen, oan glazed ; marteze ive oa colled ganen va feiz christen. »

Ne zaleen ket da skriva dezhi d'am zro, evid lavared dezhi ec'h eneben, guella ma c'hellen, oc'h an droug, oc'h en em erbedi ouz ar Verc'hez Vari e doa lakeat he medalen em c'herc'hen.

Va mam, a lavaren dezhi, ne vouelit ket, ho mab n'en deus dienez a netra, ne ankounac'ha ket kentellou ag aliou he vam vad : bepred e fell dezhan ober ar pezh a blij d'an Aotrou Doue.

Cetu gouscoude, ma voe red din eun devez mont d'an em-

gann : c'hoant a ioa da gemered kear Constantine : en em ganna a riz evel eur zoudard calonec, mes coueza a ris, goal c'hlazed zoken, en eur lavared : Beved ar Fransizien ! Kena-vezo, va mam vad : ag e coljon anaoudegez.

.*.*

Daou pe dri devez goude, e teus ennon va-unan. E pelec'h en em gaven ? en eun hospital : eur b'leg e kichen va guele.

— N'oc'h ket goal c'hlazed, emezhan.

— Guell aze, a lavaris, guell aze evid va mam, Autrou, skrivit, mar plij, d'am mam. Na pebes laouenidigez evidon ! Na c'hui zo mad, o va Doue !

Caer em boa gortoz, ne deue lizer ebet digant va mam : al lizer-ze gouscoude e devije va zicoured da zistrei d'ar yec'hed ; bemdez ar b'leg, pa deue d'am gueled, a lavare din : Varc'hoaz en em gavo, a dra sur.

Crena a rean gant an anken : lavared a rean ive gouscoude :

Ra vezo great ar pezh a blij deoc'h, o va Doue.

.*.*

Var dro eur miz a ioa ma c'hortozen al lizer : pare oan deuz kement gouli em boa bed : ha cetu, eur mintinvez, ma cl'ever soudon trouz an dabourin, oll soudarded va c'hompagnunez a grog en ho armou, ag a deu etrezeg ennon.

Pegen souezed e voen pa deuas ar general he-unan d'am lacat e reng an officerien, en eur staga ar groaz a enor var va pheultrin.

Officer ! marc'heg urz an dud enored ! Oh ! va mam ger, pegen laouen e viot e cl'ever kement-all ! Mill bennoz deoc'h, o va Doue !

Allas ! siouaz ! n'em boa mui mam ebet var an douar ! Eul lizer goloed gant paper du a zigassas din eb dale ar c'helou oa maro va mam meurbed cared. Maro oa, maro gant ar glac'har, rag lenned he doa va hano e touez ar re a ioa maro en emgann Constantine.

N'em boa mui mam ebet var an douar !

Vouela doureg a riz. Gouscoude ne voe cl'ever o tont deuz va ginou nemed ar c'homzou-mâ :

« Ho polontez santel bezet great, o va Doue ! »

III

P'var bloaz goude m'oa maro va mam, oan deued da veza *cabiten*. Dil'ezel a riz va micher a zoudard, evit mont da veva e kenver relegou ar re em boa cared.

Prestig goude, e timezen da eur vaouez ag a blije cals din. Va zad ha va mam ho devoa pedet mad evidon, rac, c'hui ebken, o va Doue, a oar pegement a dalvoud'ez e doa va phried dre he furnez ag he zant'ez ! Ar vuez eta a ioa e vont da sederrât evidon.

Ra viot trugarekeat, o va Doue !

Aben eur pennad amzer goude, e voe cl'ever moueziou bugale em zy, ag eb dale cals, a lavare, evit dudi va diouscouarn ha va c'halon : O tad ker, ni a gar ac'hanoc'h. En eürusded en em gaven a n'evz, ag al laouenidigez-ze, c'hui, o va Doue, eo he roe din !

Eun devez gouscoude (an dour a deu em daoulagad pa sonjan e kemense), e veljot em zy ar pezh a ioa bed c'hoarvezet ganen epad va bugaleach. Kemered a rejon dourn va mabig Gustav, ag hini va merc'h Agnes, ag ho c'hassis e kichen guele ho mam clanv da vervel : ho c'hemeret a ra etre he divrec'h evid ho beniga. Neuze ho laca a n'evz, etre va divrec'h, ag e tiscuez din an Env, en eur denna he huanaden diveza.

Antronoz, va bugale a bep tu din, e zis beteg ar vered da heulia corph an hini a ioa bet, epad eun amzer re ver, laouenidigez va buez. He roed ho poa din, o va Doue, he lamed oc'h eus diganen : ra vezo great, Autrou, ho polontez santel !

.*.*

Va amzer a dremenan breman e rei kelennadurez d'am bugale, ag e vont d'an iliz ha d'ar vered.

Cared, pedi ha vouela a ran : c'hui, o va Doue, a zo falvezed deoc'h renca an traou en doare-ze. Ra vezo great penn da benn ar pezh a blij deoc'h !

IV

Ne da ket pelloc'h er pezh en deus scrived ar guir gristen-ze divar benn ar pezh zo bed c'hoarvezet ganthan.

E bro Franc, er mare-ma, nag a voazed ag a verc'hed ho deus ezom ive da lavared : Ra vezo great, o va Doue, ar pezh a gavit mad.

Taoled er meaz euz ho zies, tenned peb tra a dre ho daouarn, casset dirac barnerien an douar, an dud-zezo red dezho tec'hed a bell bro, pe beza bressed dindan treid ho c'henvroiz.

Ra zalc'hint mad d'ar fizianç e Doue, en eur gemered seuer dioc'h an officer-ze, pe dioc'h hor Zalver beniged, ag er jardin Olivez, e creiz he drubuillou, ne ouie nemed lavared : Ra c'harvezo ganen, o va Doue, ar pezh ho pezo caved mad evidon !

Doue neuze a scuillo puill he vennoz var ar rê ho devezo, en doare-ze, en em daoled etre he zivrec'h, ag ho lacai, e compagnunez he Ilis santel, da gaout an treac'h var ho enebourien. Ha neuze, distroed en ho bro ag en ho c'houchou, ar Religiused-ze a ello cana a nêvez, var bez ho bourrêvien, evel guéhall ar gristenien genta, var beziou Neron ha Julian an Apostat : *Jesus-Christ eo ar mestr, hen eo ar Roue, hen eo an Impalaër.*

Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat !

DA BETRA EC'H ELL BEZA MAD EUR CHAPELED

I

Epad m'edo ar Prussianed, brema e zeus daou vloaz ha tregont, en dro da Baris, *Sœurezed ar beurien* er gear-ze a ioa bet torret meur a veren dezho var breneustou ho zy.

Eun devez e pedjont eur gueraer euz an amezêgez da lacât guer all var ho zy. Epad ma laboure ar micherour, unan euz ar seurezed a glaseaz comz dezhan deuz Doue, deuz ar religion, deuz he ene. Ober a rea, siouaz ! ar scouarn vouzar. E veled e colle he amzer, al leanez a ginnigas dezhan eur chapeled ; en eur lavared sioulie dezhan penaos e thied el lacât en implij. « N'oc'h eus, emezhi, nemed lavared eun *Ave Maria* var heb greunen vian, ag eur *Bater* var heb greunen vraz. »

Ar micherour ne rea ket calz a van oc'h he c'hlêved.

« Kemerit, da viana, eme al leanez, ar chapeled-ma diganen : dalc'hit anezhan en ho codel : ober a raï marteze vad deoc'h : ha m'en em gavit er boan eun devez benag, lavarit varnezhan ho peden, ag ar Verêhez n'ho tilêzo ket. »

« Er c'hemeret a ran diganeoc'h, leanez. »

Ag el laca en he c'hodel el lec'h ma thie mont da fall e steki oc'h traou all kentoc'h eged oc'h daouarn an hini en douge.

En deveziou kenta a viz c'huêvreur, e voe great ar peoc'h evid eur pennad gant ar Brussianed. Ar micherour, evel calz re all, a voe lêzed da vont er meaz eus kear evit cass eur gueneg benag d'he c'hreg ha d'he vugale.

Red e voe dezhan mont eur pennad mad deuz kear araoc caout eun dra benag da brena.

Kenta tra a reas, pa gavas ar pezh a glaske, e voe prena evach evid en em grênvât, ha distana he c'houzoug. Eva a reas zoken eb dale ouspen eur banne re, beteg ma zeas neuze d'en em gemered oc'h ar Prussianed a ioa en dro dezhan, e lavared goassa ma helle divar benn Napoleon, ar roue Guillaum, Bismark, ag a garje, emezhan, ho staga oll oc'h ar groug ag huel ha berr.

Ar Brussianed da genta ne rejont ket calz a van oc'h he glêved. Dont a rejont kementse da scuiza : ag ar gueraër paour a voe destumed ha lakeat en disheol e prison kear Villeneuve.

II

Goude m'en devoe great eur c'housk el leac'h disassun-ze, ar gueraër, colled ganthan he vin, a velas e pe stad truezus en em gave ag a sonje outhan he-unan evellhen : Petra em eus lavared ? Penaos e vezin barned ? Marteze e vezin lazed, pe gassed da viana er pen pella euz ar Pruss, heb gueled va greg ha va bugale, ag eb gellout ober vad ebed dezho

Ag evel n'en doa dêbred tam pell a ioa, en devoa naon braz.

Mont a ra d'he c'hodel evid clasc eun dra benag da derri he naon : Siouaz ! ne gav dindan he zourn nemed chapeled al leanez, ha n'en deus c'hoaz taoled evez ebed outhan. Azeza a ra neuze var eur vozad plous brein, en eur lavared : Ah ! leanez vad : cetu me en eur guden vraz.

Neuze gouscoude, en eur zistrei ennan he-unan, e lavar er giz-ma :

« — Sell ! alied he deus ac'hanon da lavared va chapeled, pa vijen en eur boan benag. Petra em eus da ober evit-se ? N'em eus ket he selaoued, ha n'em eus ken sonj a netra. »

En em lacât a ra gouscoude, eb sonjal calz er pezh a rea, da lavared an *Ave Maria*, peden ha, meur a vloaz a ioa, n'oa ket bed clêved e tont euz he c'hinou.

N'oa ket peurlavared ganthan ar beden genta-ze, pa glêvas eun alc'huez e tont en or evid he digéri. Eun oficer catholic euz

ar Bavier a deu d'he gaout, ag a jom mantred oc'h er guelede lavared e chapeled.

— Petra, emezhan, n'oc'h ket eta unan deuz lampouned fall Paris?

— Nan sur, Autrou.

— Neuze eta oc'h christen catholic.

— Ia sur, eme ar gueraër, p'e guir em c'havid e lavared va chapeled.

— Neuze, eme an oficer, deuit er meaz. Ne gomzit ken avad ken divalo oc'h tud ag evelloc'h a lavar ho chapeled.

Ne voe ket red lavared diou vech an dra-ze dezhan. Antronoz e zeas abred da drugarecât al leanez, en eur lavared dezhi e talc'hje mad d'he chapeled beteg fin he buez, ag e teuje bepred d'en em erbedi oc'h ar Verc'hez ag, evithan da veza great nemed kemered he chapeled, he doa en tenned a boan ha digas-sed dezhan ar zilvidigez.

AR VUEZ CHRISTEN

Buez an den var an douar a zo eur brezel eb ean : er brezel-ze e vezomp, ouspen eur vech, dizaved divar hon treid. Red eo neuze gouzout sevel adarre, ha têt'hed dioc'h ar pezh en deus hon discared d'an douar.

En eur rei eun taol lagad d'ar pezh zo bed c'hoarvezed en amzer dremenet, zoken en amzer hor Zalver, e cavomp daou zen ag a zo bed kelennet gant hor Zalver he-unan. Euz an daou zen-mâ, unan, Judas, a zo marved en he bêt'hed en despet da vadêlez eb muzur he Zoue evithan. Egile, sant Per, a zo bed distroed var an hent mad, goude beza gouscoude, en eur ober he benn he unan, roed kement a scuer fall d'an dud, ha great kement a zisplijadur d'an Autrou Doue.

Er pezh a c'hoarvezas gant sant Per, e cav ar c'hristen, e peh mare en he vuez, ar sclerijen a deuio d'er bleina dre henchou ar bed-mâ : ag evit-se e cavomp mad displega ar gentel-ze dirac daoulagad lennerien *Feiz ha Breiz*.

I

En nosvez araoc he varo, Jesus-Christ a lavare d'he ebestel : En noz-ma, e teuoc'h oll d'am dilêzel, e têt'ho an denved dioc'h

ho Phastor. « Ha pa deufe ar re all d'ho tilêzel, eme Ber, evidon-me n'ho tilêzin biken. »

« — C'hui, Per, emê hor Zalver, a deuio en noz-ma zoken, d'am nac'h ag aben teir guech. »

Per en doa sonj da vired na deuje comzou he Vestr da veza guir : ha gouscoude, heb dale, e c'hoarvezo ganthan ar pezh zo bed lavared dezhan.

Penaos eo bed deued a benn euz he daol fall ?

Credi a eller kementse zo deued deuz m'en doa re a fiziang enghan he-unan : an den paour, anezhan he-unan, ne jomo ket pell en he zao, ma ne vez ket harped gant dourn galloudus an Autrou Doue.

He Vestr a lavar da zant Per e teuio divezatoc'h d'en heulia zoken beteg ar maro, en eur zislêria dezhan gouscoude n'ema ket e tro d'en ober brema : « Ha pa deufe ar re all d'ho tilêzel, eme Ber, me ne rin ket. » Neuze e verc hor Zalver dezhan petra a raio brema souden.

Oh ! nag e vez dalled an den var he zempladurêz, var nerz he enebour, var ar goal dra ema e vont da ober ! Petra, emezhan, ne hellin ket mont aze ? Guelede an dra zont ? Me a oar mad ne c'hoarvezo droug ebed ganen evit-se. E pelec'h ema an enebour a ell va zao-me d'an traon ? N'oun ken eur c'hrouadur dinerz ? — Me trei kein d'am Doue, me nac'h va feiz, beza discared divar va zreid gant traou netra er giz-ze !

An dro m'en em gaver enghi, siouaz ! a ra eun den fall euz an den guella, pa deu da fiziout re enghan he-unan : el lec'h ma ne ancounac'ha ket pegen bras eo he zempladurêz, en em zalc'ho var evez, ag e tremeno abiou d'an droug eb en ober.

An eil dra he deus colled sant Per eo m'en em zalc'he re zinêc'h gant ar pezh a ioa bed lavared dezhan gant he Zoue.

Pa oant en em gaved er Jardin Olives goude ar goan diveza ho devoa great, Jesus en devoa lavared d'an tri euz an ebestel en doa galved da zont en distro ganthan : Chomit ama, emezhan, epad ma zan aze da bedi, ha pedit oc'h-unan evit ne viot ket têt'hed gant oc'h enebour. Ha ne dlîe ket Per taol evez mad ouz ar c'homzou-ze goude ar pezh a ioa bed lavared dezhan ? Petra a ra gouscoude ? El lec'h pedi, en em ro da gousked.

Oh ! ruzia a dleas gant ar vez pa glêvas ar rebech, carantezus gouscoude, a reas dezhan he Vestr. Petra, Per, cousked oc'h,

c'hui ha var ho meno, a dlie va heulia beteg ar maro : n'oc'h eus ket gelled zoken chom dihun ganen epad eun heur horolach ?

Gourc'hemenned euz da Ber pedi, evid gellout dere'hel mad d'he zever. N'er gra ket, siouaz evithan ! Jesus zo couezed etre daouarn he adversourien : n'en heulie ken, eme an Aviel, nemed a bell.

Goassoc'h a dle c'hoarvezout ganthan : bremaic ec'h heulie he Vestr, a bell evit guir, en heulia a rea gouscoude : cetu m'en em laca da azeza e creiz he adversourien. Allas ! eur gam-med c'hoaz ag ema Per var he benn d'an traon !

..

Da glasc petra e za etouez an dud fall-ze ? hen ar c'henta euz an Ebestel en em laca etouez servicherien ar barner-ze a ne glaske nemed lacât he Vestr d'ar maro.

Bepred e vezimp trec'hed gant ar bed pa dostaimp outhan eb taol evez : ag an neb ne gred ket e ve ken dinerz an den, a velo eb dale, eo dinerzoc'h c'hoaz eged na eller el lavared.

Dalc'homp sonj mad deus ar gentel-mâ, evel ma reas an Ebestel : ma couezont, e teuont da veza furroc'h o tisfiziout mui anezho ho-unan.

Bepred e teu an den da eosti ar pez en devez haded : ma clascan ar pèc'hed, an dro d'hen ober, e teuin, eb mar, da goueza ennhan.

An neb ne zent ket oc'h ar stur
Ouz ar garreg a raï sur.

II

Sant Per ec'h ober pinijen

Eun taol lagad roed gant hor Zalver d'he abostol Per a voue avoualac'h evid el lacât da zistrei ennhan he-unan. Arc'homzou caera ha crenva, ar re carantezussa, ar burzudou zoken ne ellont ket tenerât-calon an traitour Judas. Pegen souezus ha pegen spontus n'eo ket an dra-ze ! Unan a ra pinijen, ha gouscoude a ra he zilvidigez gant disterroc'h arpou, egile a varv caleded en he bèc'hed goude beza brèssed dindan he dreid an traou talvoudeca a elle Doue rei dezhan.

Per ne zale ket da ober digemer mad d'ar pez zo kinniged dezhan gant Doue. P'en em gav dindan taol lagad hor Zalver, e teu evel da ziuna euz a greiz eun ure ; sonj a deu neuze

dezhan. « Oh ! na petra em eus great, emezhan ? Petra em eus lavared. » Ag e pe vare oun deued da ober kement a zisplijadur da eur mestr kercouls all ? Petra ! ne anavezan ket anezhan : ag em eus gelled lavared an dra-ze, e toui zoken n'oa nemed ar virionez. Ha cetu deued da vir comzou va Mestr ha va Doue ! Me ag em boa great kement a fougeou, em eus nac'hed ag aben teir guech, an Tad ar guella !

Ar sclerijen a deu var he spered a ziscues dezhan an oll pec'hejou en deus great er mare ankeniuz-ze, bed eo eun den digalon, eun den a scuer fall, leun a fizianç ennhan he-unan !

Sonj a deu dezhan euz a betra ? A gomzou an Autrou Doue evit rei nerz d'an hini zo saved keuz en he galon, an Doue-ze n'e deued er bed-mâ nemed evid silvidigez ar bec'herien.

Oh ! nag a draou zo deued var he spered gant an taol lagad carantezus-ze. N'eo ken evid padoud : en em lacât a ra da scuilla daelou c'huêro : an daelou-ze, ag ervez sant Ambroas, a ro da anaout d'an oll petra a dremen en he ziabarz.

O va Doue, grit din ive scuilla daelou ag a vo c'huêro evel ar glac'har, blazed a zoare evel ar fizianç ag an anaoudégez vad.

..

Per a dro kein d'he bèc'hed : dizroed ennhan he-unan, ec'h en em denn ractal euz a douez an dud fall-ze. Gueled en deus breman pegen dinerz eo, pegen diskiant eo ec'h en em fougeal evel ma ra, hen preonic dister, hen taoled d'an douar gant an disterra taol avel fall, kenta tra a ra eo tec'hed dioc'h an dud-ze, eb sonjal clasc digêri dezho ho daoulagad.

Perac e teuer ken alies da jom en anter hent pa vez hano da zistrei d'ar mad ? Credi zo great oar deued da veza eun den all var digarez m'oa tenereat ar galon, m'oa scuilled daelou : n'eus great nemed gouela, ag eo mont er meaz a dlied da ober.

..

Per a ro scuer vad d'ar re en doa roed dezho scuer fall : keit a ma chomo er bed-mâ e vezo clêved e sevel he vouez evit disclêria he garantez e kenver Doue. Ne vezo ken clêved kemense ec'h ober kement a fougeou ha mâ rea diagent : pa c'houlen he Zoue outhan ag er c'hared a ra, e lavar sioulic : gouzout a rit, Autrou, pegement e caran ac'hanoc'h.

Pa deu hor Zalver da c'houlen outhan aben teir guech, ag er c'hared a ra, en em gav en eun dristidigez vraz. Crena a ra gant

an aon ne ve ket guirion he garantez : ha pa respont he Vestr, eo evel pa lavarfe er gis-ma :

« Autrou, me gred e caran ac'hanoc'h : ne gredan ken gouscoude fiziout em testiñ va-unan. C'hui a oar guelloc'h eged on-me, petra zo ennhon : lacait va spered var an hent eñn, ma fell dezhan fazia, roit din ho carantez ma n'en em gav ket bete vremen em c'halon.

Evelse e comz an hini zo eur guir glac'har en he galon : gueled en deus pegen braz eo he zempladurez : n'en deus ken a fizianç nemed e Doue.

Per en doa c'hoaz meur a dra all da ober : kempen a zoare al labour fall en doa great o caout ken nebeud a galon, e rei scuer ken fall, ec'h ober kement a boan da galon he Zoue : e ty Caiphas, dirac cals tud en doa great he dorfet.

Deiz ar Pantecost, var eun dachen vraz dirac an oll, e sao he vouez evit difen he Vestr deued a varo da veo. Ha kementse eb caout aon na rac poaniou, na rac bourrevien : dezho oll, pegen huel benag ec'h ell beza ho renc, e rebech o deuz lakead d'ar maro eun den divlam ha santel.

Comzou an abostol Per a deu da vrouda kement ho c'halon ma voent cléved e lavared dre ho dañlou : Petra hon deus da ober, lavarit deomp, c'hui ag a zo hor breudeur.

Per a zo distroed mad ennhan he-unan ag ouz Doue : he garantez evid he nessa, kercoulz ag an disfizianç anezhan he-unan en discuez sclear avoualac'h. Ar binijen-ze ne vezo ket avoualac'h evithan. En em scuiza a fell dezhan e prezeg d'ar re all : mar gell zoken, e scuillo, evel he Vestr, he c'hoad beteg ar veraden diveza : mil buez a garfe da gaout evid ho implija er giz-ze : dre he boaniou, he labourou, he varo, e vezo cléved e lavared he gomzou kenta : Gouzout a rit, Autrou, pegement e caran ac'hanoc'h.

Eun dra fall deued evelse da veza pen caos da gement a vad, a zo enorabl evit Doue, plijadurus evit an Ilis, ha talvoudeg zoken evid an hini en deus he great.

Ra zeui kement hini en devezo baleed var roudou Per en he bec'hed d'en heulia ive goudeze en hent ar binijen, ar zilvidigez, ag ar vuez vad a bado da viken. Evelse bezet great.

BELEG DA VIKEN

VAR DON : *Elez euz ar Barados, pe don Kelten.*

I

Euz an arvor, ar menez, diredet gant dudi
Kanomp hirio da Zoue, kanomp e vleudi
Eun deiz kaer evel hen-man, deiz eun offer'n nevez
A zo eun deiz a vennoz paret var eur barrez.

DISKAN :

Bennoz, bennoz deoc'h Jezuz, ha mil gwech trugarez
Evit an henor dispar, ho peuz grêt d'hor parrez
O tont enni da zibab, hag enni da c'helver
Unan euz he bugale da vont ouz hoc'h aoter.

II

Evit ober eur beleg — Doue d'ar vadiziant
A verk gant e zourn santel ar bugel 'zo d'e c'hoant
Ha dre ma kresk en ñad, e skiant, e furnez
Aked Doue varnezan a gresk ivez bemdez.

III

Evit ober eur beleg — Doue d'ar bugelig
A laka eur vam gristen edoug e gavelig,
Eur vam a oar luskellat ervad he bugale
E karantez ar Verc'hez, e karantez Doue.

IV

Evit ober eur beleg — Doue gant plijadur
Abred a ro da glevet e c'halv d'ar c'hrouadur,
Hag ar bugel dibabet sentuz ouz ger Doue
A lavar a greiz kalon : « Deoc'h oun korf hag ene.. »

V

Neuze tennet euz ar bed, eo lakêt er sioulder
Hag ar beden, ar studi, pell a vez e breder.
Eun deiz, deiz a-levenez, e veler var e ben
Dourn an Eskop astennet... Beleg eo da viken.

VI

Skuilhit, Jezuz, ho pennoz, var ho peleg yaouank,
Laoskit varnan ho krasou da redet puilh ha stank.
Ar beleg eo ho kannad, mignon hon eneo
Ho peuz karget d'hon hentcha beteg porz an nenvou.

VII

Ar beleg en e zourn sakr a zoug alc'houez an nenv
Gant e gomz, hon ene klanv, a deu nerzuz ha krenv.
O burzud dreist peb burzud, d'e gomz Jezuz zoken
Euz huelder an nenvou, davedan a ziskén.

VIII

Ya ! Jezuz krouer peb tra, Jezuz prener ar bed,
Jezus gwir vab an Hini, n'euz varnan mestr ebéd,
Ouz komz nerzuz ar beleg bemdez a zo sentus
Hag a ziskén euz e lez, var e c'her burzudus.

IX

Santez Mari mam Doue, rouanez Breiz-Izel
Roit d'hor beleg yaouank, ho pennoz, ho skoazel
E garg a zo dem-henvel, Gwerc'hez, ouz hoc'h hini
Grit ma kendalc'ho bemdez da zantelât enni.

X

Ha c'houi sant Paol benniget, euz bar skeduz an nenv (1)
Harpitho peleg yaouank, ho préec'h deoc'h c'houi 'zo krenv,
Ma c'hellou var ho roudou, pell varnezo kerzet
Ha skuilh sklerijen ar feiz, ho peuz deomp digaset.

(1) Pe mar d'eo ar beleg yaouank euz a vro Gerne :

: Sant Korantin benniget, euz bar skeduz an nenv.

J.-M. PERROT.

Le Gérant : L. BOLIVEN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. Lizer kenta ar Pab Pi X.	161
2. Teir zantes vian	173
3. Eneou ar Purcator	178
4. An Itron Varia a Guszul vad	181
5. Serracherien ar Verc'hez Vari.	184
6. Dourn pounner an Autrou Doue	189
7. Il régnera (à traduire en breton).	190
8. Phrases bretonnes.	192

LIZER KENTA

Hon Tad Santel ar Pab Pi X

D'an oll Batriarched, Arc'heskibien ag Eskibien

a vev en unvaniez gant Cador Sant Per e Rom

PI X, Pab

Breudeur meurbed enorus, ho saladi ag ho penniga a ran evel vikel Jezus-Christ.

En eur vont, evid ar vech kenta, da gomz ouzoc'h divar gorre ar gador ma en deus lakeat Doue ac'hanomp; dre eur zonz a ne hellomp ket da anaout, da azeza varnezhi, n'eo ket red digass da zonz d'eoc'h gant pegement a zaelou ag a bedennou caloneg hon deus clasked pellât diouzomp ar garg ker pounner da veza Pab.

Credi a reomp ec'h hellomp, pegen dishenvel benag omp e peb doare, kemered evidomp clemmou Sant Anselm, pa voe red dezhan digemer, en desped dezhan, an henor bras da veza Escob. Ar mercou a dristidigez a roas neuze, a hellomp ho rei d'hon tro; evit discuez petra a ioa en hor spered ag en hor c'halon p'hon deus lacaed var hon diouiscoaz ar zam ken pounner da veza pastor denred Jezus-Christ. « Daelou va daoulagad a

» zo aze da renta testeni evidon : iou'hal, iudal a rean en
 » anken vraz va c'halon. N'em eus ket a zonj da veza bed
 » morse en eun hevelep glac'har, beleg an devez ma voe kin-
 » naged din an dra spontus da veza Arc'hescob e Cantorbery.
 » N'ho deus ket gelled beza nêc'hed var gementse, ar re en
 » devez-ze a velas pegen droug-lived oan : henvelloc'h oan
 » oc'h eun den maro eged oc'h eun den beo. Enebed em eus
 » kement ag em eus gelled en ober, oc'h ar choas a ioa great
 » en despet din. Brema, caer em eus, eo red din anaout ema
 » Doue a eneb din, ha ne dal ket din mui essa tlec'hed dioc'h ar
 » garg-ze. Trêc'hed eta gant Doue kentoc'h eged gant an
 » dud, ne dal ket din stourm ouz ar Mestr braz-ze, goude
 » beza great ar pezh a ioa em galloud evit pellât diouzin ar
 » c'halir-ze n'em boa ket a c'hoant d'en eva, ne velan netra
 » guelloc'h da ober eged taol a gostez va zonjou va-unan,
 » « vit en em lacât a grenn etre daouarn Doue. »

Meuleudi ar pab Leon XIII

A dra zur, hon doa dirac hon daoulagad meur a dra evit
 chom eb kemered ar zam pouner-ma. Ouspen ma oamp ac'ha-
 nomp hon-unan dister meurbed e peb doare evit rei digemer
 d'an enor braz da veza Pab, penaos chom eb mantri e veled
 oamp galved da gemered leac'h an hini, ag epad tost da c'huec'h
 vloaz varnugent, a c'houarnaz an Ilis gant eur furnez vraz, a
 ziscuezas kement a nerz spered ha calon ma voe red d'he adver-
 sourien ho-unan plega ho phenn dirazhan gant doujanç ha
 meuleudi, ag en deus lêzed var he lerc'h oberou ag a vezo
 bruded caer keit ha chomo ar bed-mâ en he zav.

Penaos e za breman ar bed en dro

Ouspen-ze, ag evid lêzel a gostez meur a dra all, hon devoa
 evel encrez e sonjal pegen fall e za brema an traou etouez an
 dud. A chom a heller eb gouzout pegen guaz clenved en deus
 taged brema an dud goassoc'h eged biscoaz ? Ar c'hlenved-ze,
 ag a wassâ bemdez, a zuno anezho beteg mel ho eskern, ag ho
 zaolo var ho phenn ? Ar c'hlenved-ze, a ouzoc'h, Breudeur
 meurbed enorus, pe seurt eo : evid, ar pezh a zell ouz Doue, e
 tilêzer anezhan, ag e troer kein dezhan : ha netra, eb douetanç
 ebed, ne ell buanoc'h o lacât da vont da goll, ervez comzou ar
 prophet : *Cetu ma za da goll ar re a bella diouzoc'h*
 (Ps. LXXII, 27).

Oc'h eur c'hlenved ken bras, oa sclear evidomp oamp carged
 da glasc eul louzou crenv benag, hervez ma tle ar Pab en ober,
 ag hervez ar gourc'hemen roed gant an Autrou Doue dre c'hinou
 ar prophet Jeremi (1, 10) : « *Cetu ma lacan ac'hanot hirio da*
daol evez ouz an oll boblou ha rouanteleziou, evit tenna ha
pilat, evit sevel ha lacât en douar. »

E veza ma c'hanavezeomp re vad hor zempladurez, e spoun-
 temp dirac eul labour ken diez da ober, ag a zo red gouscoude
 staga ganthan eb dale.

Eun dra ebquen a glasc ar Pab nêvez

Gouscoude, p'eo guir eo plijed gant Doue hor zével ken
 huel, pegen dister benag omp, e kemeromp hardizêgez « *en*
hini a ro nerz deomp » : ag e cregi el labour, kennerzed gant
 nerz Doue he-unan, e lavaromp a vouez huel, ne glascomp
 nemed eun dra, er garg a Bab zo fizied ennomp, « renca a nêvez
 peb tra e Jesus-Christ » (Ephes. i, 10), evit ma vezo Jesus-
 Christ « peb tra en oll draou ». En em gaout a raï, credabl,
 ouспен unan, ag o varn traou an Autrou Doue evel ma varnont
 traou ar bed, a glasco gouzout petra a zonjomp ennomp hon
 unan, evit gellout goudeze trei ar zonjou-ze evid crenvât ho
 zonjou ho-unan ag en em vellât e traou ar bed-ma. Evid mired
 oc'h an traou disleal-ze d'en em gaout, e lavaromp gant gui-
 rionez, ne fell deomp beza, ha gant bennoc'h an Autrou Doue, ne
 vezimp, etouez tud ar bed ma, nemed servicher leal an Doue en
 deus hor c'harged da zerc'hel he leac'h er bed ma. Ne fell deomp
 taol evez nemed ouz ar pezh a zell oc'h Doue. Kement hon deus
 a nerz ag a vuez a fell deomp da implija el labour-ze. Ag evit-
 se, mar goulennier ouzomp eur ger ag a vezo ebarz kement a zo
 en hon ene, ne lavarimp morse nemed an dra-ma : « *Renca a*
nêvez peb tra hervez Jesus-Christ. »

E vont eta, Breudeur meurbed enorus, da grêgi el labour
 vraz-ze, e kemeromp calz a nerz calon, e sonjal e teout ive calo-
 nec da rei scoazel deomp. Ma ve var hor spered an disterra
 douetanç divar benn an dra-ze, e seblantfemp credi, ar pezh ne
 reomp ket, emaoch pe eb anaoudêgez, pe eb ober cals van, dirac
 ar brezel digalon a zo saved ag a gendere'hel da ober, casi e
 peb leac'h, a eneb Doue. En hon amzeriou-ni, n'eo nemed re vir
 eo saved ar broiou evel en ho zao, ag ho deus maged-ennho ho-
 unan sonjou diskiant a eneb ho C'hrouer, betek zoken m'eo
 deued evel ger he adversourien, ar ger-ma : « *En em dennit*

diouzomp » (Job xxi, 10). Evit-se, e cals léc'hioù, eo eat d'an traon peb doujañc evit Doue. Evelse ive, en he gustomou, pe en he dy he-unan, pe etouez an dud all, an den n'euz mui hano ganthan euz Mestr braz an env hag an douar. Caeroc'h c'hoaz, ne esperner na poan, na fallagriez, evit na vezo ken nag an disterra sonj, nag an disterra anaoudégez anezhan er bed-ma.

An neb a deu da daol evez mad oc'h an traou-ze, en deus leac'h da gaout aon na ve eun hevelep troidigez fall a spered, penn kenta ar goal draou a dle c'hoarvezout da fin ar bed, ervez m'eo bed lavared, ho donedigez kenta var an douar, ha ne ve e guirionez *mab ar golledigez* a gomz anezhan Sant Paol (II THESS., II, 3) en em gaved a vremen en hon touez.

Ken bras eo an hardizégez ag ar gounnar a eneb guirionezou ar Feiz christen ma rear peb tra evid mired na ve ken tam mi-gnioniach ebed etre Doue ag an dud. Dre eno, eme an abostol Sant Paol, ec'h anavezor guella donedigez an *Antechrist* : an den, eb an disterra mez, a zo en em lacaet e leac'h an Autrou Doue, oc'h en em zevel dreist kement a zoug an hanò a Zoue.

Ken dinvez eo zoken ma ra evellhen : e veza n'e ket evit mouga a grenn peb sonj a Zoue, e pella an Doue-ze diouthan muia ma c'hell, ag e kemer ar bed-ma zo dirac hon daoulagad evel eul *lec'h sacr*, a dle an dud all eveldan renta-dezhan ebarz an enoriou n'int dleed nemed da Zoue ebken.

Evel a lavar Sant Paol (II, THESS., II, 2) *azezed eo e ty an Autrou Doue, e leac'h m'en em zalc'h evel pa vefe Doue he-unan*.

Bezomp fizians e Doue ha ne jomomp ket dilabour

Piou a c'hounezo da ziveza an abaden zo etre Doue ha tudigou paour ar bed-mâ ? den a skiant ebed ne dle beza nêc'hed gant kementse. Eun dra sclear eo ec'h ell an den, ec'h ober implij fall euz he nerz ag he vuez, bressa dindan he dreid guirioù ha galloud an Oll C'halloudeg ag a vezo gouscoude atao ar mestr var ar re hen deus lakeat er bed. Ha zoken seul vui e sav an den sounn he benn gant fizianç da veza ar mestr, seul tostoc'h a ze n'eo ken da veza taoled d'an draon. Evelse a lavar an Autrou Doue he-unan, er *Scriptur* Zantel. « *Serri a ra he zaoula* » *gad*, emezhan, *var bec'hejou an dud* » (Sap. xi, 24) evel ma ne zonje ken en he c'halloud ag er reng huel en deuz : prestig goude beza deued evel var he giz, e *teu da ziuna evel eun den*

ag en he vesventi en deus creshed he nerz, ag e flastr pennou he enebourien, evit ma vouezo an oll eo Doue roue ar bed oll, ha ma talc'ho sonj ar boblou n'int nemed tudigou dister (Ibid. ix, 20).

An traou-ze oll, Breudeur meurbed enorus, ho gortozomp gant eur fizianç vraz. Ar fizianç-ze gouscoude ne dle ket mired ouzomp da rei scoazel d'ar pezh a ra Doue, n'e ket ebken dre eur beden a ne baouez morse : « Savit en ho sav, Autrou Doue, ha mirit oc'h an den d'en em fougeal gant he nerz » (Ps. ix, 19), mes c'hoaz, ha kement-ma zo dreist an traou all, dre hor c'homzou ag hon oberou dirac an oll, en eur c'houlén evit Doue ma vezo anavezad mad evel mestr var beb den ha var beb tra, evit ma vezo ar guirioù ze ag he c'halloud a vestr anavezad mad gant an oll, e peb leac'h ag e peb tra.

Guir costezen an urz vad

Ober he zeverioù, n'eo ket ebken senti oc'h al lêzen er gourc'hemen deomp : beza ez eo c'hoaz labourât evid mad an dud all. Piou a helfe e guirionez, Breudeur meurbed enorus, chom eb caout aon ag encrez e veled al loden vrassa euz an dud, epad ma veuler, ha gant guirionez, an doare essoc'h da veva, oc'h en em daol an eil var egile gant kement a gounnar, m'ema an oll ec'h en em ganna oc'h an oll ? A dra zur, peb den a gar ag a c'houlén ar peoc'h e goueled he galon. Diskiant eo gouscoude an hini he c'hilasc er meaz a Zoue : rac taol Doue er meaz, a zo ober ar pezh n'eo ket mad : ha pa vez taoled a gostez ar pezh zo mad ha leal, ne eller caout peoc'h ebed. « *Ar peoc'h*, eme ar prophet Isai, *a deu varlerc'h al lealded* » (Ps. xxxii, 17). Gouzout a reomp ervad, e zeus tud, ha bras eo zoken ho niver, ha dre garantez evit ar peoc'h, evit diazeza an urz-vad, a ro an dourn an eil d'egile evid ober ar pezh a hanvont costezen an urz vad. Allas ! ho fizianç n'e ket diazezed mad, coll a reont he phoan ! N'eus nemed eur gostezen ag a elfe lacât ar peoc'h e creiz ar freuz zo etre traou ar bed-mâ : costezen an Autrou Doue. Evit ar gostezen-ze eta eo e tleomp labourât : dioc'h an tu-ze eo e tleomp tenna muia ma hellimp a dud, ma fell deomp elasc mad ha peoc'h an oll.

Red eo digass a nêvez an dud da Jesus-Christ ha d'an Iliz

Gouscoude, Breudeur meurbed enorus, ar boblou ne deuint a nêvez da gaout doujañc evid an Oll-C'halloudeg, n'euz forz

petra elfemp da ober, nemed dre Jesus-Christ. An abostol sant Paol a lavar deomp « *ne hell den sevel he di nêvez nemed oc'h en diazeza var ar mean fount a zo red sevel varnezhan : ag ar mean-ze eo Jesus-Christ. Hen ebken a zo bed santel-leat gant he Dad ha digassed er bed-mâ, sclerijen an Tad ag henvel outhan, guir Doue ha guir den : heb dan den ne hell anaout Doue e gis m'eo red : rac den n'en deus anavezad an Tad nemed ar Mab ag an hini en deus caved mad ar Mab kelen anezhan var gementse.*

Evelse eo scler : *renca peb tra a nêvez e Jesus-Christ, ha digass an dud da zenti ouz Doue, a zo ar memes tra. Ag aba lamour da ze, e kement a hellimp da ober, e tleomp digass an dud da zenti ouz Jesus-Christ : varlerc'h an dra-ze, e vezint ive digassed da Zoue. N'eo ket gouseoude, da eun Doue a ne daol tam evez ebed ouz tud ha traou ar bed-mâ, evel ma teu ar materialisted d'el lavared, mes da eun Doue beo ha guirion, e tri pherson er memes Doue, an hini en deus croued ar bed, a zo he lagad a dad e para var beb tra, ag he lezennou eun ha leal e rei ar peb zo dleed da oberou fall ha mad an dud.*

E pelec'h, neuze, ema an hent hon laca da dostât ouz Jesus-Christ. Dirac hon daoulagad ema : an Iliz eo. Sant Yan Chrysostom el lavar deomp eb fazia : *An Iliz eo da fizianç, da zilvidigez, al leac'h e cavi enezhan peb vad.* Evit se eo bed savet gant Jesus-Christ goude beza he phrened gant he c'hoad talvoudeg, eo bed carged ganthan da skigna e peb leac'h he gelennadurez ha gourc'hemennou he lêzen, epad m'en deus digored dirazhi tenzorion he c'hraou burzudus evid zilvidigez an dud ag ober sent anezho.

Gueled a rit eta, Breudeur meurbed enorus, pe seurt labour oump carged, ha c'hui ha mē, da ober. Red eo digass ar bobladou tud, eat pell dioc'h furnez Jesus-Christ, da zenti oc'h an Iliz. An Iliz, d'he zro, ho digasso da Jesus-Christ ag ho digasso da Zoue. Mar gellomp, gant scoazel Doue, dont abenn euz al labour-ze, hon devezo al laouenidigez vraz da veled ar fall e tēc'hed dirac ar mad, ha da glēved, e gorre an Ennou, eur vouez crenv e lavared : *Breman eo deued amzer ar zilvidigez, ar furnez, rouantēlez hon Doue, ha galloud he Vab, hor Zalver* (Apoç. xii, 10).

Gouseoude, evit ma zai mad an traou, e vezo red deomp, gant hon oll galloud, gant kement tam nerz hon deus, dic'hriizienna a zoare ar fallagriez spountuz ha casaüs-ze a veler en hon amzer

ag a laca an den d'en em ober Doue : lacât el leac'h ma tleont beza, lezennou santel ag aliou mad an Aviel : disklêria a vouez huel pegen mad eo lezennou an Aviel divar benn santelez ar stad a briedelez, divar benn kelennadurez ar vugale, an implij a dleomp da ober euz madou an douar zo etre hon daouarn, deveriou ar re zo e penn ar broiou ; ha renca an traou evid ar guella, ervez lêzennou ha custumou ar gristenien etre ar rum-mou tud a zo var an douar.

Kelennadurez ar velleien

Cetu aze ar reolen, ag evit senti ouz Doue, hon deus sonj da heulia gant kement a hellimp da gaout a nerz calon, keit ha ma chomimp azezed var gador Sant Per. Ho labour-c'hui, Breudeur meurbed enorus, a vezo rei scoazel deomp dre ho santēlez, ho tescadurez, oc'h anaoudēgez vras a beb tra, ha dreist oll, ho carantez evit gloar Doue, en eur glask eun dra ebken : *furmi Jesus-Christ en oll gristenien, evel a lavar Sant Paol.*

Petra vezo red da ober evid dont a benn euz eun dra ken huel all ?

Ne dal ket calz ar boan el lavaret deoc'h, kement all a draou a zired dirac spered an den. An dra genta oc'h eus da ober, eo furmi Jesus-Christ er re, ha dre ho stad a vuez, zo galved d'er furmi en dud all. C'hoant hon deus da gomiz euz ar velleien, Breudeur meurbed enorus. Rac kement hini en deus an enor da veza bēleg a dle gouzout eo galved, etouez ar boblou ema gantho e veva, da ober al labour a lavare Sant Paol a iea lacaed en he garg gant Doue he-unan : euz al labour-ze e comze evellhen : *Va bugaligou, ag a deuan da roi deoc'h eur vuez nêvez, beteg ma vezo furmed Jesus-Christ ennoc'h.*

Penaos ec'h hello ar bēleg ober eun hevelep dever, ma ne zoug ket he-unan Jesus-Christ evel eur viscamant, beteg gellout lavared gant an Abostol braz : *Beo oun, ha gouseoude n'eo ken me a zo beo, Jesus-Christ eo a vev ennhon : Evidon-me Jesus-Christ eo va buez.*

Cetu evid petra, pegement benag peb christen a dle caout c'hoant da veza ar guella ma hello, henvel ouz hor Zalver d'ar mare ma roe muia da anaout he vadēlez, an dever-ze a zell, dreist an dud all, oc'h ar re a zo bēleien.

Abalamour da ze eo hanved eun eil Jesus-Christ, n'e ket ebken o veza m'en deus eul loden deuz galloud Jesus-Christ,

mes e veza ma tle bale var he roudou, ag ober euz he vuez eur skeuden deuz hini Jesus-Christ.

Mar ema an traou er giz-ze, Breudeur meurbed enorus, pegement ne dleit ket taol evez evid deski ar zantélez d'ar véleien ! peb tra all a dle dont varlerc'h an dra-ma ; ag evit-ze ho carantez vrassa ha guella a dle beza evid an tiez-ze, hanved *séminaires* : eno e vezo dalc'hed kement a urz, e vezo ken couls gouarned peb tra, ma vezo gueled e kichen an descadurez ar gaera ar zantélez ar vrassa. Carit an tiez-ze goalc'h ho calon, ha grit kement a zo bed gourc'hemenned gant ar C'honcil a Drant en he furnez evid derc'hel ar seurt tiez-ze er stad ar vella.

Pa vezo deued ar mare da c'hervel ar glouer yaouanc da receo an Urziou sacr, oh ! ne ancounac'hañ ket ar pez a scribe sant Paol da Timothe : *N'en em hastit ket re da sevel ho taouarn a zloc'h penn den ebed*, en eur zerc'hel sonj mad, ar gristenien er parrezioù a vez peurvuia henvel ouz ar véleien carged d'ho hench a hent ar zilvidigez. En dra vraz ze ne daolit eta evez nemed oc'h eun dra : gueled Doue, an Ilis, eürused an eneou er bed all, *evit mired da gaout perz e pec'hejou ar re all*, evel a lavar Sant Paol.

Ouspen-ze, ar véleien yaouanc nêvez eat euz an tiez santel-ze, a gendalc'hoc'h da daol evez anezho. Stardit anezho, er goulenn a reomp ouzoc'h deus goueled hor c'halon, stardit anezho aliës var ho calon a dle beza ebarz eun tan deued euz an Env : astomit anezho, c'huezit an tan enno, evit ne glaskint ken nemed Doue ha gounid eneou dezhan.

Petra a dle ar véleien da ober

Evidomp-ni, Breudeur meurbed enorus, a daolo evez muia ma hellimp na deufe ar véleien da rei scouarn, da rei digemer da eun descadurez nêvez hanter-visked-ganthi guiscamant ar virionez, ag el lec'h ne gaver ket c'huez vad Jesus-Christ, descadurez faos, ha dre riboulou fallacr ha disleal, a glasc digéri an hent da gelennadurez an dud hanved *rationalisted*, pe *hanter-rationalisted*. Oc'h ar seurt kelennadurez-ze e lavare Sant Paol d'he ziskibl Timothe taol evez, pa scribe dezhan : *Dalc'h mad d'ar pez zo bed desked did, ha taol pell diouzit ar gerioù nêvez-ze kemered etouez ar baianed, evel ive oc'h kement a lavar a eneb an descadurez christen an dud-ze, ag en desped d'ho oll bromesaou, ho deus colled ho Feiz*.

Ne fell ket deomp lavaret gouscoude, ne dleer ket meuli ar véleien yaouanc-ze ag en em laca da zelled oc'h an traou zo desked gant tud ar bed, evit gellont divezatoc'h difen guelloc'h ar virionez, ag enebi guelloc'h aze ouz an dud fallacr en em gemer oc'h ar feiz christen. N'oump ket gouscoude evid mired da lavared petra a gavomp guella, ag el lavared a reomp zoken difazi : guelloc'h e cavomp ag e cavimp bepred ar re, ag eb disprijout an descadurez vraz hervez an Iliz ag hervez ar bed, en em ro, dreist peb tra all, da ober vad d'an eneou e kement tam labour zo a zoare d'ar béleg en ober evit brassa enor an Autrou Doue.

Evid hor c'halon eo eun *dristidigez vraz, ag eur glac'har eb ean* (Romi, ix, 2) gueled ec'h heller lavared hirio c'hoaz gant guirionez ar pez a lavare guëchall, oc'h en em glem, ar prophet Jeremi : *Ar vugale ho deus goulenned bara, ha n'oa den evid er ranna dezho* (Phren, iv, 4). Rac caout a rear e guirionez, etouez ar véleien ouспен unan, ag ec'h ober ho phenn ho-unan, a implij ho nerz ec'h ober traou guelloc'h da veled eged ne dint e guirionez, epad n'eus ket marteze avoualac'h euz ar re, ag e vale var roudou Jesus-Christ, a gemer evitho comzou ar prophet : *Spered Doue en deus roed din nerz : va c'hassed en deus da brezeg an Aviel d'an dud paour, evit cass ar yec'hed d'ar re zo ranned ho c'halon : diboania ar re zo er prizonioù, ha rei ar gueled d'an dud dall* (Lucas, iv, 18-19). Ha gouscoude eo sclear da beb hini, p'e guir an den en deus evid he hench he liberte ag he skiant kenta, an dra vella evid rei a nêvez an eneou da Zoue, eo rei dezho ar gelennadurez christen.

Nag a bed a hini a zo enebour da Jesus-Christ, ho deuz euz ag horrol ouz an Ilis ag an Aviel, kentoc'h dre n'ho deus ket a c'houiziégez avoualac'h eged dre fallagriez, ag a elfed lavared anezho : *Droug-prezeg a reont euz ar pez ne anavezont ket*.

An nebeud anaoudégez-ze euz an traou santel a gaver n'e ket ebken etouez ar bobl ag an dud a reng disterra, a elfe-beza kentoc'h douged eged ar re all da drei divar an hent mad, mes c'hoaz etouez an dud a reng huël ag ho deus evid an traou all eun descadurez ha n'ho deus ket an oll.

Evelse e teu ar feiz da zemplat e meur a hini : rac ne dleer ket credi e ve mouget ar feiz-ze gant an descadurez e creski etouez an dud. Mouget e kentoc'h gant an nebeud anaoudégez a zo euz ar vuez christen : ma c'heller lavared el lec'h ma zeus

nebeuta à anaoudêgez euz ar feiz-ze, eno ive eo e vez colled kentoc'h.

Abalamour da ze eo en deus Jesus-Christ great ar gourc'hemmen-mâ d'he ebestel : *It ha kelennit an oll broïou* (Math., xxviii, 19).

Ar spered a zouder

N'euz netra guelloc'h eged ar garantez evit lacât da zougen frouez an traou a ader en eneo dre ar gelennadurez a roer dezho. Lacaomp doun kementse en hor spered, Breudeur meurbed enorus, rac an *Autrou Doue n'en em blij ket etouez an trouz* (III Reg., xix, 11). Ne dal ket ar boan elasc gounid an eneo gant comzou c'huêro ; ar rebechou ag ar c'homzou rust a eneb an techou fall a spered pe a galon a ra alies muioc'h a zroug eged a vad. Guir eo an abostol sant Paol, en eur rei aliou da Timothe, a lavare dezhan : *Tamal, ped; gourdrouz*, ag e lavare ouspen : *gant peb patianted*. Netra henveloc'h oc'h ar scuериou roed deomp gant Jesus-Christ. En eo a ra deomp ar beden-mâ : Deuit davidon, c'hui oll zo er boan, a glem dindan ar zam, ag e scanvain deoc'h ho peac'h. Ag en he zonj, an dud clanv, an dud goasked-ze n'oant nemed dindan ar gelennadurez faos ag ar pec'hed.

Nag a garantez, e guirionez, a ioa er Mestr-ze, mab da Zoue ! Pebez teneridigez ! Pegement a druez evid an oll dud poanied ! He galon zo discuezed deomp en doare ar guella gant ar c'homzou-ma : *Va spered a lacaan varnezhan : ne raï a drouz da zen, ha ne zavo ket he vouez : morse ne beur-vruzuno ar raosclen zo anter-dorred, ha ne vougo ket ar c'houlaoien a deu c'hoaz moged diouthi*.

Ar garantez-ze leun a batianted ag a vadêlez, a iêlo etrezeg hon adversourien ag ar re a voal laca ac'hanomp. Ho malloz a roont deomp, eme Sant Paol, ha ni ro dezho hor bennoz : hor goal-lacât a reont, gouzaon a reomp gantho ; goal deodachou a zigassont etrezeg ennomp, ag e pedomp evitho. Marteze, gant an traou-ze oll, en em ziscuezont falloc'h eged ne dint e guirionez. Ar gompagnunez a gavont var ho hent, ar scuериou a velont dirac ho daoulagad, an traou diskiant zo bed lavared dezho divar benn ar religion, an aon da zisplijout d'an dud, da veza tamalled gantho, ho deus ho zaoled er gostezen zo a eneb ar religion : pa zeller piz gouscoude, ho c'halon n'eo ket ken fall ag o deffe c'hoant da rei da gredi e zeo. Perac n'hon deffe ket a fizianç

ec'h hello tan ar garantez pelliât an denvalijen a zo var ho enê, evit lacât eno ar sclerigen ha peoc'h an Autrou Doue ? Ouspen eur vech e vezo red gortoz eur pennad mad araoc caout frouez divar hon labour : mes ar garantez ne deu ket er giz-ze da scuiza ; rac sonjal a ra an Autrou Doue ne c'houlên ket e casfemp var eün al labour da benn : ne c'houlên nemed e claskimp en ober.

Engleo etre ar gristenien catholic

Gouscoude, Breudeur meurbed enorus, n'ema tam ebed en hor zonj e chomfac'h oc'h-unan, c'hui ag ho pêleien, el labour ken diez all, da rei evel eur vuez nêvez d'ar boblou dre hor Zalver Jesus-Christ. Gouzout a reomp en deus Doue gourc'hemennet da beb hini taol evez ouz he nessa (Eccli, xvii, 12). N'e ket eta ebken ar vêleien, mes c'hoaz an oll gristenien, eo a dle labourât evid mad an Autrou Doue ag hini an eneo.

N'e ket gouscoude ec'h helfe peb hini ober an dra-ze euz he benn he-unan : en ober a dleint bepred rened ag henchod gant an Eskibien : rac ar guir da c'hourc'hemmen, da gelen, da ren, n'eo roed en Iliz da zen all ebed nemed deoc'h c'hui, *galved gant ar spered santel da ren Iliz an Autrou Doue*. (Act. xx, 28).

En em glêved etre christenien catholic evit ober meur a dra, bepred gouscoude evid mad ar religion, a zo eun dra ag a bell zo, zo bet meuled ha beniged gant ar Pabed all zo bed en hor raoc. Ni ive, a greiz hor c'halon a deu da veuli eun dra ken caer all, ag hon deus c'hoant e teufe d'en em skigna ha da ober vad e peb leac'h, er c'hêriou evel var ar meaz. Er memes amzer gouscoude e fell deomp e teufe an dud en em gleo er giz-ze etrezho da gemered evid ho dever kenta, ober penn da benn ar pez zo red evid ren eur vuez e guirionez christen.

Labour ar gristenien

Ne dal ket cals ar boan, e guirionez, comz gant eur spered lem divar benn meur a dra, ha zoken divar benn guiriou ha deveriou, ma ne rear netra goude. Ober eun dra benag a zoare, mont var araoc, cetu ar pez a c'houlenner en amzer zo varnomp : mes ar pez a raïmp a dle biza da ober penn da benn ha dizamant ar pez zo gourc'hemenned gant lezennou Doue ha re an Iliz, da anzaoc eb mez dirac an oll oar guir gristen : red eo c'hoaz en em rei d'an oberou a garantez e kement doare zo, eb

sonjal er vad a ellomp da denna euz kementse evidomp hon-unan. Seueriou caër roed er giz-ze gant ken alies a soudard da Jesus-Christ, a deuo buannoc'h a benn da c'hounid an eneou eged na hell en ober ar c'homzou flourra ha speredeca : ha varlerc'h kemense e velor, eb mar ebed, tud eb niver e tont da lacât dindan ho zreid an aon ho deus rac teodou an dud, o taol a gostez ho fals credennou, ag ec'h en em rei da Jesus-Christ evit labourât d'ho zro da skigna e peb leac'h an anaoudêgez anezhan, ar guir garantez evithan ; ar peb a roio dezho eur guir eürusded.

A dra zur, en devez ma vezo e peb kear, e peb keriaden mired mad lêzen an Autrou Doue, ma vezo doujanç evid an traou santel, ma tostaor ouz ar sacramanchou, en eur ger, ma vezo enored a nêvez kement a ra ar vuez christen, ne vanco ken netra, Breudeur meurbed enorus, evit ma c'hellimp guele peb tra nêvezed e Jesus-Christ. Ag arabad eo credi kement-mâ n'eo mad nemed evid gounid ar madou a bado da viken : eürusded ar broiou, ag ar peb a zell zoken ouz madou an douar a vezo vell euz ar vuez nêvez-ze. Rac eur vech ma vezo bed renked an traou evel hon deus lavared, an dud ho deus peadra a vezo leal ha madeleuz e kenver ar re n'ho deus ket ; ag ar re-mâ a c'houzanvo gant patianted an trubuilhou en em gav gantho en ho dienez. An oll dud a zento ouz al lêzennou, eb ober, evel araoc, ho phenn ho-unan ; ne ancounac'haint ket eo eun deyer evitho caout doujanç ha carantez evid ar re zo e penn ar broiou, ha ne deu ar galloud ho deus nemed digant an Autrou Doue (Rom, xiii, 1).

Petra a c'houlèn an Iliz

Eun dra all zo c'hoaz : neuze e vezo sclear d'an oll, e tle an Ilis, evel m'eo bed saved gant Jesus-Christ, caout ar frankis ar vrassa, eb beza dindan galloud den ebed er bed-ma : sclear e vezo ive, ni hon-unan, en eur c'houlèn an dra-ze, a deu n'e ket ebken da ziousal guiriuou santel ar religion, mes c'hoaz e tioual-lomp mad an oll ha peoc'h an oll boblou : *ar religion zo mad da bep tra* (I, Tim., iv, 8) ag el lec'h m'eo ar vestrez, *ar bobl, eme ar prophet Isai* (xxxii, 18) *a zo azezed e creiz ar peoc'h ar brassa.*

Pedennou ar Rozêra

Ra zeuio Doue, *pinvidic e trugarez* (Ephes, ii, 4), da verrât, en he vadêlez, an amzer hon dalc'h c'hoaz pell dioc'h ar vuez

nêvez-ze e Jesus-Christ, p'e guir al labour-ze n'e ket hini an den ag en deus c'hoant, ag a red, mes hini an Doue a druez (Rom, ix, 16).

Ha ni oll, Breudeur meurbed enorus, goulennomp kementse diganthan gant cals a *izelded a spered* (Dan. iii, 39), en eur bedi caloneg ag eb paouez, oc'h en em arpa oc'h oberou talvoudeg Jesus-Christ. En em erbedomp ive ouz he Vam galloudus ar Verc'hez. Ag evid beza selaoued kentoc'h ganthi, e veza ma skrivomp deoc'h al lizer-mâ en devez zo bed kemered evit ober gouel braz ar Rozêra, e nevezomp an oll gourc'hemennoù zo bed great gant ar Pab Leon XIII, evit vouestla miz Here d'ar Verc'hez-Vari, ha goulèn ma vije lavared epad ar miz-ze ar Rozêra a vouez huel en oll Ilizou.

Oc'h alia a reomp ouспен, d'en em erbedi ive oc'h Sant Joseph, pried santel ar Verc'hez-Vari, patron an Ilis catholic, ag ive oc'h prined an Ebestel, Sant Per ha Sant Paol.

Evid ma vezo great an traou-ze oll, ervez m'hon deus c'hoant, ha ma teuoc'h abenn da ober ervad kement oc'h eus da ober, e c'houlennomp ouz Doue scuilla varnoc'h he oll c'hraçou. Ag e testi ar garantez tener a laca ac'hanomp d'ho starda oll var hor c'halon, c'hui ag an oll gristenien oc'h bed carged anezho e roomp deoc'h e Doue ag a greiz hor c'halon, Breudeur meurbed enorus, evel ive d'ho pèleien ha d'ho pobl, hor bennoz a Bab.

Roed e Rom, tost da Zant Per, d'ar bévar a viz here, euz ar bloaz 1903, ar c'henta abaoue m'oump Pab.

Pi X, Pab.

TEIR ZANTES VIAN

Nêvez tremened eo c'hoaz gouel an oll zent : saved omp bed a spered er Baradoz evit rei eun taol lagad d'an niver braz a dud en em gav eno deuz kement bro zo var an douar : an abostol sant Yan a voe lakeat gant Doue da zelled ouz ar peb a dremen eno : ma zeus en Envou tud a beb bro, ez eus ive sent ha sentezed a beb oad : en honor d'ar zent-ze, e fell deomp displega histor teir c'hoar, teir zantes vian ag e berr amzer ho deus gounezad ar gurunen a vuez a ro an Autrou Doue d'ar re ho deus carantez evithan.

I

C'huez vad ar ros

En eur vered a Franç, e zeus, emé Autrou Person ar barres, eur groaz saved e kichen beziou teir c'hoaric yaouanc, maro unan d'an oad a bêvar bloaz, eben d'he c'huec'h vloaz, ag eben d'he phêvarzeg vloaz : ho haniou a zo var ar groaz-ze, ag e kichen, eur vezennig ros. Ganed int bed ho zeir en unan euz an tiegeziou christen-ze a vez lavared enno bemdez ar pedennou ag ar chapeled a vomez huel, a vez lenned enno dirac an oll an Avel ha Buez ar Zent, ag a deu an oll da dostât alies ouz ar Sacramanchou : en eur ger, en tiez-ze e talc'her mad da gement a deu da vaga ar Feiz en eneou ag ar garantez etouez an dud.

N'eus ket goal bell c'hoaz oa en ty-ze deg crouadur ag a rea d'ho c'herent eur gurunen caer. Pemp bloaz zo e varvas eur plac'hig a bêvar bloaz, hanved Mac'haridig. An tad a vouelas dezhi ; mes evel eur guir gristen, en eur zêc'hi he zaelou e lavaras d'he bried : « Eun eal muioç'h er Baradoz. » Ar pêvare oa dezho da goll.

Ar c'havel ne jomas ket pell eb crouadur evit se. Doue n'en doa kemered digantho Mac'haridig nemed evit rei dezho Mac'harit-Constanc.

He c'hoar Mari-Anna eo a voue maeronez dezhi. Ar vaeronez n'oa c'hoaz nemed eiz vloaz, ag a rea alies labour he mam var dro an ty, var dro he c'hoarezed yaouanc. Ma c'helle zoken ar vam mont var zevez da c'hounid eur guenneg benag Red e vije bed guelede ar plac'hig e taol evez dioc'h peb tra, ag ec'h aoza boued evit daouzeg den ! D'he daouzeg vloaz, e veze bepred ar genta el lenn-ganna.

— Caer em beze, eme eun amezeger dezhi, mont abred da ganna, e veze bepred Mari-Anna em raoc. Eun devez zoken oan e tal al lenn ganna da deir heur dioc'h ar mintin : Mari-Anna a voa eno eur pennad a ioa. He mam he devoa ezom da ziscuiza eur pennadig dioc'h ar mintin : ag ar c'hoant da zivêia he mam he dalc'he bepred var evez !

Cetu gouscoude, d'an discar-amzer divêza, he nerz a iêaz diganthi. Nag a boan he devoe e veled ne elle ken taol ar beac'h divar he mam, brema dreist peb tra, pa veze clany alies he fillores, Mac'harit-Constanc.

D'an daou a viz Meurz, eme an Autrou Person, e teus da rei va bennoz diveza da Vac'harit-Constanc a ioa e vont da vervel.

— Pelleat e voe Mari-Anna dioc'h guele he fillores : eun amezeger, var eun digarez benag, he c'hassas ganthi d'he zy, evit rei tro dezhi da ziscuiza. Ha cetu ama petra a lavaras d'he mam, eur pennad goude, en eur ziuna :

« Epad va c'housec, em eus guelede eun Itron gaer ag a zo deued da glasc Mac'harit-Constanc. Edon oc'h he ren beteg enni, ha cetu, ne ouzon ket penaos, en em gave en hor c'hichen. Ha credi a rafac'h, va mam, va fillores vian a zo eat diouzin eb vouela evit crêgi e dourn an Itron a ne anaveze ket.

» — Caër oa eta an Itron-ze ? eme ar vam. »

— Oh ! ia, guenn oa evel an erc'h.

— Evel Itron Varia Lourd ?

— Ia, nemed he gouriz n'oa ket glaz, alaoured oa. Hag e lacâs eur gurunen roz var benn Mac'harit-Constanc.

— Ha n'oa hini ebed evidot-te ?

— Eo, nemed n'oa ket peurêchued. Eur rozen re nebeud a ioa c'hoaz Pa vezo peurc'hreat, he digasso din.

— Ag an dra-ze a raï cals a blijadur did ?

— Oh ! ia, kement a c'huez vad zo gant ar Fos. Ha ne da ket ar c'huez-ze beteg ennoç'h, va mam ?

— Ha Mari-Anna e doa plijadur e c'houessa ar ros. Oh ! emezhi, nag a c'huez vad zo gant ar roz !

Ag ar pez a rea plijadur dreist dezhi, eo Mac'harit-Constanc e pellât diouthi e devoa lavared evellhen :

— Bezit dinec'h, va maeronez, me deui d'ho clasc eb dale.

Ar vam baour, ouz he c'hlêved, a deue an dour en he daoulagad. Eur vaouez a galz feiz oa, ag ar feiz-ze a ioa ken crenv ag ar garantez he devoa evid he mam : ne veljot nemed eur veradenñic daelou e c'hlepa he lagad. Poket a reas da Vari-Anna.

— Oh ! an dra ze he deus lavared did Mac'harit-Constanc ? Ag an Itron ne d'eus lavared ger ebed ouzit ?

— Eo, lavared he deus din : Da vam n'he devezo ken leac'h da glem ne zelaouan ket he pheden.

— Kementse zo guir, va merc'h. P'am eus guelede Mac'haridig e corvigella he divrec'h dindan nerz ar boan, e lavaren : O Guerc'hez Vari, kemerit anezhi da vont ganeoc'h d'ar Baradoz, evid n'he guelin ken e tiouasca poan. Ar glac'har am lakea da goll va phenn. Ar Verc'hez Vari n'am zilaoue ket bepred ker coulz-ze.

— Eo, va mam, ar Verc'hez Vari ho selaou bepred : lavared

he deus din : Da vam zo bepred ec'h en em erbedi ouzhin a vouez huel ; ag ema e clem n'he c'hlevan ket : ne ancounac'han netra.

En eur gonta an traou-ze din, eme an Autrou Person, ar vam baour a lavare :

— Mad ! goall labour he deuz ar Verc'hez ! Sellit, Autrou Person, n'oa ket mad da veza mam da gement a vugale ! Ne vezan morse dinec'h gantho, bepred em eus aon n'en em golfent.

Cant guech bemdez, e lavaran a vouez huel d'ar Verc'hez : O Guerc'hez santel, harpit, scoazellit ac'hanon. Taolit evez var ema, beillit var ounhont. An dra-ze gouscoude a lavaren ouzhin va-unan. Ne ouzon ket penaos Mari-Anna a hell gouzout kementse : red eo e ve bed lavared dezhi gant ar Verc'hez.

II

Eur pennadig goudeze, Mac'harit-Constanc a ioa eat euz ar bed-ma d'ar bed all : Maria-Anna ne dlie ket dale pell var he lerc'h. Gant eur skiant dreist he oad, gant eur garantez ag eun anaoudegez vad a ne hellet ket da c'hortoz etouez tud a reng ken izel, Mari-Anna he devoa lavared kenavo d'ar medicin a ioa bed var he zro, en eur gomz outhan er-giz-mâ :

— Ho trugarecat a ran, Autrou, a greiz calon, evid ar boan oc'h eus kemered ganen.

Doué, en he vadelez a deuio d'ho paea. Evidon me a ia breman da zonzal er pezh ma vezo ar bed all evidon.

Ag oa kement a anaoudegez vad en he zaol-lagad, kement a furnez e comzou ar plac'hig-ze a n'oa ket c'hoaz pevarzeg vloaz, ma teue an dour e daoulagad ar medicin.

Piou eta en doa alied anezhi da lavared kenavo d'ar medicin ? Pevar devez goude, e dlie dont a névez d'he gueled : re zivézad e vezo.

Mari-Anna ne ellas ket mont da heul corph he fillorez pa voe casset en douar. Dioc'h an noz e voe diessoc'h : he mam a ieas en he c'hichen er guele, evid beza tostoc'h da entent outhi. Var dro anter an noz, Mari-Anna a ziune en eur lavared d'he mam :

— Va mam, va c'hurunen zo peur-échued.

— Ah ! eme ar vam.

— Ia, ar rozen divéza zo en em gaved er gurunen. Roit din va levr, ma lavarin va phedennou.

Ar vam a zav evit mont da glasc al levr a c'houlenne. An hini glanv en digor, ag el lez da goueza var he guele, en eur lavared a vouez izel :

— Ne velan ken sclear.

— Me a vel sclear, me, eme ar vam : ro al levr din, ma lennin did : te lavaro var va lerc'h.

Lenn a reas eur pennad brao a amzer, ken a zigoras dor ar gambr.

— Piou a zo aze, eme an hini glanv.

Den ne lavaras ger. — Gueled e voe n'oa den eno e guirionez : an or a scoe er meaz o veza alc'huezed. — Ar vam a grene euz he oll izili : ar glanvourez a deuas da gomz da genta.

— Va mam, emezhi, ped heur eo ?

— Div heur nemed quart, eme ar vam.

— Ar mare m'eo maro Mac'harit-Constanc en derc'hent deac'h. — Va c'hoar vian a deu d'am c'hlas.

Ag e kendalc'hjont da bedi.

Var dro teir heur, ar verc'hig a lavaras d'he mam mont da ziuna he zad a ioa cousked d'an eac'h gant he vugale all. Ezom discuiza en doa goude he zevez labour : ar verc'hig a skiant n'oa ket falvezed dezhi e vije diuned kentoc'h : brema, avad, oa deued ar mare d'er gavel. An tad a ziskenn, eb sonjal oa ken fall ze he verc'h. Mari-Anna a lavar dezhan :

— N'oun ken evit tenna va halan.

Discuez a rear dezhi hor Zalver var ar groaz. Ar glanvourez yaouanc ne lavar ger, a laca he phenn var breac'h he zad, a bed sioullic, en eur c'houlenn gouscoude eur vech an amzer oc'h he zad :

— N'oc'h ket scuiz, va zad.

— Nan, va merc'h — n'e pezh ket aon d'am scuiza, léz da benn var va breac'h.

He muzellou gouscoude ne finvent ken, ag ézennig he pheden a jom a zav var he ginou anter-zigor. Ar vam a vel an dra-ze da genta, ag el lavar d'he phried. Selled a rear a dost outhi. Ene ar plac'hig santel a ioa nijed d'ar Baradoz.

Oa pemp heur dioc'h ar mintin. Cals tud a ziredas evit heulia corph Mari-Anna beteg ar vered, beteg beziou he diou c'hoar : Mac'haridig ha Mac'harit-Constanc.

En eur zistrei euz ar vered, eme ar bleg, e clasken lavared eur gomz vad benag d'an tad en eur vouasca he zaouarn em re : Nag a boan, va mignoun, a blij gant an Autrou Doue da zigass deoc'h !

— Ia, eme an tad, cals tud a lavar din an dra-ze, Autrou Person. Me ne velan ket an traou er giz-ze.

Doue, emezhan, en devoa roed din trizeg crouadur, trizeg ene a ioa em c'harg : eur garg pouner, ha n'e ket guir ? Cêtu ez eus eat c'huec'h em raoc d'ar baradoz : mervel a hellin dinec'h brema : n'am bezo ken kement a aon rac ar maro.

Na caera comzou, na pegement a feiz !

Eur vezennig ros zo lakeat var beziou an teir c'hoar : kementse a zigass da zonj euz ar gurunen ros he devoa guelel ar c'hrouadur epad he c'house, ha muioc'h c'hoaz euz a « *Ros ar bed all* » a ziouan er bed all evid ober heb a gurunen da vignoned an Autrou Doue.

Eosti a rear peurvuia er bed-ma ar pez a ader. Comzit alies, tadou ha mamou, d'ho pugale divar benn ar zantêlez : dre oc'h oberou discuezit dezho pe hent a dleont ha heuill evit dont da veza sent.

Eur vaouez divar ar meaz, clanv pell a ioa var he guele, a zestume, bemdez dioc'h an noz, en dro d'he guele, he unneg crouadur evid lavared ho phetennou, ha cléved lenn Buez ar Zent. Eun devez, oa bed lenned buez eur merzer yaouanc ag e creiz ar poaniou crissa, en doa gouzanved laouen ar verzerenti evid hano Jesus. Goude m'oa lenned buez ar Zant, ar vam a c'houlennas, an dour en he daoulagad : O va bugale, emêzhi, piou eta a rafe kement all en devez hirio ? — An unneg crouadur a zavas oll en ho zav en eur lavared : Ni, va mam, ni oll, gant nerz graç an Autrou Doue. Oh ! na caera comzou, na caera tud ! lavaromp ha greomp eveldo.

ENEUO AR PURCATOR

E devez bras gouel an Oll Zent, hor Mam Zantel an Ilis no fell dezhi ancounac'hat rum ebed euz he bugale : Ilis ar Baradoz, Ilis an Douar, Ilis ar Purcator zo peded da rei an dourn an eil d'eben evid en em boulza etrezeg ar mad, ag en em bellât dioc'h an droug.

Ar re anezho zo er stad truezussa eo ar re, ha goude beza eat euz ar bed-mâ e mignoniach an Autrou Doue, eur vech gous-

coude m'eo bed pouezed ar mad ag an droug ho deus great var an douar, a zo red dezho mont, alies eur pennad brao a amzer, e tan criz ar purcator.

Divar benn an eneu-ze e carfemp lavared eur ger benag, evid alia stard ar re zo c'hoaz var an douar e tro da ober eur vad benag dezho, d'en em rei, e peb amzer, ag ispicial epad miz du, miz an Anaon, d'ar beden, d'an aluzen, d'ar binijen, evit m'en devezo an Autrou Doue truez outho, ag ar vadêlez da verrât ho phoaniou.

I

Dourn Foligno

Ne lavaromp ket : an den-ze nêvez maro a ioa eur zant, ar vaouez-ze a ioa eur zantes : n'ho deus ezom ebed euz hor pedennou. Piou en deus lavared deoc'h an dra-ze ? Ag ouспен-ze red eo beza ken divlam evid beza mad da vont en Env ! Selaouit an histor zo ama varlerc'h.

E kear Foligno en Itali, e tiscuezer, en eur gouent leanezed, roud eun dourn var eun or : an dourn-ze, a lavarfed, a ioa evel eun dourn houarn ruz, ar bizied distag mad an eil dioc'h egile. Cetu ama petra zo bed c'hoarvezed, brema zo var dro anter-cant vloaz :

Ar superiores a ioa nevez maro er gouent-ze evel eur zantes : al leanezed a zonje muioc'h en em erbedi outhi evel ma vije bed er Baradoz, eged da bedi evithi ma vije bed e tan ar purcator.

Eun devez, unan euz al leanezed a ioa, en eur gambr, e labourat vardro al lienach, pa deuas ar superiores nêvez maro da apparissa dezhi. Al leanez, ha n'e ket souezus, a voe straffuilled oll. An hini varo a c'houlenn outhi :

— Perac al leanezed ne bedont ket evidon ?

— Abalamour e creder emac'h er Baradoz.

— Er purcator eo emoun, ag eno e c'houzanvan poaniou braz meurbed.

Neuze ec'h arpas he dourn oc'h an or, ag e zeas quitt, en eur lêzel an testiñ-ze deus guirionez ar pez a lavare.

N'euz ket a ezom da lavared ha peded e voe, ha caloneg, evid an hini varo.

Aben eun nebeud deveziou goude ar superiores nêvez a voe roed dezhi da anaout oa bed selaoued pedennou al leanezed, ag oa eat ene an hini varo euz ar boan d'an eürusded.

II

Bezit trugarezus, ag e vezo truez ouzoc'h ive

Da betra eo mad pedennou, pinijennou ar c'houdenhou ? Cetu ar pez a glêver hirio stancoc'h marteze eged biscoas. Cetu ama eun istor ag a ziscuezo ec'h hellont beza mad da eun dra benag ag er bed-ma ag er bed all.

Eun Impalaer euz an Allemagn hanved Othon IV, a ioa bed, epad he vuez, eur madoberour braz evid ar c'houdenhou. Mervel a reas, evel m'en doa beved, egis eur zant, ha peb hini a grede edo er Baradoz.

Eur mintinvez ec'h apparissas da eur voereb dezhan a ioa superiores, en eur gouent leanezed, evid goulenn outhi pedennou. Ar superiores a ioa er mare-ze, e kichen eur prenest en eur gambr tost da zor vraz ar gouent : clêvet a reas unan benag e skei, eb ober calz trouz, var an or ag a zigoras ractal anezhi he-unan : ha cetu an Impalaer a dosta outhi gant eur vuez truezu, en eur gomz evellhen :

— Eat oun, emezhan, euz ar bed-ma d'ar bed all, ag em eus cals poan da c'houzaon e tan eriz ar Purcator. Ah ! m'oc'h eus eun tam truez benag ouzhin, eun tam carantez benag evidon, ne zaleit ket d'en discuez, me ho ped.

— Petra a ellomp da ober evidoc'h, eme ar superiores ?

— Ra zeuio ar c'houdenhou, emezhan, p'ho pezo cased ar c'hélou-ma beteg enno, da lavared evidon pedennou ar roue David, ha kemense meur a veach, en eur gemered an *disciplin*, oc'h en em scourjeza epad an *De profundis* ; lavared goudeze ar *Bater* ag an *Ave*. Fiziañc em eus an traou zantel-ze a rañ vad din dirac Doue : rac vad em eus great d'ar c'houdenhou epad va buez, ha Doue a fell dezhan e ve great vad din breman gantho.

An Impalaer a elle comz en doare-ze : rac e blavez he varo, epad eun dienez vraz a ioa couezed var ar vro, en devoa ranned kement en doa etre ar c'houdenhou ag an tiez m'en em denned enno evid pedi.

Dioc'htu ma voe cased ar c'hélou-ma beteg enno, ar c'houdenhou en em hastas da ober ar pez a ioa goulenned outho gant ho madoberour.

Aben eun nebeud deveziou goude, an Impalaer a apparissas a névez. Oh ! na pebes kem etre ar vech kenta ag an eil guech ! eur sclerigen ken skedus a deue euz he ene, ma n'oa ket an daoulagad evit para varnezhan.

An Impalaer ag a ioa apparissed d'he voereb er memes lec'h ag er memes doare, a ziscuezas he anaoudêgez vad gant ar c'homzou carantezussa, ag he ene a zavas etrezeg an Env evid caout ar gurunen a ro Doue d'ar re a gar anezhan.

Doue en deus lavared : Eurus eo an dud truezus oc'h ho nessa : rac truez a vezo outho ive d'ho zro.

Oh ! ne ancounac'haomp ket ar c'homzou-ze lavared gant Doue he-unan. Enno e cavomp eun ali euz ar re gaera, evel ive eur bromessa ag a vezo dalc'hed sonj anezhi gant Doue, ha ne canomp da ober mad e kenver ar re veo evel e kenver ar re varo.

Hon-unan e varvimp ive, ag eb dalc'hed marteze ; ar muzur bian pe vraz hor bezo kemered e kenver hon nessa, a vezo lakeat ive en implij gant an Autrou Doue evidomp.

Ag evid ar pez a zell oc'h mad eneou ar purcator, etre hon daouarn e zeus cals muoc'h a draou da ober vad dezho eged na zeus e galloud eneou ar Baradoz : ar re-ma n'int nemed evid en em erbedi oc'h Doue, el lec'h ni var an douar hon deus ouspen ar beden, ar binigen, an oferen santel da lavared pe da glêved, ar gommunion, an aluzen, an induljançou ag a vezo digemeret mad ho frouez diganeomp gant an Autrou Doue, p'ho c'hinnigimp dezhan evid ar vugale-ze a gar kement, en deus kement a vall d'ho gueled en he gichen, ag a zo dalc'hed c'hoaz e tan ar Purcator, ma ne deu ket tan hor c'harantez evitho da vouga tan ar Purcator.

AN ITRON VARIA A GUZUL VAD

D'an daou varnugent a viz ebrel er bla-ma 1903, hon Tad Santel ar Pab Leon XIII en deus gourc'henned ma vije astenned Litanioù ar Verc'hez Vari deus ar c'homzou-ma : *Mater boni consolii, ora pro nobis, Mam ar Guzul vad, pedit evidomp*, lavared varlerc'h ar c'homzou-ma : *Mater admirabilis, ora pro nobis, Mam burzudus, pedit evidomp*.

Al lizer scrived evid-cass ar gourc'hemen-ma dre ar bed oll, a zigasse da zonj euz ar pez e deus, epad he buez, great ar Verc'hez evid caout an hano-ze.

Da genta, en em unaned he deus a galon vad gant sonjoù an Oll C'halloudeg evid ar pez en doa c'hoant da ober en eur zigass he vab var an douar d'en em ober den eveldomp : ha kementse

he deus great p'he deus lavared : Ne doun ha ne fell din beza nemed servicherez an Autrou Doue : ra vezo great evidhon ar pez a blij dezhan.

D'an eil, en eured Cana, ec'h ali ar zervicherien da ober kement a vezo lavared dezho gant he Mab : ag e voe roed dezho gant Zalver ar bed ar pez a c'houlennent.

D'an trede, an aliou mad a roaz epad he buez, d'an ebestel, d'an diskibien ha d'an dud santel a ioa ec'h heul he Mab.

D'ar bêvare, eur vam a guzul vad eo bed, goude maro hor Zalver, evid an abostol sant Yan, roed dezhi evel Mab, evel m'oa roed dezhan evel mam gant Doue he-unan.

A beb amzer eus bed creded sant Yan, e hars treid ar groaz, a zalc'he lec'h an oll gristenien.

Abalamour da gementse, a bell zo oar bed en em blijed ec'h en em erbedi outhi dindan an hano a : Vam ar Guzul vad. Ar Pab Leon XIII, nêvez maro, en deus, epad m'eo bed Pab, great ar pez en deus gelled evid skigna an hano caer-ma etouez ar Gristenien, evit ma teuo, emezhan, ar Vam-ze a Guzul vad da sclerijenna ar c'halonou ag an'eneou.

C'hoant he deffe *Feiz ha Breiz* da lavared ama eur ger benag divarbenn ar pez m'eo bed ar beden-ze en amzer dremenet ; ag evid-se ne gavomp netra guelloc'h da ober eged tenna eur gentel benag euz al lizer scrived gant ar C'hardinal Perraud, Escob Autun da gristenien he escobty divarbenn an *Itron Varia a Guzul vad*.

I

Var dro p'var pe bemp cant vloaz goude donedigez hor Zalver er bed-mâ, e caved tostic da gear Palestrina, eur pennadig dioc'h Rom, eun Iliz saved e kêrig Genazzano en honor d'an Itron Varia a Guzul vad. Brema e zeus pemp pe c'huec'h cant vloaz, an Autrou Pierre Colonna, mestr ar vro-ze, a gargas relijiused a Urz sant Augustin da zizervicha an Iliz : ag abaoue neuze eo ar memes breudeur zo ec'h ober al labour-ze.

Var dro ar mare-ze e voe savet eun Iliz nêvez gant arc'hant eun intañvez santel hanved Petruccia ag a verzas he oll vadou evit ober an dispign-ze. Evid an dra gaer a rae Doue a reas eur burzud bras : eur skeuden, eun imaj euz ar Verc'hez Vari a deuas dy euz an Albani, eur vro ag en em gave an Turked ebarz evid moug ar feiz christen.

D'ar bemp varnugent a viz ebrel 1467, deiz gouel sant Marc,

eur pennad araoc gousperou, e voe clêved canaouen evel e tont euz an Env, ha dioc'htu goude, eur goabren venn var aoter eur chapel dedied da sant Bleas, ha pa voe eat ar vogidel-ze quitt, e voe gueled oc'h ar voger eun daolen ag a ziscuez ar Verc'hez e terc'hel ar mabig Jesus etre he divrec'h.

Er mare-ze ive, er memes devez, eun daolen en honor d'ar Verc'hez en em denne euz Ilis Scutari en Albani evel evid mired na gousesje etre daouarn ar baianed-ze : ar skeuden santel-ze en em gaved en Iliz Genazzano a deu abaoue poblou eb niver d'he gueled. Eur vreuriezh zo bed saved en honor an Itron Varia a Guzul vad evit rei da anaout abell ar burzud c'hoarvezed : ar Pabed ho deus bed roed induljançou caer, ag ar pab mcurbed desked Beneat XIV en deus da genta lakeat he hano er Vreuriezh bed diganthan an otreadur d'he zevel. Er blavez 1777, ar Pab Pi VI a roaz eun offiç-nevez en honor d'an *Itron Varia a Guzul vad* ; ar pab Pi IX zo deuet er blavez 1864 da zaoulina en Iliz-ze, ag ar Pab Leon XIII, goude beza bed hanved Pab, ne zaleas ket da lacât he hano er Vreuriezh santel-ze, evel en deus nevezed an offiç en honor d'an Itron Varia a Guzul vad.

Ar Pab Leon XIII n'en deus eta great nemed nevez eun dra anavezad gant ar gristenien pemzeg cant vloaz zo p'en deus staged ouz Litanioù ar Verc'hez ar c'homzou-mâ : Mam ar Guzul vad, pedit evidomp.

II

Goude beza comzed varlerc'h Escob Autun divar benn an traou burzudus c'hoarvezed en Iliz Itron Varia a Guzul vad, lavaromp c'hoaz eur ger benag divar benn an tri vurzud a gendalc'h eno tost da bemp cant vloaz zo.

Da genta, an daolen-ze ag a lavarfed zo oc'h ar voger, n'eo arped e neb leac'h, nag adren, na var ar c'hostezioù. Arc'hant, aour, mein a dalvoudegez vraz zo en dro d'an daolen, ne loc'h ket euz al lec'h m'en em gave 433 bloaz zo : a zioc'h an aoter ema evel ma edo en devez m'eo en em gaved eno. Breac'h deou ar mabig Jesus zo en dro da c'houzoug he vam : he benn zo arped oc'h chod he vam troed outhan. Selled a reont, an eil ouz egile, gant carantez, ag ive evel gant truez ha glac'har : henvêl mad int an eil ouz egile, evel ma zeus bet lavared a viscoaz gant tud ar vro m'int ganed ennh. Ar vam ag ar mab a zo evel dindan ar memes mantel, bleun sclear : guiscamant ar mabig

Jesus zo ruz : eur c'helc'hig aour zo en dro d'an daou benn, ag an daolen zo ken fresc evel pa ve névez great. Den ne ell lavared pegen caer eo an daolen-ze.

D'an eil, cals pelerined ho deus guelel drem ha daoulagad ar Verc'hez e chench liou, e vont euz an dristidigez d'allaouenidigez, pe euz al laouenidigez d'an dristidigez, hervez stad ene an hini a deu da zaoulina dirazhi.

D'an trede, micherour ebéd, pegen dourned mad eo, n'en deus gelled dont a benn da ober eun tam labour ag a ell tostât da rei eur skeuden a zoare euz an daolen caer-ze.

An Itron Varia a Guzul vad zo hanved guerc'hez ar Pabed, abalamour, e creiz al labour ken diez all ho deus da gass da benn, n'ho deus caved netra guelloc'h da ober eged en em vouestla da vam ar Guzul vad.

Greomp evelo, ag en em blijomp e lavared ar beden gaer-mâ en enor d'an Itron Varia a Guzul vad.

Peden d'an Itron Varia a Guzul vad

O Guerc'hez gloriüs Vari, dibabed gant an Dreinded santel, evit beza mam da Zalver ar bed, o c'hui zo fizied ennoc'h oll denzoriou an Env, epad ma maoc'h ive mam ar bec'herien, me an disterra etouez ho servicherien, a deu d'en em erbedi ouzoc'h evit ma plijo ganeoc'h va ren ha va c'huzulia en draonien-ma a zaelou. Goulennit evidon, dre c'hoad meurbed talvoudeg ho mab, ma vo goalc'hed mad va ene dioc'h sclabaz ar péc'hed, ma rin va zilvidigez, en eur implija mad ar pez zo roed din evid ze gant Doue. Grit ma vezo treac'h an Iliz d'he enebourien, ha ma vezo skigned rouantélez Jesus-Christ var an douar. Evelse bezet great.

(Cant devez induljançou, Leon XIII).

Servicherien ar Verc'hez Vari

N'euz ket pell hon deus lavared, ec'h hanver an Itron Varia a Guzul vad, Guerc'hez ar Pabed. En ho zoues e cavomp tri Bab ag a zouge an hano en deus kemered ar Pab névez : ar Pab Pi VI, en deus great eun offiç en enor d'ar Vam-ze : ar Pab Pi VII, ha p'en em gave er prison e Fontainebleau ne blij

netra muioc'h dezhan eged pedi dirac imaj an Itron Varia a Guzul vad ; ar Pab Pi IX ag a falvezas dezhan lavared he oferen genta dirac imach Guerc'hes Genazzano, ag a gendalc'has beteg fin he vuez da gaout he imaj dirag he zaoulagad.

P'eo bed hanved en devez all ar Pab névez, e trei ouz ar Gardinaled ho devoa en hanved e lavaras kement-ma : Eur groaz pouner, emezhan, a lakeit var va diouiscoaz.

— Pe seurt hano a fell deoc'h da gemered, a voe goulenned outhan ?

— P'e guir, emezhan, e tleañ gouzaon poan, e kemeran hano ar re ho deus bed muia poan e tifen an Iliz : kemered a ran an hano a Bi X.

An hano ag ar geriou-ze a zigassas da zonz deus ar Pab Pi VI (1775-1799), ar Pab Pi VII (1800-1823), ar Pab Pi IX (1846-1878), bed, evel couls lavared, merzerien ar Revolution. An amzer zo varnomp brema a hell cass an Iliz catholic ag ar re zo en he phenn beteg an dristidigez vraz zo bed er c'hant-vejou kenta goude maro Jesus-Christ, beteg scuilla ho goad zoken.

Lavaromp eur ger benag divar benn ar Pabed-ze.

I

Ar Pab Pi VI

Pa zigoras ar Revolution vraz e Franç er blavez 1790, ar Pab-mâ ioa azezed var gador Sant Per, pemzeg vloaz a ioa.

Kenta tra a reas ar ganfarted-ze a Baris eo en em gemered oc'h ar c'houlenc'ho ag oc'h beleien ar parrezioù en eur c'houlenc'ho senti oc'h al lezennou a felle dezho da ober en ho fallagriez a eneb Iliz an Autrou Doue.

Ar Pab Pi VI ne voe ket nêc'hed evit lavared dezho en em emellent euz ar pez ne zelle ket outho, nag evit taol an excumunugen var an niver bian a eskibien ag a veleien a ioa bed divez avoualac'h evit plega dezho : receo a reas gouscoude var douar an Iliz, e Rom ag el lec'h all, ar relijiused ag ar veleien chomed var an hent mad a ioa bed taoled er meaz a Franç. Kementse a voe avoualac'h evit lacât ar botred ruz-ze da ober brezel dezhan e kement doare zo : lamed e voe diganthan an douarou a ioa bed roed d'ar Pab gant an Impalaer Charlemagn evit beza en he dy he-unan, ha mired na vije bressed-ha divrezzed gant kement den fall en devije c'hoant d'en em gemered outhan.

Goulen a voe great outhan caout mad al lezennou nêvez great e Franc a eneb ar religion catholic ag ar vôleien.

— Oh ne ran ket, emezhan : guelloc'h eo ganen caout curunen ar verzerenti a zo cals caeroc'h eged an hini a Bab ag a roue zo var va phenn.

An dud-ze, evit dont essoc'h aze abenn euz ho zaol, a gargas eun den hanved Haller da bellât ar Pab dioc'h Rom.

An den-ma, d'an drivec'h a viz c'huêvreur euz ar bloaz 1798, a ieas, he dog var he benn, e cambr ar Pab Pi VI, evit lavared dezhan oa carged d'er c'hass er meaz euz an Itali. Ar Pab a lavar dezhan evellhen :

— Eur bloaz ha pêvar ugent oun, ha ken clanv oun bed epad an daou viz diveza-ma, ma cave din oan e vont da vervel : a boan emañ e zevel deuz va c'hlenved. Ouspen ze n'oun ket evid dilêzel na va phobl na va deveriou : aman e fell din mervel.

— Mervel a reoc'h ker coulz en eur vro all benag, eme an den-fall ze gant ar grisder ar vrassa : ha ma ne fell deoc'h mont en hent a galon vad, e vezo red din ho cass quitt en desped deoc'h.

Ar Pab a ieas neuze da zaoulina dirag he Zalver staged ouz ar groaz : ag aben eur pennad goude, e lavaras d'ar zervicherien a ioa en dro dezhan :

— Doue a fell dezhan hon lacât dindan ar boan : digemeromp a galon vad ar pezh a ginnig deomp.

D'an ugent a viz c'huêvreur, mintin mad, eur vanden soudarded en em gavas e ty ar Pab, ha Haller a gassas ar Pab etrezeg ar c'har a dlie en dougen da gear Sienn : ac'hano e voe casset da Floranç, goudeze da gear Savon, ag erfin da gear Valenç e Franc el lec'h m'en em gavas d'ar bevarzeg a viz gouere euz ar bloaz 1799.

Ar general Berthier a c'houlén diganthan, en hano gouarnamant Franc traou a ne hell ket ho rei.

Va c'horph, eme ar Pab, a zo en ho calloud, va ene zo etre daouarn Doue. Grit ar pezh a gerrot a eneb an Ilis, houman a bado pelloc'h egedoc'h.

E kear Valenç, yec'hed an Tad Santel a iea var fallât : gueled a rea he unan e tostae ar maro outhan. P'edot var dro gouel Anter-Eost, en enor d'ar Verc'hez e falvezas dezhan ober penn

da benn eun naved evid en em lacât e'tro velloc'h da dremen ar gouel-ze. En em souiza cals a reas ec'h ober an dra ze : d'ar seiz varnugent a viz Eost, e veled e zea he nerz diganthan e recevas, gant ar brassa glac'har ha carantez, sacramanchou ar Binigen ag an Aoter, en eur bedi évid an Iliz, evid ar Franc : d'an eiz varnugent e recevas Sacramant an Nouen gant eul laouenidigez vraz, evel ar c'hêlou deuz eur vro all e dlie eb dale mont ebarz. He confessor a c'houlennas outhan a droug a c'houlenne evit ar re ho doa el lakeat er stad truezus m'en em gave ennhi.

— Oh ! ne ran ket emezhan, ha lavarit d'an hini a vezo Pab var va lerc'h caout truez ouz ar Franc, evel em eus truez va-unan.

En devez varlerc'h, d'an nao varnugent, e rentas he ene santel da Zoue, e zeas da gaout he Varner, en doa dalc'hed he lec'h var an douar, evit receo, red eo er c'hredi, an eurusded a vez roed d'ar re ho deus gouzanved poan evithan er bed-mâ.

II

Ar Pab Pi VII

Ar Pab nêvez ne voe hanved nemed er bloaz varlerc'h maro ar Pab Pi VI.

An dud diskiant ho devoa lakeat heman d'ar maro, a youc'he a vouez penn : ne vezo Pab ebed ken : ni hon deus lakeat an divêza d'ar maro. Petra a dal d'an den essa gourin ouz Doue ? Eur Pab nêvez a voe hanved ag a gemeras an hano a Bi VII.

Unan euz he labourou kenta a voe an emgleo pe ar C'honcordat etre ar Pab ag ar Franc gouarned neuze gant ar general Bonapart ag a vezo aben eur pennad goudeze an Impalaër Napoleon.

Ar Pab a sevenas mont beteg Paris evit rei dezhan bennoz an Ilis ag a deuje d'her c'hrenvât, evit dougen ar garg pouner en devoa kemered var he ziouscoaz.

Dont a reas goudeze eur mare ma c'houlennas an Impalaër ouz ar Pab rei dezhan traou a n'oa ket, evel tad an oll gristenien, evit ho rei dezhan. Napoleon, eur gounnar vras enn han, a lakeas digass ar Pab e prizon da Fontainebleau el lec'h ma chomas var dro pêvar bloaz. Nemed araoc mont euz a Rom, e taolas ar Pab an excunungen var an Impalaër ag ar re ha deuz he berz a deue d'en em gemered outhan.

Napoleon ne reas nemed c'hoarzin e clêved hano euz an excunugen. Daoust, emezhan, ag an excunugen-ze a lacai ho armou da goueza a dre daouarn va zoudarded ?

Tri pe bêvar bloaz goudeze e reas eur c'hoarz all, pa velas, epad brezel ar Russi, ar goanv caled e tont varnezhan ag he zoudarded daou viz araoc m'oa custum da zont er blavezioù all : gant ar yenien vraz a deuas varnezh, ar zoudarded paour n'oant ken evit derc'hel ho armou etre ho daouarn, ha ken aned oa d'an oll oa malloz an Autrou Doue couezed varnezhan ma teuas Impalaer schismatic ar Russi d'en em ober christen catholic, var a lavarer, araoc mervel, netra nemed abalamour en doa gueled, oa an Autrou Doue evid Iliz Rom.

Napoleon colled ganthan al loden vrassa euz an trizeg cant mil soudard a ioa e vont ganthan etrezeg ar Russi, en em hastas, eur vech en em gaved e Franc, da lacât ar Pab er meaz euz prison Fontainebleau : ar Pab Pi VII, ag a lavaremp bremaic, en em erbede kement oc'h ar Verc'hes, ar vam a Guzul vad, en em gavas a névez e Rom d'ar bêvar varnugent a viz Mae euz ar blavez 1813. Evit merca he anaoudêgez vad e kenver ar Verc'hez, e reas sevel eur gouel, evit caout sonj euz an devezze, en honor d'an Itron Varia Sicour ar gristenien.

Rented e voe dezhan goudeze e damig Rouantêlez, ha mervel a reas e Rom, er blavez 1823, goude beza renked mad a névez an traou en Iliz an Autrou Doue.

Petra oa deued, epad an amzer-ze, an Napoleon coz da veza ?

Pa voe distroed ar Pab da Rom, Napoleon a voe red dezhan en em ganna oc'h adversourien eb niver ag a deuas a beñ anezhan.

E kear Fontainebleau, dirac an ty m'en doa dalc'hed ar Pab er prison ebarz, e voe red dezhan en em zizober euz he garg a Impalaer, ag en em denna gant eur guchennig soudarded en enezen Elb, tost d'an Itali.

Guechall, pa veze e counnar oc'h ar Pab e lavare : Me lacai ar Pab, emezhan en eun enezen benag, gant eun dournadig arc'hant evid mired outhan da vervel gant an naon.

Ha cetu m'en em gav ganthan, ger evit ger, ar pezh en doa sonj da ober d'ar Pab.

An den ourgouillus-ze n'en em blijas ket pell eno : distrei a reas a névez e Franc, el lec'h ma voe canned ha discared a

nêvez divar he dron a Impalaer. Neuze e voue casset pell, pell dioc'h ar Franc, da enezen Sant-Helen, d'an oad a bemp bloaz ha daou ugent. C'huec'h vloaz ebken ec'h arpas eno oc'h an domder ag an ear fall.

Araoc mervel e scrivas d'ar Pab digas dezhan eur bêleg catholic evit he lacât e stad vad da vont dirac Doue. Ar Pab a gassas an Autrou Vignali beteg ennhan evit rei dezhan he sacramanchou diveza : ha mervel a reas d'ar bemp a viz mae euz ar bloaz 1821, d'an oad a eur bloaz ag antercant.

Ha brema, a elfet da lavared gant ar Scriptur Santel, taolit evez mad ouz ar gentel, c'hui ag a zo carged da ren ar bed-ma : *Et nunc, reges, intelligite, erudimini qui iudicatis terram.*

Dourn pouner an Autrou Doue

Tostic da gear Romans, en Escobti Valenc, en eul lec'h distro ha gouez, e zeus eun ty, dister braz da veled, ag a zo bed gouscoude tremened traou braz ennhan, brema e zeus eun nebeudig ouspen cant vloaz. En ty-ze euz bed gueled pegen pouner eo dourn an Autrou Doue evid ar re a ra goab anezhan, ha pegen madelezeus eo ive evid ar bec'herien a zistro outhan a vir galon.

E blavezioù kenta ar Revolution vraz, e chome en ty-ze eun den ag a ioa bed mear er barrez tosta dezhan. En em lêzel a reas, an den paour, da ober, evel cals re all, goassa ma hellas a eneb ar religion catholic.

Eun devez e voe gueled gant unan euz he vignoned ken fall ag hen, e vale dre gear Romans, guisket gantho dillad sacr an Iliz, beb a galir en ho dourn, oc'h ober an euz da lavared an oferen. Cals tud, siouaz ! ne reant nemed c'hoarzin ouz ho gueled, ha zoken rei dezho meuleudi.

Paouez a rejont oll gouscoude, eb dalc'h, da c'hoarzin, ha da ober trouz. Mignon ar mear a gouezas en eun taol d'an douar maro mic.

He-unan e c'houzanve poaniou criz meurbed, ag e voe red dezhan distrei ractal d'he gear ag a ioa varned eul leo dioc'h Romans. Eur vech en em gaved eno, an den paour, ha n'en doa

ken a boan, en em daol var eur gador, spounted oll gant ar pez en deus gueled ha gouzanved. Ractal ar boan a deu a nêvez d'er goasca ; red eo dezhan sevel ag en em lacât da vale. Evel poultzed gant unan benag crenvoc'h egethan, en em laca da drei varnhan he-unan er gambr e têbr ebars he voued ag e couse, en dro da eur peul coat ag a heller da veled c'hoaz hirio. Dioc'htu ma chom a zav, an den paour a gouez varnezhan poaniou ken criz ma ze red dezhan mont a nêvez en dro.

Dourn pouner an Autrou Doue a ioa e poueza varnezhan.

An den-ze a droas evelse epad eiz vloaz, pe e diabarz he dy, pe er meaz en dro da eur punç ag en em gav en eul liorziç arp oc'h an ty. N'oa ean ebed evithan na noz na deiz. Div heur bemdez a veze roed dezhan gant Doue evid kempen he draou.

Tremened an div heur-ze, ar poaniou a goueze varnezhan en dro ha ne deant diouthan nemed p'en em lacae a nêvez da vale. Epad an eiz vloaz-ze, en eur vale evel ma rea, pe en dro d'ar peul coat, pe en dro d'ar punç, en doa grêat toullou ken doun ma voe red ho stanca.

An den paour a deuas kemense da zigêri he zaoulagad dindan dourn an Autrou Doue. Cals tud a deue d'her gueled : ho digemer mad a rea, ag ho alia da daol evez mad oc'h ar gentel a ioa roed dezho aberz Doue er pez a ioa c'hoarvezed ganthan. Pa velas e tostae ar maro evithan, e c'halvas eur bèleç evid rei dezhan he *sacramanchou* : ho receo a reas gant cals a garantez evid Doue. Eiz devez araoc he varo, e paouezas he boaniou, ag e varvas e peoc'h en he vele.

Ne rear ket evelse goab euz an Autrou Doue eb na ve poan da ziwasca pe er bed-mâ pe er bed all. Abaoue m'e digored varnomp an amzer fall a velomp en hor bro, nag a dud en em gemered oc'h Doue, oc'h an dud a Ilis a zo c'hoarvezed kement all gantho. Ra vezo ive dalc'hed sonj mad euz ar c'henteliou-ze.

A TRADUIRE EN BRETON

IL RÉGNERA (1)

JE RÉGNERAI

(Parole de N.-S. J.-C. à la B^{te} Mre Marie)

Quelle heure est-il ? Le ciel est noir, la foudre éclate,
Sur l'horizon s'allonge un nuage écarlate,

(1) *Introduction Bretonne, infra, p. 240.*

L'incendie et la mort chevauchent à grand bruit
Râles, rires, clameurs, se mêlent dans la nuit ;
On dirait que l'enfer vient de briser sa chaîne,
Et qu'on entend rugir ses immondes troupes.
Mais la voix de l'amour répond aux cris de haine :
— Je régnerai, malgré Satan et ses suppôts.

Quelle heure est-il ? L'éclair efface les étoiles ;
L'ombre nous envahit jusqu'aux os, jusqu'aux moelles ;
Le corps cède au frisson, l'âme cède à l'horreur ;
Et voilà qu'un esprit de vertige et d'erreur
Passe sur le chaos secouant les ruines :
Tout croule ; et pour ce peuple usé, plus de repos
Mais la voix dit encore les syllabes divines :
— « Je régnerai, malgré Satan et ses suppôts ! »

Quelle heure est-il ? Le glas tinte aux échos du monde ;
Comme un tocsin du ciel, l'orage tonne et gronde ;
Est-ce la nuit d'abîme, et tout va-t-il finir ?
N'est-il plus de demain, d'aurore, d'avenir ?
Nous avions un pays qui s'appelait la France ;
L'honneur et Dieu passaient où flottaient ses drapeaux :
Dieu l'oublie ; et qui donc songe à sa délivrance ?...
— Je régnerai, malgré Satan et ses suppôts !

Quelle heure est-il ? Vous seul, ô Christ, savez quelle heure
Quand la France agonise et que son ange pleure
Des maudits, blasphémant votre amour et vos droits
Piétinent vos autels, crachent sur votre croix ;
Puis rayant votre nom de nos lois, de nos livres
Ils hurlent contre vous leurs cyniques propos ;
C'est Satan qui les mène : ils sont fous, ils sont ivres :
— Je régnerai, malgré Satan et ses suppôts !

Quelle heure est-il ? O Christ, les fureurs infernales
Vous chassent de nos murs comme de nos annales ;
On bannit de l'école et bientôt du saint lieu
Les vierges, les enfants, vos prêtres, Seigneur Dieu !
Comme il n'est plus de frein que son audace craigne
La meute de l'enfer, du fond de ses tripots
Proclame, en ricanant, la fin de votre règne :
— Je régnerai, malgré Satan et ses suppôts !

Votre cœur nous l'a dit, notre foi le répète :
 Vous régnerez ; mais nous, nous que bat la tempête,
 Nous voyons tout sombrer, notre espoir, notre honneur,
 Notre France... Au secours ! Nous périssons, Seigneur !
 Voyez sur notre nef qui court à la dérive
 Ce peuple sans pilote à la merci des fous !...
 — « Je régnerai ! » Mon Dieu que votre règne arrive.
 Que votre volonté soit faite... Sauvez-nous !

V. DELAPORTE.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

P

Pourvu de bonnes dents : *danted mad*. Et ainsi des termes analogues.

Poussière. Si vous repoussez les avis, comment voulez-vous qu'on nettoie vos habits ? *Ma ne fell deoc'h beza kelenned, penaos e sonj deoc'h beza diboultrenned ?*

Précautionner (se) : *beza var ziuall*.

Précieuse : *pebren, pebreennig (beg prenned ?)*.

Prédilection (objet de...) : *tosta d'ar galon*.

Prérogative, privilège : *guir, guiriou, enor ha n'ho deus ket an oll, dreist ar re all, disparti dioc'h ar re all*. Il a des... : *he viriou he-unan en deus — en tu diouthan*.

Presque : *couls lavared, var dost*. Près de deux mois : *e kichenic daou viz*.

Prétentieux : *a zell huel*.

Prévaloir : *dont var c'horre. Caout levezon var* : ascendant, toute espèce de supériorité.

Produire : *rei, toler, digass*. Cela produit la soif : *an dra-ze a zigass sec'hed, a zo sec'heduz*.

Profit : *vad*. Si vous pouvez en tirer du... : *mar gellit vataat anezhan, beza vell anezhan*.

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Blavez mad</i>	193
2. <i>Kelennadurez aberz hon Tad Santel ar Pab Pi X</i>	194
3. <i>Servichérien ar Ver'chez Vari</i>	200
4. <i>Ty Conception dinam ar Ver'chez Vari</i>	204
5. <i>Galleg troet e brezoneg</i>	208
6. <i>Divis divarbenn dever ar gerent</i>	212
7. <i>Da betra eo mad ar Rozera</i>	216
8. <i>Guastell, Cuign ar Rouanez</i>	217
9. <i>Cantiñ da échui ar Mission</i>	220
10. <i>Phrases bretonnes</i>	221

Da lennerien "Feiz ha Breiz"

BLAVEZ MAD

An hini zo carged da ren c'hoaz, eur pennadig amzer, *Feiz ha Breiz* a deu da c'houlén evid ar re er zicour da genderc'hel he labour eur blavez mad, guelloc'h eged an hini zo nêvez tremened. Rac n'eus hini anezho, me zo sur, a n'en deffe kemered perz e glac'har hor bro a Franc ag a Vreiz, ha pa ne ve ket bed en em gaved gantho na gant ho zud goal dra ebed c'hoaz.

Ia, glac'har var glac'har zo couezed varnomp, ag ar bloaz nêvez a zigor e creiz an dristidigez, an anken ar vrassa. An urziou goazed a rea scol d'ar vugale, d'ar botred yaouanc, a zo bed red dezho têt'hed, al loden vrassa anezho, deus ho zies, deus ho labour, deus ho bugale meurbed cared. Ar re a brezege en hor bro comzou Doue a zo eat da gass sclerigen ar Feiz d'ar broiou all.

Ha cetu ma zeus hano da gass euz ho c'houenchou, ag eb dale cals, al leanezed-ze ha dre ho phedennou, ha dre ho labourou all, a denne var hor penn bennoziou an Autrou Doue, a bellae diouzomp ar goal daoliou-ze ag a vije bed great deomp dioc'h hor fallagriez.

O bro ger ha caer a Franç, ezom a zo e teufe unan benag da sicour evel ma teuas guehall Jeanne d'Arc a zo bed, en deveziou tremened, anavezad he zantélez gant hon Tad Santel ar Pab !

O Breiz-Izel, o caera bro, e veza m'eo sclerigenned gant sclerigen ar guir Feiz : c'hoant a zo da vouga ar pezh a ra brassa talvoudégez da gurunen. Stourm ho deus gouezed guehall hon tud coz. Ne fallgalonomp ket dirac ar pezh zo c'hoant da ober deomp a fallagriez : enebomp ervez hor galloud. Alia a rear ac'hanomp da greski hor fizianç e Doue ag a zigass poaniou, trubuillou d'he vugale muia cared, evid rei tro dezho da ziscues petra zo en ho c'halon evithan, pe domder, pe yenien, pe garantez, pe gassoni.

Ar Zent en em gleme guehall pa n'ho deveze ket eur boan benag da c'houzaon. Evid doare, emezho, n'oump ken mignonad da Zoue : ha pa blijed gant an Tad-ze bepred madelezius rei dezho ar pezh a c'houlennet, e vezent cléved e cana gant laouenidigez.

Sant Paol a lavare e veze leun he galon a laouenidigez e creiz he drubuillou, goulennomp ar c'hraç da lavared evel dan, ha ne ancounac'haomp ket ar pezh a lavare sant Jacques d'ar gristenien genta : Euruz eo an den ag a c'houzaon ar boan a galon vad : rac goude ma vezo bed er giz-ze evel lakeat dindan ar vouasc, en devezo ar gurunen a vuez en deus lavared Doue a roio d'ar re ho devezo discuezed dezhan ho c'harantez.

Evelse bezet great.

Kelennadurez aberz hon Tad Santel ar Pab Pi X

Penaos e tle tud ar bed en em gemered evid ober vad d'ar re all

El lizer kenta hon deus scrived da Eskibien ar bed oll, hon deus digassed da zonz euz ar pezh a ioa bed lavared gant ar Pabed all en hor raoc divarbenn ar scoazel, ar zicour a dle tud ar bed da rei d'ar veleien evid mad an oll. Lavared hon deus al labour-ze a dle beza meuled, a dle zoken beza great, pa daoler evez ouz ar pezh a c'hoarvez brema gant an Iliz ag ive gant ar boblou christen.

N'oamp ket, e guirionez, evid chom eb meuli ar galon vad, ar garantez discuezed gant kement a dud bruded caer, ag a bell

zo, a stagas gant al labour dispar-ze, nag eb lavared cals a vad divar benn an dud yaouanc-ze euz an dibab ag a zo direded gant laouenidigez da rei an dourn evit cass al labour-ze var araoc.

Evid an naontegved gueach oar en em zestumed, n'euz ket c'hoaz pel amzer, e kear Bologn : ar pezh en deus bed otreadur ag hor meuleudiou. Eno euz bed gueled pegement a nerz ho deus ar gristenien catholic, petra a ell beza great a vad ag a dal voudeg gant tud a feiz crenv, pa vez eüned mad an traoù, pa deu ar re zo en eur gichen e labourat, ha d'en em gléved mad, ha da veza a unan a spered, a galon, ag a oberou.

Gouscoude eo bed evidomp eun dristidigez vras gueled e zeus bed saved eun tam trouz en ho zoues, ha lavared an eil d'egile comzou tanus, ha ma ne vezont ket diarbenned er mare mad, a elfe biannat nerz an dud-ze, ha talvoudégez ho oberou.

Abalamour da ze, n'oump ket evid chom eb lavared hirio eur ger benag, evel m'hon doa ive saved hor mouez araoc m'oa digored al labour e Bologn, en eur c'houlenn ma vijed unaned a spered, evit ma c'heljed er giz-ze renca guelloc'h ar pezh a zell ouz an emgleo etre ar gristenien catholic. Cetu evit petra e cavomp mad sclerijenna ar sperejou evit ma vo great mad goudeze an oberou a zell ouz al labour a gomzomp anezhan.

Leon XIII, ar pab fur ha santel a zo bed azezed en hor raoc var gador Sant Per, en deus discuezed, en doare sclerra, an hent a dlied da heuilla evid ober mad al labour-ze : kementse en deus great en he liziri euz an eiz varnugent a viz kerzu 1878, euz ar bemzeg a viz mae 1891, euz an drivec'h a viz genver 1901, ha c'hoaz en eur kelennadurez roed d'ar zeiz varnugent a viz genver 1902 gant ar re en doa carged deuz afferou bras an Iliz.

Ha ni, ag a vel pegen bras tra eo e ve bleined ag henced mad ar re en em emel da ober al labour-ze, a fell deomp e ve heulied penn da benn al lezennou-ze, ha n'e ve den ebet divez avoualac'h evit disprijout an disterra anezho.

Evid ma vo dalc'hed guelloc'h sonj euz al lezennou-ze, hon deus caved mad ho destum ama er memes leac'h, ma c'hellint bepred sclerijenna ar re en em glêvo etrezho da ober vad d'ho nessa : ar gristenien catholic a vezo red dezho ho c'haout bepred dirac ho daoulagad.

Reolen great evid ar re ho deus c'hoant da ober vad d'ho nessa

I

An oll dud zo e yeva en eur gichen er bed-ma, evel m'int bed renked gant Doue, a zo ken dishenvel etrezho ha ma zeo an izili e corph an den. An neb en deus c'hoant d'ho lacât oll var ar memes reng, ne fell ket dezhan e ve tam buez vad ebed etrezho.

II

An henvelidigez a zo etre an oll dud-ze a deu ebquen deus m'ho deus ar memes Tad ha Crouer, m'int bed oll prened gant Jesus-Christ, ha ma leont eun devez beza barned ganthan, dioc'h ho oberou mad pe fall, evit caout al laouenidigez pe an dristidigez a bado da viken.

III

Dre-ze eo sclear, ervez m'eo renked an dud gant an Autrou Doue, e zeus ag ho deus da veled var ar re all, evel ar re ma ho deus da zenti oc'h ar re genta, lod all zo ag a ro labour d'ho nessa ; an nessa ive a zo he zever gounid ervad an digoll, ar baeamant a roer dezhan ; tud zo ag ho deus muioc'h a beadra, lod all ho deus nebeutoc'h : tud desked mad a gaver, evel ive re all a ne ouzont ket cals a dra ; tud a reng huelloc'h, ha tud a reng izelloc'h. E rei an dourn an eil d'egile e zeont etrezeg eürusded an env, evel ive etrezeg ar furnez ag ar beva mad var an douar.

IV

An den en deus, var draou an douar, n'e ket ebken an implij evel an anevaled, mes c'hoas ar guir da veza mestr dezho : ha kementse ne ket ebken var an traou a ia da netra pa vezont implijed, mes ive var an traou a gendalc'h pell etre daouarn ar re ho implij.

V

Ne hell den nac'h oc'h eun den all ar guir da gaout eun dra benag dezhan he-unan, gounezet dre he labour, he izign, roed dezhan gant eun all, ha peb hini a hell en lacât en implij, nemed er graio evel eun den a skiant.

VI

Evid mired oc'h trouz etre paour ha pinvidic, eo red gouzout ervad pe seurt kem zo etre ar garantez, an drugarez, ag al

lealded pe ar justic. N'oc'h eus guir ebed da veza dic'haoued nemed pa vezo laered diganeoc'h, pe nac'hed ouzoc'h eun dra ag a zo deoc'h.

VII

Cetu ama petra a dle da ober, ervez al lealded, ar vistri ag ar vicherourien a implijont : ober penn da benn ag a zoare al labour oar en em glêved divar he benn gant *liberte* a beb tu, ag ervez ma tal an dra ; dioual da c'haoui an traou, pe d'en em gemered dizoare oc'h ar vistri ; peb hini en eur zifen ar guir en deus, a dle taol evez da veza penn caos dre he oberou pe he gomzou da lacât ar freuz er vro.

VIII

Cetu ama deveriou ar vistri e kenver ho micherourien : rei eur baeamant, ervez al lealded, d'ar vicherourien : red eo dioual da vired outho da espern eun dra benag, pe e vo great an dra-ze dre nerz, dre fallagriez, pe e cuz, pe dirac an oll : lêzel anezho da ober ho deveriou a gristenien : dioual d'ho lacât e lêc'hioù pe e compagnunezou ag a elfe ho dougen d'an droug, da dec'hed deuz ho ziez, d'en em blijout e tispign : dioual da rei labouriou re bouner pe d'ar goazed, pe d'ar merc'hed.

IX

Dever a garantez an dud ho deus eun tam peadra, eo rei aluzen d'ar paour ha d'an hini zo en dienez, ervez gourc'hemen an Aviel : ag ar gourc'hemen-mâ zo ken striz ma lavar hor Zalver he-unan, ervez ma lennomp er pemped pennad varnugent euz aviel sant Vaze, e vezo great, e deiz ar varn diveza, eur varnidigez rust meurbed var ar re ho devezo en disprijed.

X

An dud c'zomeg ne dleont ket caout mez euz ho dienez, nag ober fae var aluzen ar pinvidic, en eur zonjal dreist pe ~~petra~~ en hor Zalver Jesus-Christ ag, o c'hellout dont er bed etouez ar binvidigez, a zo en em c'hreat paour, evit huellât reng ar baourentez ag he phinvidicât euz eun dalvoudégez dreist-vuzurevid an envou.

XI

Ar vistri ag ho micherourien pe zervichourien, a ell en em glêved cals buanoc'h ag essoc'h etrezho, en eur zevel evel breuriezou ag a deuo da zicour ar re zo en ezom, ag ive da dostât

an daou rummad tud-ze an eil oc'h egile : evelse a ra ar c'hom-pagnunezou evit rei sicour an eil d'egile, ar re a gemer arc'hant evit digoll an dud er goal draou a ell c'hoarvezout gantho, ar re a daol evez ouz ar vugale evit ho dere'hel er mad, ha dreist peb tra ar re a zell ouz mad ar re zo euz ar memes micher.

XII

Eno eo e venn tizout ar pezh a glascomp da ober evit mad an oll, dre an oberou ag ar breuriezou christen ken niverus ha ken dishenvel. Ne dleer morse gouscoude ancounac'hât ne fell ket deomp, pell dioc'h eno, beza a unan gant ar *socialisted*, mes beza atao tud a feiz ag a gelennadurez christen, ha dioual da ober an disterra gaou oc'h ar re ho deus eun dra benag dezho ho-unan.

XIII

Ouspen-ze, ar pezh a lavaromp ama, ne zell ket oc'h an dud zo e ren ar broiou, ha ne dle ket servichout evit sicour eur gostezennad tud da veza treac'h da eur gostezennad all : nan, n'e ket an dra ze a fell deomp, clase a reomp ebken ober vad d'an oll, ec'h en em harpa var ar guir en deuz peb den er bed-ma ha gourc'hemennou an Aviel.

Ar re, en Itali, a labour evid mad ar bobl, a dleo chom eb en em emel deuz netra euz ar pezh a zell oc'h gouarnamant ar vro, abalamour, er mare-mâ, *ag evit traou euz ar re vrassa*, e tifennomp kemense oc'h an oll gristenien catholic.

XIV

En eur ober ar pezh a lavaromp amâ, ar gristenien vad euz ar bed a zalc'ho sonj emaint dindan galloud ar re zo e penn an Iliz, o plega d'an Eskibien ag ar re a zalc'h ho leac'h, ag en eur zenti outho : rac n'oar ket evit lavared e ve da veza meuled ha gant Doue ha gant an dud al labourou, ag evitho da veza caer ha mad dreizho ho-unan, ne blijont ket d'ar Pastor a zo carged da daol evez euz an denved ag euz ho oberou.

XV

Evid ma vezo bleined ha renet a zoare al labour a gomzomp anezhan, en Itali, renerien al labour a vezo ar re zo bed carged a bell zo gant ar Pabed Pi IX ha Leon XIII da renca ha da ren ar pezh a zell ouz mad ar gristenien catholic, ag ho deuz great an

dra ze gant meuleudi, dre gals a boan ag a scuisher, mes atao dindan gouarnamant an Eskibien.

XVI

Ar scrivanerien catholic, evit kement a zell oc'h mad ar religion ha labour an Iliz etouez ar gristenien, a dle senti penn da benn, a spered ag a galon, evel an oll gristenien all, oc'h an Eskibien ag ar Pab : dreist peb tra, e tleont dioual da gomz re abred, pa vez hano euz eun dra vraz benag, araoc ma vezo bed barned an dra gant ar re zo e penn an Iliz.

XVII

Ar re a scriv evid mad ar bobl christen, evel ive an oll scrivanerien catholic, a dle discuez d'ho Escob, araoc ho moulla, kement tam scriid a zell ouz mad ar religion, ar gristenien, ag an oll dud. Ar veleien ive, pa lakeont moulla levriou a ne gomzont ket zoken enno a religion, a dle caout otheadur ho Escob.

XVIII

Ouspen ze, ar scrivanerien a dle ober ar pezh a hellint evid ma kendalc'ho etrezho ar garantez ag an unvaniez, en eur jom eb en em damal, ag eb lavared goal gomzou an eil d'egile. Pa c'hoarvez gantho ne hellont ket en em glêved, araoc embann netra var ar paperou, e tleont goulenn cuzul digant ar re a zo e penn an Iliz ; ag ar re-ma a raio ar pezh a vo dleed da ober.

Ma vez caved abeg enno gant an dud-ma, ra zeuint da zenti eb dale, eb beza etre daou, ag eb dem dirac ar re all, eb ma ve mired outho gouscoude da vont, dre an hent eun atao, beteg eur galloud hueloc'h evid beza barned ganthi.

XIX

En eur ger, ar scrivanerien catholic, en eur zifen ar re ho deus nebeutoc'h a beadra eged ar re all, a dleo dioual da lavared comzou ag a elfe lacât da ziouan en ho c'haloun cassoni evid ar re zo pinvidicoc'h egetho.

Ne dleont ket komz a justic, a lealded, a vir da gaout eun dra, pa ne vez hano nemed a drugarez, evel zo bed lavared diaraoc. Ra zalc'hint sonj deus Jesus-Christ ag a zo falvezed dezhan unani an oll dud dre ar garantez a dleont da gaout an eil evid egile : eno en em gav an huella lealded, evel ive an dever en deus peb hini da labourât evid mad ar re all.

Al lezennou bras-ma a die beza diazezed varnezhio al labour
hen deus comzed anezhan, Ni Pab, ac'hanomp hon-unan, ha
gant eun descadurez a ne hell ket fazia, ha gant ar galloud hon
deus evel vikel an Autrou Doue, a deu d'ho nevezi en ho oll lo-
dennoù, ag a c'hourc'hemen e ve roed anaoudêgez anezho da
gement Breuriez, Compagnunez zo bed saved gant ar gristenien
catholic, n'euz forz a be seurt int : ar re-ma a vo red dezho ho
staga a vel d'an oll, en tiez m'en em zastumont ennho, ag ho
lenn aliez dirac an oll.

Gourc'hemen a reomp ouspen, ma ve moulled al lezennou-ze
penn da benn er paperou catholic, ra zeuint da douet sentidigez
dezho, ha da zenti outho e gwirionez. Ma n'er greont, ra vezint
gourdrouzed, ha ma ne furraont ket, ra vezo mired ouz ar gristenien
catholic lenn anezho.

Mes evel ar c'homzou ha zoken ar boan a gemerer da vont
dizamant en dro ne dalvezfent da netra, ma ne ve bepred en ho
raoc, en ho c'hompagnunez ha var ho lerc'h ar scuer vad, ar
merc bras-ze a dleer da veled e lugerni en oll oberou ar gristenien
catholic ha dreist peb tra er re zo e penn ar breuriezou, e
tleont discuez, a vel d'an oll, ho feiz crenv dre eur vuez santel
ha direbech, ag en eur zenti ervad ouz lezennou Doue ag an Iliz.
Ha kemense a die beza great, abalamour eo dever peb christen,
ag ive evid mired oc'h hon enebourien, da gaout tro da *lavar-
red droug ac'hanomp*, evel ma lavar sant Paol.

Ar boan-ma a gemeromp evid mad ar gristenien catholic,
dreist peb tra en Itali, a zougo, fizianç hon deus, cals a frouez
mad, gant bennoz an Autrou Doue.

Roed e Rom, tost da sant Per, d'an 18 a viz kerzu 19 3, ar
c'henta abaoue m'omb Pab.

PI X, PAB.

Servichérien ar Verc'hez Vari

Ar Pab Pi IX

El levrig diveza euz ar blavez tremened, euz bed hano deus
Guerc'hez ar Pabed, an *Itron Varia Guzul vad*, a zo bed plijed
kement dezho, en amzeriou diveza-mâ, en em erbedi outhi, pe
en he Ilis a Genazzano, pe el léc'hiou m'en em gavent er boan
ag en anken.

Comzed hon deus divar benn ar Pab Pi VI, ha Pi VII; hirio
e fell deomp comz divar benn ar Pab Pi IX (ar Pab Pi VIII
n'eo bed Pab nemed eur bloaz, 1829-1830).

Ar Pab Pi IX, mignon bras ar Verc'hez ag ar Franç, a deuas
er bed d'an drizeg a viz mae 1792, e kear Sinigaglia en Itali.
Hano ar gear-ze a zo : Sienn ar Gallaoued, deued ebars tud euz
a Franç da jom : ar Pab Pi IX a veze clêved e lavared, oa goad
ar Francisien en he voazied.

Abred e voe comzed dezhan euz ar Verc'hez, abred e voe gant
he vam voestled dezhi.

Eun devez ar vam-ze, he zeisved ha diveza crouadur etre he
divrec'h, en em daolas ehars treid an Itron Varia a C'hlaç'h ar,
ag en eur ginnig dezhan he mab, a lavaras evelhen : « O Guer-
c'hez Vari, prijît kemered va mab evid oc'h hini, evel m'oc'h
» eus great guechall evid an abostol sant Yan... er voestla a
» ran deoc'h ag el lêzel a ran etre ho taouarn. »

Ar Verc'hez a reas ar pezh a c'houlenne outhi mam ar c'hroua-
dur, ag a ziouallas a zoare mab ar vam gristen-ze.

D'an oad a c'huêc'h vloaz, e lavare gant he vam eur *Bater*
ag eun *Ave* evid ar Pab Pi VI, cassed da Franç evid mervel;
ag eur beden all evid he enebourien.

En deveziou kenta a viz mae euz ar bloaz 1814, e voe carged
en he vro gant he oll genvrois, da lenn d'ar Pab Pi VII, a voa
e tizrei a Franç, comzou ag a roe da anaout pegen bras oa
laouenidigez an oll : d'ar bêvar varnugent euz ar memes miz,
en devez m'en em gavas ar Pab e Rom, ma voe douged beteg
he dy var ho diouiscoaz gant tud Rom, Jean-Mari Mastai a ioa
eno ive : da gever an devez-ze eo e reomp beb bloaz gouel an
Itron Varia sicour ar Gristenien : ar Pab Pi VII a zavas ar
gouel-ma e testenî euz he anaoudêgez vad e kenver ar Verc'hez
en doa ken alies a veach goulenned outhi en he drubuillou
scoazel ha nerz calon.

An den yaouanc Mastai ne c'houlenne nemed beza bêleg evid en
em rei oll da Zoue, ag ober ar pezh a helje evid mad an Ilis ag
ar Feiz christen. D'an ugent a viz kerzu 1818, e voe received
abostoler : nemed e veza n'oa ket he yêc'hed euz ar re vella (e
droug-sant e coueze avechou) oa leac'h da gaout aon ne helje
ket beza bêleg. Ar Pab Pi VII he-unan en alie d'en em erbedi
oc'h ar Verc'hez evid ma vije pareed : ag o veza m'en em gave

cals guelloc'h goude ar pedennou en devoa great, an abad Mastai a voe beleget d'an deg a viz ebrel 1819.

Ne heulimp ket ar bleg yaouanc en oll labourou a voe fizied ennhan gant ar pabed Pi VII, Leon XII, Pi VIII, Gregor XVI ag a reas anezhan arc'hescob ha cardinal. Er broiou estren, e reas mad al labour a voa bed fizied ennhan, ag evel Escob e renas peb tra gant ar brassa furnez.

Goude maro ar Pab Gregor XVI, e voe, en despet dezhan, lakeat da Bab; ag evit derc'hel guelloc'h sonj euz ar Pabed Pi VI ha Pi VII, e kemeras an hano a Bi IX.

Epad an daou vloaz ha tregont m'eo bed Pab (1846-1878) he vuez zo bed leun a drubuilhou ag en deus gouzanved e laouenidigez he galon, abalamour e teuent dezhan aberz Doue. Poanied en deus da zerc'hel ar stur e bag an Iliz, evid mired-outhi da vont da goll : red eo bed dezhan tœ'hed euz he dy epad eur pennad brao a amzer : en em gaved eo mad gouscoude an traou ganthan. Evel a lavare eun Escob a Franc, escop Versailles en eul lizer da gristenien he Escobty divar benn ar Pab Pi IX : « Eaz eo gueled, emezhan, ez eus bed eun dourn galloudus » benag oc'h en arpa, oc'h en diouall; ag an dourn-ze eo bed » hini ar Verc'hez Vari a blije kement dezhan comz anezhi; » en he oll liziri ha prezegennoù e veze hano ganthan euz he » Vam vad. »

Epad ma edo e kear Gaët, er bloaz 1849, goude m'oa bed cassed euz a Rom gant he enebourien, e teuas en he zonz en em arpa oc'h an hini zo crenvoc'h, ême ar Scritur Santel, eged ar guella vanden soudarded. Neuze e sonjas renca peb tra evit disclêria eb dale evel guirionez a Feiz, eo bed conceived ar Verc'hez eb anaout ar pêc'hed originel.

Evit an 8 a viz kerzu 1854, e c'halv en dro dezhan e Rom eskibien ar bed oll, goude m'en doa goulenned ho ali eur pennadig araoc. 550 Escob a roaz euz ho c'hélou en eur lavared christenien ho Escobtiou a grede evelde ar virionez-ze : daouzeg pe bemzeg Escob a lavaras e c'helled marteze gortoz aben divezatoc'h, ken na daje guelloc'h an traou. Seizugent Escob ha pévar gardinal ag autercant en em gavas e Rom evid gouel braz an 8 a viz kerzu 1854, gouel ag a laouenneas kement an Env ag an douar.

Deg vloaz goude, er bloaz 1864, epad ma edo ec'h ober tro he damic rouantélez, e lavaras d'ar re a ioa en dro d'ezhan, en doa c'hoant da vont da bardona d'ar 15 a viz eost da Iliz Genazzano, da zaoulina dirac skeuden an Itron Varia a Guzul vad. He dud a lavaras dezhan oa re fall an hent evit tostât ouz an Iliz-ze, oa red ober eun hent nêvez. — Ag an hent nêvez a vezo great mar d'eo red, eme ar Pab. — Re verr eo an amzer, emezho, ha ne gavor ket a dud avoualac'h evid ober an tam labour-ze. — Red eo ho c'haout, eme ar Pab, hâg it da gaout ministr ar brezel, an Antrou De Merod, evit goulenn tud diganthen : evid va mad va-unan, ha mad ar vro eo e c'houlennan an dra-ze.

Ar ministr a roaz daou c'hant soudard evit ober al labour ag a voe cassed da benn aben ar mare merked. Ar Pab neuze a hellas ober, evel m'en doa c'hoant, he bedennou dirac an *Itron Varia a Guzul vad*.

Epad Concil ar Vatican, er bloaz 1869, ec'h hanvas sant Joseph pried ar Verc'hes, evel an hini a ioa carged da zioal an dud a dlîe kemered perz el labour santel-ze : evel ive er bloaz varlerc'h, er bloaz 1870, e creiz ar brezel saved etre ar Franc ag ar Pruss eargas sant Joseph da zioal ar bed oll.

E miz gouere 1876, e consacred Iliz nêvez Lourd, ag e curuned en he hano ar Verchez dinam a bœ'hed.

Daou vloaz araoc, er blavez 1874, eun Antrou a gear Toulous, an Antrou Hispa, en doa goulenned oc'h Hon Tad Santel ar Pab beza lezed da zevel e Pales ar Vatican eul leac'h henvel oc'h an hini zo bed apparissed ebarz ar Verc'hez Vari e Lourd. Roed e voe dezan an aotreadur. Saved e voe eun dorgen vein, eul lec'h cleuz evit lacât ebarz skeuden ar Verc'hes guisket evel hini Lourd, eur feunteun a voe great ive, ebarz dour deued deuz feunteun burzudus Lourd.

Pa voe renked mad peb tra, ar Pab a deuas da veled ha da venniga al leac'h santel. Pedi a reas an Antrou Hispa da rei dezhan da eva dour euz he feunteun : ha goude m'en doe eved he-unan, er pedas da rei euz an dour-ze d'ar re a ioa ouz he heul : en ober a reas, ha beteg fin he vuez ar Pab en devoe al laouenidigez da vont alies d'al lee'h santel-ze.

Pa veze zoken en he gambr, en em gâve c'hoaz bepred dirac he zaoulagad skeuden gaer Itron Varia Lourd : Escob Tarb, er memes blavez 1874, en devoa digassed dezhan skeudennou bian

ha coant ag a lakeas el lec'hioù ma veze e scriva, pe e pedi : ha dirazho en em blije e lavared ar beden gaër harved *Stabat Mater*, en eur c'houlén ma zaje beteg goueled he galon ar gouliou a ioa bed great ag a nevezed c'hoaz d'he Zalver.

..

Evel hon deus lavared e penn kenta an tam scrid-mâ, mam ar Pab Pi IX e devoa en voestled, p'oa crouadur, bugel yaouanc, d'an Itron Varia a C'hlac'har : he vuez a Bab epad daou vloaz ha tregont n'eo bed, evel couls lavared, nemed eur glac'har eb ean. Cals a garantez zo bed discuezed dezhan, e peb doare en eur vont da zifen anezhan, en eur gass aluzennou dezhan, en eur ober pedennou ha pinijennou evithan. Mes ive kement a fallagriez en deus caved etouez he enebourien azaleg ar penn kenta euz he vuez a Bab beteg ar penn diveza, ma c'heller lavared eo bed saved ar glac'har dreist al laouenidigez.

Ar fallagriez-ze zo bed discuezed dezhan zoken goude he varo. Goulenned en devoa ma vije cased he gorph goude he varo da Ilis Sant-Lauranc, er meaz eus mogerioù Rom, tost da vered an Agro Verano a vez enterred enni oll dud maro kear. En noz euz an drizeg a viz gouere 1881, euz a anter-noz beteg div heur deuz ar mintin a voe cased ar relegou d'al leac'h merked. Ar gristenien vad a Rom a ziredas evit heulia relegou ho Zad meur-bed cared. Mes, siouas ! he enebourien en em gavas ive evid ober freuz ha trouz bras, ha clasc mired na vije great ar pez a ioa sonj da ober. Goude cals poan, goude beza bed epad div heur ec'h ober eur pennad hent ag a elle beza great en eun anteur, ec'h heljont en em gaout en Ilis sant-Lauranc, merzer, el leac'h m'ema e c'hortoz ar varn diveza an hini zo bed evel eur merzer epad he vuez a Bab, ha zoken goude he varo, an hini ive a ioa laouen da veza bepred bugel an Itron Varia a C'hlac'har.

TY CONCEPTION DINAM AR VERC'HEZ VARI

Tremenet eo an naved blavez ha daou ugent abaoue m'en deus ar Pab Pi IX lavared a vouez huel dirac ar bed oll n'e deus morse ar Verc'hez Vari great anaoudégez evel an dud all gant ar pez zo bed en em gaved gantho goude pèc'hed hon tad kenta Adam.

En em gaved omp eta en antercanved blavez abaoue m'eo bed roed gant ar Pab ar virionez vraz-ze da anaout. *Feiz ha Breiz* ne lêzo da dremen abioù dezhi netra euz ar pez a ell sclerigenna ar sperejou ha laouennât ar c'halonou divar benn an dra vraz-ze. Ag evit se, e laca dirac he lennêrien, e penn kenta ar blavez santel-ze, eun nebeud comzou divar benn ar virionez vraz-ze.

..

Nebeud a dud a oar eo tra ar Franc an diou Iliz a zigass guella da zonj euz Conception dinam ar Verc'hez. Unan, eb mar ar zantella, a zo e Jérusalem, an ty zo bed en em gaved ennan ar pez a zell ouz Conception ar Verc'hez, ha divezatoc'h, ouz he Ginivêlez. Ty santez Anna eo, ha n'hon deuz nemethan e kear Jerusalem. An eil eo Ilis an Itron Varia Lourd, e deuz ar Verc'hez lavared ebars d'an oll belerined : *Me eo ar Conception dinam*.

Ervez ar scridou coz a gaver, ar Verc'hez zo ganed e Jerusalem. Ty he zud, sant Joachim ha santes Anna, a ioa dioc'h costez an anternoz e kear, ag e kichen an *Templ*. An ty-ze a ioa evel cleuzed er roc'h. Den ne die beza souezed dioc'h kemense. A beb amzer, an den euz ar vro-ze ag a glasc eun ty evid chom ebarz, ma cav en eun tu benag eur roc'h cleuz, braz avoualac'h an toull ebarz evit rei digemer dezhan ha d'he dud, en em denn enho, ha n'e ket ebken evid eur pennad amzer, evit *chom* eo, ma n'oar ket re bell dioc'h an dour ha dioc'h tiez tud all.

Caout a rear stanc er vro-ze tiez er giz-ze, toull e creiz ar roc'h : plega a ranker ar penn evit mont ebars dre eun toull striz ha ne vez alies d'orebed varnezhan : calz moged zo en diabarz ag a deu d'ho tieza : er c'hognou tenval ha louz zo eno, e veler gouscoude, pa zeller piz, ier, eur c'havrig benag, chass, ha zoken tud gourvezed, pallennou en dro dezho.

Ha n'e ket ebken ar beorien eo a jom el lec'hioù-ze. Arabed, dezho eun tamic peadra, a ia ive da jom e reier cleuz : nemed dirac an toullou-ze, e savont er meaz eur voger great gant mein, brig pe zouar ; ar voger a vez, gant eun doen, staged ouz ar roc'h ; ag eno ema ho c'hambr genta. Credi a eller ty sant Joachim ha santes Anna, ha n'oant ket goal binvidig a ioa great en doare ze. Ne veler ken ar voger kenta-ze ; ne gaver nemed ar roc'h cleuz oant e chom enni.

An-ty ze a zo unan euz lec'hioù santella ar bed, n'e ket ebken

abalamour eo bed ebarz e chom kerent ar Verc'hez Vari : abalamour eno eo bed conceived ha ganed ar Verc'hez Vari.

A beb amzer, ar gristenien zo bed plijet dezho dont d'al lec'h santel-ze. Eb comz euz ar pezh zober great en amzeriou kenta goude maro hor Zalver gant an dud a ioa e chom var menez ar C'harmel, eun iliz a voe saved eno goude m'oa deued an Impalaer Constantin da veza mestr var ar bed oll, da lavared eo var dro ar bloaz 330. An Ilis-mâ evel al loden vrassa euz al lec'hioù santel a voa var dro Jerusalem, a voe discared gant an Impalaer didruez Chosroes er bloaz 614. Eun eil ilis a voe saved epad ma voa Justinian impalaer : ha zoken, pe e cavent re vian an iliz-ze, pe oa e stad fall, ar Francisien a deuas var dro ar bloaz 1100 evit tenna an douar santel a dre zaouarn ar baianed, a zavas eun trede ilis caër ha bras : An iliz-ze a zo c'hoas en he zav, ha n'eus ket bet cals a zispignou ganthi evid he lacât e doare vad er blavez 1856. En ilizou-ze zo bed saved, ar roc'h cleuz ganed ebarz ar Verc'hez, a zo bed atao dindan an iliz vras.

* *

Iliz santes Anna a zo d'ar Franç abaoue ar bloaz 1856, ha cetu ama evit petra eo bed roed dezhi :

Goude brezel ar Russi, an Impalaer Napoleon III n'en devije bed nemed goulenn oc'h mestr an Turki ma vije roet dezhan kear Jerusalem gant ar broioù hanved ar Syri ag ar Palestin, en devije bed anezho : cant mil soudard a Franç ho devoa colled ho buez er brezel-ze evid mired na vije discared ho mestr d'an douar. Den ne vije bet souezed eus kemense : an oll a ioa e c'headal an dra-ze e bro ar zao-eol ; tud ar Syri, ha n'oant ket Turked, en em laouennea e sonjal e vijent a viziken stag ouz ar Franç ; ha christenien catholic ar bed oll a c'hortoze ma vije tenned an Douar zantel euz a dre zaouarn brassa adversour ar groaz zo bed a viscoaz var an douar.

An Impalaer Napoleon n'oa nemed eur penn cleuz ha divoued. Lavared a rear zoken, pell da c'houlenn netra oc'h an Turked pe an Arabed, en devoa evel c'hoant da renta dezo an Algeri. Ma chomas eb ober an dra diskiant-ze, eo var ali ar re a ioa en dro dezhan : ne c'houlennas oc'h mestr an Turki, na Jerusalem, nag an douar zo en dro dezhi : ne c'houlennas nemed ty santes Anna, en eur zonzal en eun dra, e raje er giz-ze plijadur d'ar Vretoned a n'oant ket oll a du ganthan.

Evid eur guel, kementse a ioa nebeud a dra evit paea ar Franç

euz ar pezh he devoa great : muioc'h a dalvoudêgez en devoa gouscoude eged na grede an Impalaer : *ty ar Gonception dinam* a roe ar Verc'hez d'hor bro. Ag e pe vare !

Er bloaz 1854 en devoa ar pab Pi IX disclêried oa chomed ar Verc'hez eb caout perz eb ed er pezh a c'hoarvezas varlerc'h pêc'hed hon tad kenta Adam. Ar Franç devoa discuezed cals a garantez en eur c'houlenn an dra-ze evit Rouanez an Envou : Kement-all a ra evit ober a zoare ar gouel caër en enor d'ar Verc'hez dinam.

Daou vloaz varlerc'h, er bloavez 1856, evel evid he phaea euz an deneridigez-ze, Mari a ro dezhi an ty e voe ebarz conceived eb pêc'hed. Ha daou vloaz c'hoaz varlerc'h, er bloaz 1858, e teu e Lourd da lavared da Vernadett : *Me eo ar Gonception dinam*. Evelse e deus ar Verc'hez roed d'ar Franç, er zao-heol iliz santes Anna Jerusalem, ag er c'huz-heol iliz Itron Varia Lourd, an daou leac'h a zigass deomp da zonz ar guella deuz Conception-dinam ar Verc'hez Vari.

* *

Taolomp evez goudeze ouz an henvelidigez zo etre an daou leac'h santel-ze.

E Lourd, e vez great cals burzudou er piscinou zo ebars dour ar feunteun diouaned dindan dourn Bernadett. Ar re glanv a gav eno ar yêc'hed. — E Jerusalem, ugent pas ebken deus ty santes Anna, ema ive ar piscin burzudus a zo hano anezhan en aviel sant Yan. Pa veze bed Eal an Autrou Doue ec'h ober eun tam kemesk da zour ar piscin-ze, ar c'henta den clanv a ziskenne enghan a veze pareed, n'euz forz pe seurt clenved en devije.

Eun eilved henvelidigez en em gav c'hoaz e kement-ma etre an daou leac'h santel.

E Lourd, Hor Zalver a bare alies ar re glanv epad procession ar Zacramant, eb ma ve red dezho diskenn e dour ar piscinou.

E Jerusalem ive, eo falvezed dezhan parei ractal, gant eur gomz, eun den clanv ag a ioa eno eiz vloaz ha tregont a ioa e c'hortoz he dro da zisken en dour : evel n'oa ket evit loc'h anezhan he-unan, ha n'oa den evid er disken en dour, bepred eun all benag a ziskenne en he raoc, ag a veze pareed. Hor Zalver goude beza goulenned outhan a c'hoant en devoa da veza pareed, a lavar dezhan : Savit en ho sav, cassit ganeoc'h ho

cuele, ha kerzit. Ha ractal an den clanv a reas kement a ioa bed goulenned outhan.

..

Gueled a rear eta e zeus cals a henvelidigez etre an daou leac'h a zigass da zonz deomp euz *Conception dinam ar Verc'hez Vari* : euz an eil tu ag egile, eur roc'h cleuz el lec'h m'eo bed gueled ar Verc'hez, el lec'h m'euz bed hano euz ar Rouanez conceived eb péc'hed, euz an eil tu ag egile, piscinou tost d'al léc'hieu-ze, el leac'h m'eo falvezed d'Hor Zalver, evid enori he Vam, rei he-unan ar yéc'hed da dud clanv ; en eil léc'h ag egile, eo ar Franç catholig ha christen ar vestrez. Ha n'e ket guir e cavomp e tu ar c'huz-heol ar pezh a gaver e tu ar zao-heol ?

Ha breman, ma c'houlenner evit petra ar Verc'hez e deus roed deomp an daou lec'h talvoudeg-ze e caver eb dale he deus great kementse evit laouennat hor c'halonou mantred gant ar glac'har : n'e ket ebken evit hon digoll euz ar pezh hon deus great evithi en amzer dremenet : beza e zeo c'hoaz evit rei deomp nerz calon en amzer da zont. Ma vije bet red d'ar Franç mervel varc'hoaz, an Itron Varia n'e devije ket great an traou caer-ze evidomp : ne deuer ket da gaerat eun ty zo e vont da goueza ; ar medicin ne da ket ken alies da velet eun den clanv zo ar maro ganthan. Mari ha Jesus a deu davidomp, e Lourd ag e Jerusalem, ho daouarn leun a vuzudou : c'hoant ho deus eta d'hor zavetei dre ar *Conception dinam*, dre ar *Sacrament meuled ra vezo* ! Tenn e vezo al labour ! Ar Franç zo henvel oc'h an den clanv a lavare d'hor Zalver : N'am eus den evid rei d'in an dourn, caer he deus sellad a bep tu : ne vel den ebed. — Eo beza e zeus unan, eun *Den-Doue* ha gant he *Vam ar Verc'hez*, a zigasso deomp ar yéc'hed, nemed oc'h en em erbedimp oc'h *Sacrament an Aoter* ag oc'h ar *Conception dinam*.

Evelse bezet great.

(Ar galleg a zo en diveza levrig : *Feiz ha Breiz* p. 190.)

REN A RAIO VAR BRO FRANS

Ren a rin... (Komz Hor Zalver d'al Leanez Ma'charit-Mari).

Ped heur eo?... Ténval meurbed eo bolz ann Envou, krozal a ra ar gurun, ann daoulagad hanter-zallet ne velont nemed

luc'hed, ann tan-goall hag ar maro a red dre ar bed gant eun trouz spountuz, huanadennou, c'hoarz ha kriadennou a glever mesk-a-mesk ; lavaret e ve e ma ann diaoulou euz ann ifern o paouez terri ho chaden hag e maint o iouc'hal a vandennou var ann douar... Mez mouez ar garantez a respount d'ho iouc'hadennoù kounnaret : « Ren a rin, enn despet da Zatan ha d'he vevelien. »

Ped heur eo?... Kement a luc'hed a zo, ma ne veler mui ar stered ; ann oll o deuz spount hag enkreuz, ken na grenont, o velet e peb leac'h gevier ha follentez, freuz ha dismantr ; ne jom mui netra enn he zav, ha ne z'euz mui a beoc'h evit den... Mez ar vouez a lavar adarre ar memez komz divin : « Ren a rin, enn despet da Zatan ha d'he vevelien. »

Ped heur eo?... Dre bevar c'horn ar bed e son ar glaz ; azioc'h hor penn, e kruz hag e tregern ar gurun. Daoust hag echu eo gant peb tra, daoust ha ne lugerno ken ann heol, daoust ha ne c'houlaoù deiz all ebed?... Eur vro or boa hag a ioa he hano ar Frans ; e kement leac'h ma veze guelet he banniel, he drapo, e z'oa urz vad, lealded ha relijion : Doue a zeblant brema he dilezer ; ha ma vez dilezet gant Doue, piou-ta a deuio d'he zenna a boan?... Mez ar memez mouez a respount : « Ren a rin, enn despet da Zatan ha d'he vevelien. »

Ped heur eo?... C'hui hebken, o Krist, a c'hoar ped heur eo ! Epad m'e ma ar Frans enn he zremenvan, epad ma voel he Eal Gardian, tud milliguet a en em zao eneb d'eoc'h, eneb d'ho karantez, a glask diskar hoc'h aoteriou hag ho kroaziou, a denn hoc'h hano euz hol lezennoù, euz hol leoriou, euz a bep leac'h, hag a lavar komzou spountuz eneb d'eoc'h ; Satan a zo o ren anez-ho : kollet o deuz ho fenn hag ho skiant vad... « Ren a rin, enn despet da Zatan ha d'he vevelien. »

Ped heur eo?... O Krist, klask a reont ho taoler er meaz euz hor bro ; ho skoliou a zo sarret, al leanezet hag ar vugale a zo diframmet anez-ho, ha dizale, ho peleien a vezo diframmet ive euz hoc'h ilizou. N'o deuz aoun ebed ken, sonjal a reont e kendalc'hint da veza treac'h, ha lavaret a reont en eur vusc'hoarzin n'o pezo galloud ebed mui... « Ren a rin, enn despet da Zatan ha d'he vevelien. »

Kredi a reomp ar gomz-se e deuz ho Kaloun lavaret d'eomp : ia, dont a reoc'h da veza Roue ha Mestr. Mez peur e teuo ann heur-se ? Ni a zo dirollet varnhomp ar goal-amzer ; ar pezh a garomp muia a zo diskaret ha dismantr, hag hor bro Frans he-

unan a zo o vont da veza kollet... O Salver, deuit buan d'hor zikour ha d'hon tenna a boan ! Hor baguik n'e deuz mui d'he sturia nemed tud diskiant, hag a zo varned beza bruzunet... Ren a rin » eme C'hui. O Jezus, ra zeuio ho Rouantelez, ra vezo great ho Polontez .. Bezit hor Zilvidigez !

GUENNEL

REN A RAIO

ME RENO.

(Komzou H. Z. J. C. d'ar plac'h eürus Mac'harit-Mari)

Ped heur e ?

Ann Env tenval spontuz, ar gurun o strakal,
Var riz ann oabl ledet koumoul 'zo rus tan gwal,
Ann tan hag ar maro gant trouz braz o kerzet
Hirvoud, ha iou, ha c'ho ^{en} ~~en~~ noz 'zo n'em vesket.
Gant ann Ifern, marvad, eo brevet he jaden
Hag e klevet, me gred, blej euzus he vanden,
O iud ar gassouni !

Mouez ar garantez ia da respount dezhi.

— Me reno

En despet da Zatan hag he dud divalo.

Ped heur e ?

Dirak tan ha luc'het, ar stered ia d'ar bern,
'M'omp enn denvalijen beteg mel hon eskern.
Ar c'horfik kez a gren, ann ene zo spountet.
'Neur ija, kreiz ar vesk, eur bern traou dismantret,
E tremen, n'ouz petra : Harz ha gwir ia ganthan.
Pep tra goez enn he boull ; 'vit ar bobl echu-man,
N'euz mui repoz ebet

Mouez Doue neuze a nevez zo klevet

— Me reno

En despet da Zatan hag he dud divalo.

Ped heur e ?

Ema 'r glas o tintal da enkleo ar bed oll
'Vel kloc'h ann tan en Env, ann arne groz diroll,
Ha noz ann islonk, ve ? pe fin zo da bep tra ?
N'euz mui varc'hoaz, na deiz, amzer da zont, netra ?

Ni 'n'oa eur vro garet, ar Frans oa he hano.
Doue hag ann henor ie da heul he drapo :

Doue a dro he benn ;

Ha piou-ta breman a glask dont d'he difenn ?

— Me reno

En despet da Zatan hag he dud divalo.

Ped heur e ?

C'houi oar ebken, o Krist. Hor bro ger o tremen
He Ael-mad o lenva ! ha tud fall a vanden
Dianaoudek mantr 'vit karantez, gwiriou
A zislonk var ho kroaz, a vress hoc'h aoteriou.
El lezen, el levriou, hoc'h hano a varenmont
Traou euzuz eneb deoc'h leiz ho ginou 'iudont.

Gant Satan int bleinet

Mezo dall int, me gred, ho skiant 'deuz kollet.

— Me reno

En despet da Zatan hag he dud divalo.

Ped eur e ?

Kassouni ann Ifern, koulz ha deuz hon levriou
Ho kass, o va Doue, demeuz hon oll geriou.
Deuz ann ti-skol, ha prest, deuz al leac'h santel
E forbannet, o Maestr, gwerc'hez, beleg, bugel.
'Vel 'n'ho hardizegez neb harz ne zoujont ken
Lampounet ann Ifern, deuz goeled ho bouillen

A Embann 'n'eur c'hoappaat

Eo d'ho rouantelez deuet ar fin da vad.

— Me reno

En despet da Zatan hag he dud divalo.

Ped eur e ?

Deomp e lar ho kalon ; hor feiz en aslavar :
C'houi a reno ; mes ni, druillet kreiz ar c'haillar,
A vel o veledi fizians, henor, peb tra
Hor Frans !... Skoazell, o maestr, ar mor ia d'hor lonka
Gwelit ta var hor bag, a red a benn da goll
Eur bobl kez eb sturier, 'tre daouarn tud diroll !

— Me reno

Renit, o va Doue, ne c'houlennomp ket gwel
Ra vezo gret bepred ho polontez santel

C'houi hor saveteo.

PENN-KALET.

Divis divarbenn dever ar Gerent

E KENVER AR SCOLIOU CHRISTEN

Per. — Devez mad did, Yan. — N'euz netra a nêvez du-ze abaoûe ma meus da weled ? Ténval e cavan da benn, daoust ag eur goall dra benag a ve en em gaved ganez ?

Yan. — Ar yêc'hed a zo mad, mad e za an traou ive ; mes goall nêc'hed oun lakeat gouscoude eun nebeut so.

Per. — Petra ro nêc'hamant did ? — Lavar-heñ din. — Mar-teze me hello rei cusul pe zicour did.

Yan. — Evit-se oun deued da cueded, en anzañ a rancan. Eun den a ali vad out.

Couls a me ec'h ouzout ar seurezed a ioa e penn unan deus scolioù ar barrez a zo bed red dezho mont euz ar scol-ze. Va merc'hidigou a heulie ho scol, ha brema ne ouzon petra da ober outho.

Per. — Ne zeskes netra din, mes gouzout a res ar scol ne vo ket serret. Tud a volentez vad a zo en em ginniged da genderc'hel da ober scol en ty-ze.

Yan. — Er c'hêved em eus, Per ; mes e penn ar scol-ze ne vo mui seurezed. Perac ne gasfen-me ket va bugale da scol ar gouarnamant ?

Per. — Petra, Yan, te eo a lavar kementse. Eur c'hristen evelldout a zonche cass he vugale da scol ar gouarnamant pa zeus eur scol gristen er barrez. Petra a lavar Mari da bried var ar poent-ze ?

Yan. — Mari a felle d'ezhi ec'h heulche hor bugale ar scol libr. — Guelloc'h eo ganthi derc'hel he bugale er gear eged cass anezho da eur scol a ne vezo roed dezho ebars tam descadurez christen.

Per. — En doueti a rean. — Mari a zo christenes re vad evit alia ac'hanout da gass da vugale da scol ar gouarnamant.

Yan. — Me n'em bije ket argiled, ma ne vije ket roed a gelennadurez christen e scol ar gouarnamant. Mes kea da ober eun dro en ty scol-ze. Ar grucifi a veli e peb class. E commandant ag e fin ar scol e clêvi lavared pedennou Petra fell did ouспен ?

Per. — Kementse a zo guir evit ar barrez-ma, mes n'e ket guir en oll scolioù. N'e ket eta ouz an dra-ze eo did sellad. Ne anavezes ket, me zo sur, al lêzen a ren ar scol-ze ?

Yan. — Nan avad, Per.

Per. — Me zo e vont d'he displega did, guella ma c'hellin.

Brema e zeus eur bloaz varnugent benag, hor c'hannaded ho deus great eul lezen ag a c'hourc'hemen da scolioù ar gouarnamant beza neutr a viziken, da lavared eo, er scolioù-ze ; ne vije ken aotre da gomz euz a Zoue. Dre ze ta ne vije ket aotre da gaout ar grucifi en tiez scol na da lavared peden ebed enno.

Tri pe bêvar miz zo, rener bras ar scolioù en deus scrived eul lizer evit gourc'hemen da beb *prefet* gueled ha beza e zeus c'hoaz scolioù a veler enno eur grucifi.

Ma zeus anezho, ober ar pezh a hellor evid ho zenna ac'hano eb lacât ar bobl da gounnari. Er parrezioù eo re gristen ar bobl evit gellout en ober, lêzel anezho.

Guelet a res eta dre eno ar scolaër, ar scolaërez a lêz ar grucifi en ty-skol, a lavar ar pedennou araoc'h goude ar scol, a ia a eneb al lêzen evit trompla ar gristenien. — Ha plijout a rafe did gueled da vugale e chom eb anaout ar Religion ?

Yan. — Ne blijfe ket avad. N'e ve ket brao da zen ebed ober eur gourc'hemen d'he vugale ma ne anavezfent ket ar pebare gourc'hemen a Zoue. Poan avoualac'h hon deus brema o lacât anezho da bleg. Mes n'e ket red e teufe ar scolaër, ar scolaëres da ober catekis. Ar gerent, eun amezeg, pe ar velleien a ello ober catekis d'ar vugale.

Per. — Yan, gouzout a res pegen nebeut a amzer a gav ar gerent da ober catekis d'ho bugale. Cals anezho ne ouzont ket lenn ag ho deus ankounac'heat ho c'hatekis. Penaos e rafent neuze catekis d'ho bugale ? Tud a volentez vad a vez kavet da ober catekis d'ar vugale : mes n'er greont nemed evit ober ho dever a gristenien, evit ober ar scol n'eo ket great gant ar scolaërien. Cals re a vugale a vez a vremen gantho er scol ; petra vezo ta pa rankint ive ober scol catekis d'ar merc'hedigou ? Ar velleien a ra catekis diou pe deir guech ar zizun : Mes re a vugale a vez ec'h heuil ar c'hatekis evit ma c'hellfent e daou pe dri bloaz rei dezho da anaout mad ho religion. Pa vez lêzed ar vugale etre ho daouarn, da unneg heur ha da beder heur, e vez scuis ar pennou yaouanc-ze gant ar pezh eo bed ar vistri scol e class lacât enno epad teir heur dioc'h reng.

Ouspen-ze, ar vugale a zo lem ho lagad, digor ho spered, ha ne c'houlennont ket guell eged ober evel ar re zo carget d'ho c'helen. Ma ne glêvont ket anezho ec'h ober catekis, e teuint buan da lavared enno ho-unan ag etrezho n'eo ket red deski ar

c'hatekis, p'e guir ar vestrezed-scol, n'en descont ket dezho : ar re-ze, desked gantho kement a draou, a dle gouzout petra zo mad da zeski.

C'hoarzin a rez ; mes cred ac'hanon, ar pezh a lavaran a zo guir.

Me a anavez eur potr yaouanc ag a zo bed e scol ar gouarnamant. Eun devez, epad ma voa c'hoaz er skol, he vam a lavaras dezhan e rancje mont d'an oferen bred d'ar zul warlerc'h. — Perac, va mam, emezhan ? Va mestr scol ne vez gouscoude nemed en oferen vintin.

Yan. — Guir eo kementse, Per. — Mes er gouzout a res, ar vestrezed a zo e penn scol ar gouarnamant er barrez, a ia heb sul d'an oferen ag alies zoken d'an oferen bred ; guelede vezont eur vech an amzer e tostât ouz ar Sacramanchou. Perac ne vent ket ker couls ag ar re e vo er penn ar scol libr ? Ar re-mâ ive, pa vezo selled mad, n'int oll nemed laikezed.

Per. — Ne lavaran netra divar benn ar re zo e penn ar scoliou. N'e ket ouz ar vestrezed eo did selled, mes oc'h ar scol a hellont da ober d'ar vugale.

Discuezed em eus did e tifen al lêzen comz divar benn Doue ag ar religion e scoliou ar gouarnamant. Evelse eta n'eo nemed dre guz ag en eur vont a eneb al lêzen e c'heller en ober. Ar vestrezed a zo brema a hell beza mad : mes ma vez hanved re all en ho leac'h, pe seurt e vezint ? Marteze mestrezed dizoue. Pa vezo lakeat da vugale er scol-ze, marteze ive ne gredi ken ho lammed ac'hano.

Guel, petra dremen e lod euz scoliou ar gouarnamant. N'e ket avoualac'h chom eb kelen ar vugale var ar religion ; eno e vez avechou desked dezho toued, chom eb mont da govez, eb credi e Doue ag er Verc'hez, ha pa dostaer ouz an daol santel, ne receiver nemed bara.

Ar scol-ze a blij did ? Gouzout a rez gouscoude an dra-ze a zo guir. Er scol gristen, er c'hontrol, ar vestrezed scol nêvez a roio evel ar seurezed kelennadurez gristen d'ar vugale. Mad eo beza desked var descadurez ar bed-mâ : n'eo ket gouscoude eun dra ag a ve red da ober. Caout descadurez christen, da lavared eo divar benn guirionezou ar religion a zo red da gaout evit ober ar zilvidigez. Me n'em eus tam nêc'hamant ebed : va bugale a iêlo, evel diagent, d'ar skol libr.

Yan. — Guir eo da gomzou, Per. Me n'em bije ket argiled ive, ma ne vije ket red din paea ar scol libr, pa ellan caout scol evit netra.

Per. — Petra, eur c'hristen evel dot a zo guelloc'h ganthan lacat eneo he vugale er risel da veza colled, kentoc'h eged dispign deg lur benag ar bloaz ?

Ma velfez unan euz da vugale e tua gant an naon, pe gourvezed var he vele gant ar c'hlenved, ha ne rofez ket beteg an diner diveza evit rei dezhan da zibri pe evid er paea ?

Ar pezh a rafes evid silvidigez ar c'horph n'er grafes ket evit silvidigez an ene cals talvoudecoc'h ? A neuze ne ve ket red did coll kement vad ec'h eus.

Daoust a ne rankes ket guechall paea d'ar seurezed ? Ar pezh a reas neuze ne helpes ket en ober brema ?

Ouspen-ze scolaërezed ar gouarnamant a zo paed evid ober scol, ha gant piou ?

Yan. — Gant ar gouarnamant, er gouzout a res, Per.

Per. — E vont d'el lavared edon. Mes a beleac'h en deus ar gouarnamant arc'hant da baea he scolaërezed ? Digant an oll. Arc'hant an taillou a zervich da gementse. An taillou a zo niverus, ag, er gouzout a rez, creski a reont heb bloaz.

Taillou var an douarou, ar mobilier, var heb den en he bart he-unan, taillou var ar guin ardant, ar guin, an olen, ar c'hafe, ar butun, ha var n'ouzoun ket pegement a draou all c'hoaz.

N'out ket eta evid lavared e ve scol ar gouarnamant evit netra.

Ouspen, bez dizourci, ar scol libr a vezo evit netra. Ne vezo red da zen paea : ne vo goulenned nemed ar pezh a vo c'hoant da rei. Ar gristenien ne deuit ket da c'hina evit rei eun dra benag da gaout kelennadurez christen d'ho bugale.

Yan. — Bennoz Doue did, Per. Va dinêched he peus. Va dever a gristen eo cass va bugale d'ar scol libr. Va dever a zo striz var ar poent-ze.

Pa deuan d'en em zonzal, n'oun ket evit compren e ven bed nêched. Ne vichen ket bed didamall dirac Doue, m'am bije casset va bugale da scol ar gouarnamant. Ho ene a vije bed eno en danjer bras da vont da goll.

Dre c'hraç Doue, em eus eun tam peadra. Rei a rin eta eur guenneg benag evit arpa ar scol gristen, va dever eo. C'hoant em euz e ve saved va bugale e doujans Doue.

Per. — Ra vo beniged Doue da veza roed nerz d'am c'homzou evit sclerigenna ac'hanot. Gra eur zell en dro did. Piou a ro scoazel da scol ar gouarnamant ?

Daoust a n'eo ket daou pe drizen, enebourien toued d'an Iliz ha da Zoue, tud a n'eus tam istim ebed evitho.

Piou er c'hontrol, a ro scoazel d'ar scol libr ? Ha n'eo ket an dud ec'h eus muia istim evitho, christenien euz ar re vella ?

Eun dever striz eo evid peb christen cass he vugale da eur scol a vezo desked dezho ennhu cared Doue ag ar Verc'hez, ag ober ho deveriou a gristen. Brezel a vez great d'hor béleien, da eneou ar vugale. Ni Breizis, bruded da gaout pennou caled, a dle en em zevel oc'h hon enebourien, ag evid discuez dezho ne fell ket deomp plega var gementse, cass e brassoc'h niver eged diagent, hor bugale d'ar scoliou christen. N'eus nemed ar scoliou libr ag a ell beza christen : dezho ta e tle ar gerent cass ho bugale.

Yan. — Kenavo, Per, ha bennoz Doue did.

X...

Da betra eo mad ar Rozêra

Eur vaouez paour, christenes catholic a Vro-Zaos, a veze bemdez e testum ag e verza *cresson* e tiez ar brotestanted pinvidic. He rozêra a zouge bepred varnezhi, ag en em blije oc'h el lavared e vont gant he hent. Eun devez ec'h en em gav ganthi coll anezhan e kichen dor eur maner a ioa protestanted e chom ebarz. An hini er c'havas er c'hassas da vestrez an ty : houma eb dale tam, a laca gervel ar baourez catholic, evit caout, var he meno, tro da zisplega dirazhi eur gentel he doa ezom da gaout.

Ar vare'hadourez traou glas a deu eb dale da gaout an Itron, ha dioc'h-tu m'he guelas, en em laka d'he gourdrouz abalamour ma coll he amzer ec'h ober eun dra ken *diskiant* ha ma zeo lavared ar Rozêra.

— Lëzit an dra-ze, emezhi, gant an dud diot a gemer ar Pab evit ho Doue. Evidoc'h c'hui, lennit ar Bibl, ar Scritur Santel, ha ne gredit ken ho péleien ha n'int nemed sorcêrien.

— Ne ouzon ket lenn, evid guir, eme an hini goz, e levr ebéd : lavared a ran gouskoude a vouez huel, emezhi, ec'h anavezan va religion kercouls ha n'euz forz piou.

Ag e tap crog en he rozêra, e tiscuez d'ar brotestand-ze pe seurt kelennadurez a zo er bedenn-ze, evit ar re he lavar en eur zonzal ennhu a zoare.

— Pa grogan, emezhi, er groaz zo aze da genta, e sonjan em Zalver, maro evidon. C'hui, Itron, a zo névez maro eur mah.

deoc'h, ag en em blije caout var ho tro meur a dra hag a zigass sonj deoc'h anezhan : evelse ive me deu sonj din euz va Zalver.

Ar c'hreunen vraz e kichen an teir vian, a zigass da zonz din euz eun Doue e tri Pherson : Tad, Mab ha Spered-Santel. Ar c'huec'h greunen vraz-ze zo hed a hed d'ar chapelet, gant ar vetalen zo en ho zoues, a zigass da zonz euz ar seiz Sacramant, unan anezho, Sacramant an Aoter, zo brassoc'h eged ar re all. An deg greunen zo e peb dizenes a verc deg gourc'hemen Doue, evel ar c'huec'h greunen a verc gourc'hemennou an Ilis : ag ar baourez coz en em laca d'ho c'hana.

Ar pemzeg dizenes a verc ar pemzeg myster (ag e teu d'ho henvel) : pemp a joa ag a ganane vont gant va hent, pa hellan, e peb lealded, gounid an tam bara zo red din da gaout.

Ar pemp myster a c'hlaç'har a ganane ive pa ne ouzon ket e pelec'h e cavin va c'hoan ; ag ar pemp myster a c'hloar a ganane ive pa zonzan e bërrentez ar vuez-ma, ag er pezh zo e c'hortoz ac'hanon er bed all.

— Ac'hanta, Itron, ha n'e ket guir ec'h anavezan va religion kercouls ha n'euz forz piou ?

— Eo, eo, eme an Itron, ha dalc'hit mad d'ho rozêra : ne ouien ket bete-vrema pe seurt talvoudêgez he deus ar beden gaër-ze.

GUASTELL, CUIGN AR ROUANEZ

Gouel guastell ar Rouanez, evel ma vez great en tiegeziou christen, da zeis gouel an tri Roue Maj, d'ar c'hueac'h a viz genver, a deu da zigass da zonz euz donedigez an tri Roue evid gueled ar Mabig Jesus e Bethleem.

Eur faen, cuzed mad e diabarz ar guign, a dleo lavared piou a vezo roue ar gouel.

Guechall ar guastell a veze ranned gant Mestr an ty e ken alies a dam ag a zen a veze ouz taol, eun tam muioc'h gouscoude, ag a veze hanved *lod an Autrou Doue*, loden ag a veze roed d'ar beorien. Neuze, ar yaouaneca euz ar vugale, en em denne dindan an daol ag a hanve, ervez ma plije ganthan, an hini a dle an tad rei dezhan an tam a zalc'he en he zourn.

Roue ar faen, eur vech anavezad gant an oll, a gemere eur rouanez ag officerien evithan : oc'h an daol e kemere ar plaç a

enor, ha pa eve, an oll a strake ho daouarn en eur lavared : Ar Roue a ev, ar Roue a ev.

Rouanez Franç, guêchall, a rea, eb mancout morse, ar gouelma, ag a gemere evit rouanez ar vaouez a veze ar faven en he zam guastell, ag a roe dezhi antronoz ar vrac'h evit he c'hass d'an oferen : ag eno he lacae en tu cleiz dezhan.

Cetu ama, divar benn guastell ar Rouanez, eun tamic hister c'hoarvezed e Bro-C'hall Bro-Zaos, er vro zo névez eat dy da jom religiused ha leanezed a vro Franç.

I

Brema e zeus var dro mil vloaz, edod eun nosvez ec'h ober gouel ar rouanez en eul lochennic deus bro Bretoned Bro-Zaos ho doa ranked tée'hed araoc ar Zazon.

An erc'h a goueze teo var an douar, an avel a iude. An oll a dostae ouz an oaled, en eur zonzal er re, ag en nosvez-ze, eb bara, eb toen a zioc'h ho phenn, a iea euz an eil ty d'egile da glasc lod an Autrou Doue.

Rac, evel hon deus lavared, ar beorien ho deveze ho lod e peb tiégez.

E lochennic Olgard, al labourer douar, Edwitha, e vere'hig yaouanc fur ha mad, a iea ag a deue dre an ty, en eur renca peb tra evid coan.

Pa voe eüned mad an traou, Olgard ar mestr a azezas ouz taol, a raunas ar guastell, en eur lacât a gostez lod an Autrou Doue.

Cetu ma clêver skei var an or.

— Piou zo aze, eme Olgard ?

Ag eur paour, he zillad goloed a erc'h, he izili e crena gant ar riou, a deu en ty, oc'h en em harpa oc'h Edwitha a ioa reded da zigéri an or.

Ar mestr a zao en he zav, ag en eur ziscuez eur scabel e penn an daol :

— Den mad ha mignon, azevit aze ; ar beorien a zo deued mad en ty-ma.

— Ho trugarecât a ran, Mestr. Ra zeuio Jesus ha Mari d'ho paea, a lavaras ar paour an dour en he zaoulagad.

Kemered a reas neuze an den estren he dam guastell, evit en débri a galon vad. En eur zébri peb hini a c'houlenne :

— Piou a vezo roue en noz-man ?

Cetu ma teu ar beachour da jom eb débri, ha da lavared en eur vuzc'hoarzin :

— Cetu ama ar faen.

— Neuze oc'h roue, a lavar an oll dezhan.

— Paour keaz roué, eme Edwitha, me c'houlén ouzoc'h eul loden euz ho rouantelez.

— Rei a ran deoc'h va rouantelez.

— Meuleudi d'ar roue a galon vad, eme Olgard en eur c'hoarzin.

— Va rouanez e vioc'h, eme c'hoaz ar paour e comz ouz ar plac'h yaouanc, ac e roañ deoc'h va baz a roue.

— Mad, mad, eme ar plac'h yaouanc... Mes neuze, va roue, p'eguir oun rouanez, e rancan entent mad ouzoc'h — Ho tillad n'int nemed truillou, mont a ran da rei deoc'h dillad névez. Cetu ama eur viscamant goloed a c'hloan ag ho tiouallo mad dioc'h ar rion ag an erc'h. Ho pontou zo eat fall, cetu ama re all guelloc'h : ha neuze, n'euz ket marteze cals a vouniz ganeoc'h : me ro deoc'h a galon vad kement em eus.

II

Evelse e comzas ar plac'h yaouanc a galon vad : ag ar pezh a lavaras a voe great.

Ar paour keaz, tenereat muioc'h-mui he galon, a drugarecâs goustadig : daelou a anaoudegez vad a ioa en he zaoulagad.

Olgard a lavarâs goustadig ag he euz d'he vere'h oa bed evel re drugarezus : ken laouen oa gouscoude he vere'hig Edwitha, ma lavaras dezhi eb dale n'he doa great nemed mad.

Eun nosvez a blijadur ag a laouenidigez a voe eta e lochennic Bro-C'hall. Ha seul veach ma teue ar beachour da dostât ar veren deuz he vuzellou, Olgard a lavare, hervez ar c'hustum : Ar roue e zo ec'h eva ! Da yê'hed ar roue !

Dioc'h ar mintin, ar paour a ioa eat en he hent. Heb dale kêlou estlamus a deus dre ar vro. Lavared a reat :

Hor Roue Alfred, bed cased euz he rouantêlez gant tud an Danemark, en deus, gant he zoudarded, gounezet ar victor var he enebourien.

Hor Roue Alfred, a lavared c'hoaz, goude beza eat dre ar vro euz a dy da dy, en devoa gelled en em zila etouez soudarded he enebourien. Eno, var digarez cana traou plijadurus da glêved, en doa gelled gueled a dost pegement a dud a ioa, e peleac'h

en em gavent, ha goudeze en deus caved an tu varnezho evid ho banna deuz ar vro.

Kementse a ioa guir.

Ha cetu eun devez, kirri caer a jom a zav dirac ty Olgard.

Eun den a vrezel, eur viscamant houdarn lugernus en dro dezhan, a ia en ty laouen bras, ag a lavar en eur ziscuez ar guiscamanchou paour a zouge eun den a ioa ouz he heul.

— Ag anaout a rit an dillad-ma ?

— Ia, eme Edwitha.

— Mad, me eo ar paourkez oc'h eus ho roed dezhan. Truez oc'h eus bed oc'h va phaourentez... Great oc'h eus ac'hanon eur roue. Eun eal a skiant ag a drugarez a zo falvezed dezhi beza va rouanez : deued oun da c'houlén ouzoc'h derc'hel ho promessa : rac roue oun e guirionez, ha ne fell din caout ken rouanez nemedoc'h-c'hui.

An oll a blegas ho phenn : ar roue oa e guirionez : ar roue Alfred ar Bras.

Edwitha a deuas da veza rouanez, ag a ieas mad peb tra ganthi epad he buéz.

Ty Olgard a voe great eun iliz anezhan : ha bep bloaz ar roue ag ar rouanez a deue dy da bedi ha da enori Jesus ha Mari.

En ho tiegeziou christen, e rannit ive bep bloaz goastell, cuign ar Rouanez : ne ancounac'hait ket loden an Autrou Doue, tam ar paour. — An neb a ro d'ar paour, a ro da Zoue, ag en em garg d'he baea er bed-ma ag er bed-all.

Cantic da êchui ar Mission

Con Rantik Hrouz Vreiz Breizh.

DISCAN :

Ra vezo meuled da viken
Ag e peb leac'h ha gant peb den,
Ia da james ra vo meuled
Jesus hon Autrou beniged.

Pegen laouen vez ar c'haro,
Pa gav ^{bin} gienén dour beo !
Me 'meus caved er mission
Eun dour a bare ar galon.

Var he ziouscoaz ar pastor mad
En deus douged ar penn danvad
Hen digassed en deus d'he dy
A greiz an drez ag ar bleizi.

Plijadur fall, kenavezo
Douç da danva, te zo c'huêro
O cutuill da vleuniou caera
E caver drein a oar flemma.

Sonjal a rin euz baradoz
Heb dale cals ouz va gortoz,
E zeus ive tan guall *Er euz ive ifern, tan guall*
En ifern e tēvi ar re fall. *Duhont o tēvi ar re fall.*

Re zivēzad, o va Doue,
Me ro deoc'h calon ag ene :
Mes deoc'h e vezinteb distro
Euz a vremen bete 'r maro.

Va zicourit, Guerc'hes santel,
Grit ma chomih bepred fidel ;
Ennomp oll creskit bemdez *Ennon, en oll, creskit bemdez*
Feiz, esperanç ha carantez.

Yan GUILLOU, *mahe Person*
e parrez Penmarc'h.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

P

Progresser : *mont var vell, var vellaat, var gresc.*

Projeter : *biza. Bized em boa mont.*

Prononciation. Il a la même... que son frère : *da gozeal en deus ar memes distag gant he vreur.*

Proportion. Il est plus riche à proportion : *pinvidicoc'h eo peb hini d'he gount.*

Proportionné : *kevatal ; ingal. Non... disingal, digavatal.*
Bien... ou conformé : *renked brao.*

Proportionner : *lacaat ar c'hém.*

Propos. Mauvais... *Pezia lou vil, comzou disoare. A... e mare mad. Hors de... eneb an dro.*

Public : *a vel d'an dud, a voar an oll.* Ouvert à tous : *Foran.*

Pulluler : *dont puill, peupli, gouenna buan.*

Q

Qualité : *tu, perz, si, reiz.* Il a une bonne qualité : *eur pez mad, eur perz mad, eun tu mad a zo ennhan.* Nous avons tous nos bonnes et nos mauvaises qualités : *oll hon deus hor mad ag hon droug.*

Quantité : *niver,* ne se met pas seulement pour exprimer la quantité numérique. *Ne anavez ket an niver euz he zanvez :* il ne sait pas jusqu'où s'étend sa fortune.

Quart : *palefars* (*pevare part* ou *pharth*) ; *pevare, peva-ren, quarteron.*

Que. Jusqu'à l'âge de 15 ans que son père mourut : *beteg he bemzeg vloaz ma varvas he dad.* N'avez-vous pas de pain à manger que vous faites ce métier ? *n'oc'h eus tam da zébri, ma rit ar vicher-se,* disait un homme du monde à une petite sœur des pauvres ? Que vous êtes à plaindre ! *Ag ez eo trist ho toare !* J'ai vu un temps que les jeunes personnes eussent rougi de se permettre ce qui devient aujourd'hui un usage : *gueded em eus eun amzer e vize mez gant ar merc'hed yaouanc ober ar peza a deu breman ar c'hiz.* Quelle est la cause que... *petra eo ma...*

Quelque. Quelques sillons çà et là : *eun erven benag ama ag aont.* Il y a quelques endroits où l'on voit : *beza e zeus lea-c'hiou, leac'hiennou (ac) e veler. A blaou e veler.*

Quelquefois, mais rarement : *avechouigou,* à Quimperlé, *guechigaou.*

Question. Il est.... : *keal a zo, hano zo, meneg so, count a zo.* Restons à la question : *chomomp var ar gount.* C'est une question difficile à décider : *eur poent diez eo da varn, diez da zifasia.* Une grave question : *Count kél eun dra vraz.* Quand il est question de travailler : *pa vez da labourat.*

Qui : *pehini.* Un homme qui a tant de biens et qui se nourrit si maigrement : *eun den kement a zanvez dezhan — en deus kement a zanvez — beva ken treud.* Un homme en qui j'avais mis ma confiance : *eun den em oa lakeat va fizianç*

ennhan, eun den lakeat va fizianç ganen ennhan. J'ai oublié son nom, moi qui le connais si bien : *ancounac'heat he hano ganen, ha me ken anaoudeg anezhan.* Je suis demandé comme domestique par un homme chez qui j'ai déjà été en condition : *goulenned oun da revel gant unan oun bed c'hoaz mevel ganthan.* Vous qui deviez me défendre : *chui an hini a dlie sevel ganen.* La maison dans laquelle j'ai été : *an ty oun bed ennhan.*

Quia. Je l'ai mis à quia : *me em eus en lakeat berr.*

Quitter. S'il me quitte : *mar da divar va zro, diouzin, diganen.*

Quoiqu'il soit riche : *evid beza m'eo pinvidig, evithan da veza pinvidig.*

R

Raccommoder : *dressa, aoza, didoulla, difalla.* Raccordez mes souliers : *grit eur c'hempen, eun aoza, eun dressa, d'am boutou.* Un peu : *eur c'hempennic.*

Raccourcir : *diverra, crenna.*

Race : *goenn, orin.*

Racquitter (se) : *caout he zigoll.*

Radoter : *ravodi, randonni, raneal, grac'hi.*

Rafale : *fourrad* ; au pluriel : *fourradou.*

Rafler : *ober ring.*

Raide : *reud, stign, tenn, sounn.*

Râler : *ronclenn.* Il a le râle : *ar ronclen a zo varnezhan.*

Ramener (de l'erreur) : *diarbenn, digass, renca, ameni.* *Ar guin en doa he gassed* (l'avait perdu), *ar Mission he deus en digassed* : la Mission l'a ramené.

Ramifier (se) : *branca, kefa.*

Ranger. Celui-là saura bien les.... : *ennez ho renco, a zigasso reiz enno.*

Ranimer : *digass buez e....*

Rapace : *scraber, rasteller, alouber, cam he vizied.*

Rapacité : *egar caout, ioul crégi.*

Rapport. Cette farine d'avoine est d'un bon.... : *ar bleud kerc'h-ma a ra founn vad.*

Relation. Il n'y a nul rapport entre eux : *an eil ne denn tam d'egile, var egile. N'euz enevel ebed etrezho.* Sous ce rapport : *e kever an dra-se, diouz an tu-se, da zelled eno, en tu-se.* Sous aucun rapport : *e tu ebed, e gix ebed, en hent ebed.*

Rapporter. Apporter de nouveau : *digass en dro*. Ajouter pour compléter : *ober eun astenn, eur stagaden*. Je m'en rapporterai à ce qu'il me dira : *me raï diouz ma lavaro din*.

Rapide : *cass err ganthan*. Rapidement : *a gass*.

Rare, rarement : *rouez, tano, dis, ral*. Il serait rare : *rouez e ve, ral, eun taol diz e ve*. On l'entend rarement se plaindre : *dibaot a vech e vez cléved e clem*. Les rares brins de seigle restés : *ar zégalennou chomed*. Les quelques rares panais : *ar panezennou chomed*.

Rassasier. Il a été rassasié : *he ioul en deuz bed*. On ne peut le rassasier : *n'euz sount ebed dezhan* (mui eged da eun toull goz).

Ravin : *ribin*. *Claskit ho ribinou* : allez vous-en.

Raviser (se) : *trei meno*.

Refaire : *asober, eil ober*; en Trégorois : *ad-ober*; réchauffer : *astoma*.

Rebours. A rebours : *a gil, a eneb*.

Rebuter : *ober fae var*. Se rebuter : *fallgaloni*.

Recéler : *rei golo*.

Recherché dans ses goûts et ses manières : *dic'hized, ardou ganthan, clinked dezhan e cozeal*.

Rechuter : *affeill; adzfeill*, récidiver.

Recoin : *cougn, cougn tro, distroen*.

Recommander : *rei testeni mad da...* Se r... à : *en em erbedi ouz, en em voestla da*.

Récompenser. Que Dieu vous récompense ! *Doue r'ho paeo !* Dieu l'en récompensa : *Doue en talvezas dezhan*. Cette expression est souvent ironique.

Reconnaissance : *trugarecaat, trugare, grasvad, joa ouz ar vad great*. Il n'a aucune r... : *ne ziscues madélez ebed : joa ebed evid ar vad great dezhan*.

Rectifier : *eüna, compeza, didorgenna*.

Reculer : *mont a dren, dont en dro*.

Redresser : *eüna, difazia, lacât var an hent mad, eüna he dort da* (trivial).

Réduire, en parlant des êtres indociles : *reiza, ranji, suja, digass d'an ëro, cass d'he nasc*. (Expression pittoresque).

Recueilli : *destumed ennhan he unan*.

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imp. de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Da lennerien Feiz ha Breiz</i>	225
2. <i>Barnedigez an Aotrou Doue</i>	227
3. <i>Ar Breur ag ar C'hoar</i>	233
4. <i>Canaouennou Breiz</i>	239
5. <i>Bibliographie</i>	248
6. <i>Phrases bretonnes</i>	251

Da lennerien "Feiz ha Breiz"

En eur zigëri ar blavez 1904, an hini zo e scriva e *Feiz ha Breiz* abaoue m'eo ganed, a lavare n'er graje ken nemed epad eur pennadig amzer. Kementse a zo deued hirio da vir : ag eur rener nêvez, an autrou Normand, person Plonéis, tost da Gemper, eo a zo carged, azaleg miz Mae, da gass heviziken, al labour da benn.

D'an nao varnugent a viz c'huéveur, eo bed en em gaved e Landerne eur guchennic ebken, var dro ugent, euz an tri pe bevar c'hant den a ro scoazel da *Feiz ha Breiz* da jom en he zav. An autrou Duc, person Montroulez, goudé beza trugare-keat ar béleg en deus great ar pezh zo bed en he c'halloud evit ren a zoare al levrig bian-ze en deus, beb daou viz, laouenneat calon meur a Vreizad, en deus kinniged evit rener nêvez an autrou Normand, bed mestr var ar scol-vrezonég e Cloerdi bras Quemper, ha boaz da scriva, tri pe bêvar bloaz zo, e Kannad ar Galon Zacr en em gav beb miz e parrezioù hon Escobty.

An oll ho deus roed ho mouez d'ar scrivanier zo bed dibabed gant autrou Person Montroulez, ag a deu, gant kement a galon vad, d'en em garga euz ar pezh zo da ober evit ma kendalc'ho *Feiz ha Breiz*, da gass bepred var vellât, al labour zo bed great bete vremen.

Da autrou Person Plonéis, e vezo red eta aviziken, cass an oll scridou a vo c'hoant da lacât e *Feiz ha Breiz* ; dezhan da veled pe e vezint mad evit se, pe ne vezint ket : peb hini a hello dere'hel an doare scriva a blijjo muia dezhan.

..

Autrou Person Montroulez en deus c'hoaz roed anaoudégez da lennerien *Feiz ha Breiz* a ioa var he dro, euz liziri zo bed scrived dezhan divar benn ar rener névez oad deued da henvel e Landerne. Meur a hini a ginnige eur scrivanier yaouanc, oajed a dri bloaz varnugent ebken, ag en deus discuezed e meur a bennad scrid, ec'h anavez braoic avoualac'h ar brezoneg.

Caved eo bed re yaouanc evit kemered ar garg deuz *Feiz ha Breiz*. Ouspenn-ze ar scrivanier-ze a c'hortoze caout, dioc'h al labour-ze, peadra da vevâ, hen ag he dud. Ne heller ket lacât a gostez kementse a *vouniz*, goude ma vez paed ar voullerrien ag herzed oc'h an oll mizou all. Meur a gant lur a zo gelled da espern, ag a zalc'her evid ar mare ma ve red enebi oc'h eur goall dra benag a hell c'hoarvezout en eun doare pe en eun doare all.

Ouspenn-ze an oll ho deus c'hoant e chomfe bepred eur bêleg e penn *Feiz ha Breiz*. *Feiz ha Breiz* coz zo choimed en he zav keit ha m'eo bed renet gant eur bêleg : eat eo d'an traon dioc'h-tu m'eo bed kemered ar stur gant tud all.

..

Hano zô bed ive e Landerne da lacât hon levrig bihan en implij evid ober a nebeudou eul levr a zo dienez anezhan en Escobty, ag a gaver da viana en Escobty Guened : eul levr a gelennadurez christen renked an traou ebarz hervez-catekis an Escobty. An autrou n'Escob Nouvel en devoa great eul levrig er giz-ze. Ne gaver ken anezhan da brena : ag ouspenn-ze meur a hini a garfe en ober brassoc'h. Leac'h a ve neuze ive da gaout aon na ve re vraz, na goustfe dre eno re a arc'hant, ha ne c'helfet ket he rei d'an oll vugale ha d'an dud vad a gemer ar boan da gelen anezho var ar c'hatekis.

Neuze e zeus ag a zonj ober eun dra all. Ober tri levrig disterc'h, unan var beb hini euz an teir loden zo e catekis Escobty Quemper ha Leon : 1° ar guirionezou a dleomp ho c'hredi ;

2° an deveriou hon deus da ober ; 3° ar feunteunioù a vuez ag a zantélez evid hon éneou.

Tri scrivanier brezoneg a helje beza bed carged da ober peb hini unan euz an tri levrig-ze, ag etouez meur a dra all divar benn histor ho bro, he iez, ho devije roed beb gueach eur bastellig benad euz ho labour en *deg pajen* a vije bed lakeat etre daouarn peb hini anezho. Neuze ive ne vije ket c'hoarvezed ar pezh zo bed c'hoarvezed meur a vech bete vremen, ag a c'hoarvezo c'hoaz eb douetanq ebet en amzer da zont : ma zeus leac'h da glemm eo atao ar memes hini eo a zo e vaga *Feiz a Breiz*.

Gueled e vezo divezatoc'h ag eun dra benag a hello beza great evit rei scoazel d'an tamig labour-ze ag a blijfe cals d'an Autrou n'Escob a Guemper. En eur rei an dourn da lacât ober levriou névez, e teufe hol levrig bian d'en em emel euz ar pezh zo bed lakeat en he garg brema e zeus pemp bloaz : skigna muioc'h mui e peb leac'h al levriou brezoneg great eur pennad amzer zo, pe névez moullad gant scrivanierien hor bro.

En eur rei eun taol lagad d'ar pezh hon deus great en amzeriou diveza-ma, e velor eb dale, oar deued braoic avoualac'h da ober ar pezh a c'houlenned. Eur marc'hadour levriou brezoneg ha galleg euz Escobty Quemper, a anzave, n'eus ket pell, divar benn kement-ma, en devoa, er blaveziou diveza-ma, gounezad muioc'h a arc'hant e verza levriou brezoneg eged levriou galleg.

Eun dra a jom c'hoaz ganeomp da ober : guellât marc'had al levriou brezoneg ag a goust c'hoaz avéhou, eun tamig brao a arc'hant. En eur gemered, divar benn kement-mâ, muioc'h a hardizégez eged na zo bed kemered bete vrema, e teur da ober ar pezh a c'houlennomp, da gendere'hel ar Feiz catholic en hor bro meurbed cared a Vreiz, epad ma tiouallimp er giz-ze yac'h, sassun, digatar, digailhar, dibicous ha disclabez iez hon tud coz, caera ha pinvidica doare-prezeg zo er bed oll.

Evelse bezet great.

BARNIDIGEZ AN AUTROU DOUE

D'an daou a viz Eost euz ar blavez 1100, e varve e Bro-Zaos, d'an oad a zaou-ugent vloaz, ar roue Guillaum, eil euz an

hano, mab d'ar roue Guillaum I ag er bloaz 1066, en doa treuzed ar mor evit mont euz an Normandi e Franc, da Vro-Zaos evid en em ganna ouz ar Zaozon, ag en em ober mestr var ho rouantélez. An Tad, maro d'an nao a viz guengolo 1087, a ioa bed galved dirac barnidigez an Autrou Doue da renta count euz eur vuez ag a ioa bed tremened, evid al loden vrassa, ec'h ober droug d'he nessa. Teir sizun, evid guir, e chomas var he vele ec'h ober pinijen ag ec'h ober a beb seurt traou mad ha santel evid an oberou fall en devoa great.

He vab, ar roue Guillaume II, epad an trizeg vloaz ma tougas ar gurunen a Roue, a reas ive an droug, eb ober siouas ! cals a vad. « Ar roue-ze, eme eur scrivanier ag a ioa beo neuze, en doa nebeud a aon rac Doue, ha tam ebed rac an dud : credi a rea ec'h helle, abalamour m'oa roue, ober kement a blije dezhan. Ar pezh a blije dezhan dreist peb tra, oa beza mestr var madou an ilizou, ar c'houchou, evid ho dispign gant follentez, pe evid ho lacât a gostez aben divezatoc'h.

Var dro gouel Nedeleg, er bloaz 1092, e reas goab euz an traou ag an dud santel.

Doue a deuas d'er skei en hevelep doare, m'en em gavas elan da vervel goude beza lavared comzou diskiant evel ma plije dezhan en ober. Credi a reat n'en doa ken nemed mervel da ober : ag an dud a reng huella, eskibien, beleien, en alie da zonjal e silvidigez he ene, da lacât urz vad e kement lec'h en devoa lakeat an disurz, evel ive da renta an oll draou laered.

An abad santel Anselm, deued euz a Franc pemp miz a ioa evid ober tro ar c'houchou euz he urz, a ioa e Bro-Zaos, ag a voue galved evid lavared eur gomz benag d'ar roue a ioa e vont da vervel.

Dont a reas eb dale : ar roue a deuas da goves he bec'hejou d'an den santel, a reas ar pezh a ioa dleed evid efina traou an amzer dremenet, ag a lavaras, ma tistroje d'ar yec'hed, e teuje da ren eur vuez guelloc'h.

Tri bloaz a ioa n'oa arc'hescob ebed e Cantorbéry, an huella carg a ioa en Ilis Bro-Zaos. Ar roue a hanvas, en desped dezhan, Anselm evel Arc'hescob : ha pa zistroaz euz an ilis da gichen guele ar roue, e comzas evellhen : Aberz an Autrou Doue, emezhan d'ar roue, e lavaran deoc'h ne varvoc'h ket en taol-mâ.

Dont a reas ar roue da zével euz he glenved : ha kenta tra a reas a voue en em zislavared ha freuza kement en devoa great :

ag evel ma rebeched dezhan an nebeud anaoudégez vad en devoa evid an Autrou Doue :

Oh ! emezhan, morse Doue n'en devezo mad ebed diganen evid an droug en deus great din.

Epad ar seiz pe eiz vloaz ma chomas c'hoaz beo ne reas nemed discuez pegen fall oa he galon evel he oberou.

..

Ar pab Urban II en devoa galved roue Bro-Zaos da zont da Rom evid gouel Mikeal (29 a viz guengolo) euz ar bloaz 1099. N'en doa ket roed digemer mad d'ar goulenn-ze : kenderec'hel a reas he dorfejou a beb seurt, ha pa glêvas oa maro ar pab-ze, e tiscuezas gant ar grisder ar vrassa pegement a blijadur a rea ar c'helou-ze dezhan.

Epad an amzer-ze gouscoude, Doue en he vadélez heb muzur en devoa great evid ar pec'her-ze ar pezh a ra meur a vech evit ken alies a vab prodig en deus er bed-mâ evit clasc digêri dezho ho daoulagad ha tenerât ho c'halon : peb tra, evit traou an douar, a iea evel guelloc'h ganthan eged gant an dud all.

Abalamour da bedennou sant Anselm oa bed roed eta dezhan ar yec'hed : lavared e vije c'hoaz e teue an avelou ag ar mor he-unan da zenti outhan. « Avoualac'h oa, eme scrivanierien an amzer-ze, en devije kemered eun devez pe evit dont a Vro-Zaos d'an Normandi, pe mont euz an Normandi da Vro-Zaos, evid gueled ar goassa avelou e coueza, dioc'h tu ma veze eat var he lestr. »

En devez kenta a viz eost 1100, ar roue Guillaum en doa sonj da vont e Franc da ober cals traou ha n'oa hini anezho evit gloar Doue ha mad he ene. Ha ne zonje ket oa en em gaved evithan ar mare da vont dirac barnidigez an Autrou Doue. Meur a zen santel ho doa bed digant Doue anaoudégez euz an dra-ze. Ar roue he-unan, en noz euz ar c'henta d'an eil a viz eost, en devoa bed eun ure divar benn kement-ma.

Eur medicin, a gaved dezhan, a ioa e vouada anezhan, en he yreac'h : mes ar goad a deue euz ar voazien, a strincas beteg an Env ag a droas e moged evid tenvallât an ear tro var dro. — Santes Mari ! eme ar Roue strauilled oll : ag e crogas eun aon bras ennhan, pa voe diyunet mad. Lacât a reas digass gou-lou en he gichen, ag e chomas eb coussked beteg ma teuas an deiz.

D'ar mare-ze, eur relijius, a n'oa ket euz ar vro, a deuas da gaout unan euz an Autrounez a ioa da dosta d'ar roue, evit comz dezhan euz eun dra spountus en doa gueled divar benn ar Roue. « Er gueled em eus, eme an den-ze, e vont en eun Iliz, dre douez an dud gant ar rogentez en deus peurvuia. O veza caved dindan he zourn eur groaz, hor Zalver stag outhi, e crog enghi gant counnar, e tor he zivrec'h d'he Zoue, ag e fell dezhan terri ive he zivesker. Ar groaz a c'houzanve an dismeganze, eur pennad mad a ioa, pa deuas en eur gemered buez, da rei d'ar Roue eun taol troad ag en discaras d'an douar. Deus ginou ar Roue e savas neuze eur bouill moged ha tan ag a bignas betek an Env. »

An Autrou a lavared an dra-ma dezhan a ioa mignon d'ar Roue ag a ieas ractal d'el lavared d'he Vestr ag a reas, evel eustom, goab euz ar pez a gemenned dezhan. Sclear oa gouscoude d'ar re a ioa var he dro, oa nêc'hed bras gant ar pez en devoa cléved, ha ne vouie ket cals pe e tlie mont, pe jom eb môt d'ar chasse, evel m'oa he sonj, da eur c'hoat bras hanved ar C'hoat-Nêvez.

An dud a ioa var he dro, sponted oll e sonjal pege henvel oa an daou ure, en disalie da vont da eur chasse ag a venne trei ken fall.

..

Mes goude eur préd a reas en eur zêbri, ha dreist peb tra en eur eva calz, ar Roue a zavas var he varc'h, gant an dud a veze oc'h he heul, evit mont d'ar C'hoat-Nêvez da chasseal. Edog ar chasse, ar Roue en em gavas, eur pennad amzer he-unan gant eur marc'heg euz he vignoned, hanved Walter Tyrel : ar chasseourien all a ioa eat ama ag aont da redeg varlerc'h eul loen gouez benag. D'ar mare-ze, vardro euz heol, eur c'haro a dremenat dirac ar Roue, ag en tizas gant unan euz he virou, eb en disar gouscoude. An aneval, glazed, a dêc'has var dro ar c'huz heol : ag ar Roue, he zourn ganthian a zioc'h he zaoulagad, evit ho diual dioc'h nerz an eol, en heulias eur pennad brâo en eur zelled etrezeg an aneval. Ar marc'heg Tîrel, ag a ioa chomed varlerc'h, a velas eur c'haro all e tremen abiou dezhan. Gant cals a nerz e tennas unan euz he virou etrezeg an aneval : n'e ket an aneval siouaz ! a voe glazed gant an tenn, ar Roue eo er recevas e creiz he beultrin. Glazed d'ar maro, ar Roue ne reas ket eur glemmaden : clasc a ra tenna ar bir euz ar gouli ; kementse a

deu da vouassât he stad. An tam coad bresc a dor er gouli, ha neuze ar Roue a goues divar he varc'h. Tîrel a zired, ag a glasc dizevel he vestr ag a ioa tremened. Strafullet oll ar marc'heg a zao var he loen, a laca he gentrou e costeziou he varc'h, a ia etrezeg an tosta porz mor, evit kemered eul lestr da zistrei e Franç.

Den ne zonje clasc trabaz outhan : peb hini a zonje er pez a zelle outhan. Lod euz an Autrounez a renk huel, a ieas da guzed en ho c'hastel huel : lod all en em daolas da laerez goassa ma heljont, p'e guir n'oa mui den evid mired outho d'en ober ; lod all en em emelle da henvel eur Roue nêvez. Corph ar Roue, dilêzed gant an oll er c'hoat, a voe destumed gant ar vicherourien en em gave heno, lakeat en eur c'har ha douged er giz-ze da gastel Winchester. Hed a hed d'an hent, ar goad a rede euz ar gouli digor en doa ruzied an hent. E diabarz ar c'hastel-ze e voe rented an henoriou diveza da gorph ar Roue, gant cals a zigoradur, mes gant nebeud a zaelou.

..

D'an daou a viz eost oa eta maro ar Roue er C'hoat-Nêvez. Cetu ama petra ioa bed en em gaved e deveziou diveza miz gouere. Sant Anselm a ioa bed red dezhan en em denna e Franç, ag en em gave en Escobty Lyon. E couent vras Cluny oa neuze evel abbad, eun den santel hanved Hug ag en doa peded sant Anselm da zont d'he veled. Pa voent azezed an eil dirag egile, e savas hano divar benn traou Bro-Zaos ag ar c'hélou a deue divar ho phenn e Franç. Kélou fall a ioa, evel eustom. An den santel Hug a lavaras neuze : En noz tremened, en anzaio a ran ouzoc'h e guirionez, euz bed hano dirac barnedigez an Oll-C'halloudeg euz ar pez a zell oc'h Roue Bro-Zaos : ar re en tamalle ho deuz comzed, ar Roue zo bed barned, ha ken bras eo caved he dorfejou, ma zeo bed barned d'ar maro.

Ar c'homzou-ze a spontas cals ac'hanomp, eme unan euz an dud a ioa eno, rac santélez an den en devoa ho lavared a ioa ker bras, ma ne helle dont da zen ar greden ne vijent ket guir.

Antronoz sant Anselm a zistroas da ger Lyon evit Gouel Sant Per en Ercou, pe en Eost. Seuis oamp gant hor beach, ha peb hini ac'hanomp a ieas da gousked kenta ma c'hellaz.

Eur c'hloarec, hanved Adam, a ioa boaz da lacât beh noz he

vele tost d'an or a scoe var gambr sant Anselm. D'ar mare m'edo ar c'hloarec-ze e vont d'en em rei da gousked, serred he zaoulagad gant ar scuisder ag ar c'hoant cousked, e vel dirazhan eun den yaouanc, guisket caer ag a lavar dezhan : Adam, cousked out ? — N'oun ket, emezhan. — Ha c'hoant ec'h eus da glêved kelachou, eme egile ? C'hoant avoualac'h, eme ar c'hloarec. Gouez eta evel eun dra vir eo êchu an abaden etre hon arc'hescob ha roue Bro-Zaos.

Laouen meurbed ar c'hloarec a zigor he zaoulagad, a zav'en he za, evid gouzout piou en deus comzed outhan ; ne vel den ebéd.

En noz euz an eil d'an trede a viz eost, epad ma lavared, e creiz an noz, ar pedennou, unan euz ar glouer, ha serred he zaoulagad ganthan e lavared ar pedennou-ze dindan envor, a velas eun den a ne anavezze ket o tispaca dirazhan eun tam paper a ioa ar c'homzou-ma varnezhan : *Obiit rex Willelmus* : ar roue Guillaum a zo maro. Dioc'h tu ar c'hloarec a zigor he zaoulagad, ha ne vel ken nemed he vreudeur renked, evel kustum, dirazhan. Sant Anselm en em rentas deuz Lyon da eur gouent hanved *Ty-Doue* ; ag eno en em gave pa deuas daou relijius, unan deuz abbaty ar Bec en Normandy, ag eun all deuz Cantorbéry, da zigass da zant Anselm ar c'hélou deuz maro ar Roue.

Ar c'hélou-ze a daolas ar zant en eun dristidigez vras : scuilla a reas cals daelou en he c'hlac'har. E veled ag e clêved kement all, an oll a jome sebezé. Ah ! emezhan, ec'h hirvoudi, mil guech em bije roed va buez evit mired outhan da gaout eur maro ken spontus. Ag e creiz ar glac'har vraz-ze eo e tistroas sant Anselm da Lyon.

* *

Ha ni, christenien, pe seurt kentel a ellomp da denna euz histor barnidigez an Autrou Doue var roue Bro-Zaos ?

Gueled a hellomp da genta pegén guir eo comzou hor Zalver pa lavar en Aviel : N'emaoun ket e clasc gueled ar pée'her e vervel en he béc'héd, mes kentoc'h e tizrei ennan he-unan ag e ren eur vuez névez.

D'an eil, gueled a hellomp dre histor ar roue fallac'r-má, evel re an traitour Judas ag al laer cleiz, eo an den, ha n'eo ket Doue a zo penn caoz-má teu d'en em goll. Doue a zo madeleuz en tu all d'ar pezh a hellomp da zonjal : gouscoude pa vez leun

ar muzur, ar vadélez a deu da drei e counnar, ag e plij d'an Oll-C'halloudeg discuez n'eus ken mestr nemethan, ha taol he valloz var ar re a ra re a c'hoab anezhan.

Ar Breur ag ar C'hoar

Cetu ama petra lavarér divarbenn unan euz an dudchentil a voe condaoned epad ar Revolution vras, brema e zeus eun nebeudig en tu all da gant vloaz, da goll ho buez e kichen kear Alre, tost da Zantes Anná Vened.

An Autrou Cont Turgis, dijentil yaouanc euz a gichen Guened, a voa etouez an noblanc en em gannas e Quiberon evit Louis XVI, roue ar Francisien. Destumed eno etre ar mor ag arme ar *Republic*, teir guech ag ouspen creoc'h egetho, e voe red dezho mervel, pe en em rei, en em renta d'ho enebourien. Cassed e vouent da Alre, ha lakeat evel bandennou denved en ilizou a ioa great *prizoniou* anezho.

Eno e voent barned d'ar maro, ag ac'hano e tenned eur vanden bemdez ag a veze cased da *Barc ar Verzerien*, el leac'h m'ho lazed a dennou fusuill. An dud chentil-ze a ioa, lod anezho, pell a voa dindan an armou, ag ho zud en ho maneriou a ioa nêc'hed bras gantho dre ne vouient ket e peleac'h edont, ha ne deue kélou ebéd anezho.

An Autrou Turgis en doa quiteat tri pe bêvar miz a ioa maner an Theix, el lec'h m'en doa lêzed he vam, intañvez eur pennad a ioa, he c'hoar euz ar memes goad ganthan, ag eur giniterv dezhan, minorez saved eno gant an Itron Turgis e kichen he merc'h. Abaoue ma voa eat en hent, ar c'hont yaouanc n'en doa digassed kélou ebéd d'he vam. Abalamour da ze calon ar vam geaz a ioa beied gant an nêc'hamant couls ha calonou ar c'hoar hag ar giniterv.

* *

Tremened oa emgann Quiberon, nag an Itron nag he diou dinêzel n'ho doa ket clêved pe e voa an Autrou Turgis eno pe ne voa ket : n'ho doa ket clêved ken nebeud petra viche great euz ar brizonierien kemered enho.

En eil nosvez goude an emgann-ze e rea eun amzer spontus : an avel a zoroc'he ag a lakea peb tra da stracal. Eur glao diluj a goueze : tan ha curun a ioa beb enn amzer.

E maner an Theix, an Itron hag an diou zimézel a voa en eur zal, en eur velconi ar vrassa. Scrija a réant e cléved pe seurt amzer a rea. Ar vam geaz e devoa evel colled ar guelel, kement a zaelou he devoa scuilled e sonjal en he mab, gant aon na vije en em gaved eun droug benag ganthan.

— Va mab paour, e pe leac'h emä ? emezhi e cléved an ty e stracal gant an avel.

— Allas ! va mam, eme ar verc'h, ne hellomp ket er gouzout : n'hon deus nemed pedi ar Verc'hez evithan. Va mam ger, dont a rañ en dro : Doue ne lamo ket ho mab diganeoc'h.

— N'oc'h eus bed goal gélou ebed, eme an nizes.

— Nan, eme an Itron, nan, va bugale. Ar pezh a deu d'am ankenia eo ne deu beteg ennhon kélou ebed na fall na mad.

Neuze en em daolont ho zeir d'an daoulin evid lavared an *Ave Maris stella*.

Eur mevel a denas neuze er zall da gempen an daol evit coan. Ar mevel-ze en em gave en ty pell amzer a ioa. Cared a rea cals he vestrez ag he bugale : heb aon ebed ec'h helled lacât peb tra etre he zaouarn. Evelse ive e veze lavaret dirazhan ar pezh ne vije ket creded lavared dirac ar zervichêrien all. An Itron a c'houlennas outhan :

— N'oc'h eus cléved kélou ebed, Alan ?

— Kélou ebed, Itron : ne ouzor ket c'hoaz petra vezo great euz an dud chentil zo er *prizoun* en Alre.

— Petra vezo great dezho, a gav deoc'h, eme an nizes ?

— Petra vezo great, eme ar verc'h ? Ho lacât d'ar maro, a dra sur : n'eus ket ezom d'er goulén.

An Itron a ioa ive e vont da lavared he ger : n'he devoe ket amzer d'en ober. Eun taol cloc'h a glevjont e dor ar porz, ag a lakeas ho c'halon da dridal : ho zeir e savjont ractal en ho zav.

— Va breur eo, eme ar verc'h yaouanc : me hen anavez dioc'h an taol cloc'h. Ar c'hi ive ag en doa arzed da genta a glévent e iudal gant ar joa e tiscoues carantez d'an hini a ioa e toull an nor.

Alan a iéas buan da zigéri, ag eb dale, an autrou cont Turgis a ioa er zall e kichen he vam, he c'hoar ag he giniterv. N'em eus ket ezom da lavaret pegén bras levénez a voue eno. An Itron a ioa evel er meaz anezhi he-unan gant ar joa da veza caved he mab ; rei a rea a bep seurt gourc'hemennou d'he

merc'h, d'he nizes, d'ar mevel evit renca er maner peb tra en eun doare dereat da zigemered ar c'hont yaouanc.

..

Pell a ioa n'oa bed er maner pred ebed kel laouen ha ma voue coan en nosvez-ze. Ne di ken diouzomp, ha n'e ket-ta ? a lavare an Itron beb en amzer d'he mab. Hi ag he nizes ne zonzent ket hirroc'h eged er joa ho doa e veled ar c'hont yaouanc deued en dro d'ar maner.

E creiz al levenez-ze an autrou yaouanc he-unan n'oa ket dinec'h avoualac'h ; ag he c'hoar, ag a vele hirroc'h eged he mam ag he c'hiniterv, a vele avoualac'h an nec'hamant-ze scribed var dal he breur. Ar breur ag ar c'hoar a ioa ganed ho daou var eun dro, ha ker bras oa an henvelidigez etrezho, ma vije bed diez anaout an eil dioc'h egile panefede ho guiscamant. A hent all e vije lavared n'ho devoa nemed ar memes calon ag eur memes ene ; ag evelse ive breman ar c'hoar a zante en eun doare benag ar pezh a dremene e spered he breur.

Pa voe deued unneg heur, ar vam goude beza lakeat he mab da lavared dezhi aben diou pe deir guech kement a ioa en em gaved ganthan abaoue m'oa eat euz ar gear, er pedas da vont da gousked. Rac, emezhi, ezom avoualac'h ec'h eus da eana goude kement a scuïlder, a boan ag a nec'hamant ec'h eus bed da c'houzaon en deveziou tremened. An den yaouanc a zaoulinas evid caout bennoz he vam, ha neuze en em dennas en he gambr. An Itron ag he nizes a iéas ive da gousked laouen braz. Ar verc'h yaouanc ag ar mevel mad ho doa gueled oa c'hoaz eun dra benag ec'h ober neac'h d'ar c'hont yaouanc, ne zonzent ket mont d'ho guele.

An dimézel a iéas goustadik da gichen dor cambr he breur, ag ac'hano, eb en em ziscuez dezhan, er guelas var he zaoulin e pedi. Eul levr a ioa etre he zaouarn, ag e zave eun tamic he vouez. He c'hoar a dosteas he scouarn da zelaou, ag e clévas petra lenne... Pedennou an angoni ! N'he devoe ket ar galon da vont da gomz outhan, ag e zeas, mantred-oll, d'he c'hambr.

..

Eun nebeudic goude e teuas Alan da skei var he dor.

— Dimézel geaz, saveteit ho preur. C'hui ebken a hell en ober.

— Petra zo ? Petra zo en em gaved gant va breur ?

— Oh ! ma c'houfac'h, demezel baour. Ho preur a ia d'ar maro ! An dudchentil kemered e Quiberon zo barned d'ar maro er mintin-mâ en Alre, ha varc'hoaz da c'houlou deiz e vezint fusilled.

— Ha va breur a dle mervel ive ?

— Ho preur a zo barned d'ar maro evel ar re all. Var he c'her e bed lêzed da zont da vêled he vam ; ha roed en deus he c'her da vont d'ar maro varc'hoaz vintin. He c'her ! dimêzel.

— He c'her ! he henor eme ar c'hoar geaz ! Mes penaos he zavetei ?

— An Autrou Cont, eme Alan, ne vanko ket d'he c'her. Gourc'hemenned en deus din derc'hel prest he varc'h ag he zihuna aben peder heur. Me zo reded da dy Yan ar mêrour, ag hen en deus, en eur vouela, lavared din ar pez a gountan deoc'h.

An dimêzel a reas eur zonz, ag a lavaras d'ar mevel :

— Va breur ne dai ket d'ar maro : n'hen dihunit ket : mirit na vo trouz ebed en ty epad ar noz : me gemer an dra em c'harg.

— Mired a reot outhan da vont, demêzel ?

— Doue n'en deus ket en digassed d'am mam evid he lamed diganthi. It ha grit ar pez zo bed lavared deoc'h.

* *

Alan en em dennas, ag an dimêzel Turgis a ieas d'an daoulin evid pedi eur pennad. Goudeze he scrivas eur ger benag var eun tam paper ag en lêzas var an daol. Trouc'ha a reas he bleo hir ha caer ag ho destumas var an daol e kichen an tam paper. Neuze pa gavas dezhi oa cousked c'hueg he breur, e zeas d'he gambr, ag e kemeras he zillad. Taol a reas eur zell varnezhan en eur lavared a galon vad *kenavo* dezhan.

An den yaouanc a ioa ken torred gant ar scuisder en devoa bed en derveziou araoc, ma c'hellas he c'hoar ober he zro eb en diuna.

Deued d'he c'hamb e lakeas an dillad soudard-ze, ha pa voa en em visked, oc'h ober eur zell er mellezour, e devoue evel aon, ken henvel en em gaye oc'h he breur. Mont a reas goudeze d'ar marchossi el leac'h ma cavas prest marc'h ar c'hont, hervez ar gourc'hemen great d'ar mevel, ag ez eas en hent, eb gouzout dare da zen.

Aben ma teujot antronoz da gerc'hed an dudchentil evid ho c'hass d'ar maro, edo, en ho zoues, an dimêzel eleac'h he breur.

Mont a reas d'an dachen en eur bedi, he daoulagad izel, rag beza e zoa unan euz ar guerc'hezeg-ze ag, hervez sant Ambroas, n'ho deus ket aon rag ar maro, mes ho deuz aon rag eur zell. Ar gommunion he doa great en devez araoc a roe nerz dezhi. N'he devoa aon nemed rag eun dra, na vije diuned he breur ha na deuje da vired outhi da vervel en he leac'h. Pa voue en em gaved var an dachen, Autrou n'Escob Dol, ag a ioa etouez ar brizonierien, a roas an absolven diveza dezho oll, ag an dimêzel a voe unan euz ar re genta discared gant an tennou fusuill.

* *

Pemp heur anter oa pa ziunas an Autrou yaouanc. Spounted oll e tilam euz he vele, mes ne gav ken he zillad. Caout a reas eur viscamant all, ag en laca buan ha buan. Neuze e tigor an nor ag e cav ar mevel daoulined var an treujou.

— Ped heur eo ?

— Re zivêzat eo, Autrou cont.

Re zivêzat ! maleürus, gouzout a rez petra gollan-me ?

— Ho puez, va mestr ker, a dliac'h da goll du-ze.

— Va henor ! Glasc buan va marc'h din araoc ma teuo aman va mam ha va c'hoar. Compren a hellez em boa c'hoant d'ho gueled : mes va ger em eus roed...

Kementse a voue lavared a vouez izell : gouscoude an Itron a glêvas ag a ziredas :

— Itron, eme Alan, dalc'hit-hen, pe e za da vont d'ar maro.

— Va mab, eme ar vam geaz, en eur lamed ganthan a dro vriad, ne di ket d'ar maro ! m'ar marvez, me a varvo ive.

* *

Etre daou Alan a ioa eat da gambr an dimêzel evid he gervel da zont da zicour he mam da zerc'hel he breur. Mes caer en doa skei, den ne lavare ger. Mont a reas er gambr, ha ne gavas den enni. Ar guele n'oa bed den ennan en noz-ze. Dont a reas en eur grial.

— An dimêzel n'ema ket aze : n'eo ket bed en he guele.

Buan ez ejont oll da gambr an dimêzel, ag an Itron Turgis a velas da genta ar bleo ag an tam paper. Crêgi a reas er paper, ag e roas eun taol lagad dezhan, mes coueza a reas euz he zav, ag ar mab eo el lennas. Cetu ama petra ioa varnezhan.

« Va breur ker, ne varvi ket, ha saveteat e vézo da henor.

» Chom beo evit laouenidigez hor mam : mir outhi da vouela re
» din : na me a gav eaz mervél en da leac'h. »

« Na me zo laouen da veza ken henvel ouzit. Kenavezo, va
» mam ger ; kenavezo, va breur muia eared ; kenavezo, va c'hoar
» Adél ! en em veled a raïmp divezatoc'h etre divrec'h an Au-
» trou Doue. »

» MARI. »

— Ag e lessen va c'hoar da vont d'ar maro ! eme ar c'hont.
Ag en em ziframmas a dre daouarn he vam, ag en eul lam ema
d'an traon gant an deleziou. He vam ag ar re all a ia var he
lerc'h. E kichen dor an ty en em gavas ar mērouz ganthan.
Heman a jomas sebezed oll, ag a ieas var adren e veled an Au-
trou yaouanc.

— Petra, c'hui, Autrou ! C'hui a zo aze ! Ha piou em eus-me
gueded bremaic e coueza dindan an tennou fuzuill, ho tillad
ganthan, ag henvel mad ouzoc'h ?

— Va c'hoar eo, malheñrus ma zoun. Va c'hoar eo a zo
maro em leac'h, maro evid va zavetei !

*
* *

Ar c'hont a gouezas sempled, ag he vam, e creiz he anken,
e devoe nerz calon avoualac'h evit chom en he zav ag entent
ouz he mab n'he deus ken crouadur all ebed nemethan.

An Autrou yaouanc a voe douged var eur guele en eur gampr
ne helle den he gaout ebarz. Pa deuas he anaoudégez dezhan,
en devoa eun derzien vraz. Ne rea nemed goulén ma vije lézed
da vont euz al leac'h m'en em gave ennan : er gervel a reat
d'ar maro ; red, dleet oa dezhan mervel, emezhan.

En devez-ze, dioc'h an noz, Adel, an nizes, guisket evel eur
plac'h divar ar meaz, a ieas, Alan, ar mērouz ag hi da glasc
c'orphan he c'hiniterv. Goude beza clasket pell amzer etouez ar
c'horphan maro, e c'avjont corphan an dimēzel Mari. Dere'hel a
rea etre he daouarn eur chapelled he doa bed guēchall digant he
breur : Adel a glozas dezhi he daoulagad ; ha neuze Alan, ar
mērouz ag hi a zougas ar c'horphan gant cals a zoujanc d'ar mañer.

Lakeat e voe ar c'horphan-ze er chapel, e kichen an Aoter, ag
eno, epad pell amzer, e teued da bedi evithi.

(Tenned deus *Kentelliou* an A. MORVAN).

Enor d'an dud a Vor !

TON : *Petra zo nevez e ker Iz.*

An oll a gousk n'ho guele kloz
Pa zav eur griaden en noz,
Nosvez avel ha dour bill c'hlaou
Var zao, martoloded, var zao.

Selaouit... Na glévit-hu ket
E kreiz trouz ar mor kounnaret,
Kreiz iouc'hadennou an avel,
Mouez ar c'hanol ouz ho kervel ?

Dre ma sklerijenna 'l luc'hed
Dindan an envou koummouled,
Gwelit var ar mor o tiroll
Du-hont eul lestr o vont da goll.

Na pebes anken d'an dud keiz
A zoug al lestrig en e greiz !
Guech en dounder ha guech en eac'h,
Kaer ho deus stourm, ar mor vo treac'h.

VAR DON : *Bale Arzur.*

Martoloded, daoust ha lézel
A reot dirazoc'h da vervel
Ho preudeur keiz ouz ho kervel ?

Nan, a dra zur, rag en ho kreiz
E lamm hag e verv kaloun Breiz
Dizaoun bepred ha leun a feiz.

Breizad n'hen eus krenet biskoaz
Ar riskl evit guir a zo braz :
Ho kalonou zo brassoc'h c'hoaz.

Kerzit eta, kerzit affo
Da ziframma diouz ar maro
Ho preudeur keiz : Doue r'ho miro !

VAR DON : *En em gonzolit evit mad.*

Pell, pell du-hont me vel bagou
O nijal var ar gwagou,
Vel laboused var ar mor doun :
Eat int dinec'h ag eb aoun
Eat int eb aoun rag ar c'herrek
An dud a vor kalounek.

Kerzit buan, kerzit bagou,
Nijit var gern ar gwagou...
Dridit brema, dridit, tud keiz
Setu ganeoc'h tud a Vreiz.
Kanit : Enor d'an dud a vor
Da vartoloded Arvor !

SOUN AR ROC'H

Me zo eur roc'h, eur guir roc'h Breiz
Sounn eo va fenn ha stard va c'hreiz ;
Dinec'h, eb aoun, vel ar Breizad
Me jom a zav kreiz ar barrad,
Daoust d'an avel, d'ar gurunou
Ha d'an tarziou !
Hou ! Hou !

Me zo eur roc'h kreiz ar mor braz
Etre Sizun ha Bek ar Raz ;
A beb tu d'in n'eus nemed dour
Ouz va lipat gant he deod flour
Pe o tilammet a ruillou
Vel menezioù.
Hou ! Hou !

Me zo eur roc'h, ha kalz breudeur
Am euz er Raz ag er Fromveur
Sounn mad ha stard ha kalet oll
E kreiz eur mor peurvuia diroll
Lod anezho a zoug touriou
Sklear en noziou.
Hou ! Hou !

Ar mor-vrini gluj var va fenn
Ar brinig a zun va c'herc'hen
Ar c'hranked a skrab va baro
Grest gant bezin hir ha garo,
Ar vor-gicher ag ar zilioù
'Loj em c'hleuzioù.
Hou ! Hou !

An dud a lavar me zo kris
Pa sko varnoun al lano briz
'Vit ar Zaozoun ne laran ket
Rak Breiz gantho zo bet guasket.
M'ho flastro, pa c'hellin, m'entou
Dre an Ankou.
Hou ! Hou !

Ouz an dud all em eus truez
Evit mirout d'hê ho buez,
Pa ho guelan, en noz du-dall
Trezeg ar rêc'hel o nijal,
E iouc'han a zioc'h ar c'hommou
Pellaît, tudou.
Hou ! Hou !

Va flijadur a-hed an deiz
Eo guelet tremen bagou Breiz
Ha selaou kan an dud a vor
O rouenvat varzu Arvor,
'N eur zistaga, ken brao, soniou
Ha kantikou.
Hou ! Hou !

Pa gouez an noz diouz an oabl glaz
Pa hun an Env ag ar mor braz
Me gar sellet ouz Breiz-Izel,
Me gar kana gant an avel :
« O Breiz, rouanez ar broiou
» Hag ar boblou.
» Hou ! Hou !

Laouenanik Sant-Malo

Ma vezes fur, va bihanik,
'Ganin soun al laouenanik,
Soun laouenanik Sant-Malo :
Selaou mad, n'eo ket divalo.

Guéhall goz, hon bro gaer a Vreiz
N'oa nemed koajou en he c'hreiz
Koajou doun-doun, koajou déro
Gouriz ar mor glaz en ho zro.

Hag er c'hoajou gant hor zent koz
Ha gant Elez ar baradoz
Oa evned koant aleiz, aleiz
O richana e doug an deiz.

D'ar mare-ze al laboused
N'oant ket evel breman mouzed ;
Ouz hor zent koz ne oant tam gouez,
Nijal, kana reant en o zoues.

Mignouned oant zoken d'ar zent,
D'ar zent bras dreist oll e vezent ;
Var ze, Malo 'n'oa ket e bar
Er pèvar c'horn euz an douar.

Sant bras e oa, den n'hall en nac'h :
Dindan e vantel a vanac'h
Malo ' guze eur galon aour,
Dudi Doue ha mad ar paour.

Eun deiz e zeas da balarat
— Ar zent a garé labourat —
Ag araoc staga d'al labour
'Ledas e vantel var eur skour.

Pa deuas eul laouenanik
A den-askel d'e gichenik.
Deut oa, meurvad, da lavaret
Deiz mad ! deiz mad ! d'e zant karet.

Richana reas eur pennadik
Richana flour eun tachadik ;

Hag e klujas var ar vantel
En oa ledet an den santel,
Ouz ar vantel, p'hen eus sellet
Eur c'hornik koant hen eus guelet
Guelet en eus eun toullie koant
Leac'h ma lake e benn ar zant.

Ar gloan oa flour, klos an toullik,
Goudor avad vel eun neizik
« Aze ven brao ! » 'me al labouz
Ag hen ha dao ebarz didrouz.

Ne zaleas ket gouscoude...
An evn eur pennadik goude
A flipe kuit 'n eur richana
Drant ha lirin eb ehana.

Peurc'hreat gant ar zant he labour
E tap e vantel diouz ar skour ;
Souezet oe, souezet bras
Ouz e vantel na pa zellas.

Ouz e vantel na pa zellas
En eur c'hornik hen a velas
Eur vi bihan, oh ! bihannik
Toffet gant al laouenanik.

Hag o velet eur vi ker koant
Oe tenereat kaloun ar zant ;
Outhan e chome da zellet :
Tostik, me gred, en dije welet.

Hogen, epad m'edo ar zant
O sellet c'hoaz ouz ar vi koant
Goustad e klemme an evnik
E glemm a voa eur bedennik.

« — Tavit da glemm, evnik Doue
A gan bemdez en hon toue ;
Ne fell ket din lemmel ho neiz
Nag ober drouk d'an evned keiz. »

Ha var ar skour an den santel
A led adarre e vantel,
Ha goustad, goustad 'n e gornik
E laka vi koant an evnik.

Ha divantel e kuit eo eat
Heb sonjal er vad hen eus great :
An evnig ava ! n'hen dizonj ket
Da richana eo 'n em laket.

Eur miz goude, seiz evnid koant
A nije deus mantel ar zant :
Ha dont a reas an den santel,
Hag e kemeras he vantel.

Hag e lare an den santel
En eur gemeret e vantel :
Bemdez, evned, en hon toue
Kanit meuleudi da Zoue.

Hag e savas e zourn neuze
Evit rei e vennoz dezê ;
Ha e stoujont ho fenn braoik
Holl a unan bet' o faoik.

Divar neuze gant hon zent koz
Ha gant élez ar haradoz
An evn ag e zeis evn bihan
A veulas Jesus heb ehan.

Hen meuli reont c'hoaz deiz ha noz
Gant sant Malo er Baradoz ;
Di o c'hassas an den santel
En eur c'hornik euz e vantel.

Klévet ec'h eus, va bihanik,
Kana soun al laouenanik,
Soun laouenanik sant Malo :
Ac'hanta ! n'eo ket divalo.

Tenned deuz *Mouez an aotchou*, levr great
gant Glanmor (Joseph Cuillandre).

AR BOKEDOU ROZ AG AR BARA

VAR DON : *Bossen Elliant.*

En eur c'harter euz a Vro-C'hall
Edo e chom, en amzer guehall,
Eun autrou braz, dezhan kals aour,
Mes guall didruez ouz ar paour.

He verc'h (n'hen devoa nemethi)
He verc'h oa he hano Mari
Dre c'hrass Doue, hounnez avad
A ioa 'n he c'hreiz eur galoun vad.

A vihanik, an dimézel
A ioa bet eur plac'hik santel
Pa vele 'r paour e toull an nor,
Dioc'h tu he c'haloun oa digor.

He zad, siouaz ! er c'hontrol beo
Ouz ho c'hlemmou oa pounner gleo :
An dud er vrassa dienez
N'en devoa outho tam truez.

Aoun en doa ne teuje Mari
Da skarza oll vadou an ti.
Eun deiz chasse, petra reaz ?
Alc'houez ar bara 'gemeras.

Pa velas Mari ar beorien
Diredet da glask aluzen
Da gambr ar bara e redas :
An nor a oa prennet, siouaz !

Dezhi, o pebes kalounad !
Daelou a zav 'n he daoulagad.
Oh ! ma c'halje da viana
Kinnig frouez el lec'h bara !

Nan, ne hell ket : el liorzou
Ne gaver c'hoaz nemed bleunioù :
« Pa n'euz tam frouez, emezhi,
« Ar pezh em eus a fell din rei. »

Setu Mari, a dreuz ar porz
O redek buan d'al liorz :
Hag eno pell ne zale ket :
David e feorien e tired.

Petra zo ganthi evitho ?
Bokedou roz, bokedou brao.
« Ne meuz, emezhi tam bara :
« Tud keiz, kemerit an dra-ma. »

Ha dioc'h tu gant he dournik flour
E ro eur rozen da beb paour
Na kaera burzud ! Pep rozen
E bara zo chenchet souden.

Kêlou euz eur burzud ken braz
Dre ar vro buan a redas.
A beb tu e klêved dalc'hmad
Meuleudi an dimezel vad.

An tad kerkent m'en deus klevet
Ar burzud kaer zo digouezet,
A chench buez en eun taol krenn
Ag a deu mad ouz ar beorien.

Kals arc'hant zoken a roas
Evit sevel eur gouent vrâz
Er gouent-se ganthan savet
Histor ar bara 'meus kavet.

J. Bourdouloud

Eur c'hristen kalounek o tifen ar Groaz

TON : *Ma c'halon a zo fraillet.*

Pa oa tostik da vervel ar c'hantved diveza,
P'en doa an dispac'h heuzus chenchet penn da bep tra,
Diou vro dreist-holl a jomas bepred stard en ho Feiz :
Ar Vande a zo unan, ag eben eo hor Breiz.

Goall grogadou a veze du-ma du-hont bemde
Etre arme an disurz ha paotred ar Vande
Ar botred-ma, nebeudik e skoas re an tu-all,
A skoe, a skoe kaled, goassoc'h eged tud dall.

Eun droiad oa koulskoude var an dachen, siouaz !
Kouezet meur a Vandean 'tre douarn ar re c'hlaç.
Unan, eun den kalouniek (Ripoch e oa hanvet)
Oue gant he enebourien, ehars eur groaz stilejet.

« Trubard daonet, emezho, te a virit raktal,
» Te a virit ve great, el-lec'h-man, dit da stal.
» Koulskoude, sell ! mar kares, te jecho planeden ;
» Mar kares, te a velo adarre da lochen. »

« Petra 'meus ta, emezhan, petra 'meus da ober
» Evit distrei d'am lochen ha guelede va zud ker ? »
« Eun dra n'eus ken da ober : n'e c'heuz nemed discar
» Gant eur vouc'hal zo aman ar groaz-ze d'an douar. »

Peur achuet eo gantho a veac'h ho c'homzou fall,
Pa veler ar Vandean o krêgi er vouc'hal ...
Neuze, 'tousez he vignouned 'velthan prizounierien
Ha bodet oll er c'hroaz-hent, e sav eur griaden.

Ho mignoun, a gav dezho, en deus nac'het he feiz !
Hag e lamm gant ar gounnar ho c'haloun en ho c'hreiz !
Mes, a drugare Doue, deski reont eb dale
Ripoch ne raio biken dismegans d'ar Vande.

Kerkent ha ma eo savet tre betek troad ar groaz,
Gant eur vouez skiltr ha dispount e lavar d'ar re c'hlaç :
« Mar touchit ouz ar groaz-man, me zo prest d'he difen :
» Neb a zaillo varnezhi a vo faoutet he benn. »

Da galoun e vignouned o na dousa komzou !
Ar menezioù a dregern gant ar vouc'hadennou.
Er c'hountrol, pebes kounnar e kaloun ar re c'hlaç !
Pêc'hi reont evel diaoulou, ha yudal evel chass.

Ar gounnar a ra dezho en em glêvet buhan :
Setu dispak ho armou... ha Ripoch ne ra van !
Tan a zo en he lagad.... Ar vouc'hal al lugern :
Tostait brema, emezhan, tostait, boed an ifern !

D'ar re genta 'dosteas e oe rannet ho fenn :
Unan, daou, tri ha pevar, ha kals re all ouspenn.
Bouc'hal Ripoch a skoe, ag a skoe dalc'h mad ;
En dro d'ar groaz a bep tu e ruille puill ar goad.

Stank bras oa he daolou : ar vouc'hal goul-bounnier
E oue ganthi e vrac'h morzet e berr-amzer ;
Ha pa vel ar zoudarded eo breman dinoaz
E lavaront adarre : « Diskar, diskar ar groaz ! »

Nan, nan ! biken, emezhan eur seurt torfet ne rin ;
Kant guech ha mil guech mervel a zo guelloc'h ganin.
Aman, o kroaz veniget, ehars ho treid santel,
Evit Jesus va Zalver, me zo prest da vervel.

Raktal eur zoudart ifam, didruez a blantas
He gleze, 'treus ar galoun, da zifenner ar groaz :
Ha goude, da beur ober al labour milliget
E oe, a daoliou bouc'hal, ar groaz sakr diskaret.

D'an noz varlerc'h e teuas kristenien ar c'harter
Da zebelia gant respet relegou ar merzer ;
En douar oue diskennet, leac'h ma oa bet skoet :
Gant tammou ar groaz santel he vez oue goloet.

Henor, ha mil meuleudi d'ar c'hristen kalounek
A stourmas, betek mervel, enep eun urz diaoulek :
Ma vije stankoc'h breman hevelep kristenien
E ve da baotred Satan guasoc'h an abaden.

Kals enebourien d'ar groaz a gaver e Bro-C'hall,
Mes ne ve ket peurvuia en ho dourn eur vouc'hal ;
Guasoc'h benvek zo gantho, siouaz ! en hon amzer ;
D'ar groaz sakr e reont brezel gant ar skol dibater.

Kristenien vad Breiz-Izel, oh ! dalc'hit sounn ho penn,
Nho pet aoun na rag Satan, na rak he vevelien.
C'hoant ho deus gant ho skoliou da laza ar guir feiz :
Ra zavo skoliou kristen e pèvar c'horn hor Breiz !

An diou'ganaouen diveza-ma zo tennet euz levr :
Skoueriou kristen, nêvez great gant eur Missioner breizad.

BIBLIOGRAPHIE

I

Il y a déjà quelque temps que *Feiz ha Breiz* n'a pas parlé de livres nouveaux écrits sur la Bretagne, soit en breton, soit en français. Nous venons aujourd'hui entretenir nos lecteurs de ce point si important : et nous commençons notre travail en disant quelques mots du nouveau livre fait par M. Tanguy, recteur de Plougoulm : *Une ville bretonne* (Saint-Pol-de-Léon) *sous la Révolution*.

L'infatigable écrivain, après nous avoir donné l'histoire de Plougoulm dont il est depuis de longues années le zélé pasteur, a utilisé ses loisirs à compiler de nouveaux ouvrages dont il donne l'énumération à la page 6, afin de pouvoir nous donner

ce beau volume de près de 500 pages où se trouvent relatés des faits d'un si haut intérêt pour tous ceux qui aiment à entendre parler de l'histoire de notre pays.

Parmi ces faits il s'en trouve d'inédits puisés par l'auteur aux archives de la mairie de Saint-Pol-de-Léon ; grâce à ces nouveaux documents nous entrons dans les détails intimes de la ville bretonne, et même souvent de la vie des localités d'alentour.

Nous ne pouvons que joindre nos éloges à ceux qui ont été déjà donnés à cette belle œuvre, en invitant nos lecteurs à se procurer l'ouvrage dont ils n'auront pas lieu de regretter l'acquisition.

II

Dans le présent numéro de *Feiz ha Breiz* nous faisons des emprunts à quelques ouvrages bretons qui ont paru dans ces derniers temps.

En premier lieu nous trouvons le livre : *skoueriou kristen gant eur missioner breizad*. C'est un recueil de traits et d'histoires qui ne peuvent manquer de plaire aux nombreux lecteurs qui l'ont déjà ou vont l'avoir sans tarder entre leurs mains. Nous savons que la souscription ouverte avant l'apparition du nouveau livre a été un vrai succès : et la distribution qui va être faite, comme prix de catéchisme, va faire pénétrer l'ouvrage dans la plupart des maisons chrétiennes dans les campagnes du diocèse de Quimper et de Léon.

Le livre est divisé en quatre parties : 1° *Skoueriou kristen d'ar vugale* ; 2° *Da vugale ar Pask kenta hag ar Gonfirmation* ; 3° *D'ar yaouankis* ; 4° *D'an holl*.

Chacun de ces titres a un développement qui prouve qu'il est pleinement justifié par les détails.

Ce volume de 254 pages est sûr d'obtenir un grand succès. Outre qu'il est bien imprimé, bien relié, il ne coûte que 1 fr. 25, ou même 1 franc à ceux qui prennent un certain nombre de volumes.

Nous avons fait quelques emprunts à *Mouez an Aotchou, la Voix des Grèves*, composé par Glanmor (M. Joseph Cuillandre). Nous engageons nos lecteurs à donner un petit encouragement à ce jeune écrivain d'avenir en se procurant le volume de 204

pages qu'il a fait paraître en 1903, et qui se trouve dans toutes les librairies de notre pays.

..

Nous donnons ces appréciations sur les nouveaux livres de notre propre initiative et sans y avoir été invité.

Nous voulons en terminant engager nos abonnés à se procurer un livre écrit en breton des Côtes-du-Nord, et imprimé en 1903 à Saint-Brieuc : *Ma beaj Jerusalem*. (Voyage fait du 26 août au 22 septembre 1901).

Il a été composé par M. Le Clerc, prêtre, licencié ès-lettres, professeur au collège de N.-D. de Guingamp.

Si nous ne nous trompons, c'est le premier ouvrage écrit en breton sur ces pèlerinages qui ont commencé en 1882. A ce seul titre, on devrait se hâter d'en faire l'acquisition. De plus ce volume de 380 pages contient tant de détails intéressants racontés dans un langage si exempt de tout mélange de mots français qu'on ne peut, sous tous les rapports, que gagner à en faire la lecture. M. Le Provost, vicaire général de Saint-Brieuc, en donnant l'imprimatur pour le nouvel ouvrage en fait un éloge bien mérité.

M. Kerjean, recteur de Saint-Martin de Morlaix, compagnon de pèlerinage de l'auteur, en pèlerin qui a visité la Terre Sainte plus d'une fois, a également écrit à « Kloarek-ar-Wern » une lettre de patronage qui fait bien ressortir le mérite du volume.

Enfin plusieurs des lecteurs de *Feiz ha Breiz* ont eu connaissance de la belle lettre écrite à propos de « *Ma beaj Jerusalem* » par Mgr Dubourg, évêque de Moulins. Les pages du livre, dit Sa Grandeur, sont si vivantes et si entraînantes, qu'on est *empoigné* du premier coup, et qu'il est impossible de passer une ligne du récit dont l'intérêt ne fléchit pas un seul instant.

Plusieurs lecteurs bretons hésiteront à se procurer l'ouvrage parce qu'il est écrit en breton des Côtes-du-Nord. L'auteur a ajouté : *Eur Geriadurik* ou Petit Dictionnaire, à son livre pour donner l'explication de certains termes peu connus dans le diocèse de Quimper et de Léon.

Qu'on fasse donc un petit sacrifice en se procurant ce nouveau volume, et tout en n'ayant pas lieu de regretter la bonne action qu'on aura faite, on aura la consolation d'avoir contribué

à atteindre l'un des buts de notre œuvre de *Feiz ha Breiz*, la diffusion des livres écrits en breton.

Ce livre se vend 2 fr. 50 dans toutes les librairies de notre pays.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

R

Réfléchir : *En em zonjal*. Quand j'ai bien réfléchi : *p'am eus great mad va zonj, p'am eus peurzonjed*.

Réformer : *dressa, terri eur c'hiz fall*.

Refréner : *delc'her, derc'hel var*.

Refrognier (se) : *criza, crina he fri*.

Refroidir. Il s'est refroidi envers moi : *deued eo da iena ouzin*.

Regard. Il attirait les regards : *tenna a rea ar zell ; sell avoualac'h a ioa outhan*.

Regarder. Être vis-à-vis : *beza var eun da, a dal da, a fas da, rag eneb da*.

Regret. Exprimer ses regrets : *keuzi*.

Regretter. Je regrette que vous soyez tard : *dies e cavan m'emaoc'h divezad*.

Réjouissance : *levenez, ebal, fest*.

Réjouissant : *festus, plijadurus*.

Relatif : *diouz ma vez, diouz ma vezo e rin, diouz all, ne rin ket*.

Remarquable. Un prédicateur rem... : *eur prezeger dreist, dispar*.

Remède : *louzou* : de bonne femme : *simill, simillou, simillérez*. *Ounez a oar meur a simill* : celle-là connaît bien des...

Remettre (se) : *en em gaout mad, var he du, parea*.

Remuant : *fiout, fibouch ennhan, bresser, fistoulig*.

Rendez-vous. Nous nous étions donné rendez-vous, mais un obstacle survint : *lacaed hon doa en em gaout ; eur gontroliez a viras ouzomp d'en ober*.

Réparer une toiture : *didoulla, difalla an doen*.

Réplique. Une rép... m'échappa : *disvinta a ris da eil-geria*.
Reposez-vous un instant : *grit eun azezie, eun eanic, eun discuzic*.

Reproche : *rebech, rebechad*. Toute sorte de reproches : *re-bechêrez*. Qui attire des rep... : *rebechus, tamallus*. Qui n'en attire pas, n'en mérite pas : *direbech, diolam*.

Réservé, circonspect : *a zalc'h ganthan, ne lavar ket he zonj d'an oll*.

Réserver : *mired*. Réservez un peu pour moi : *mirit unan din-me*.

Résolument : *grouns, distag, crenn*.

Respirer. Je ne puis plus respirer : *n'oun ken evid caout va alan*. Tant que je respirerai : *keit ha ma vezo, keit ha ma c'hoezo alan em c'hreiz*.

Ressource : *peadra*. Il n'y a pas de res... en lui : *n'euz na da vont, na da zont ennhan, n'euz ket a zavez ennhan, n'eo teo nag an druz nag ar bévin ennhan*.

Ressusciter : *digass e buéz, digass beo, beva* (v. act.). Dont beo, dont e buéz adarre (v. n.).

Réussir : *mont da benn, ober taol mad, tro vad*. Il y réussit : *brao e ra eno, ober a ra mad eno*.

Rigoureux : *reud, disamant, criz, pud, stard*.

S

Sagacité, perspicacité, discernement, pénétration, jugement : *spered lem, a vell pell*.

Sage, prudent, circonspect : *fur, skianteg, skianted, avized, digor he zaoulagad*.

Sagesse : *furentez, furnez*.

Saison : *mare-bloaz*.

Salir : *mastara, sclabeza, caillara*.

Sans : *eb*. Le privatif *di* devant le radical, remplace *eb*. *Dis-pount*, sans peur ; *dichipot*, sans marchander ; *diarc'hant ema*, il est sans fonds ; *diarc'hen ema*, il est sans sabots, sans chaussures. Un sillon est resté sans être semé : *eun êro a zo chomed diad, eb beza aded*.

Satiété. Il a mangé à... *E ioul en deus débred*.

Sauvage : *gouez*. Devenir sauvage : *mont e goueziri*. A propos de ce dernier mot, il en est qui prétendent qu'il signifie : *guezdiri*, haut des arbres. Quand il y a de la neige, les poules, pour un motif ou un autre, aiment à se percher au haut des

arbres. *Ar ier zo eat e gueziri* : les poules sont montées au haut des arbres.

Saveur : *saour*. Pour donner un peu de saveur à ma soupe : *evit blaza, evit saouri va zouben*. Le mot *saour* s'emploie encore pour mouillé. *Saoured out* : te voilà bien mouillé, bien trempé.

Savoir : *gouzout*. Ce verbe a deux formes : l'une exprime l'acte, l'autre l'habitude. *Pa c'houzon* : quand je sais ; *pa vouezan* : quand (toutes les fois que) je sais. *Pa voar eo ebad dezan beza eb aon, pa ne vouezer ket e vezer lent* : comme il sait (le cas) il lui est facile d'être sans crainte, quand on ne sait pas, on est timide.

Sec. Il parle... : *e c'her a zo seac'h, crenn, grouns*.

Seconde. Il y a une seconde publication : *eiled eo an emban-nou, eil embanned eo*.

Secouer : *hoja, oja, éja*. Il a été bien... : *eur goaléja, eur goal difretta zo great dezhan*.

Secourir : *rei scoaz, rei scoazel, dourn da*.

Secousse. Il a eu plusieurs... : *meur a stocad, meur a stocaden en deus bed*.

Semer clair : *ada lano, rouez, sclear*. Il ne faut pas laisser de semer par crainte des pigeons : *arabad eo chom eb gounid ed, gant aon rag an dubeed*. Qui calculerait ce que coûte un sillon (à semer) ne le sèmerait pas : *an hini a zelfe ouz eun êro ed, n'he gounezfe ket*.

Sens. Ces deux mots reviennent au même sens... : *an daou c'her-ze a ia var ar memes tu*, sens dessus-dessous, *penn eleac'h penn*.

Sensible au froid : *tener, goag, fall ouz an amzer ien*. Prendre quelqu'un par son côté sensible : *goasga var ar guiridig da unan benag*. Qui tombe sous le sens : *a vel, aned d'an-oll*. *Aned* = *anavezad, anavezabl*.

Sensuel : *mag he gorph*.

Sentir. Je sens une odeur de pourriture : *c'houez ar brein a glévan*. On en sentira la perte, l'absence : *diouer a vezo anezhan*. Dans le sens contraire : *eun diouer eaz eo*.

Sérieusement : *divadin*. Je ne pouvais le regarder sérieusement : *n'oan ket evit dic'hoarzin e selled outhan*.

Sévèrement. On m'a défendu sévèrement : *difen a zo great ouzin caled, stard*.

Siège. Voici le siège de mon mal : *aman ema va dalc'h, oun dalc'hed*.

Silence : *sioul ! peoc'h !* Vous y trouverez le silence : *eno e vézo didrouz, sioul deoc'h*.

Simple, non composé, non mélangé : *dreizhan he-unan*. Sans malice : *ken dizroug ha crouadur, divalig-caer*.

Singulier : *den he-unan*.

Société. La société en général : *an dud ken etrezho*.

Soif. Qui se couche sur sa soif, ne s'en porte que mieux : *an hini a gousec var he zec'hed, en devezo muioc'h a yec'hed*.

Soigner. *Hirroc'h a dalv dit en em brederi, eged risca da vuez* : il vaut mieux te soigner, qu'exposer ta vie.

Soir. Un soir d'été : *eur pardaez anv*. Le soir se fait : *pardaezi a ra*.

Sommeiller : *beza dindan vor, dre evor, mori, moredi*.

Somme, léger sommeil : *mor, mored, moreden*.

Sonder : *sounti*. On dit d'un glouton : *n'euz sount ebed dezhan*.

Sortir de la question : *dibarca, dirouda, mont e count all*. Si je puis sortir des sables (en tirer ma charrette) : *mar gellan didreza*. Sortir de la voie charretière : *dirolaia (di-rod lec'hia)*.

Souffrir, beaucoup : *divoasca poan*. Gouzaon : *an dud ag an amzer, zo daoudra zo red da ober*.

Soulager. Je me sens soulagé par mes larmes : *vad a ra din scuilla daelou*.

Soulever : *dibrada*. Il est soulevé : *dibrad eo*.

Source. Il y prend sa source : *eno e tivoan*.

Soutenir. Il est riche, et c'est ce qui le soutient : *pinvidig eo, ag an dra-ze zo oc'h en dougen*.

Spontané — ment — : *anezhan he-unan, eb netra d'he gass*. Les cloches de N.-D. sonnèrent d'elles-mêmes : *cleier an Itron Varia a zounas ho-unan*. (Légende de La Martyre.)

Stérile (terre) : *ne ro, ne dol netra*. Des personnes : *dizer*.

Subir. Puisqu'il est venu, je dois le subir : *p'eo deued e rancan erzel outhan*. Subir les dépenses : *erzel ouz ar mizou*.

Successeurs. Ses... : *ar re var he lerc'h, ar re en he c'houde*.

Suggestions. Je cède aux suggestions du démon : *gant an droug spered e voual-droan, da aliou an droug spered e plegan*.

Sujet à se casser, à se perdre : *edor, egoll*. Moins sujet à se perdre, à se casser, à produire des chicanes : *digolloc'h, didor-*

roc'h, dizincannoc'h. Mauvais sujet : *aillon, lampoun, truil-len* (gallois, *haelion*, libéral). A ce sujet : *divar benn an dra-ze*.

Supprimer. On a supprimé cette auberge : *torred eo an hostaliri-ze*.

Surpasser : *mont dreist, gounid var*.

Susceptible : Il n'est pas... d'amélioration : *n'eus ket a vellât ennhan*. S'il était susceptible d'amendement : *ma ve ennhan dont da vad*.

Suspect : *doare fall, tress fall varnhan, tressed, doareed fall*.

Système de vie : *reiz beva, mod beva, doare beva*.

T

Taire. Même à se taire, on peut mal faire : *fazia a eller eb lavared ger*.

Temps. Il a fait son temps : *êchu ar c'hiz anezhan, eman ec'h ober he dalarou* (charruages de bout). Quand vous aurez le temps : *pa dizoc'h*. A temps : *e mare mad, d'ar mare*. De tout temps : *ed ar veach* (durant le voyage). Il fut un temps qu'on était : *bet eo ac oat*.

Tenants et aboutissants : *doareou*. Connaître les... : *gouzout an dro, an doareou, ar ribinou*.

Tendre : *tenna da*. A devenir bourgeois : *trei, tenna da vourc'hiz*. Le blé tend à hausser : *an ed a ia var gresk, var huellaat*.

Tenir. Il vint, tenant un bâton : *dont a reas, eur vaz ganthan, crog en eur vaz, eur vaz en he zourn*. Je ne puis plus tenir : *ne ellan mui padout, ne badan mui*.

Terrasser. D'un mot il le terrassa : *gant eur ger en douaras, en discaras*.

Textile. L'ortie est une plante textile : *al linad a zo eur ve-zennic danvez neud ennhi*.

Tige. A la tige droite, et aux feuilles élégantes : *corzenned eün ha deilenned brao*.

Tirer, sur le noir : *tenna var an du*.

Tomber : *caout lam*, ce qui signifie aussi défaite dans une lutte. Déchoir : *discar, mont var he benn, disteraat*.

Tordre. Se tordre de douleur : *en em vedenna gant ar boan*.

Tournure. Le monde prend une mauvaise tournure : *eur stum fall a gemer ar bed*.

Toux. Une très grande toux : *eur paz diroll.*

Traces. Plus de trace de chapelle : *doare chapel ebed mui, tress ebed.*

Trainer. Le dîner a .. : *al lein a zo bed losteg.* Se trainer : *ruza, mont a ruzou.* Qui traîne en parlant : *ganez.*

Traineur : *gourlerc'her, luguder.*

Traité : *emgleo etre diou gostezen, daou rum pe ouspenn.*

Traiter. Traitez-les comme... : *grit dezo evel...* Ils l'ont traité de sot : *sod ho deus great anezhan, ho deus en lakeat.* Vous le traitez de la sorte : *evelse eo er c'hempennit!* Se bien traiter (ne pas se priver) : *en em brederi mad.* Il ne me traite pas bien : *ne ra ket brao din.*

Tranquille. Vous y serez... : *eno e vezo didrouz, distourm, didrabaz, eaz deoc'h.*

Transporté de joie, de colère : *er meaz anezhan he-unan gant ar joa, gant an droug a zo ennhan.*

Travail. Il vit de son travail : *divar bouez he zivrec'h e vev, n'en deuz nemed poez he zivrec'h da veva.*

Travailler avec effort : *labourat a laz corf, dizamant.* De bon cœur : *chueg, stard.*

Tremper : *trempa, souba.* Esprit bien... : *spered ploumed mad.*

Trot : *trot.* Au petit trot : *d'ar pildrotic, d'an trotic.* V. *pildrotal.*

Trou. Il boit et mange comme un trou : *cleuz eo beteg begou he dreit.*

U

Unique : *he-unan, nemethan, dis.*

Unir : *lâcat unan, a-unan, unani.*

Usage : *giz, custum.* Pays où règnent de bons usages : *bro gizioù mad ebarz.* Aller contre l'usage : *dic'hiza.*

Ustensiles : *reizou, claoiou, ostillou.*

Utile : *da dalvezout, da ober vad, emzao.* Non utile : *didalvez, dizervich.*

Utilité : *vad.*

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imprimerie de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Da lennerien Feiz ha Breiz</i>	257
2. <i>Konferansou ann Aotrou J. Quéré</i>	258
3. <i>Eur Misioner Breizad: En Aotrou n. Izhod, J. Izhod</i>	269
4. <i>Etude historique sur les Cantiques Bretons</i>	272
5. <i>Etude sur l'alphabet, l'orthographe, la prononciation</i>	274
6. <i>Poésies</i>	279
7. <i>Perik, ar Martolod brabanser</i>	287
8. <i>Phrases bretonnes</i>	288

Da lennerien "Feiz ha Breiz"

Ar vech kenta eo d'in da skriva e « Feiz ha Breiz », ha mall oa ganin lavaret eur gomz :

Bennoz Doue !

Bennoz Doue d'an Aotrou Duc en deuz fiziet ennon ar stur, pegen didalvez benag e hallan beza.

Bennoz Doue d'an « Tad Corantin » ha d'an holl genvreudeur ho deuz va c'hennerzet, ho deuz roet d'in alioù mad.

Bennoz Doue d'ar vignoned ho deuz kinniget d'in sikour : ouspenn ugent pezh-labour a zo dija var ar stern.

Bennoz Doue d'am mignon ker, an Aotrou Jézégou. Roet en deuz d'in evit ho displega da lennerien « Feiz ha Breiz » :

Konferansen ha Sermonien an Aotrou J. QUÉRÉ

hor person koz e Kastellin.

Bennoz Doue da gement hini a zeui c'hoaz dre skridou, dre goumanant, dre guzuliou mad pe a hent all, da zikour kas al labour da-benn.

Holl var zao, ha prim d'al labour ! Skridou-plean ha komzou keidet, kantikou ha guerziou, soniou ha fablennou, peziou galleg ha brezoneg : peb tra en do digemer mad.

Holl var zao ha prim d'al labour ! Evit Doue hag ar Vro, evit ar Feiz hag evit Breiz-Izel, evit ar Brezoneg, iez kaer hon tadou koz, eo e fell deomp poania.

Doue ha Breiz-Izel hor pao.

JEAN-MARIE NORMANT,
Person Plonéis.

Konferansou ann Aotrou J. QUÉRÉ

MARO PERSON E KASTELLIN

STEUEN EVIT KONFERANSOU

VAR

GOURC'HEMENNOU DOUE

KENTA KONFERANZ

Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.

Mar fell deoc'h mont d'an Env, heullit ar gourc'hemennou.

Araog staga d'al labour, eo red distroueza an hent. Skeul an Env hor beuz da ziskouez, lakaomp an heol da bara varnhi.

— Da betra eo mad : archerien, prizouniou, gillotin?... a lavar al laer, an den fall, ar muntrer.

— Daoust ha Doue a vel ac'hanomp?... a lavar an den difeiz.
Dixit impius in corde suo : non est Deus.

Perag al lavariou-ze :

Aoun ho deuz rag ar prizon..., etc. Ia, an den digoustianz en deuz aoun..., aoun rag Doue..., etc.

— An den eon a spered, eon a galon, a gred hag a lavar :

1° Eunn Doue a zo

He hano 'zo skrivet en hor c'halon.

He hano 'zo skrivet var bolz an envou, var ar mor, var ar vreunen blouz, var bep tra..., evel ma 'z eo skrivet hano ar

mansouner var ar voger great ganthan, hano an horolacher var an horolach..., etc.

2° Doue eo ar Mestr

Holl-c'halloudeg eo : dre gaer pe dre nerz e ranker plega dezhan. Piou benag a glask stourm outhan a goll he boan :

Ouz red,
Remed ebed !

3° Doue eo ar Mestr braz

Kalz mistri a zo hag a gav brasoc'h mestr evitho. Doue eo ar Mestr braz, Mestr an holl ; Mestr ar paour, ar pinvidig, an den a bluen, ar pennou kurunet..., etc.

4° Doue a jomo Mestr

Kalz mistri a vez diskaret ; lod epad ho buez, holl doiz ho maro...

Den na hell diskar Doue.

Kalz a zo bet, lod braz lod munud, hag ho deuz klasket rei dezhan lamm. Chomet eo en he zav...

Avechou, evit guir, a ra ar vâ da gousket

Dihun a ra abarz pell, ha pa zihun e ro sklerroc'h da anaout ema atao beo.

5° Doue en deuz guir da veza Mestr

Mistri fall a veler, mistri disleal... etc.

E Doue ema peb mad, peb furnez, skiant, santelez, lealded, eb kemesk a zroug ebed.

6° Koulskoude, abalamour d'he zantelez, en deuz kasouni euz an droug, hag e rank, en despet d'he holl vadelez, kastiza an dizurz.

*Ex natura bonus,
Ex necessitate justus.*

Mad, dre bleg he galon ; just, dre faot hon hini-ni. Er bed-ma e kastiz aliez ; er bed all : Baradoz pe ifern..., etc.

Ha kement-ma n'eo nag : *ar bleiz e toull an nor*, nag : *ar patr plouz e kreiz ar park*, da lavarê eo : n'eo ket kement-ma eur spountail evit ar vugale pe evit ar brini.

A Zoue ne vez ket great a c'hoap, hag hen ne glask ket, ken nebeut, ober goap euz ar re-all..., etc.

7° *Fiat voluntas tua*

Hor c'henta, hor brasa dever eo eta klask anaout ar pezh a c'houlenn Doue diganeomp.

Hoguen :

Hæc est voluntas Dei sanctificatio nostra.

Doue a ro he c'hraz d'hon harpa.

Doue a ro he lezenn d'hon hench.

Gant graz Doue e hallomp senti ouz lezenn Doue.

Ha lezenn Doue heuillet mad a zo evidomp :

8° *Skeul an Env*

Ar skeul, da betra eo mad ?

Mad da bignat.

Gant derez, gant skeul e zân d'ar c'halatrez ; eb skeul e ehoman d'an traon...

9° *Red eo senti ouz ar skeul*

Ar skeul ne zeuio ket d'ho klask ; c'hui eo a rank mont betek enni.

Mar d-iit ebiou, ne bignot ket...

Red eo pignat baz goude baz...

10° *Red eo he c'hemeret, he ober, ervez ma fell da Zoue*

N'euz nemed Doue hag a helfe deski deomp an doare da ober eur skeul vad, evit tizout euz an douar betek an Env.

Kalz kilvizen..., tud a spered, a zeskadurez, a zavez..., etc., ho deuz klasket ober skeulioù d'ho giz...

Avechou skeul re verr ; avechou koat brein ; avechou grigen, guenn goat ; avechou koat livet... netra ken... skeul fall !

Greomp eta, ni, hor skeul ervez Doue, gant koat iac'h, en doare merket gant Doue he-unan... Na koat brein, na koat intret, na koat livet faoz... Bizier iac'h, iennet stard... Na bos, na jelen (*fente*), na toull prenv ebed.

Mar kirit, en em zikourimp d'he ober. Euz va c'hostez, me a ziskuezo deoc'h sklear, freaz, didortil, ar virionez guella ma vezo em galloud. Euz ho kostez, selaouit gant evez, ha bolontez vad da renta va c'homzou talvouduz evit hoc'h ene.

EIL GONFERANZ

Skeul an Env

Daou bost ar skeul, gant ar vaz kenta, iennet mad.

KENTA GOURC'HEMENN DOUE

Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.

Eun Doue ebken a adori
Ha dreist peb tra holl a gari.

V. B. K.

En eur skeul e kaver daou bost, eur post deou, eur post kleiz, ha bizier lakeat a dreuz, euz an eil post d'egile.

E skeul an Env ez euz daou bost ha deg baz.

Ez aan da gomz euz an daou bost-se hag euz ar vaz kenta.

Evit adori Doue ervad pevar dra zo red :

1° Kaout *feiz* en he gomzou ;

2° Kaout *esperanz* en he bromesaou ;

3° Kaout *harantez* evithan hag evit ar pezh a lavar da garet ;

4° Erfin kaout *religion*, da lavaret eo, beza douget da renta da Zoue an enor a dleomp dezhan ; diskuez, a-vel kaer d'an holl, hor feiz, hon esperanz, hor c'harantez

Ar feiz a ra post deou ar skeul.

An esperanz a ra ar post kleiz.

Ar garantez a ra ar vaz kenta.

Ar religion a ra eur ienn stard, e pep penn euz ar vaz.

Koummanset mad ar skeul. Guelomp petra e tle beza pep post, petra e tle beza ar vaz, ha petra ar ienn.

§ I. AR FEIZ

1° *Petra eo ar Feiz*

Ar Feiz a zo eun donezouñ digant Doue a ra deomp *kredi stard*... an holl guirioneziou en deuz an Doue-zê diskleriet, pe a lavar deomp an Iliz kredi anezho.

Kredi stard... Doue ne hell nag en em fazia na fazia den.

An Iliz, renet, sklerijennet gant Spered Doue, n'hell ket, ken nebeut, hen ober.

Kredi an *holl* guirioneziou... (1). E komzou an dud e vez aliez, mesk-ha-mesk, gaou ha guir. Ezom e vez da ventaat ho c'homzou (d'ho dispartia).

E komzou Doue, e komzou an Iliz, kemeskaillou ebed.

Kredi an *holl* guirioneziou a zo *artiklou* a feiz.

Ho c'hredi holl, a-bez, crvez spere an Iliz, penaoz benag n'eo ket red ho anaout holl dre ho hano.

Lod a rankomp da gredi ha da anaout dre ho hano. *Credere oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirantibus se remunerator sit.* — Kredi ez euz eun Doue hag a rekoumpanso, hag ive eun Doue hag a gastizo. — Kredi, dre ho hano, mister an Drinded, an Inkarnasion, ar Redempcion.

2° Pegen red eo ar Feiz

Sine fide impossibile est placere Deo

Kement e vez great eb feiz n'eo ket atao pec'hed. — Koulskoude, zoken an oberou guella dreizho ho-unan, *mar bezont great eb feiz*, ne dalvezont netra en eternite. Evitho rekoumpans ebed en Env.

Ar feiz eo post deou skeul an Env, red e ve koat iac'h er post penn-da-benn.

Red eo ouspenn e ve hir aoualc'h ar post : arabad krenna pennad ebed.

Eb ar post, skeul ebed. — Gant eur post re verr, skeul fall !

3° Pec'hedjou a eneb ar Feiz

Eun amzer zo bet hag e oa guir lavaret :

Ar brezounek hag ar Feiz

A zo breur ha c'hoar e Breiz.

Ar brezounek a ia kuit, pe a zo stlabezet holl gant koz tam-mou gallek treuz.

(1) Tour Kreiz-Kear, e Kastel, zo diazezet var bevar bilier. Evelse e lle beza buez eur c'hristen : kenta pilier, ar feiz ; eil pilier, an esperanz ; tredi pilier, ar garantez ; pevare pilier, ar relijion. — Mar kouezfe eur pilier, an tour a ve diskaret. Gant ar c'hristen e c'hoarvezfe ar memez tra, mar lezfe a gostez pe ar feiz, pe an esperanz... etc.

Lezon Doue zo c'hoaz evel eur jaden. Torret eur mell, ar zaill a gouez er punz. Evelse ive mar torr jaden hor feiz, mar lezomp eur virionez benag eb he c'hredi.

(Notes marginales de M. Quérel.)

Ar feiz a ia kuit d'he heul ; bianaat a ra zoken etouez ar re ne ouzont nemed brezounek.

(*Danevel pe histor eur benveg laosk he droad, rag ma'z eo kollet ar ienn.*)

Be'zo tud hag ho deuz kollet ienn ho feiz : douetanzen deuz ; — diskredi a reont lod euz ar guirioneziou ; — mezh ho deuz oc'h anzaao ho feiz... etc. (1)

Ha petra zo penn-kaoz a gement-se ? Al leoriou fall a skigner ; — ar c'hazetennoù fall a lenner ; — an dud difeiz a heulier.

§ II AN ESPERANZ

1° Petra eo an Esperanz

An Esperanz a zo eun donezoun digant Doue, hag a ra deomp esperout grasou Doue er bed-ma ha baradoz Doue er bed-all.

Red eo esperout eb douetanzen, mezh evel kent *en eur grenad* : *cum metu et tremore...*

Eb douetanzen..., rag Doue ne vank morse d'he c'her, ha Doue a bromet, a giinnig he c'hrasou er bed-ma, he varadoz er bed-all.

En eur grenad..., rag ar baradoz zo huel ; — an hent zo striz ; — an danjeriou zo stank ; — an diaoul zo fallagr ; — ar bed zo trubard ; — hor zempladurez zo braz..., etc.

2° Pegen red eo an Esperanz

Guelit al labourer douar... ; guelit ar prizonier ive... — Al labourer a zisparti an had guella ; torri a ra, labourat a ra mad he zouar ; ne zamant ket d'he boan... Pe vo glao, avel, ienien, heol tomm : netra ne viro outhan..., etc.

Esperanz en deuz..., etc.

Guelit c'hoaz an den klanv... Keit hag en deuz esper, e talc'h penn d'ar c'hlenved. Pa vank dezhan an esperanz, da gaout aoun ez euz..., etc.

Setu perag hon tud koz a lavare :

Gant esperanz ha dour ien

E vez bevet meur a zen.

(1) Eur vech eat ar Feiz da goll, eo torret ar vaz a zo guella harp ar galoun, er boan, er c'hlenved ha dreist-holl da heur ar maro. — Tud difeiz o vervel zo alo ankeniuz, aveghou spontoz da velet. — Netra ker laouen ha mar eun den a feiz... Kenavo ar Baradoz.

J. Q.

Esperanz ha dour ien ! Setu a-ze poltred ar re ne zavont ket ho esperanz dreist traou an douar. — Guir eo e tleomp esperout madou ar bed-ma digant madelez Doue. « *Guelit*, eme Hor Zalver, *labousedigou an douar : ne hadont na ne vedont...., ha koulskoude....*, etc.

(Danevel pe histor an daou intanv... Pe eun all.)

Esperomp eta madou an douar. Evelato dalc'homp sonj mad eur ar gomz-ma :

Esperanz, dour ha bara poaz
A ra beva guelloc'h c'hoaz.

Madou ar bed-ma zo merket gant an dour ien. — An dour a ia en aezen ; — an dour a vag nebeut..., etc.

Ar bara poaz a verk madou ar bed-all, madou an ene ; — ar bara poaz a verk grasou Doue. Grasou Doue a gas d'an Env. — En Env ema an euruzded.

3° Pec'hejou a cneb an Esperanz

Daou seurt zo :

Falz-esper ha Dizesper.

a) Kounta re var hon nerz hon-unan a zo falz-esper.

Histor Sant Per.

Fiziout ebken e grasou Doue, eb kemeret hon-unan tamm poan ebed, a zo falz-esper.

Chom eb ober ar pezh zo merket gant Doue, evit skuilla var-nomp he c'hrasou, evel : mont d'an oferen, mont da govez. ., etc., a zo falz-esper.

Falz-esper c'hoaz : gortoz e raio Doue tout, var digarez ma'z eo mad. — Doue zo mad, mez n'eo ket re vad. — Beza re vad zo beza fall, zo beza sot, ha Doue n'eo na fall na sot.

Falz-esper erfin : gortoz baradoz Doue eb kemeret poan ebed d'her gounit. — Ar baradoz a zo eur rekoumpanz ha nan eun donezoun. *Unusquisque tantum sperat quantum operatur* (Sant Gregor).

b) Dizesper. — Brasoc'h eo madelez Doue eged fallagriez an den Dizesperi a zo kaout re nebeut a fizianz e trugarez Doue.

Doue ne c'houlenn nemed pardoni. Dizesperi a zo dianaout an Aotrou Doue. — An dizesper eo a ra da Zoue ar brasa disme-ganz : *Deus charitas est*.

Kain o laza he vreur a reaz eur pec'hed braz : brasoc'h pec'hed a reaz o tizesperi.

Judaz o verza he Vestr a reaz eur goall bec'hed : brasoc'h pec'hed a reaz o vont d'en em grouga dre zizesper.

§ III. AR GARANTEZ

1° Petra eo ar Garantez

Ar Garantez a zo eur vertuz dreist-natur hag a ra deomp karet Doue dreist pep tra, abalamour dezhan he-unan, ha karet hon nesa evel domp hon-unan abalamour da Zoue.

Henvel eo ouz eur vezen, eat he grizioù doun en douar mad ; — savet ploum he beg varzu an Env ; — digoret frank he brankou tro-var-dro ; ha karget holl a frouez mad.

Diou loden a zo enni : loden Doue ha loden an nesa.

— Loden Doue —

Doue a zo ar pezh a c'heller da zounjal a vella, a zantella, a garantezusa... Mad eo bet, mad eo, mad e c'houlenn beza c'hoaz en hor c'henver.

Red eo eta her c'haret dreist peb tra, euz hon holl ene, euz hon holl nerz. (1)

Karet Doue eo ar vrasa euz an holl vertuzioù : *major autem horum est charitas*. (2)

Red mad eo d'ar galon karet eun dra benag : *qui non diligit manet in morte*. Ar galon a zo great evit karet evel al laboused da nijal... etc.

Ha petra a garimp-ni, ma ne garomp ket Doue ?

Marteze divuzou (*divertissements*) ar bed-ma ? — A ziabell e

(1) Doue, pa grouaz an den, a goulmaz evit-hen ober tri dra dishenvel : 1° eun tamm pri, a reaz hon izili ; 2° eun elven a skiant, a lakeaz spered en hon tal ; 3° eur c'huezaden a garantez tennet a galoun Doue, a roaz buez d'hor c'haloun.

Setu perag : (1° et 2°) spered an den a dle kaout feiz hag esperanz ; 3° hag he galoun, karantez.

(2) Red mad eo d'an den kaout feiz, esperanz ha dreist-holl karantez. Evel ar mean-alc'houez (clef de voûte) a zalc'h ar goareier ploum, ar garantez a zalc'h ar vuez kristen en he zav.

Ha perag karet Doue ? Abalamour Doue eo hor mestr, hon tad, hor madoberour ; abalamour ma c'houc'hemenn deomp he garet ; abalamour m'en deuz karantez evidomp... Eun tad a c'houlenn karantez aberz-he grouadur. Penaoz Doue ne rafe ket...

Ha perag n'her c'harfemp ket ? Doue zo mad dreist mad...

J. Q.

seblantont beza eun dra benag ; mez a veac'h tanveat, int tremenet :

Evel ar bleunv e lugernont,
Mez evel ar bleunv e c'houenvont.

Marteze ar plijadureziou fall ? — Ha goudeze ?... , etc. Da-si, duze, bern teil. Ha dont c'hoaz da glask en em dorch a ouz an dud ! Gant ar vez da viana... Da-si kuit ! — An den fall a stla-per pell, evel eul loan divalo.

Marteze an dud all ? — Ha goudeze e vezo guir lavaret : *Donec eris felix.....*

Keit ha n'ho po ezom ebed
C'hui gavo kalz a vignouned ;
Pa zeu, avad, Berrou a vel,
Kalz mignouned a dro banel.

(Danevel pe histor eun den a re sevel eun ti. — Ma ! eme lod, strizik mad a rit anezhan. — Ia, re frank ' ta, eme Sokrát : ne gavin ket a vignouned aoualc'h evit her c'harga. — Guir a lavare !)

A hent all, ha kaer a vezo, dindan an heol e holl draou an douar ne gaver nemed avelach ha poan spered : *vanitas, vanitatum...*

Doue ebken a hell ober euruzded ar galoun.

(Danevel paour al lochenn. — Keit ha ma hellaz e ieaz da glask he damm ; — kouezet klanv, den var he dro ; — na goulou na tan en he lochenn ; — evit guele, eur vriad raden. — Doaniuz, truezuz, eo ho stad ! eme unan benag. — Oh ! n'eo ket, emezhan. — Penaoz, den var ho tro..., etc. — Euruz oun, ne vank netra d'in ; guelloc'h evit tud zo var va zro ; sellit-aze : dre an toull en doen, e velan an Env ; sellit ama : metalen va fask kenta en-dro d'am gouzouk ; hag a-ze : va brasa mignoun. Hag e tiskoueze eur groaz great gant eur c'hlaouen var ar voger..., etc.

Setu petra ra, er galoun, guir garantez Doue.

Va mab, eme ar Rouanez Venn d'he mab (deuet da veza Sant Louiz), gouzout a rez pegement e da garan ; mez guell e ve ganen da velet maro, eged da velet sammet a eur pec'hed marvel, a unan ebken.

— Loden an nesa —

1° Petra eo karantez an nesa ?

Karet an nesa eo goulenn evithan hag ober dezhan, ervez hor galloud, ar memez mad evel deomp hon-unan.

Red eo karet an nesa (hag hon nesa eo pep den, zoken hon adversourien) : *Diliges proximum tuum sicut teipsum..., Hoc est mandatum meum..., In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.*

An nep a lavar e kar Doue, ha ne gar ket he nesa : *mendax est, et in eo veritas non est.*

Sicut teipsum, da lavaret eo : grit d'ar re-all ar pezh a garfac'h a ve great deoc'h, ha ne rit da zen ar pezh na garfac'h ket a ve great deoc'h hoc'h-unan.

2° Ar renk a dileer miret e kenver an nesa

Karet :

Hon-unan, ervez Doue.

Ar pried.

An tad, ar vamm, ar vugale.

Ar gerent.

Ar vignouned, ar vadoberourien.

Tud hor bro.

An dud estren, — muioc'h ar re vad eged ar re fall.

3° Penaoz diskouez hor c'harantez ?

Evit an ene : pedi ha korrija.

Evit ar c'horf : rei aluzenn. Rei aluzenn zo lakaat var interest etre daouarn Doue..., etc. *Non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate..... Quod superest, date eleemosynam.*

§ IV. AR RELIJION

Great daou bost ar skeul ; kavet ar vaz kenta. E peleac'h ema ar ienn da starda ?

He c'haout a reomp er Relijion.

1° Petra eo ar Relijion ?

Ar Relijion a zo eur vertuz hag a zoug ac'hanomp da renta da Zoue an enor a dleomp dezhan.

Kaout relijion eo diskouez, a-vel kaer d'an holl, hor feiz, hon esperanz, hor c'harantez ; ar c'hoant hor beuz da veuli, da bedi, da enori Doue.

2° Red eo kaout Relijion

Ar plant savet e kuz, eb heol, eb ear, eb sklerijen an deiz, ne reont ket a vrud.

Setu perag komzou Hor Zalver : Ar re ho devezo bet mez ac'hanon-me dirag an dud, me'm bezo mez anezho dirag va Zad.

Mad, hirio an deiz, kalz tud a zo diskennet beteg eno. C'hoant ho defe da veva e guir gristenien, ha ne gredont ket hen ober : aoun ho deuz rag an dud fall. (1)

Va B. k., me gred eo eun dizenor beza laer, beza muntrer, beza den lik..., etc. Beteg-hen ne zounjiz ket e tliet kaout mez d'en em ziskouez tud vad, tud leal, tud pur, tud honest.

Mad, va B., tostaat a ra an devez ma ranko pep hini en em ziskouez evit ar pezh ma'z eo. Kaout kroc'hen kristenien ebken ne dalvezaz morse kalz a dra : red eo kaout eur spered kristen, eur galoun gristen. — Red eo : beza kristen penn, kil ha troad (2).

Klask a rear distruja ar relijion en hon touez. Sonjit mad en eun dra : Doue n'en deuz ezoum ebed ac'hanomp-ni ; ni avad hor beuz holl ezoum euz an Aotrou Doue.

3^e Ar Relijion, ouspenn ma ra deomp enori Doue hag he garet, a c'houlenn c'hoaz ma vo enoret ar Verchez sakr ; ar zent ; hor zant patron ; patron hor parrez hag hor chapelioù ; patron an Eskobti ; an eal-mad.

Goulen a ra ouspenn : respeti relegou ar zent, ar groaz santel, an imachou, an dour benniget, ar vered, ar beziou, eskern an dud varo, etc.

(1) Stank eo ive ar re a glask digareziou :

1° M'em euz ar relijion a blij d'in!! — Nan, red eo kaout ar relijion a blij da Zoue, hor Mestr.

2° Aoualc'h eo beza den honest! — Ia, evit miret ne zafec'h d'ar galiou ; mez etre ar galiou hag ar baradoz ez euz hent hirr : kement ne ieont ket d'ar prizoun ne ieont ket d'ar baradoz..., etc.

3° Ar relijion da betra eo mad? — da bep tra ha da bep hini. D'ar paour, evit..., etc. ; d'ar pinvidig ; d'ar priejou ; d'ar vistri ; d'ar zervicherien ; d'an dud zo e karg ; d'an dud euruz, evit ma-veulint Doue ; d'an dud ankeniet, evit ma ne zizesperint ket.

(Guerz ar vamm o lenva d'he merc'h nevez maro.)

(2) Poltred eun den a relijion.

— Roud penn he c'hlin el leur-zi, rag ma ped mintin ha noz (buez ar zent..., etc.)

— Sin ar groaz var he dal, araog ha goude ar pred.

— Eur vech dre'n amzer, he zaoulagad savet, varzu an Env, epad he labour.

— Bep tri, bep daou, bep miz avechou, var he zaoulin e kichen ar gador govez hag ouz an daol zakr.

— Bep sul, bep gouel berz, he blaz en iliz.

J. Q.

4° Eur ger, mar karer, divar-benn ar superstisionou : divi-nourien, sorserien... Pa lezer a gostez relijion Doue, a gemerer relijion an diaoul. Be'zo lod hag ho deuz poan o kredi an holl guirioneziou, hag ho deuz feiz e oberou ar re a labour en hano pe dre finesa an droug-spered!...

(A-benn ar vech kenta : an eil gourc'hemmenn.)

EUR MISIONER BREIZAD

An Aotrou 'n Eskob Jolivet

An Aotrou 'n Eskob Jolivet a zo maro eiz miz zo ; mes he hano a zo chomet beo etouez he genvroiz, hag ispisial etouez poblou an Afrik.

Eur gazetenn, digaset deomp n'euz ket pell gant eur misioner breizad, a verk evel en eun daolenn labourioù abostolik an Eskob kaloneg.

Setu aman petra lennomp er gazetenn-ze :

Charles Jolivet a oe ganet e Pont 'n Abad (Finistère) d'an 9 a viz genver 1826. Iaouank-flamm e oa c'hoaz paieaz da gom-manz al latin. E skolach Pont-e-Kroaz hag e Seminer-braz Kemper e veze ato gant ar re genta.

Evelato ne gave ket e oa aoualc'h kaout deskadurez. C'hoant en doa da denna implij mad euz he studi, hag ober a reaz he zonz da veza misioner. Mont a reaz eta e kongregasion ar Reli-jiused hanvet Obladed Mari. Goude he vloavez « noviciat » e oe beleget (1849), ha kaset gant he zuperiore da Vro-Zaoz. Seiteg vloaz a dremenaz e kear Liverpool. Eno en doe da entent euz eur maread tud paour, deut di euz an Irland. Kristenien gatholik e oant ; mez siouaz ! mar doant paour a vadou an douar, kalz anezho a oa paourroc'h c'hoaz a vadou an ene. Ar misioner kaloneg a boaniaz dalc'h-mad d'ho c'helenn ha d'ho hench. He labour a zougaz kalz frouez etouez he barrisioniz. Ouspenn ar vad a reaz d'ho eneou, e savaz evitho eun iliz kaer, unan euz ar c'haerra euz Bro-Zaoz.

He aked d'al labour hag he furnez a reaz d'he zuperiore he zvel en unan euz ar c'hargou huella. Hanvet e oe da veza an tosta d'ar zuperior, ha kaset prest goude d'an Amerik da velet

doare ar skoliou hag ar c'houchou ho doa er vro-ze an Tadou Obladed.

Kement a furnez a ziskuezaz an Aotrou Jolivet en he garg nevez, ma oe savet huelloc'h c'hoaz, hag hanvet da Eskob er bloavezh 1874. Da viz meurs 1875, ec'h erruaz e Natal (Afrik), hag eno epad tost da dregont vloaz en deuz poaniet da skigna ar Feiz ha da c'hounit eneo da Zoue.

Evit gaelet sklerroc'h a-ze ar vad en deuz great an Eskop santel, setu aman doare bro Natal er bloavezh 1875, ha doare ar vro en deiz hirio.

Breman zo tregont vloaz, e oa e Natal c'huec'h beleg (6) : hirio a zo pevarzeg ha kant (114).

Be' oa tri frêr (3) : hirio a zo daou c'hant pevar ha pevar-ugent (284).

Be' oa eiz leanez (8) : hirio a zo eiz kant seiz ha tri-ugent (867).

Be' oa pemp iliz pe chapel (5) : hirio a zo unan ha pevar-ugent (81), eb konta ar chapelioù zo er c'houchou hag en hospitalioù.

Ne oa skol gatholik ebet da zerc'hel « pansionerien » : hirio a zo diou skol ha pevar-ugent (82).

Setu aman en eun daolenn all al labourioù en deuz great pe lakeat ober.

E Bro Natal. — Savet en deuz kouenchou e Durban; eun hospital e Beree; eun skol e Steredenn-ar-Mor; eun gouent leanezed e Ridge-Road; eun mision er Bluff; eun skol e Oakford, tost da Verulam. E kear Maritzburg en deuz savet eun iliz, eun gouent, eun eskopti, eun hospital, eun ti da zigemer ar vugale emzivad. Savet en deuz eun hospital hag eun skol vraz e Estcourt; eun hospital hag eun skol vraz e Ladysmith. Savet en deuz erfin ilizou, kouenchou ha skolioù e Newcastle, e Dundee hag e Umzinto.

En Transwaal. — Savet en deuz eun iliz e Pretoria hag eun all e Barberton, ha kaset en deuz di misionerien.

E Bro Orange. — Savet en deuz eun iliz hag eun gouent e Bloemfontein; eun iliz, eun gouent hag eun presbital e Kimberley; eun iliz, eun gouent hag eun presbital e Beaconsfield; eun iliz hag eun presbital e Jagersfontein.

Er Basutoland. — Savet en deuz eun mision e Sant Mikeal; ilizou e Menez-Olivez, e Santez-Monika, e Gethsemani hag e Sion.

Gant he asant ive ha dre he alioù mad, eo ho deuz an Tadou Trappisted savet eun gouent kaer e Marianhill, e bro Natal.

Erfin kommanset en doa da zevel eun iliz katedral e Durban, ha benniget en doa ar mean kenta evit diou iliz all e Greyville hag e Newcastle. N'en deuz ket gaelet achui an ilizou-man. Gounezet en doa he gurunen : Doue en deuz he zic'halvet d'an drizeg a viz guengolo, da bemp heur hanter euz an abar-daez.

Divar-benn an interramant, e lennomp er memez kazetenn :

Ken karet oa an Aotrou Jolivet e Durban, ma velet an holl o tougen kaon, memez ar brotestanted hag an dud divadez. Ar Gathedral nevez a oe leun-tenn. An oferenn zo bet kanet gant Aotrou'n Eskob Kimberley, an Aotrou Gaughram. Asamblez ganthan euz an aoter e oa an Tadou Obladed Murray (vikel-vraz an Aotr. Jolivet), O'Donnell, Tosquinet ha Moulineux. Er c'hoeur, e oa an Tadou Follis (Estcourt), Mathieu (Oakford), Jord (Newcastle), Mac-Cave (Dundee), Saby (Ladysmith), Barret, Chauvin, Yenn ha Delalle (Maritzburg), Rousset (Zouloulund), Gourlay (Umzinto), Quinquis (Verulam), Trabaud (Bel-Air), Coupe (Bluff), Le Texier, Rousseau, Garrigou, Delagnes (Durban).

En dro d'ar vaskaon, e oa leanezed ar Famill Zantel ha leanezed Nazareth. Mistri ar c'han a oa an Tadou Trappisted.

Goude an oferenn, korf an Aotrou'n Eskob zo bet lezet var ar vaskaon beteg an abardaez. Kanet eo bet neuze Gousperou an anaoun, an *De profundis* hag ar *Benedictus*. Ugent beleg oa en dro d'ar c'horf, ha muioc'h a dud a oa c'hoaz en iliz eged d'an oferenn.

Eur vech kanet ar pedennou, ar c'horf zo bet diskennet er bez. Var an arched (eun arched dero goloet gant ploum) ema ar c'homzou-man :

AN TAD ENORUZ CHARLES JOLIVET, O. M. I.
ESKOP HA VIKEL ABOSTOLIK NATAL,
MARO D'AN 13 A VIZ GUENGULO 1903,
D'AN OAD A 78 BLOAZ.
R. I. P.

An holl veleien a zo eat neuze da deuler dour benniget var ar c'horf; hag araog mont kuit, kement a oa an iliz a zo eat da lavaret kenavo d'ho Eskob muia-karet.

Ha breman petra da lavaret? Eur ger ebken. Lakeomp doun en hor c'halon ar gomz e deuz great d'an Aotrou Jolivet beza eun guir Vreizad, eun beleg a nerz-kalon, eun Eskob santel :
« *Greomp ato evit ar guella.* »

J. M. Norman
Jerson Plouez

ÉTUDE HISTORIQUE SUR LES CANTIQUES BRETONS

INTRODUCTION

L'âme bretonne, par sa trempe naturelle, est avide de chant et de poésie. Elle est, d'autre part, très largement ouverte à toutes les idées, à toutes les impressions religieuses.

Ces simples données, que nul ne saurait contredire, suffisent à expliquer pourquoi notre littérature est si riche en cantiques spirituels et autres chants pieux. Les principales œuvres qui nous restent comme témoins du passé appartiennent à ce genre ; et il en est de même de la plupart des œuvres publiées de nos jours. (1)

Les hommes apostoliques dont Dieu s'est servi, à différentes époques, pour évangéliser la Basse-Bretagne ont parfaitement compris ce caractère de notre race. Aussi, nous les voyons utiliser au profit des âmes l'attrait irrésistible des Bretons pour le chant et la poésie. Telle fut spécialement la conduite des deux grands apôtres de l'Armorique au ^{xvii}^e siècle. Si les Vénérables Michel Le Nobletz et Julien Maunoir ont réussi à transformer entièrement cette région, ce fut, en grande partie, à l'aide des *Cantiques spirituels*, où se trouvaient résumées leurs instructions dogmatiques et morales. Par ce moyen, l'ignorance religieuse, alors si profonde, fut bientôt dissipée, les chansons licencieuses malheureusement très répandues furent supprimées, et en peu de temps on vit reflourir partout les pratiques de la piété chrétienne.

Le Vénérable P. Maunoir attachait à cette forme d'apostolat une extraordinaire importance. Dans la vie manuscrite du P. Bernard (2), son fidèle collaborateur dans l'œuvre des Missions,

(1) « Assurément, il y a de belles et bonnes raisons pour que la poésie s'inspire de la religion chrétienne ; mais les poètes de la Bretagne ont mieux fait encore que d'en avoir de belles et bonnes raisons ; ils en ont donné de beaux et bons exemples. » (V^e Ch. de Nugent. *Revue de Bretagne et Vendée*. 1858. p. 541.)

(2) La vie manuscrite du P. Bernard est devenue introuvable ; mais le précieux passage, dont il est ici question, nous est connu par une autre voie. Il est cité dans la préface des *Cantiques* de Pierre Barisy (1750) mentionnés plus loin dans cette Etude.

il avoue que ce nouveau genre d'instruction faisait plus de fruit que tous les autres, plus que les sermons, plus que les catéchismes, etc.

Aujourd'hui encore, tous ceux qui ont à cœur le maintien et le progrès de la vie chrétienne dans nos paroisses bretonnes rivalisent de zèle pour mettre en honneur le chant des cantiques. Lorsqu'il s'agit, par exemple, d'assurer le succès d'une Mission, ce n'est pas sans raison que la direction du chant est toujours pour les organisateurs l'objet d'une attention spéciale. En effet, comme le prouve l'expérience, les Cantiques chantés avec entrain ne manquent jamais d'avoir une très heureuse influence sur l'ensemble des exercices.

Le rôle si important des Cantiques dans le présent et le passé donne à tout ce qui les concerne un intérêt particulier. On aime à connaître, jusque dans les moindres détails, l'histoire de ces formules qui, pour la plupart, ont passé sur les lèvres de nombreuses générations. S'il est vrai que parfois tout mérite littéraire leur fait défaut, elles ne laissent pas que d'offrir encore divers éléments d'intérêt ; elles peuvent se recommander à notre attention tantôt par leur antiquité, tantôt par la réputation de leurs auteurs, tantôt par les circonstances particulières de leur composition, et quelquefois même par tous ces motifs réunis.

En publiant une Etude sur un sujet qui n'a guère été exploré jusqu'à ce jour, l'auteur n'ignore pas que son travail présentera de nombreuses lacunes ; mais, malgré tout, il espère que ses recherches pourront être de quelque utilité ; elles auront du moins pour résultat de réunir les premiers matériaux d'une Histoire des Cantiques beaucoup plus complète.

Le présent essai comprendra *deux parties* bien distinctes.

La première traitera sommairement des principaux recueils de Cantiques en langue bretonne publiés depuis le ^{xvi}^e siècle jusqu'à ce jour. (En dehors des recueils proprement dits, on fera aussi mention de quelques ouvrages en prose, qui renferment un certain nombre de Cantiques.)

La seconde partie, plus détaillée, comprendra l'histoire aussi complet que possible des divers Cantiques dont se compose le recueil de M. Guillou (1), approuvé comme recueil officiel du diocèse de Quimper.

Eur. Missioner breizad.

(1) Mort recteur de Penmarc'h, en 1887.

J. Bourdoulous

ETUDE

sur l'Alphabet, l'Orthographe, la Prononciation

C'est un titre suggestif; mais que nos lecteurs se rassurent. Loin de raviver d'anciennes querelles, nous voulons établir qu'il y a eu, avant nous, des divergences au sujet de certaines lettres de l'alphabet, et au sujet de l'orthographe.

Nihil sub sole novum! Non, elle n'est pas nouvelle cette polémique que nous connaissons tous. Il y a plus de *deux mille ans* que les fameuses lettres C, K, Q avaient, comme de nos jours, leurs adversaires et leurs partisans.

Qu'on en juge par les notes suivantes. C'est un résumé des travaux de l'abbé Prompsault sur l'alphabet latin et l'orthographe latine.

I. — K ET Q

Ce sont les deux lettres dont l'emploi a été le plus contesté, tant chez les anciens que chez les modernes.

Parmi les grammairiens anciens qui ont rejeté ces deux lettres, citons :

1° Donat, l'un des maîtres de Saint Jérôme. « Le K et le Q, dit-il, sont des lettres superflues. »

2° C. M. Victorin. « Parmi les lettres romaines, il y en a de superflues telles que le K et le Q. » Et ailleurs : « Il serait facile d'employer le C au lieu du K et du Q. »

3° Saint Isidore de Séville. « Le K passe pour être inutile, parce que si l'on excepte *karta* et *kalendæ*, tous les autres mots s'écrivent par C. Quant à la lettre Q, elle n'existait pas primitivement. »

4° Caton rapporte que les Etrusques ne connaissaient pas la lettre Q, et qu'ils la remplaçaient dans les mots par le C et l'U.

Citons maintenant les modernes.

1° Scioppius et Filz retranchent le K.

2° Alde Manuce et Frischlin retranchent également le K, parce que c'est une lettre grecque.

3° Jean de Gênes déclare que K et Q sont les mêmes éléments que C.

4° Vossius : « le C et le K et peut-être le Q sont la même lettre. »

5° L'abbé Mallet, auteur de l'article Alphabet, dans l'*Encyclopédie*.

(1) La biographie de l'abbé Prompsault a été donnée dans *Les Contemporains*, de la Bonne Presse. 6e année n° 302 (24 juil. 1898).

clopédie : « le K est une lettre grecque. Le Q n'est que le C dur; en sorte que ces trois lettres ne doivent être comptées que pour une seule, parce qu'elles présentent le même son. »

6° Juste Lipse : « K et Q sont des signes inutiles. »

Pourquoi ces deux lettres ont-elles été ainsi maltraitées? Pourquoi le K, en particulier, a-t-il été déclaré lettre inutile et presque retranché de l'alphabet? Le paragraphe suivant va nous l'apprendre :

II. — HISTORIQUE DES LETTRES C, G, K

Le C latin est une forme détériorée du gamma grec ou ghimel hébreu.

Il paraît que ce changement remonte à la plus haute antiquité, puisque Lanzi prétend n'avoir trouvé nulle part la lettre G, dans les alphabets anciens de l'Italie, et il dit que les Etrusques la remplaçaient par le C, comme firent les anciens Latins et même les Grecs, qui sur les médailles de Gela ont écrit *Cela*.

Le signe que ce savant antiquaire a pris pour notre C était réellement, et n'était rien autre chose que le G lui-même dont notre C a conservé la place.

Ce même signe fut employé en qualité d'abréviation du K ou, pour mieux dire, continuait à être employé pour la forme arrondie du caph hébreu. Ainsi les Etruriens et les Grecs écrivaient indifféremment K, < ou C. Les anciens Romains en agissaient de même. De là vient que ce demi-cercle que les sénateurs portaient sur leur chaussure et que Juvénal appelle une petite lune « *lunula* », est appelé par Suidas kappa romain.

Cette confusion de formes entre le C et le G employé pour le K s'aperçoit sur la colonne rostrale où on lit *leciones*, *maces-tratos*, *cartaciniensis* pour *legiones*, *magistratos*, *kartagi-niensis*. C'est là probablement ce qui aura fait croire aux grammairiens latins des âges suivants, qu'il n'existait pas de G, dans l'alphabet primitif.

Cependant la seule chose qu'on aurait dû conclure de cette orthographe, c'était que le même signe avait deux valeurs dans le latin, du moins à l'époque dont nous parlons. Encore convient-il d'ajouter que, même alors le C et le G étaient parfaitement bien distingués. C'est ce qui ressort de la découverte de monuments antérieurs à la colonne rostrale.

En supposant qu'il y ait eu un temps où l'écriture latine n'ait eu qu'un seul et même signe pour représenter le C, le G et le

K, ce temps n'aura pas été de longue durée. En effet, sur des monuments postérieurs d'un siècle, tout au plus, à la colonne rostrale, le G est distingué du C par une cédille ou espèce de queue qui lui est restée dans la forme majuscule de notre écriture cursive.

Le G, ainsi réintégré dans l'alphabet où il trouvait sa place occupée par le C, aurait pris celle du dzêta ou Z dont il avait absorbé la valeur et dont il conservait encore la forme au sixième siècle de l'ère chrétienne.

Le K continua à être remplacé par le C, excepté dans un très petit nombre de mots dont l'usage le maintint en possession, pendant quelque temps, et dans les notes nominales. Plus tard on lui enleva ces derniers restes de ses anciennes prérogatives. On put alors le regarder, avec quelque raison, comme une lettre inutile, et croire qu'il ne devait pas rester dans l'alphabet. Il y resta néanmoins, et fut utilisé par les grammairiens du dernier âge de la littérature latine.

III. — AFFINITÉ DES LETTRES C, G, K, Q

Il y a un grand rapprochement entre le son de ces lettres. Ce rapprochement s'appelle *affinité*.

Cette affinité a existé d'une manière très étroite entre le C et le G. Ces deux lettres étaient souvent employées l'une pour l'autre, et aujourd'hui encore on écrit et on prononce indifféremment *vicesimus* ou *vigesimus*, *tricesimus* ou *trigesimus*.

En français le C a, devant la lettre L, un son qui se rapproche facilement du G. Ainsi nous écrivons *Claude*, et nous prononçons quelque chose de semblable à *Glaude*. Il en était de même en latin, non seulement devant la lettre L, mais encore devant les lettres A et N ; car les Romains écrivaient *cneus*, *Caïus*, *amurca*, et prononçaient *gneus*, *Gaius*, *amurga*, du moins au temps de Servius, de qui nous tenons cette particularité.

La même affinité existait entre le C, le K et le Q. *Clédonius* nous apprend que les anciens employaient un K devant un A, et Q devant V. C'est ainsi qu'ils écrivaient *kaput*, *kalendæ*... *quam*... Mais nos usages, ajoute ce grammairien, ont changé la règle, et la lettre C remplit la fonction des deux autres.

Cette manière d'écrire des anciens nous est également rapportée par le grammairien Donat. Tout en ayant traité de superflues les lettres K et Q (voir § I), il dit, en parlant de C, K, Q : « Deux de ces trois lettres paraissent inutiles à quel-

ques ignorants. Ils ne savent pas qu'il faut toujours se servir du K, au lieu du C, devant la lettre A, et écrire constamment Q, au lieu de C, devant la lettre V, excepté dans *cur* et *cum*, qu'il faut écrire par C, à raison de ce que l'V ne peut pas être placé seul entre la lettre Q et une autre consonnante. »

Ajoutons que ce n'est pas seulement devant A que le K fut employé. On trouve *kos*, pour consul, dans une inscription ; *komma*, *Kornelianus*, *nikil*, dans les œuvres de *Fronton*.

Enfin des exemples nombreux prouvent qu'aux cinquième, sixième et septième siècles, on se servait de la lettre K pour l'orthographe de plusieurs mots qui demandaient un C aspiré ou CH, tels que *karitas*, *kirographus*, *koros*, etc.

Il serait curieux de savoir pourquoi on en agissait ainsi. Le K passait-il alors pour un signe complexe renfermant en lui-même l'aspiration ? Croyait-on qu'il s'était formé du C et de l'U digamme ? L'employait-on comme moyenne entre CH et C ? Tout cela paraît vraisemblable. Remarquons même que de *karus*, *kaput*, *kaptivus*... mots communément écrits par un K, au temps où notre langue s'est formée, nous avons fait *cher*, *chef*, *chétif*... Ce qui démontre que le K n'était pas dépourvu d'aspiration.

Le C lui-même avait conservé cette aspiration, dans les mots où il remplaçait le K ; car ceux qui écrivaient *choronæ*, *præchones*, etc., n'en agissaient ainsi que parce qu'ils consultaient leur oreille, au lieu de consulter l'esprit de la langue, l'analogie des mots, leur étymologie et l'usage des bons écrivains.

C'est de cette aspiration du C qu'on contracta sans doute l'habitude d'écrire *mici*, *michi* ou *miki* pour *mihi* ; et *nicil*, *nichil* ou *nikil* pour *nihil*, habitude qui a duré jusqu'au commencement du seizième siècle.

Le C n'était d'ailleurs pas la seule lettre qu'on écrivît, sans indiquer l'aspiration. Écoutons Cicéron : « Sachant que les anciens avaient parlé de telle sorte qu'ils n'employaient jamais l'aspiration, si ce n'est avec une voyelle, je faisais de même, disant : *pulcrôs*, *cetegos*, *triumpôs*, *Cartaginem*. Dans la suite, mais tard, arraché à l'erreur par le reproche de mes oreilles, j'ai suivi l'usage du peuple, réservant la science pour moi. »

IV. — PRONONCIATION DU C ET DU G

S'il y avait divergence d'opinions au sujet de certaines lettres, il y en avait également au sujet de leur prononciation.

Quelle était la prononciation du C chez les Romains ? Les auteurs ne sont pas d'accord. Les uns prétendent qu'elle était toujours dure, et qu'on prononçait le C devant l'e et l'i, comme il est prononcé dans *caput, corpus*, etc... On prononçait donc *Cicero*, comme s'il y avait eu *Kikero*.

Pour prouver leur assertion, ces auteurs se basent sur le témoignage de ceux qui déclarent le K et le Q inutiles, parce qu'ils ont exactement le même son que C.

D'autres, s'appuyant sur le témoignage d'auteurs anciens qui faisaient dériver le C du sigma grec, soutiennent que les Romains adoucissaient cette lettre devant l'e et l'i. C'est ainsi, disent-ils, que *Cicero* se prononçait d'un son moyen et doux, comme s'il y avait eu *chichero* ; avec cette différence néanmoins qu'il n'y avait pas d'aspiration.

— Conclusion. Nous ne savons pas si les Romains prononçaient *Cicero* ou *Kikero*.

Si nous ignorons la prononciation du C, il n'en est pas de même du G. Les auteurs s'accordent à déclarer que le G était toujours dur, et qu'il n'avait jamais le son doux du J. Au temps de la décadence, lorsque le son de ces deux lettres tendait à se rapprocher, quelques auteurs prirent pour règle de mettre un U après le G, pour conserver à ce dernier sa vraie prononciation. C'est ainsi que les mots *ungere, lingere*, etc., s'écrivirent *unguere, tinguere*.

Cette orthographe prouve d'une manière sensible que les Romains prononçaient *legio, legere*, comme s'ils avaient écrit *legchio* ou *legchio*, *leghere* ou *leguere*. Saint Augustin, du reste, ne nous permet pas d'en douter, lorsqu'il dit : quand je prononce « *lege* », le Romain entend une chose et le Grec, une autre.

REMARQUE. — Cette étude de l'abbé Prompsault date de 1842. Il est probable que, depuis cette époque, les progrès de la science ont permis de résoudre certaines questions demeurées obscures pour notre auteur. Quoi qu'il en soit de ces changements, la présente étude nous amène à cette conclusion : Les divergences entre écrivains bretons ne doivent pas nous surprendre, notre orthographe étant encore en voie de formation. En attendant que l'érudition de maîtres compétents et le travail des siècles viennent la fixer, que chacun de nous s'inspire de la parole de Cicéron, et qu'il dise : « J'ai suivi l'usage... » qui m'a paru le meilleur.

J. M. Normand

POÉSIES

AN DELIEN ZEAC'H

— Distag dioc'h ar wezen,
Dellienik keaz melen,
Da belec'h ez es-te ?
— N'ouzoun : eur barr arne
En deuz fraillet, torret
Brevet hà diskaret
En eun taol an derven
A oa oc'h va dougen ;
Abaoue an deiz-se
Ez an tu-ma, tu-ze,
Euz ar grec'hen d'ar c'hoad ;
An æzen, ar gaouad
Am c'hass hag am distro
Gant he alan edro.
Morse ne ehanan,
Gant an avel ez an
Hep herzel, hep guela,
Elec'h ma 'za pep tra,
Elec'h ma 'za 'r gened
Ar yaouankiz, ar sked,
An den braz, pinvidik,
Ar paour-keaz reuzeudik
Ar roue, ar mesaër
Kement zo, en eur ger.

Gel Mihn.

AR WAZIK DOUR

Gwazik dour, da beleac'h iez-te ?
Te a red en hano Doue :
Mont a rez a dreuz ar prajou,
A dreuz ar ieot, ar bokedou.
Da velet a rann, gwazik dour,
O redek sioul, o redek flour ;
Oc'h eva da zour e velann
Ar goulmik venn, al laouenan.

En da zour sklear an durzunel
A voalc'h he zroad hag he askel
Ha goude 'z a gant karantez
Da veuli Doue var ar guez.

Guella zo goude ar bara,
Eur banne dour mad da eva ;
D'an holl eo mad, iac'huz an dour,
Koulz d'ar pinvidik ha d'ar paour.

Ar guin avad zo didrue,
Laza ra 'r c'horf hag an ene :
Ar guin ardant zo milliget,
Kas ra da goli henor, spered.

Gant dour feunteun, tud Breiz-Izel,
C'hui vezo fur, divlam, santel ;
Gant an dour all, c'hui vo abred
Tud vil, tud fall ha tud daonet.

X.

HUANAD HA KAN

WAR DON : *Deut-hu ganen me* (Bourg-Ducoudray),
Mémoires populaires de Basse-Bretagne.

1

Ha glevaz-te da zerr-noz, p'enaou
Tour-tan war vor, stered war laez,
O voudal flour e sioulded an oll draou
Ezen glouar an abardaez :
Huanad an deiz a beur-zibun,
Kan ar mor a 'n em ro da hun.

2

Evel ezen an abardaez-noz
Pa gouez an den, dourn el labour,
Pa bleg dindan ar beach douget heb krouz,
E sav eur vouez-kuzet ha flour :
Huanad ar c'horf feaz, a glever,
Kan ar c'houstians great an dever.

3

Evel ezen an abardaez-noz,
Gant skei awalc'h, gwaleur pa dav,
Glep al lagad, warzu ar Baradoz
Euz ar galoun eur vouez a zav :
Huanad ar boan o peur-grena,
Kan ar fizians oc'h adbeva.

4

Evel ezen an abardaez-noz,
Evit ar c'hlanvour dialan
Gant ar goulou a skler e wele kloz
Mouez an Iliz a glemm, a gan :
Huanad ar c'horf paour o vervel,
Kan an ene treac'h o sevel.

5

Ha setu penaoz oll ia en dro,
Abarz nemeur peb roud 'n em gloz ;
Med Doue zo mad, oll zivez n'eo garo,
'Vel ezen an abardaez-noz :
Huanad an deiz a beur-zibun,
Kan ar mor a 'n em ro da hun

GLANMOR.

An daou Lagad hag ar Fri

Doue, p'hen deuz hor c'hrouet, ken deuz da bep hini
Plantet e kreiz he vizaj daou Lagad hag eur Fri ;
Mes Daou Lagad an holl dud ne dint ket holl ken lemm,
Hag etre ment ar Friou ez euz ive kalz kemm.

D'eur c'hanfard, vit he loden, Doue hen doa roët,
Eur re zaoulagad pikouz a zourenne bepred ;
Ar Fri, avad, dindanho, ne oa ket gwall zister,
Rag souc'h ebet par d'ezhan ne welet er c'harter.

He Fri a ioa ken ledan ha ken hir var-eun dro,
Ma rede brud anezhan dre bevar c'horn ar vro ;
D'an deizioù foar pe vare had, p'her gwelet o tremen,
Raktal e save kaozioù ha c'hoarz diwar he benn.

— « Ma teu glao, eme unan, d'eomp-ni e vezo brao,
Rak dindan fri an den-ma e vo kavet dis'hlao ! » —
Eun all d'he dro a lavar : « Sellit ! ^{ma pikol} ~~picola~~ fri !
Mad en hanv da zisheolia, er goanv da c'houkori ! »

Abredik mad e teuas ar c'hanfard ken berwel[#]
Ma rankas kaout lunedou var he dorgen huel ;
D'ar Fri avad lunedou ne blijent tamm ebet,
Rag gantho var he veno, e oa difessounet !

Ar Fri, divar he gounnar enep an Daoulagad,
A lavare : « Ganeoc'h-hu n'oun ket mevel marvad !
» Ma rankit kaout lunedou d'ho sikour da welet,
» Klaskit eun all d'ho dougen, 'vidoun-me ne rin ket ! »

Ken braz drouk a zo ennhan ma ra eun hejaden,
Hag ar paour kez lunedou zo strinket er bouldren...
Prestik avad, gwall nec'het en em gav paotr he Fri,
Rag, da vont gant an henchou, sklær awalc'h ne wel mui.

Kenta gwech m'hen deuz ezom da vont e-mæz ar ger,
Ez a buhan da steki he benn ouz ar voger ;
D'he Fri braz eo ar gwas : he Fri a zo tognet ;
Eun dro all 'c'hoarvez gwasoc'h : torret eo ha kignet !

An hini a ioa kentoc'h rok an tamm anezhan
Ne joumas mui ken lore'huz... « Var va chouk, emezhan,
» Me zougo al lunedou 'vel ma rean kentoc'h. »
Gant ar Fri, an Daoulagad setu sinet ar peoc'h !

An histor-ze bet skrivet en aviz hor c'helen,
Zo talvouduz d'an holl dud, ha dreist-holl d'ar c'hristen.
P'e guir « euz ar memez korf ez omp holl izili », (1)
An dever d'en em zikour a zell ouz pep-hini.

Eur Missioner breizad.

MEULEUDI AR C'HI

War don gwers *Fualdès*.

Ar c'hi e penn ann holl loened
En deuz ato balëet ;
Aliez eo bet hanvet
Roue ann holl anevaled :

(1) « *Multi unum corpus sumus.* » (Sant Paol.)

Oc'h-penn kant ac'hanomp-ni
N'ho deuz ket spered ar c'hi.

Gwechall, pa oa ar Rouaned
Labourerien douar,
Ho flijadur hag ho gloar
A glaskent o vesa denved ;
Da vevel braz enn ho zi
E kemerent eur mell-ki.

Ar mevel braz enn hon amzer
E tiez ar rouaned,
En deuz, gwir eo, kalz spered ;
Lealded eo a c'houlenner :
Poan vraz em be o kredi
E ve kel leal ha ki.

Ar c'hi a ra meur a vicher
Dre garantez 'vit ann den :
Beilla a ra d'he zifenn,
Hen heul a ra peb amzer ;
'Liez hor bugale-ni
N'hor c'haront ket koulz ha ki.

Pa welann, e wel he lagad ;
Pa c'hoarzann, e fich he lost ;
Pa'm euz aon e choum a dost ;
Pa'z ann da vale ec'h ebad ;
Da glask eunn dra a-zevri
Piou a zo ker koulz ha ki ?

Enn deiz all Jann ar Riboter
A choumaz gand he govad,
Hed he gorf enn eur stread,
Tro-war-dro Jann geaz a glasker ;
Azor araok pep-hini
Her c'havaz gant bek he fri.

War he veno, Fanch Burzudo
A zo eunn tenner dispar,
Beb tenn-fuzul e tiskar
Eur gwenneli : Pion her c'hredo ?
Mar tebr gedon, klujiri,
E lavar bennoz dihe gi.

Eunn demezel euz ar vrava
 Skubet gant ann avel foll,
 Eunn deiz all a ie da goll
 Ebarz e ster Lokmaria :
 Foa a bakaz anez-hi :
 Piou a neün evel ar c'hi ?

Pipi Mondian a Dreger
 A ie etrezek Paris,
 Aour gant-han enn he c'houriz,
 War ann hent-braz e kav eul laer :
 His ! Pill ! *Turk*, e-me Bipi,
 Ialc'h, buez a dle d'he gi.

Eunn nozvez e oamp holl kousket
 Pa glaskaz Jann Lasener
 Digeri prenest va c'her ;
 Prestig e oue dialbennet :
Chilp, a-ziabarz ann ti,
 A grogaz e bek he fri.

Eur c'hi mad a zo e-peb bro
 Gwel eget kalz mignoned,
 Pa'z eomp da glask hor boed,
 Ar-re man a ia enn ho zro,
 Ha ne weler neuze mui
 Nemet sant Rok hag he gi.

Eunn tad, eur vamm a zaelaoue
 O c'hortoz ho bugel ker,
 A oa eet emeaz ar ger
 Da glask he vad hervez Doue :
 Tavit, Tobi, e ma tost
 Erru he gi *Fich-he-Lost*.

Ann erc'h a gwez a dorchadou
 Ar goan zo kriz ha garo :
 Ann tremeniad skuij-marô
 A zempl : klevit he hirvoudou :
 Piou a red d'hen repui ?
 Eur manac'h paour hag he gi.

Ann den a goll ar sklerijen
 Hag a renk klask he vara,
 Piou a gavo d'her rena
 E kreiz ker braz tevalijen ?

Piou her bleino 'zor da zor
 He gi, he vignon Azor.

Ar paour Lazar den reuzeudik,
 N'en deuz na ti na bara,
 Gand ann naon reudi a ra
 Kiñhen dor ar falz-pinvidik.
 Piou a lipo he c'houli ?
 Teod karantezuz ar c'hi.

Ar c'hi, red eo hel lavaret,
 Ne ket servicher hep-ken,
 Rag evit plijout d'ann den
 E varfe kant gwech ma ve ret ;
 Kalon gwell n'ez euz hini,
 Gwell eget kalon ar c'hi. (1)

Ann Aotrou Alexandre,
Chalouni (Rempart)

Al Louarn hag ar Cigogn

Alanik, 'vel eun ozac'h hag a ouie beva,
 A zalc'has Jannik Cigogn en he di da leina ;
 Al lein oa treudic, ha dizale
 Ar c'hanfard, pehini a arboelle,
 En doa eur youden dano, ha netra e goude.

(1) M. de la Villemarqué a publié cette pièce avec traduction française dans la *Revue de l'Armorique et de l'Ouest*, t. I. n° du 20 mars, 1845, pp. 165-167.

Un aveugle, ayant entendu lire cette pièce à M. de la V., fit la réflexion que l'auteur avait su rendre digne d'intérêt le chien de l'aveugle, mais pas l'aveugle lui-même. M. de la Villemarqué composa une strophe pour combler cette lacune. « Le chanteur regrettait l'omission d'une strophe, épilogue obligé de toutes les complaints et qui doit exciter en faveur des mendiants la pitié des auditeurs. Je fis donc pour lui les vers suivants que M. l'abbé Alexandre me pardonnera de citer. »

DIVEZ

Roet ann aluzen d'ann den dall
 A gan ar meuleudi-man
 Ma n'ho kwel ket, anezhan,
 Deuz lein ann eny ho kwel eunn all ;
 D'heman a brest an hini
 A ro d'an dall ha d'he gi.

Ar youden-ze var eun assiet
 Gant Alanic oe-servichet.
 Beq-hir ne dapas begad ebet
 Beq-plad a lipas tout abred.
 Eun nebeut goudeze, Beq-hir, d'he zro a vennas
 Tizout Alan, hag he bedas.
 « Ia da ! eme Beq-plad,
 » Mont a rin a galon vad.
 » Direüz oun gant va mignonet. »
 Redec a r(e)as d'an heur lavaret
 Daved ar Cigogn e ostizez.
 Ha cetu hen o veuli an digemeridiguez,
 O caout al lein poas mad, ha naoun hen doa d'he bred,
 Lern ho devez naoun bepred.
 Ar boëd laquet a dammou a zeblante beza
 Eun dra lipouz. En eur c'houessa,
 Alanic a zride leiz he grôc'hen.
 Mes, siouaz dezhan, rusta pinijen !
 En eur benvek hir ha moan
 Ar boëd a oe servichet. Ar Beq-hir, hep poan,
 A ye ebars ; mez guenou Alan
 En em gave calz re ledan.
 D'ar guer var yun e rankas dont al louarn
 Dastumet cloz he lost, hac izel he ziskouarn
 Eguis ma vije bet Alanic
 Tizet gant eur yaric.
 — Evidoc'h, trubarderien, eo an dra-ma scrifet
 Guech pe vech e vezot tizet.

Dr GUIZOUARN, de Port-Launay.

4 Février 1842.

Ar Raz kœr hag ar Raz divar ar mœz

Guechall ar Raz kœr a bedaz,
 Gant eleiz a gomplimanchou,
 Da zont ganthan da eul lein vras
 He hanter-vreur Raz ar mœziou.

Var eun tapiz Turk ar braoa
 An dousier kaër a voue lakeet.
 Me lez da gompren, pebez joa !
 Evit hor c'houblat mignonnet.

Ar pred a voue deread meurbet :
 Netra vad enuhan ne vanke ;
 N'oun ' piou ' zirenkaz ar banket,
 P'edont ho daou a zoare.

E dor ar zal pe a dostik
 Setu ' hi klevet eun trouzik :
 Raz kœr ' ia buhan d'he doullou ;
 Hag he genseurd var he zeuliou.

An trouz a ehan, mont a reer kuit ;
 Razet diouc'h-tu da ober lid ;
 Hag ar bourc'hiz da lavaret :
 Lipomp breman hon assied.

Aoualc'h eo, eme egile ;
 Varc'hoaz c'hui a zeuio d'am zi.
 N'e ket m'am befe deoc'h da rei
 Euz oc'h holl leinou a Roue.

Mez netra ' zeu d'am direnka :
 Me ' zebr em œz, pa gavan mad.
 Kenavo 'ta. Fouë d'an ebad
 A gemerer en eur grena !

KENTEL

Iod ha pœoc'h da galz Breiziz a zo
 A dal hirroc'h eget güella Friko !

A.

Perik, ar martolod brabanser

- Sell, Perik, deut oud d'ar gear ?
- Deut oun da ober eur bale.
- A-bell oud bet ?
- Beteg bro ar stered.
- Kalz traou kaer ec'h euz guelet ?
- Ia, c'hui lavar.
- Kont deomp eun dra benag.

— Gant plijadur. Eun droiad oamp eat ken pell d'ar meaz, ma touche guerniou al lestr euz an oabl.

— Oh !

— Ker guir ha ma kontan deoc'h. Ha setu me pignat e beg ar vern da velet an douareou.

— Ha petra 'c'h euz guele ?

— A boan er vern, setu al loar o tremen azioc'h va fenn. Ha me d'am chakot, tenna va c'hountel, ha krak, diskolpa outhi eun tamm brao a bastel.

— Ha petra 'c'h euz great gant an tamm-ze ?

— Lakat var va bara.

— Mad eo al loar da zribi ?

— Ne ket dreist Blaz an amann koz a zo ganthi

— !!!

J. M. N.

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE)

' V

Vanité : *avel, netra, rancou, traou null, disfounn, vean,* m. nécess.

Vantard : *brabanseur, teodet hirr ha dornet berr.*

Vapeur : *aezen* (héb.) — Navire : *mogedeur.*

Variable : *sench dizench, mont dont, edro.*

Veillée : *ne ket iac'huz beilla pell ; sevel mintin a zo guell :* les longues veillées nuisent à la santé.

Venelle : *banell.* Enfiler la venelle, s'enfuir : *clasc he ribinou.*

Vent : *avel.* Vent impétueux : *avel foll, froudenn avel, avel da zigorna saout.*

Vicieux : *fallagr, var ar fall, fall.*

Vider : *rinsa.* Pa vez ar boan en e goassa e vez tost ar gor da ziscarga.

* Vie : *buez.* La vie est difficile : *ar beva a zo tenn.* Où passez-vous votre vie ? *Peleac'h emaoch o coza ?*

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imprimerie de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Konferansou ann Aotrou J. Quéré</i>	289
2. <i>Etude historique sur les Cantiques bretons.</i>	295
3. <i>Etude sur la Ponctuation et les Mutations.</i>	299
4. <i>Ar Revolution</i>	303
5. <i>Gouel Beg-ar-Raz</i>	307
6. <i>Poésies</i>	310
7. <i>Ordination.</i>	313
8. <i>Tableaux synoptiques</i>	314
9. <i>Eul leor nevez « Ar pevar Aviel ».</i>	318
10. <i>Eun tammig a bep tra</i>	319
11. <i>Phrases bretonnes.</i>	320

Konferansou an Aotrou J. QUÉRÉ

EIL GOURC'HEMENN DOUE

Non assumas nomen Dei tui in vanum

Heb kaoz he hano na doui ket

Nag ive netra all ebed.

Red eo respeti hano Doue.

1° Doue a zo santel.

2° He hano a zo sakr.

3° Doue a c'houlenn respeti he hano.

Eur protestant, den gouizieg meurbed (Newton), a zizoloe he benn pa gleve lavaret hano Doue.

Er baradoz, an ehez hag ar zent a lavar bepred : *Sanctus, sanctus, sanctus...* Eveldho-ni dle ive meuli Doue hag he hano.

— E teir zoare e pec'her a eneb an eil gourc'hemenn.

1° E toui heb abeg.

2° E vlassfemi.

3° Ec'h ober goall bedennou.

1°. — **An Touerez**

Petra eo toui ?

Toui a zo kemeret Doue pe eun dra benag all da dest eo guir ar pezh a leverer.

Evit toui ne ket aoualc'h lavaret komzou hag a zeblant, dreizho ho-unan, beza eun douaden. Red eo kaout *sounj*, *c'hoant*, *intansion* da doui. — Setu perag : *feiz eo... guir pater... n'int ket touadennou*. Setu perag c'hoaz : *sakreal*, *tonnerdeal* n'eo ket ken nebeut toui, peurliesia da viana. Lavaret *braz komzou*, *komzou groz*, ken nebeut all. (1)

Dirag ar barner ne ket difennet toui. A hent all eo pec'hed, zoken pa douer ervez ar virionez, mez heb abeg.

Lavarit : *ia, ia ; nan, nan*. Evit eun den honest, kementse a zo aoualc'h. — Nag a bet koulskoude a zo atao prest da doui.

Ar falz leou-douet.

Eul le faoz a rear pa douer, gant gouiziegez vad, a eneb ar virionez. — Eur pec'hed marvel eo. Doue ne fell ket dezhan beza kemeret evit rei golo d'ar gevier.

(Danevell an tri berad goad e Kemper. Eun den en doa pres-tet arc'hant da eun all. Heman a nac'h. Galvet da zevel he zourn dirag ar Groaz, va den a laka an arc'hant en eur vaz toull, hag epad ma tou, e ro ar vaz da zerc'hel d'an den all... Tri berad goad a strinkaz a gorf Hor Zalver. — Gouel an tri berad goad-se...).

2°. — **Blasfemi**

Blasfemi a zo lavaret eur gomz a zismeganz a eneb Doue, ar zent pe an traou sakr. — *A eneb*, da lavaret eo : tenna digantho eur vertuz bennag. (Doue n'e ket just...) ; tamal dezho eun tech fall benag. (Ar zent a zo tud diskiant... ; ar zakramanchou a zo ravoderez, ha netra ken...)

Blasfemi a zo ober eur goall bec'hed ; avechou zoken unan euz ar re vrasa, evel ma ve rei, dre gasoni, malloz da hano Doue.

Aliez, er bed-ma zoken, Doue a sko ar re a zeu da vlasfemi.

(Danevell pe histor eur mevel e M... Epad ma strake ar gurun, an den a dennaz he gorn-butun. Ro d'in eun tammik

(1) Ar zakreou, ar malloziou : g..., t..., etc., daoust n'int ket touadennou, a zo koulskoude komzou fall, komzou an ifern. Eno ar seurt komzou-se a zere dioc'h an dud zo ebarz ; mez nan etouez ar gristenien.

tân da dana va c'horn... Ar gurun a gouezaz varnha raktal... ; he groc'hen skiriennet... ; maro spountuz).

(Histor all. Eur penturer a oa oliva eur zant, hag ar zant-ma a oa great he c'hinou eun tamm a-dreuz. En eur eva eur banne, ar penturer a lavar : ac'hanta, beg-treuz, n'ec'h euz-te ket c'hoant da drinka ? A veac'h he gomz achuet, he c'hinou he-unan a zo eat a-dreuz glez).

Kleout a rear avechou komzou, hag a zeblant beza disme-gansuz, ha n'ho deuz e guirionez drougiez fall ebed.

(Histor martolod Sant-M... — Edot o pokat d'ar relegou. Ar martolod, eleac'h pokat d'ar relegou, a bok d'an ezansouer a oa tân ebarz. Kerkent e lavar : « Set' ama eur zant daonet avad hag a zo tomm he relegou ! »)

3°. — **Droug-pedi**

Droug-pedi a zo goulén ma tigouezo eun droug benag ganeomp hon-unan, gant tud pe draou all.

Red eo goulén mad an holl ; difennet eo goulén droug da zen.

N'eo ket red evelkent goulén kement ha kement mad an eil hag egile : ni hag hon tud, da genta ; ar re vad, goudeze ; ar re fall, varlerc'h.

Arabad eo dezirout droug da zen. Mar deo ar beden vad ner-zuz evit ar mad, an droug-peden a helfe beza nerzuz evit an droug.

Ha koulskoude an droug-pedennou a zo stank. (Daonet ra vo ma ene... me garfe da velet maro... Kea gant an diaoul... etc.).

TREDE GOURC'HEMENN DOUE

Memento ut diem sabatti sanctifices

Miret a ri an holl zuliou
Gant œuvrou mad ha pedennou.

Pa grouaz ar bed, Doue a heanaz ar seizved devez : goulén a ra ma raimp evelldhan.

Var seiz devez, c'hueac'h a lez ganeomp evit traou an douar, evit mad ar c'horf : ar seizved a zalc'h evithan he-unan hag evit mad hon ene.

An devez-se eo devez an *Aotrou Doue* ha devez an *ene*.

PETRA DA OBER EVIT TREMEN AR ZUL ERVEZ DOUE ?

Evit santifia ar zul, eo red dreist-holl :

1° Lezel-al labour-gorf a gostez.

2° Kleout an oferen.

1° Ha da genta, RED EO DILEZEL AL LABOUR-GORF. — Diskouez aman ez euz tri seurt labour : labour-spered ; labour-gorf ; labour etre-daou.

Al labour-spered eo an hini m'en deuz ennhan ar spered muioc'h a berz eged ar c'horf.

Al labour-gorf eo an hini m'en deuz ennhan ar c'horf muioc'h a berz eged ar spered.

Al labour etre-daou eo an hini a zalc'h evel kement ha kement euz an eil hag euz egile : pesketa, chaseal, c'hoari... etc.

Al labour-spered n'eo ket difennet.

Al labour etre-daou a zo gueach difennet ha gueach n'eo ket. — Pa 'z ear da besketa, evit en em zivuzi, netra ken, neuze n'eo ket difennet... etc. — Pa rear eur vicher euz ar besketerez, neuze eo kentoc'h eul labour-gorf eged eul labour-spered... etc.

Al labour-gorf a zo *difennet* : difennet eo labourat an unan ; labourat gant he alar... ; lakât labourat.

Al labour-gorf a zo *didalvoud* : ar pezh a c'hounit marc'h paolik a ia d'he houarna, ha c'hoaz e chomm atao eur pao dizhouarn. — Bleud an diaoul a ia holl da vrenn, hag ar brenn da netra.

Digareziou

— Me a rank dibri da zul !

Debrit, evit, deuit lard, hag e varvot lard ; ha goude-ze, friko da gountroun (da brenved) an arched... etc. — Mez an ene a c'houlén ive dibri eun dra benag ; roit eun tam magadurez d'an ene : *non in solo pane vivit homo...*, etc.

— N'eo ket e tidalvezi (e chom dilabour) en em vagin, e vagin greg ha bugale !

Guir eo ! mez n'eo ket gant ho poan hoc'h-unan, ken nebeut. — Da heul dourn an den eo red dourn Doue, red bennoz Doue : *Deus autem incrementum dedit*. — Ar gliz, ar glao, an heol, an avelou-suil, ar c'hazarc'h : holl emaint e dourn Doue. — Ouspenn a zo : ar c'hlenved hag ar iec'hed a zo ive var half he zourn..., etc. Nag a bêt a lavare : kement-ma great eo atao ! hag antronoz oant var ho guele (er boan, dilabour, dispign medisín, dispign remejou...)

— Guelloc'h eo labourat eged na deo mont d'en em vezvi.

Sur aoualc'h. Ker sur all avad : eo guelloc'h terri he viz eged he vreac'h, guelloc'h terri he vreac'h eged terri he benn. — Ar guella zo eo : na terri na biz, na breac'h, na penn. — Evelse guella zo : eo chom heb labourat, hag heb beza mezo !

— Me a labour e kuz !

E kuz ouz lagad an dud... ; mez nan e kuz ouz lagad Doue. O labourat e kuz, ne rit ket skouer fall ; mez pec'hed oc'h euz oc'h ober labour difennet. Eleac'h daou bec'hed, ne rit nemed unan.

— Me a labour evit ar paour !

Ha mar teufe ho mevel d'ho laeret evit, en despet hag heb gouzout dare deoc'h, ober aluzen d'ar paour, petra lavarfac'h ? C'hui ive a laer an Aotrou Doue, evit ober, en he hano, aluzen en despet dezhan... etc.

— Me ne ran nemed dister dra ; eun distroad benag, troada benviachou... etc.

Histor an hini, kaset da gerchat bara poaz d'an ti fourn, a binse an dorz... — Piu en deuz great an toull logodenn-ma?... etc.

Diskouez penaoz hag evit petra e teu al labour-sul da veza dibec'h. — N'eo ket pec'hed ober ar pezh zo red : aoza boued, ober eun arched, toulla eur bez. — N'eo ket pec'hed labourat evit pellaat eur c'holl braz, evel : mouga an tan-goall, savetei an eost... etc.

Ali mad. — Evit afferiou ar bed, e klasker eun alvokad. Evit afferiou an ene, klaskit ive eun alvokad, goulennit kuzul digant ho peleien. Pa lavar ar beleg deoc'h labourat, al labour great a zo-en he gount.

2° D'an eil, RED EO KLEOUT AN OFEREN. — E pep sizun, eun devez... etc. ; e pep parrez, eun ti dreist an tiez all : ti a beden, ti a c'hrasou, ti Doue.

Red eo kaout offeren. — Mankout, dre ar faot, a zo pec'hed marvel. — Ouspenn-ze, izom braz hor beuz d'en em glevet gant Doue. — Er zizun dremenet, nag a bec'hejou marteze : red eo goulén pardoun. — Er zizun da zont, nag a zanjerou : red eo goulén nerz... etc. — En oferen, trugarez... ; en oferen, grasou... : *in ea qui petit accipit*.

Digareziou

— Louz an hent !

Pa vez foar, pardoun... ez iit, daoust d'ar pri ha da vouillen.

— N'oun ket iac'h aoualc'h !

Hag emao'h bemdez o labourat er park !

— An iliz zo pell !

Ar foar, ar marc'had, ar friko zo ker pell all, ha koulskoude... etc. — Eur c'hlaoustre (eur bariaden) : eleac'h dour benniget, aour er pinsin ; eleac'h bara benniget, fest ha danz evit an holl, hag evit netra... : den ne vankefe !

Evit petra e heller mankout d'an oferen

Pa vezer klanv. — Pa na gaver ket tro da vont, evel eur martolod var ar mor. — Pa vez eul labour red, evel soursial euz eun den klanv. — Pa vez eun diezamant re vraz, evel pa vezer koz-koz, mac'hagnet...etc.

Penaoz kleout an oferen

Penn-da-benn. Eun hanter devez labour n'eo ket eun devez labour : eun hanter oferen n'eo ket eun oferen. — Evelse : adaleg an aviel beteg ar fin ; hag adaleg ar penn kenta beteg goude ar gommunion.

Gant evez. Red eo digas ar spered hag ar galoun da heul ar c'horf. Anez an oferen a dalv nebeut a dra (an taok dindan ar gazel... ; ar biz-iod... ; ar chapelet krouget).

Kleout oferen ar barrez. Hor parrez eo hon ti ; oferen ar barrez, hon oferen ; prezegen ar barrez, hor prezegen.

Kleout an oferen-bred. — Hi eo ar guella ; ennhialiou mad ; ennhia ar muia grasou..., etc.

Diouall da ober skouer fall en oferen. Guelloc'h eo chomm er meaz..., eged kaozeal, sellet, c'hoarzin..., etc. Diouall da jomm var benn eur c'hlin..., etc. — *Domus mea domus orationis est, et non spelunca latronum.*

Petra zo c'hoaz mad evit santifia ar zul ?

Penaoz benag n'eo ket kement-ma red, eo mad evit santifia ar zul : ober oberou a drugarez ; kleout ar gousperou ; mont d'ar prezegennoù ; ober eur beden benag er gear, pa vezer bet en oferen vintin, evel lavaret ar rozera, lenn an aviel..., etc.

(Histor ar c'histin poaz — pe eun all).

Red eo pellaat diouz ar pec'hed. Ar pec'hed zo atao pec'hed ;

mez ar pec'hed da zul a zo brasoc'h : dismeganz a ra da Zoue. — Be' zo lod hag a zo tud vad var ar zizun ha diaoulou da zul (mezventiou, en em gannou..., etc.)

(Abenn ar vech kenta : ar pevare gourc'hemenn).

Étude historique sur les Cantiques bretons ⁽¹⁾

PREMIÈRE PARTIE. — Les principaux Recueils de Cantiques bretons, depuis le XVIe siècle jusqu'à nos jours.

CHAPITRE Ier. — Ouvrages du XVIe siècle

Heures latines et bretonnes

Sans être un recueil de cantiques, l'ouvrage que l'on est convenu d'appeler : « *Heures bretonnes et latines*, » mérite bien une mention spéciale. C'est là en effet que se trouvent les plus anciennes poésies composées dans le genre des *Kantikou spirituel*. On en lira plus loin quelques extraits.

L'ouvrage dont il est ici question ne doit pas se confondre avec une œuvre similaire : les « *Heuryou brezonec ha latin*, » de Charles Le Bris, qui sont postérieures d'un siècle et demi. — Son titre lui a été donné par M. de la Villemarqué, mais on ne connaît de fait ni son titre précis, ni la date de sa publication : le 1er feuillet qui aurait pu fournir ce double renseignement fait défaut dans les trois exemplaires connus (2).

D'après les savantes recherches de M. Léopold Delille (3), les « *Heures bretonnes et latines* » ne sont pas antérieures à 1550. Il est certain d'autre part qu'elles étaient déjà publiées en 1576, puisque, à cette date, il en est fait mention dans la préface d'un catéchisme breton. (4) C'est donc entre 1550 et 1576 qu'il faut placer les poésies bretonnes contenues dans les « *Heures* ».

(1) Voir l'Introduction dans le numéro précédent.

(2) Le plus complet de ces trois exemplaires appartient à M. l'abbé Léon Derrien, recteur de Plouézoc'h ; le second est la propriété de Mme la comtesse de Kergariou, château de la Grand'Ville (C. du N.) ; le troisième se trouve à la Bibliothèque Nationale (Réserve B., 27.815.)

(3) Biblioth. de l'École des Chartes. T. 56, p. 45.

(4) C'est la traduction du petit Catéchisme du Bienheureux Canisius, par Gilles de Kerampuil, que l'on peut aussi regarder comme l'auteur ou l'éditeur des « *Heures bretonnes*. » Exemplaire à M. Léon Derrien + B. Nat.

Parmi les poésies pouvant être chantées dans les églises, il faut surtout remarquer la paraphrase du *Pater* et de l'*Ave* par Gilles de Kerampuil, recteur de Cléden-Poher. Pour en donner une idée, il suffira de citer deux strophes de la paraphrase du *Pater*.

Sanctificetur nomen tuum

Bezef hoz hanu santiflet

Dre quement (1) christen a so ganet

Maz rentimp deoch (2) enor ha gloar

Vez (3) hon oll ober ha lavar.

Dimitte nobis, etc...

Pardonet dimp hon pechedou

Huy eu an tat a trugaresou,

Euel maz pardonomp da bizhuiquen

Don nessafu ha don dleouryen.

CHAPITRE II. — Ouvrages de la 1re moitié du XVIIe siècle

Sommaire. — I. Cantiques du V. Dom Michel Le Nobletz. — II. Doctrin an Christenien (1622). — III. Canticou spirituel du V. P. Maunoir (1641). — IV. Canticou spirituel, par un auteur anonyme S. J. (1642). — V. Doctrinal ar Christenien, du P. Bernard du Saint-Esprit, de Lesneven, avec Cantiques notés (1646).

I. Cantiques du V. Dom Michel Le Nobletz

Si le Vénérable Dom Michel ne fit paraître aucun recueil de cantiques bretons, il est du moins hors de doute qu'il composa un certain nombre de cantiques détachés. Dans ses cantiques, qu'il appelait ses *Chansons spirituelles*, le Vénérable Serviteur de Dieu faisait passer les points principaux de la doctrine chrétienne et aussi les leçons morales contenues dans ses tableaux symboliques.

Quelques auteurs (4) ont cru devoir lui attribuer le cantique :

(1) Avant les travaux du V. P. Maunoir, les mutations initiales n'avaient pas lieu dans l'écriture.

(2) Deoch = deoch. L'emploi du *ch* aspiré est encore une innovation introduite par le P. Maunoir.

(3) Vez = euz.

(4) M. J.-G. Henry, dans ses *Kantikou eskopti Kemper ha Leon*, 1865, pp. 343 et 345.

E tal ho kroaz leun a anken, ainsi que l'*Adoromp holl*. Malheureusement, les affirmations de ces auteurs paraissent ne reposer ni sur une tradition bien établie, ni sur des documents indiscutables.

Il existe cependant un cantique qui est certainement de sa composition ; c'est celui qui commence par ces deux vers :

« Me am eus choaset ur Mæstrès

Un Itron hag ur Rouanes » (1).

Le P. Maunoir aimait tant à le faire chanter qu'il l'avait introduit dans son Recueil, sous ce titre : *Cantic spirituel composet gant [an] Tat Miquel Nobletz*, voar un ton nevez.

En 1646, ce cantique fut l'instrument de la grâce pour un grand nombre d'âmes de la paroisse de Saint-Mayeux. Les Pères Maunoir et Bernard allaient y ouvrir la mission, un dimanche après les Vêpres, lorsqu'ils virent toute la jeunesse sortir de l'église, pour se rendre au lieu ordinaire des danses. Le Vénérable eut l'inspiration de poursuivre les fuyards ; son compagnon imite son exemple ; puis, lorsqu'ils ont atteint les groupes les plus rapprochés, tous deux se mettent à chanter le cantique de D. Michel. Par curiosité, les jeunes gens et les jeunes filles s'arrêtent ; ceux qui sont déjà un peu plus éloignés reviennent sur leurs pas ; finalement, le P. Maunoir réussit à les ramener à l'église, et l'ouverture de la mission se fait de la manière la plus édifiante (2).

Le cantique, au point de vue de la langue, laisse beaucoup à désirer, mais par ailleurs on y trouve un reflet des éminentes vertus de son auteur : sa tendre dévotion à la T. Sainte Vierge, sa profonde humilité, son mépris du monde, et son zèle ardent pour la conversion des pécheurs.

La dernière strophe, où il invite le pécheur à de graves et salutaires réflexions, mérite particulièrement d'être citée :

« Pec'her abuset, sonch breman

Pæguer ber eo gloar ar bet-man ;

Gloar ar bet-man ne deo netra

Nemet tremen ebïou ne ra. »

(1) Le texte complet comprend 16 quatrains. M. le vicomte Le Gouvello en a donné une traduction française dans sa *Vie de D. Michel*, p. 213.

(2) Journal latin du P. Maunoir. Compte-rendu de ses Missions pour l'année 1646.

II. *Doctrin an Christenien* (1622)

Le *Doctrin an Christenien*, dont se servait le Vénérable Dom Michel pour l'instruction du peuple (1) est la traduction d'un catéchisme très célèbre composé par le P. Ledesma S. J. La traduction est l'œuvre de Tanguy Guéguen, prêtre-organiste, originaire du Léon. (On croit généralement qu'il exerça le ministère à Plouguerneau).

Ce livre rare (2) ne doit pas être confondu avec le *Doctrinal ar Christenien*, comme ont pu le croire certains auteurs, faute de renseignements assez complets sur la question. (Plus loin, au § V, on trouvera tous les détails concernant le *Doctrinal*.)

S'il a paru à propos de signaler ici le *Doctrin an Christenien*, c'est à cause d'un cantique sur le *Stabat* ajouté par le traducteur à la fin du catéchisme.

Voici la 3e et la 20e strophe de ce cantique :

Trist voe Mary melconiet
Hac en he (3) calon estonet
En eur sonjal peguen calet
Jesu gant poan ez oa doanyet.

Ha pan duy monet a'n bet-man
Grit don anaffon, Ytron glan,
Monet saccun (4) gytibunan (5)
Dan Barados, dan resposyan.

Eur Missioner breizad.

(1) Vie manuscrite du V. D. Michel, par le P. Maunoir, p. 418.

(2) L'unique exemplaire connu se trouve à la Bibliothèque nationale. (Réserve D. 14604 et non 1460, comme le porte par erreur la *Chrestomathie bretonne*.)

(3) Calon = chalon. On doit se rappeler qu'à l'époque où parut le « *Doctrin*... » on ne faisait pas encore par écrit les mutations initiales.

(4) Saccun = saçun ou sasun : complètement.

(5) Gytibunan : tous sans exception.

Etude sur la Ponctuation et les Mutations

Dans notre dernier numéro, nous avons donné, à titre de curiosité, un résumé des travaux de l'abbé Prompsault sur l'alphabet, l'orthographe et la prononciation. Cette étude pouvait d'abord paraître étrangère au but de notre Revue. Elle s'y rapportait cependant. Elle nous a en effet permis de formuler cette conclusion : *Les divergences si nombreuses entre écrivains latins, tant anciens que modernes, nous font mieux comprendre les divergences actuelles entre écrivains bretons.*

Les quelques aperçus que nous donnons aujourd'hui sur la ponctuation nous amènent à la même conclusion.

Certains signes de ponctuation sont rejetés comme une nouveauté par quelques-uns des nôtres, tandis qu'ils sont employés par le grand nombre comme un réel progrès, comme un excellent moyen de faciliter la lecture.

Qu'il y ait eu un temps où la ponctuation faisait défaut, nous le reconnaissons volontiers. Non seulement les phrases n'étaient pas ponctuées, mais la plupart des mots se suivaient sans presque aucune séparation. Qu'on en juge par les textes suivants, empruntés à D. Mabillon.

Missale Francorum Codex Alexandrino-Vaticanus

N° 257

Abarchidiacono
quidemdoce
atur qualiter
officiosuoage
redebeat sedab
ipsoarchidiaco
noaccipiat ce
roferarium.....

Codex Palatinus

Expositioeuangelior
inauriumapertiones adelectos
Aperiturvobis filii kmi euan
gelia idestgaudiadiuina pri
us ordineinsinuare debemus

Quod euangelium etundedis
cendat eteniuseinoverbapo
nantur etquare quattuor
sintquihocgestascripserunt

Bien que nous soyons plein d'estime et de vénération pour ces textes qui ont servi à nos « pères dans la foi », nous n'hésitions pas à donner la préférence à l'orthographe ponctuée qui est celle de nos jours.

Il convient d'ailleurs d'ajouter que pas un seul de nos écrivains bretons ne rejette en bloc tous les signes de ponctuation. Parmi les signes que quelques rares refusent d'employer, il faut citer l'apostrophe. « Cette marque, dit Littre, n'est pas ancienne dans notre langue (la langue française); nos anciens manuscrits ne la connaissaient pas. Jacques Peletier (xvie siècle), dans son *Dialogue sur l'orthographe*, dit qu'elle a été inventée de son temps. »

De la langue française où elle marque la suppression d'une lettre, l'apostrophe passa dans la langue bretonne comme signe d'aspiration (C'H). Ce fut le Père Maunoir qui l'introduisit dans notre orthographe (xviiie siècle), comme il nous l'apprend lui-même dans la préface de sa *Grammaire Bretonne*.

C'est au même Missionnaire breton que nous devons l'usage des mutations *écrites*. Avant lui, tous les mots conservaient, dans l'écriture, leurs consonnes initiales. Citons comme exemple le *Pater*, l'*Ave*, le *Credo*, le *Confiteor* que nous reproduisons textuellement, d'après l'ouvrage de M. Witley-Stokes (*Middle Breton Hours*).

Pater

[*Ex opere cui titulus* : Catechism hac instruction eguit an Catholicquet, meurbet necesser en amzer presant eguit quelen ha disquifu an iaouandet quentafu composet en latin gant M. P. Canisius, doctor en theology, ues a societe an hanu Jesus. Goude ez euz eun abreget uez an pezh a dleer principafu da lauaret en prosn an offeren dan tut lie, troet breman quentafu a latin en brezonec gant Gilles Keranpuil Persson en Cledguen Pochaer hac Autrou a Bigodou. A Paris. Pour Jacques Keruer, demeurant rue saint Jacques, à l'enseigne de la licorne. 1576.]

Hon tat pe heny so en nefuou, ho hanu bezet sanctifiet.
Deut ho rouantelez.
Ho uolontez bezet graet en douar euel en nefu.
Roit dimp hiziu hon bara pemdezyec.
Ha pardonnet dimp hon offansou euel maz pardonnomp da
nep an deueux hon offanset.
Ha non leset da couezo en temptation.
Hoguen hon diliurit uez an drouc.
Euel se bezet graet.

Aue

Me oz salut Mary leun a gracz, an autrou so certain guenech,
benniguet ouch entre an holl groaguez, ha Jesus an froes ho cof
so iuez benniguet.

Sanctez Mary, mam da Doue, pedit eguidomp pechezrien.
Amen.

Credo

Me a cred en Doue an tat holl galloudec, crouer dan nefu ha
dan douar.

Hac en Jesus Christ e map unic hon Autrou.

A so concepuet uez an Speret glan, ganet uez an Guerchez
Mary.

An deueux gouzafuet dindan Poncz Pilat, so bezet crucifiet
laquaet dan maru ha sebeliet.

A disquennas dan infernou, ha dan trede dez ez resuscitas a
maru da beu.

A zo pignet en nefuou hac ez asez an tu dechou da Doue e tat
holl galloudec.

A hano ez deuy da barn ar re beu hag an re maru.

Me a cred en speret glan.

An iliz santel ha catholic, communion an sent.

Remission an pechedou.

Resurrection an quic hac an corfou.

Hag an buez eternal. Amen.

Confiteor

Me a confess ouz Doue hollgalloudec hac ouz an Guere'hez
glorius Mary, hac ouz an holl sent, rac me reusedic pecheer
(eguyt an grouec ez dleer lauaret reusedigez pechezrez) am

euz meurbet pechet quen dre songeou ha pridiriou quen dre lauarezeou hac oberou, hac en pep seurt pechedou ha droucou aral graet guenefu dre ancofua hac iuez dre effect. Racse me a ra a neze confession en un lauaret : ma faout, ma faout, ma brassa faout ha pechet, hac a ped an Guerchez glorius Mary hac an holl sent ha santesou da pedifu an Autrou hou Doue holl galloudec eguidafu pecheur eguit ma en deuzeo truez ouzifu ha ma pardono dre e gracs ha trugarez. Euelse bezet.

Si les mutations *écrites* n'existaient pas, il n'en était pas de même des mutations *parlées* : celles-ci ont toujours été en usage. Il y avait par suite une nuance entre le breton écrit et le breton parlé. C'est ainsi qu'on écrivait :

<i>Leun a gracs,</i>	et qu'on prononçait :	<i>Leun a c'hracs.</i>
<i>Me a cred,</i>	id.	<i>Me a gred.</i>
<i>He mab unic,</i>	id.	<i>He vab unic.</i>
<i>An Guerchez Mary,</i>	id.	<i>Ar Ver'chez Vary.</i>
<i>A maru da beu,</i>	id.	<i>A varo da veo.</i>

Il appartenait au lecteur de faire les mutations, dans le cours de la lecture, comme on le voit encore aujourd'hui faire les contractions. Un lecteur cornouaillais verra écrits les mots *badiziant, fizianz, en devezo, a vezo...*, etc., et prononcera *badiziant, fianz, en do, a vo*. De même le lecteur ancien trouvait écrit *me a cred*, et il prononçait *me a gred*.

Ces observations sont plus que suffisantes, et nous terminons notre courte étude par cette conclusion : *Les auteurs qui rejettent certains signes de ponctuation, et en particulier l'apostrophe, ont des devanciers dans les écrivains des premiers siècles. Ceux qui emploient ces signes ne font que se conformer à l'usage qui a prévalu parmi nous.*

Appliquant aux uns et aux autres la parole de Cicéron déjà citée, nous dirons : « Sachant que les anciens avaient écrit de telle sorte qu'ils n'employaient jamais l'aspiration, les premiers font de même. Arrachés à l'erreur par le reproche de leurs yeux, les seconds suivent l'usage du peuple, réservant la science pour eux. »

J. M. N.

AR REVOLUSION

Merket hor beuz bet varlene, e *Kannad ar Galon-Zakr*, eun nebeudig euz ar pezh zo bet c'hoarvezet en hor bro epad ar Revolusion-vraz Kement hor beuz skrivet er *C'hannad* a zo bet tennet, tamm ac'hann tamm alec'hont, divar liziri hor beleien goz.

Hirio hor befe c'hoant da zisplega da lennerien *Feiz ha Breiz* al liziri-ze penn-da-benn. Lennet e vezint gant plijadur, ha kalz vad a raint d'ar re ho lenno. Perag? *Abalamour ma tes-kint d'an holl pe seurt hent da gemer, mar teu ar barr-arne da darza varnomp*. Hag e guirionez, merka a reont deomp doare ar veleien vad : ho nerz-kalon, ho foaniou, ho labouriou, ar vad ho deuz great etouez an dud. Merka reont ouspenn ar fizianz hag ar garantez ho doa evitho ar guir gristenien. Pet ha pet all n'ho deuz-hi ket en em lakeat var hent ar prizon ha memez var hent ar maro, evit rei sikour d'ho beleien, evit ho maga, evit ho loja, evit ho dere'hel dindan guz. Henor dezho ! Bennoz an Aotrou Doue a zo kouezet puill var ho familhou, hag hirio c'hoaz e velc'r tud hag a zo benniget abalamour da vadoberou ho zadou koz. Merka reont deomp erfin stad truezuz ar veleien *zermantel*. Var digarez kaout ar peoc'h pe eun tammig frankiz, ar re-man ho deuz kavet guell dizenti ouz Doue ha senti ouz an dud. Siouaz dezho ! eleac'h ar peoc'h n'ho deuz kavet nemed ar brezel ; eleac'h ar frankiz n'ho deuz kavet nemed ar sklavaj. Dilezet gant ar gristenien vad, disprijet gant an dud fall ho-unan, bourrevet gant ho c'houstianz, deut int bet, kalz anezho, da ren eur vuez direol, d'en em daoler er brasa dizurzou. Euruz c'hoaz ar-re ho deuz bet ar c'hraz da zistrei ; mez nag a hini hag a zo chomet aheurtet, hag a zo maro pell ouz Doue !

J. M. N.

I. — Lizer skrivet gant an Aotrou L...

(*Medina del Campo*, 6 a viz Kerzu 1797)

C'hoant ho peuz da gleout eun dra benag divar-benn maro an Aotrou Riou, person Lababan ; setu aman ar pezh a ouzon var gement-se. Guerzet eo bet gant Coroller, person *sermantel* Landudec. Heman oa etouez an hailloned ho doa paket an

Aotrou Riou, en eur gear hag a zo etre douarou Lababan ha Landudec. Ar gear-ze (Kerholu) a zo d'an dimezel Rannou euz Kemper.

Eur miz hanter araog, em oa he velet e Sant-Jermen-Plogastel. Seiz sizun a oa abaoe m'edo eno, ha kavet en doa eur plas dispar d'en em guzat. Evelato he spered ne oa ket eaz. Diskleria a reaz d'in ne oa chomet e Franz nemed evit ober vad d'he barrisioniz, hag he zonz a oa distrei d'he barrez. A boan erruet enni, ma oa diskuillet gant Coroller, arretet gant republikaned Pont-e-Kroaz ha kaset da Gemper.

Eur veach eat dirag al lesvarn, ar barner Kerincuff a c'houlennaz diganthan ha roet en doa ho zakramanchou d'an dud fidel, ha lavaret en doa an oferen...

— Her great em euz, emezhan, ha morse n'em euz manket d'am labour, da viana keit ha m'eo bet em galloud hen ober. Ouspenn-ze ne gredan ket e ven tamallet gant Doue evit beza great va dever.

Var ar gonter, ar barner hen aliaz da lavaret en doa tri-ugent vloaz. Respont a reaz n'en doa ket tri-ugent vloaz, hag anzaot a reaz e oa sklear evithan n'helle mui an dud savetei ho buez e Franz, nemed be' vijent kanfarted pe drubarderien.

Pa oe lennet dezhan he zetanz, a rentaz bennoz da Zoue. « Poan em euz, eur pennad zo, o kaout ti da loja; esperanz em euz da gaout evit ato eul lojeiz vad digant Doue. » Diskuez a reaz dirag ar maro ar memez nerz-kalon m'en doa diskuezet dirag ar barner.

An Aotrou Raguénez a zo bet arretet e Krozon. Euz ar barrez-se oa ginidig; ha kaout helle vardro tregont vloaz. Be' oa bet oc'h ober skol da vugale an Aotrou Kerincuff, he varner. Henian a glaskaz he zavetei hag hen aliaz da lavaret ne oa bet e parrez ebed. — Ne oa neuze urz da gondaoni nemed beleien ar parrez-ziou.

Ar beleg iaouank ne fellaz ket dezhan savetei he vuez gant eur gaou, ha mont a reaz d'ar maro gant kouraj. He vamm baour a heuliaz he mab beteg Kemper. Evit he c'honsole hag he c'hennerzi, ar beleg santel he alie dalc'h-mad da drugarekaat Doue da veza roet d'he mab eur maro ken kaer.

Ar re ho deuz gallet savetei ho buez, evel d'in-me, a zo bet gueach mad, gueach diez. Ar revolusionerien ho deuz va c'hlas-ket tregont gueach d'an nebeuta. Pemp pe c'huec'h gueach ho deuz va c'hlasket en ti m'edon o loja. Eur veach, dreist ar fe-

all, int bet deuet d'am zammig kambr; kavet ho doa enni dillad va ferson, ha chomet int bet eno azaleg unneg heur diouz ar mintin beteg seiz heur diouz an noz. Ho c'hlezeier a douche hor bouteier! Tri oamp kuzet eno: an Aotrou Moal, person Plobannalec, eun all ha me. Ma vije digouezet deomp kaout paz pe sifern, e oa achu deomp.

Kement-man a ziskuez deoc'h n'omp ket bet ato en eun eured, hag eo bet avechou tomm ar zouben. N'euz forz; biken n'em bije kuiteat ar Franz, paneved tenna var va farrez droulanz ar revolusionerien. Hirio c'hoaz, eo eur rann-galon evidon sonjal em euz kuiteat kement a dud hag ho deuz kemeret kement a boan evit va zikour!

— Nag eur skouer-vad eo evidomp nerz-kalon ha lealded an daou verzer-man. Ar revolusionerien ho-unan a zo chomet souezet, o velet kement-all. Hag e guirionez, kaer a vo lavaret, red eo kaout eur feiz beo ha birvidik evit gouzanv ar maro, pa heller en em zavetei dre eur gaou ha ne ra droug da zen. Nan, kaer ho deuz lavaret e karont ho bro, ar revolusionerien ne rafent ket evithi kement ha m'ho deuz great ar veleien evit Doue, an Iliz hag ar Feiz.

L.....

III. — Lizer all skrivet gant ar memez beleg

Medina del Campo, 31 a viz Kerzu 1797.

En em glemm a rit, dre ma n'em euz ket kaset deoc'h muioc'h a gelou divar-benn maro an Aotrou Riou hag an Aotrou Raguénez. C'hoant braz em bije bet da lavaret deoc'h muioc'h a draou; mez, evel ma ouzoc'h, ervez al lezen e tlient beza *guillotinet* a zindan peder heur var 'n-ugent: n'ho deuz ket eta bet kalz a amzer da zavaret euz ho mignoned. An Aotrou Raguénez zo bet zoken lakeat d'ar maro kentoc'h evit an heur merket dezhan. Eleac'h div heur goude kreiz-de, eo da zeg-heur diouz ar mintin eo bet kaset d'ar guillotin (*d'ar zul bleuniou*). D'an hini oa deuet d'he gerc'hat evit he gas d'ar maro, da *venjansour ar bobl* — evelse oa galvet, — ar beleg a lavaraz: « Va mignon, ne dlien ket mervel araog div heur; ha sonjal a ra deoc'h n'em euz ket nerz-kalon aoualc'h da c'hortoz? Eo. Evelato, pa fell deoc'h, me ia d'hoc'h heul. » Eur seurt komzou a ziskuez mad n'en doa ket aoun rag ar maro.

Tud an ti m'oa bet arretet ennan an aotrou Raguénez ne oant chomet nemed daou pe dri devez er prizom. Proui a heljont

ne oa bet ar beleg en ho zi, nemed an amzer da lakat tan var he gorn butun.

Goasoc'h tro en doa bet an den ma oa arretet aotrou person Lababan en he di. Kondaonet da veza kaset e meaz ar vro, e oa c'hoaz e prizon an Oriant pa varvaz *Robespierre*. Eun devez m'en em gaven e Kemper, e komziz euz ar paour-keaz prizonier da eur « *citoyen* » a renk huel. Heman a skrivaz dioc'htu eul lizer, her c'hasaz da zina da dud Lababan — kement den a ouie skriva a zinaz, — hag a-benn teir zizun ar prizonier oa rentet er gear.

Nebeut deveziou goude maro an Aotrou Riou hag an Aotrou Raguénez e oa *guillotin*et daou veleg all e Kastel-Paol. Mestrez an ti ma oent kavet ennhan a oa *guillotin*et asamblez gantho. Ar c'helou-ze a reaz d'in eur rann-galon euz ar brasa. Ne ket avad evidomp, beleien, eo hor boa ar muia aoun, mez evit an dud vad a roe deomp lojeiz. Evidomp-ni etrêzomp, ni hor boa holl great hor zonzj da vervel. Kalz a gristenien ho doa great ho zonzj eveldeomp.

Setu aman eun dra hag a rai deoc'h da anaout ez euz c'hoaz guir gristenien e Franz.

A boan em boa klevet oa lakeat daou veleg d'ar maro e Kastel, hag asamblez gantho mestrez an ti, ma zeuaz an dud a roe d'in lojeiz da c'houlou diganin an oferen abenn antronoz. Diskuez a riz dezho e oa danjer evitho, ha lavaret a riz ne c'houlou ket Doue kement-se digantho : rag-se n'ho doa oferen ebed da gaout. Neuze an dud-man a reaz d'in eur respont euz ar c'haerra : « Seul-vui, emezho, eo kriz ar bersekusion, seul-vui a renker pedi Doue da gaout truez euz an dud. » O kleout eur seurt komzou, ne oan ket evit lavaret nan, ha me prometi dezho an oferen. An dud-man a oa tud divar ar meaz, ha dre c'hraz Doue, be' oa kalz all hag a oa henvel outho. An dra-man e velet dreist-holl er parrezioz ne oa ket ennho beleien *zermant*et. E heller zoken lavaret ho doa an darn-vuia euz an dud c'hoant da velet ar relijion o rên, hag he goulou a rent.

N'ouzon ket kalz a dra divar-benn maro Expilly. Ar pezh a ouzon eo e bet ato enebour touet d'ar veleien vad. Pa teue en he benn e ie da gaout konseillerien an departamant, a re dezho dougen al lezen-ma-lezen, ec'h anzave e oamp, ni, o vont da ober freuz er *Finistère*, evel m'oa bet great er *Vendée* : rag-se, emezhan, e oa deread beilla varnomp.

Setu aman koulskoude ar pezh zo bet lavaret d'in divar-benn

he varo. Evel Eskob, e savaz c'hoant gantho da alia he vignoned da jom nerzuz dirag ar maro. « Kemerit kouraj, emezhan, en noz-mañ ez aimp da goania gant an Elez. » Eun den hanvet Predour, hag en doa pemp pe c'huoc'h krouadur, a respontaz : « Ia, « *citoyen* », mez eb ho penn. »

Evit doare komzou Expilly a oe selaouet, rag he gonsorted zo maro holl, en eur iouc'hal : « *Vive la République !* »

Hag ar veleien *zermant*et ? E heller lavaret e renont, kazi holl, eur vuez a skouer-fall.

Ne lavaran ket muioch : gouzout a rit ervad penaoz ema an traou. Hiniennou a zo dimezet ; ar re-all, var bouez nebeut, ne dalvont ket guelloc'h. Gouzout mad a ran, evit an darn-vuia da viana, e karont ho banne. Doue ra viro koulskoude e kredfen kement a leverer divar ho fenn. Kement a zispac'h a zo breman etouez an dud, e Franz, ma ne dleer kredi an traou, nemed goude beza taolet evez mad.

Ho servicher ...

L.....

Eur Gouel kaer e Beg-ar-Raz

D'ar zul kenta a viz gouere, oar o venniga Imañ Itron-Varia Beg ar-Raz, Patronez ar vartoloded prest da vont da goll, — e galleg « *Notre-Dame des Naufragés*. »

Pardon kaer ha dudiuze meurbed ! Ar c'halonou a dride, a verve gant al levenez, beuzet ma oant en eur mor a garantez. « Abaoue ma eo krouet ar bed, a levere eur martolod koz, n'euz guelet netra ken kaer er beg douar-man. » Kalz all a levere ar memez tra. Ia, laouen hag eüruz oa an holl, ha kalz a vouele gant ar joa. « En dro d'in, eme eur C'haper, an daelou a rede euz daoulagad meur a hini, epad ar zermou vrezonég. » — « Arruet dirag Imañ ar Verc'hez, eme eur yreg iaouank, greg eur martolod, ne oan ket evit ampech da c'hrial (da vouela), o velet ar martolod *paoul*-doc'h ar garreg. Goude 'vad em euz pedet kaloneg, o velet ar Mabig Jezuz oc'h astenn dezhan he zaouarn, hag ar Verc'hez benniget o sellat outhan ken truezuz. »

N'oufemp ket merka aman penn-da-benn kement hor beuz guelet ha klevet. Eun dra koulskoude e hellomp da lavaret : Pardon Beg-ar-Raz hag Imañ nevez an Itron-Varia ho deuz

great ouspenn plijadur : vad ho deuz great d'an holl, hag ar vad-se a bado. « Beteg-hen, eme eur Gapen, em oa fizianz er Verc'hez, he fedi a ren aliez : breman me gav d'in em bo muioc'h a fizianz c'hoaz ennhi, he fedin guelloc'h c'hoaz evit arog. » Pet ha pet all n'ho deuz-hi ket lavaret evel ar vaouez-man ?

Ia, an holl a zalc'ho sonj euz eur gouel ken kaer hag euz ar pezh a verk Imañ ar Verc'hez ; ia, an holl a bedo gant muioc'h a fizianz eged biskoaz. Daoust ha n'omp-ni ket holl henvel euz ar martolod zo e kichen treid ar Verc'hez ? Eveldhan omp stlapet, ruillet ha diruillet var mor ar bed, stoket aliez euz an eil karreg d'eben. Da gaout piou ez aimp-ni da c'houlenn sikour ? Da gaout Hor Mamm vad, da gaout ar Verc'hez Vari. He c'haout a raimp atao leun a vadelez ; etre he divrec'h e kavimp atao ar Mabig Jezuz, astennet he zaouarn evit hon digemer.

Ha breman, divar-benn ar Gouel, petra da lavaret ? An holl gazetennou ho deuz embannet dija doare ar pardon. Be' oa tri Eskob : an Aotrou Dubillard, Eskob Kemper ha Leon, — en deuz bet ar vadelez da lakaat sevel Imañ nevez ar Verc'hez e Beg-ar-Raz : bennoz Doue dezhan aberz an holl Gapiz ; an Aotrou Kardinal Labouré, Arc'heskob Roazon, — en deuz ben-niget an Imañ ; an Aotrou Rouard, Eskob an Naoned. Ouspenn an Aotronez Eskibien, e oa daou Brelad : an Aotrou Dulong de Rosnay, euz Montroulez hag an Aotrou Sallot de Brobèque, euz Eskobti Besançon. Be' oa c'hoaz an Aotrou Jégouzo, Renner Eskopti Guened, abaoue maro an Aotrou 'n Eskop ; an Aotrou Morelle, Vikel-vraz et Sant-Briek ; an Aotronez Fleiter, Corrigou ha Gadon, Vikeled-vraz Eskobti Kemper. Be' oa erfin kalz Chaloniad, Personed ha Kureed. Beleien kanton ar Pont a oa holl, koulz lavaret, hag eun niver braz a veleien ginnidig euz ar G'hap. Konta 'rer e oa c'huec'h ugent beleg ha vardro ugent mil a bardonerien.

An oferen-bred zo bet kanet gant an Aotrou Belbéoc'h, Chaloni, Superior Kolach ar Pont ; ar zermou vrezoneg roet gant an Aotrou Kerjean, person Sant-Martin e Montroulez. Da ziv heur eo bet kanet Gousperou bian ar Verc'hez, hag an Aotrou Sallot de Brobèque en deuz roet eur zermou c'halleg. Goude-ze an Aotrou Dubillard en deuz lennet eul Lizer deut digant Hon Tad Santel ar Pab Pii X, evit rei he vennoz a Bab d'ar bardonerien. O klevout lenn al Lizer-ze, an holl, abouez penn, ho deuz kaset ho bennoz d'Hon Tad Santel : « Vive Pie X ! Vive le Pape ! » ha d'an Aotrou 'n Eskop : « Vive Monseigneur ! »

Neuze eo bet benniget an Imañ gant an Aotrou kardinal Labouré, ha kanet al *Libera*, evit kement martolod zo bet sebeliet er mor-braz. Araog achui, ar barz Jaffrennou « *Taldir* », euz Carnoët, en deuz distaget, e brezoneg, eur verz euz ar re goanta.

Prosesion zo bet d'an Oferen-bred ha d'ar Gousperou ; prosesion kaer pa leverer : kement hini a zouge an « *enseignou* » a oa guisket e guenn, martoloded ha merc'hed iaouank.

Hag ar c'hantikou ? Kanet int bet, ken a skiltre ar reier. Ar c'hantig brezoneg zo great gant an Aotrou Chaloni Abgrall, aomonier an hospital e Kemper.

Setu aman ar poz kenta hag an diskan euz ar c'hantik-se :

Var zouar Plogoff, e Beg-ar-Raz,
A bep tu var wel d'ar mor braz,
D'ar Verc'hez Vari zo savet
Eun imach marbr, kaer meurbet.

DISKAN :

Itroun-Varia-Beg-ar-Raz,
Dirazoc'h ema ar mor braz,
Var hon listri, var hor bagou,
Savit ho torn leun a c'hrasou.

(Var don : *Rumengol*).

Ar c'hantik gallek zo great gant an Aotrou Louis Leroux, aomonier Leanezed ar C'halvar e Landerne. Kanet eo bet goude ar gousperou, gant skolerien ar Pont.

★ ★

En eur gloza ar pezh labour-man, skrivomp holl ha skrivomp doun en hor c'halonou ar c'homzou-man a lennomp er c'hantik :

Var mor ar bed, o Mam Doue,
Diouallit mad ho pugale,
Hor c'hassit oll d'ar Baradoz
Ema Jezuz ous hor gortoz.

J. M. N.

POÉSIES

Cantique à Notre-Dame de Pitié

Sur l'air : *Au sang qu'un Dieu va répandre.*

I

O pegen dourek a c'hoeljoc'h,
Mam dener, mam druezuz,
Deus ar groaz disken pa veljoc'h
Korff ien sklaç ho map Jezuz !
C'hui a skrijê, c'hui a glemmê,
C'hui a c'hoelê diremed ;
Jesus-Christ oc'h oll garante,
Jesus a zo tremenet.

II

Var ho parlen he ma ledet,
Mud he deod, klos he lagad,
Hag he bevar izil reudet
Peur-dreuzet ha dorn ha troad.
Gant al lanç digor he gostez
He galon daou anteret :
Goelet dourek, mam a druez,
Skrijet, klemmet, hirvoudet.

III

Mil ha mil gueich gant ho taélou
He bemp gouli a welc'hit,
Mil ha mil gueich gant ho pouchou
He gorf sacr a c'holoit.
Mil ha mil gueich var he galon
He stagit ho muzellou,
Mil ha mil gueich, o mam guirion
He vriatit he vemprou.

IV

N'hi ho suppli, mam druezuz,
Heanit ho kaon c'hoëro,
Na c'hoelit mui var hor Jesus :
Jesus a ressuscito.

Goelit varnomp, pec'herien kalet ;
Ho taélou, skuillet evidomp,
Ha viro ne vimp kollet.

V

Gloar, enor d'an Tad Eternel
D'he vap unik, hor Zalver,
Ha kerkouls d'ar Speret-Santel
Breman hag e peb anzer :
Tri en unan, unan e tri,
Hed hor buez her meulimp,
Ha pa vo deut an disparti
Er baradoz pa renimp.

P.M.G.

Ce cantique est la traduction de l'hymne des premières
Vêpres de la fête de la Compassion de la Sainte Vierge : *O quot
undis lacrymarum...* Il a pour auteur M. Guizouarn, ancien
curé d'Elliant, et il nous a été communiqué par M. Guillerm,
vicaire à Ergué-Armel. (Déjà publié dans l'ancien *Feiz ha Breiz*, 1868, p. 134.

Ar C'hi hag ar Veuc'h

(Iez Kerne)

VAR DON : *Bosen Elliant.*

Eur c'hi, Medorik he hano,
Eet eun devez da foeta bro,
Pa 'n em gavas distro d'ar ger,
Oa skuiz-maro he zivisker.

Daoust ma oa eet he govik moan,
Ne ieas ket da glask he goan.
Da neb zo skuiz kousket abred
A dalv hirroc'h evit eur pred.

O sonjal e vo kaledik
He vele koz en he lochik,
Medor a laka en he benn
Ober he vele var ar foenn.

Hag hen mont varzu ar c'hreier.
(N'e ket distro ar zaout d'ar ger.)
Kacout a ra eno eur rastell
Leuniet a foenn ne oa ket pell.

avec les initiales P.M.G.
ici, plusieurs variantes.

Kavet ganthan eur guele flour,
E lamm varhan dibalamour.
D'ar veuc'h e kollo boed he c'hoan.
Euz ar seurt koll-ze ne ra van.

Prestik e teu ar veuc'h d'he c'hraou.
Pa vel penoz ema an traou,
Dioc'htu 'n em laka da vlejal...
Medor a gomans da c'hrougnal.

« Sell 'ta, emehi, sell ar c'hoz ki !
» Deuz ar foen-ze n'ell ket dibri,
» Hag ema c'hoaz ar c'hoz lon fall
» O klask miret euz ar re all...

» Ma ne dec'hes prim alesse,
» Bremaik te dapio ganin-me ; —
» Ia zur, bremaik gat ma c'hernou
» E vo kempennet da goston ! »

Izel he lost, stouet he benn
Medor ia kuit evel eun tenn ;
Hag e c'hellas neuze ar veuc'h
Dibri he zammik boed e peuc'h.

En hon amzer 'velomp stankik
Tud henvel-mil euz Medorik,
Tud ne reont van euz guiriou den.
Ho mad ho-unan netra ken !

Pa ve ar seurt-se var hon hent,
Arabad domp bea re lent.

Dao d'ê ! Miromp euz ar re fall
D'ober ho mestr var an dud all ! (1)

Eur Missioner breizad.

(1) *Remarque.* Cette poésie est une imitation d'une fable galloise, dont le texte pourra peut-être, à titre de curiosité, intéresser les lecteurs du *Feiz ha Breiz*. — Ci = ki ; gorwedd = gourvez ou gorvez, s'étendre ; buwch (qu'on prononce : biouc'h) = bioc'h ou beuc'h ; yno = eno ; gan = gant ; nesu, (qu'on prononce nesi) = s'approcher. Cfr le breton : nes, nessa, prochain. — Preseb = preseb, rastell. — (Latin : præsepe). On le trouve cité par Grégoire de Rostrenen, et aussi dans le *Catholicon* de Lagadeuc (1499) ; gallu = gallout, pouvoir ; bwyta = dibri, et non : rei da zibri, comme le mot breton boeta ; dy hun = da unan ; neb a all = neb a c'hell.

ORDINATION

L'ordination du 25 juillet à la Cathédrale a été fort belle, et les cérémonies se sont déroulées en présence d'un grand concours de prêtres et de fidèles.

Monseigneur a ordonné 38 prêtres, 21 diacres et 47 sous-diacres. La veille, dans la chapelle du Grand Séminaire, 63 séminaristes avaient reçu les Ordres mineurs et 55 la tonsure : ce qui porte à 224 le nombre des ordinands.

Voici les noms des nouveaux prêtres :

MM. Balbous, Joseph-François, de Quimper ;
Bizien, Henri-Paul-Marie, de Landivisiau ;
Bizien, Victor-Hervé, de Guipavas ;
Cabillie, Henri, de Plouhinec ;
Caill, Yves, de Lanriec ;
Calvez, Yves-Marie, de Lesneven ;
Caroff, Vincent-Louis, de Lesneven ;
Chapalain, Jean-Louis, de l'Île de Batz ;
Colin, Prosper-Marie, de Plabennec ;
Corre, Jean-Marie, de Châteaulin.
Courtès, René, de Plomeur ;
Drenou, Benjamin, de Moëlan ;
Fahon, Jean-Pierre-Marie, de Henvic ;
Gaonac'h, Jérôme, de Pluguffan ;
Godec, Jean-Marie, de Plouénan ;
Guézennec, Yves-Marie, de Gléden-Cap-Sizun ;
Guiziou, Pierre, de Plomeur ;
Jacq, Goulven-Joseph-Marie, de Plounéour-Trez ;
Jézéquel, Paul-Marie, de Lambézellec ;
Kergoat, Louis-Jean-Marie, de Pleyben ;
Le Bot, Jean-Pierre, de Dirinon ;
Le Louët, Alexandre-Marie, de Quimper ;
Mao, Hervé, de Ploaré ;

Y CI YN Y PRESEB

Yr oedd ci yn gorwedd mewn preseb yn lawn o wair. Daeth buwch yno gan feddwi bwyta 'r gwair ; ond yr oedd y ci yn chwytrnu, ac yn dangos ei ddanedd mewn môd mor fgythiol fel yr ofnai y fuwch i nesu at y preseb. « Y corgi hunanol ! » meddai 'r fuwch wrtho ; nid wyt yn gallu bwyta 'r gwair dy hun, ac ni adewi i neb a all ei fwyta chwaith. » (A Guide to Welsh. Part. I. p. 52.)

Mao, Paul, de Douarnenez ;
 Marzin, André, de Landudec ;
 Mévellec, Louis-Alain, de Coray ;
 Nédellec, Yves-Marie, de Quéménéven ;
 Nizi, Joseph-Jean-Louis, de Brest ;
 Paul, Charles-Olivier, de Brest ;
 Paubert, Henri-Alphonse, de Tréboul ;
 Pencreac'h, Jean-Pierre, de Locmélard ;
 Pennec, Antoine-Marie, de Pluguffan ;
 Quémeneur, Jean-Marie, de Saint-Sauveur-Sizun ;
 Rozec, Jean-François-Marie, de Bodilis ;
 Rosec, Joseph, de Lesneven ;
 Saout, Guillaume-Marie, de Saint-Méen ;
 Sichez, Maurice-Jean-Joseph, de Brest ;
 De Guérif, Joseph, de l'archidiocèse de Rennes.

(Semaine Religieuse.)

TABLEAUX SYNOPTIQUES

*Souverains Pontifes, Evêques de Quimper
 et Prêtres du Diocèse de Quimper
 pendant le XIXe siècle*

1801 à 1900

1801 à 1900

Papes

Evêques de Quimper

1° Pie VII
 (Charamonte)
 1800-1823

1° Mgr ANDRÉ (Claude) — 1802-1804 —
 né en Dauphiné le 30 mai 1743 ; chanoine de
 Troyes, fut désigné au Concordat pour occu-
 per le siège de Quimper, sacré à Paris, le
 9 mai 1802 ; arrivé à Quimper, le 19 août ;
 installé le 22 août ; démissionnaire à la fin de
 1804 ; chanoine de Saint-Denis en 1806 ; mort
 à Paris, le 25 août 1818.

Nota. — Avant la nomination de Mgr
 André à l'Evêché de Quimper, le diocèse était
 administré par M. Louis-Jean Gilart de
 l'Archantel. Ce vénérable chanoine, né à Quim-

per, était vicaire général de Mgr de Saint-
 Luc, et fut nommé administrateur du diocèse,
 à la mort de ce prélat. « Messieurs les
 » grands-vicaires de la vacance toujours
 » fermes et constants dans l'administration qui
 » leur avait été confiée... s'adressèrent à Sa
 » Sainteté et la supplièrent d'accorder à M.
 » de l'Archantel, l'un d'entr'eux, des pouvoirs
 » extraordinaires les plus étendus possibles,
 » avec faculté de les communiquer en tout ou
 » en partie, tant à ses confrères grands-
 » vicaires qu'à ceux des recteurs ou simples
 » prêtres qui lui paraîtraient les plus propres
 » à en faire bon usage.

» Le 23 juillet 1791, Sa Sainteté lui fit
 » expédier un Bref de Vicaire Apostolique
 » pour le diocèse de Quimper, tel qu'il avait
 » été demandé... » (1)

M. de l'Archantel est mort à Quimper, le 27
 janvier 1806, à l'âge de 85 ans. Il était vicaire
 général de Mgr Dombideau.

2° Léon XII
 (della Genga)
 1823-1829.

2° Mgr Dombideau de Crouseilhès (Pierre-
 Vincent) — 1805-1823 — né à Pau, le 17
 juillet 1751 ; ordonné prêtre le 23 décembre
 1775 ; vicaire général de Mgr de Boisgelin à
 Aix, avant la Révolution et à Tours, après la
 Révolution ; nommé à l'Evêché de Quimper, le
 30 janvier 1805 ; sacré à Notre-Dame de
 Paris ; arrivé à Quimper en octobre 1805 ;
 mort à Quimper, le 29 juin 1823 ; enterré
 dans le cimetière du Grand Séminaire.

3° Pie VIII
 (Castiglioni)
 1829-1830.

3° Mgr de Poulpiquet de Brescanvel (Jean-
 Marie-Dominique) — 1824-1840 — né au
 château de Lesmel, en Plouguerneau, le 4 août
 1759 ; docteur en Sorbonne ; vicaire général
 de Léon ; curé de Plouguerneau en 1788 ;
 émigré en Angleterre, lors de la Révolution ;
 vicaire général de Quimper en 1806 ; préco-
 nisé évêque de Quimper le 4 mai 1824 ; sacré

(1) Notes de M. Boissière.

4e Grégoire XVI
(Capellari)
1831-1846.

à Notre-Dame de Paris, le 13 juin 1824 ; mort à Quimper, le 1er mai 1840.

Sous son pontificat fut fondée la première maison de retraite pour les prêtres âgés et infirmes et la Congrégation des Religieuses de l'Adoration perpétuelle.

4e Mgr Graveran (Joseph-Marie) — 1840-1855 — né à Crozon, le 16 mars 1793 ; ordonné prêtre le 20 décembre 1817 ; professeur au Grand Séminaire et curé de Saint-Louis de Brest ; nommé Evêque de Quimper à la mort de Mgr de Poulpique ; sacré à Paris dans la chapelle du couvent des Oiseaux ; député du Finistère à l'Assemblée Constituante (1848) ; mort à Quimper, le 1er février 1855.

5e Pie IX
(Mastai-Ferretti)
1846-1878.

Sous son pontificat fut tenu le synode de 1851 ; il fit construire les flèches de la Cathédrale, moyennant une souscription d'un sou par an, pendant cinq ans, que devait fournir chacun de ses diocésains, c'est ce qu'on a appelé le *sou de Saint Corentin*.

5e Mgr Sergent (Nicolas-Marie) — 1855-1871 — né à Corbigny dans la Nièvre, le 12 mai 1802 ; recteur d'académie de ce département et vicaire général de Nevers ; nommé évêque de Quimper le 6 février 1855 ; sacré à Paris dans la chapelle des Sœurs du Bon-Secours, le 20 mai 1855 ; prit part au Concile du Vatican ; mort en wagon en gare de Moulins, le 26 juillet 1871.

6e Mgr Nouvel de la Flèche (Charles-Denis-Marie, en religion Dom Anselme) — 1871-1887 — né à Quimper, le 26 décembre 1814 ; fit ses études à Saint-Sulpice ; fut nommé vicaire à Rennes où habitaient alors ses parents. Il fut successivement professeur au Grand Séminaire, aumônier de l'hôpital Saint-Yves, curé de Toussaints, vicaire général de Monseigneur de Saint-Marc. En 1869 il se retira au monastère des Bénédictins de la Pierre-qui-Vire. Nommé évêque de Quimper, il fut sacré à la

Pierre-qui-Vire, le 4 février 1872, et fit son entrée solennelle à Quimper le 15 du même mois ; mort à Quimper, le 1er juin 1887.

6e Léon XIII
(Joachim Pecci)
1878-1903.

Sous son pontificat fut fondée l'Abbaye de Kerbénéat en Plouneventer, pour les religieux de son Ordre. On lui doit l'unification des quatre catéchismes de Léon, Tréguier, Cornouaille et Vannes, et la reconnaissance de la Relique du Bras de Saint Corentin.

7e Mgr Lamarche (Jacques-Théodore) — 1887-1892 — né à Paris le 15 mars 1827 ; ordonné prêtre le 31 décembre 1851 ; aumônier militaire en Crimée et lors de la guerre de 1870 ; curé de Saint-Jean-Baptiste de Grenelle et de Sainte-Marie-des-Batignolles ; préconisé évêque de Quimper, le 25 novembre 1887 ; sacré à Notre-Dame de Paris, le 29 janvier 1888 ; mort à Quimper, le 15 juin 1892.

Sous son pontificat eut lieu le couronnement de Notre-Dame du Folgoët (1888), et c'est sous ses auspices que fut commencée la Cause du Vénérable Serviteur de Dieu Michel Le Nobletz.

8e Mgr Valleau (Henri-Victor-Félix) — 1892-1898 — né à la Couarde dans l'île de Ré, le 17 novembre 1835 ; ordonné prêtre en 1861 ; curé-archiprêtre de Saint-Pierre de Saintes ; nommé à l'évêché de Quimper, le 26 novembre 1892 ; préconisé le 16 janvier 1893 ; sacré dans la cathédrale de Saint-Pierre de Saintes, le 5 mars 1893 ; mort à Quimper, le 24 décembre 1898.

Sous son pontificat fut couronnée Notre-Dame des Portes à Châteauneuf-du-Faon, et eut lieu la Translation des Reliques de Saint-Pol-de-Léon.

9e Mgr Dubillard (François-Virgile) — 1899 — né à Soye, diocèse de Besançon, le 16 février 1845 ; successivement professeur, supérieur du Grand Séminaire et vicaire gé-

néral ; nommé évêque de Quimper, le 14 décembre 1899 ; sacré à Besançon, le 24 février 1900.

7e Pie X
(Joseph Sarto)
1903.
Dominus conservet eum.

Sous son pontificat a été tenu le Synode diocésain de 1902, érigée la statue de Notre-Dame des Naufragés à la Pointe du Raz (juillet 1904), etc., etc.... *Dominus conservet eum.* (1)

(Le nombre des prêtres fournis par chaque paroisse au prochain numéro).

EUL LEOR NEVEZ AR PEVAR AVIEL

Lakeat en unan

Gant an Aotrou J.-F. CAËR, cure e Guiclan

An holl gristenien ho deuz lennet pe glevet lenn *an Aviel*. Rouez eo evelato an dud divar ar meaz ho deuz he lennet penn-da-benn. Perag ? Dre ma ne gavet beteg-hen, e brezoneg, nemed lodennou anezhan.

Hirio e kaver *an Aviel* en he hed. Lakeat eo bet e brezoneg gant an Aotrou Caër, kure e Guiclan. He brena a heller e ti al leorerien : ne goust nemed pemzeg guenneg.

Hanvet eo « ar Pevar Aviel lakeat en unan. »

Guella meuleudi oufer da ober d'al leor nevez-man eo lakaat aman ar pezh a skrive an Aotrou 'n Eskob d'an Aotrou Caër :

Aotrou ker,

Lennet em euz gant plijadur ar pezh zo bet skrivet d'in divar-benn ho leor nevez « *Ar Pevar Aviel lakeat en unan.* » Meuleudi deoc'h a greiz-kalon da veza skrivet eul leor evel hennez.

Hô leor a zo renket e doare : lodennet eo evit ar guella ; eur steuen en deuz euz ar c'haerra ; brezoneg iac'h ha freaz a zo ennbhan ; isplika ra an traou evel ma 'z eo dleat.

(1) Nous avons emprunté ce tableau aux *Annotations* de M. le Chanoine P. Peyron. (*Vie des Saints de Bretagne*, par M. de Kerdanet ; édit. nouvelle, revue par MM. les Chanoines Thomas et Abgrall).

Eul leor eo ha n'en deuz ket he bar, e brezoneg. Kredi mad a ran-e vezo talvouduz braz d'hor c'henvroiz a zo tud leun a feiz.

Hiviziken ar re-man a hello lenn komzou Doue, anaout he gelennadurez ha, dre-ze, krenvaat ho feiz, ha lakaat da vont var gresk ar zeo kristen zo en ho c'halon.

Eb mar ebed ho leor en devezo ar guella digemer digant an holl. Plijet ganeoc'h, Aotrou ker, etc...

FRANSEZ-VIRJIL,

Eskob Kemper ha Leon.

Evel an Aotrou 'n Eskob e hellomp lavaret : « *Ar Pevar Aviel lakeat en unan* » a zo eul leor dispar ; digemer mad en devezo digant an holl ; kalz vad a rai da dud hor bro ; lakaat a rai Doue da veza guelloc'h anavezet, karet ha servichet en hon touez. En eur ger, lakaat a rai eur sklerijen gaer da bara er sperejou hag entani a rai ar c'halonou gant tan birvidig karrantez Doue !

J. M. N.

Eun tammig a bep tra

I. — Ar Socialisme

Daou botr iaouane evel ma ve calz var ruiou Paris a oa o causeal eun devez.

— Assa, Polyt, te so gouiziec, lavar d'in pétra eo ar *Socialisme* a lavar e tle beza peb tra commun etre an oll.

— Petra ! oh ne ket diaez. Be' t' euz eur guennec ha me eur c'horn-butun, mond a res da brena butun gant da vennec hag a roes anezan d'in.

— Ha goude ?

— Fumi a ran da vutun.

— Mad avoalc'h ; ha me ?

— Sellet a res ouzin-me hag e crainchez ar pezh a garez.

— Gres peoc'h dime. Hounnez 'so eur vicher re dreut.

(*Feiz ha Breiz*, Miz C'huevrer 1878.)

II. — Eur gentel d'ar merc'hed divergant

Eun devez, o velet an niver braz a verc'hed a oa deuet da zelaou dibun eun affer louz dirag an dribunal, eur barner dioc'h Roazon a lavaraz :

— Araog coumanz an affer-man, e pedon ar *merc'hed* honest d'en em denna.

Den ne reaz van ; macuez ebed ne flachaz.

O velet kement-se, ar barner a lavaraz, goude beza studiet mad he gentel :

— Allo ! urcherien, p'e guir ar *merc'hed honest* zo eat kuit, grit d'in ar blijadur da ziskuez hent an or *d'ar re-all*.

Ac'hanta, *merc'hed* ! m'ho tesko da veza re guriuz !

(*Feiz ha Breiz*, Miz Guengolo 1877.)

III. — Ar vaonez vad

Eur vaonez vad a dle beza henvel ha dishenvel oc'h tri zra :

1° Oc'h ar velfeden crogennec a vez atau cavet en he zi. — Hogen ar vaonez vad na dle ket evel houman caout he oll danvez var he c'hein ;

2° Oc'h an Egleo na lavar ger nemed pa vez prezeget outan. — Arabad eo gouscoude d'ar vaonez vad ober eveltan, ha clasc caout atau ar ger diveza ;

3° Oc'h an horolach-kear o veza eveldi reizet mad ha mont bepred ingal. Arabad eo gouscoude d'ar vaonez vad, ober evel an horolach, trous avoale'h exit beza clewet gant oll dud kear.

AR IONTR COZ,

(*Feiz ha Breiz*, Miz Meurs 1878.)

PHRASES BRETONNES

Empruntées au Glossaire de M. Roudaut

(SUITE ET FIN)

Vieux : *coz*. Les vieux s'en vont cette année : *digoza a reer er bloa-ma*.

Vilain : *pez divalo, pezh vil, mez e velet*.

Violent : *divad*. Un homme violent : *eur goall-unan, eur goall-ini*.

Visite : *bizit*. Vous avez fait une courte visite : *eun dro vuan oc'h euz great*. Les plus courtes sont les meilleures : *ar bizitou berra eo ar re vella*. — Visite des bois, d'un village : *guel*. (On dit aussi : *gueladenn*.)

Voter : *rei moueziou, voti*.

Voyager : *ober hent, bale, redet bro*. Le mot *beachi* est reçu.

Vue : *guellet*. Perdre la vue : *coll ar sclerijen, coll ar guelet*.

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imprimerie de la Presse Libérale, rue du Château, 4

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Konferansou ann Aotrou J. Quéré</i>	321
2. <i>Etude historique sur les Cantiques bretons</i>	331
3. <i>Ar Revolution</i>	336
4. <i>An diou Groaz</i>	341
5. <i>Poésies</i>	344
6. <i>Itroun Varia Lourd</i>	348
7. <i>Nombre de prêtres fournis par chaque paroisse du diocèse pendant le XIXe siècle</i>	349
8. <i>Variété</i>	352

Konferansou an Aotrou J. QUÉRÉ

PEVARE GOUR'HEMENN DOUE

Honora patrem tuum et matrem tuam ut sis longævus

Da dad, da vamm a henori

Ha da vuez a astenni.

§ I. — Deveriou ar vugale e kenver tad ha mamm

Beteg-hen, hor beuz komzet a Zoue ebken ; mez enn-dro deomp ez euz tud-all krouet eveldomp gant Doue, eveldomp bugale da Zoue. En ho c'henver hon deuz deveriou, dreis-holl e kenver ar re anezho a zo lakeat da dosta d'hor c'haloun.

Da dad, da vamm a henori....

Petra a zoug ar gour'hemenn-ma ?

Pevar dra a zoug :

1° *Karê* an tad hag ar vamm ;

2° Ho respeti ;

3° Senti outho ;

4° Ho zikour enn ho ezommou ken a gorf, ken a ene.

1°. — *Karet tad ha mamm*

Eun dra estounuz eo en defe Doue great ar gourc'hemenn-ma. Seblantout a ra e ve awale'h, evit ho c'haret, taoler hon dourn var hor c'haloun, ha sounjal er garantez ho deuz bet, hag ho deuz c'hoaz evit ho bugale , etc.

Koulz goude pa zeller piz e veler : lod bugale hag *ho deuz kaz out ho* ; lod all ha ne fell ket dezho beva gantho ; lod all c'hoaz hag a garfe ho guele maro.

(HISTOR. — Er Chin, eun tad a oe barnet d'ar maro. He vab a c'houlén digant an impalaer mervel e leac'h he dad. An impalaer a ra dezhan buez he dad, hag ouspenn a ginnig dezhan eun hano nobl. — Buez va zad, ia ; eun hano-nobl, nan ; digas a rafe d'in sounj a vankou va zad).

2°. — *Ho respeti*

Derc'hel a reont e kenver ho bugale leac'h an Aotrou Doue. Koulz goude : lod *ho disprij* ; lod *a ra goap anezho* ; lod all c'hoaz *a vrud ho mankou*.

(HISTOR. — Eur vreg koz-koz, guisket fall, o vont, harpet var he baz, gant an hent varzu an iliz. Eun den iaouank, he dog nevez var gorn he benn, he c'houriz, etc. . . , a zeu ive gant eur c'hamarad. O tremen dirag ar vaouez koz, an den iaouank a dro he benn : disprij en deuz evit he vamm).

(HISTOR ALL. — Eur barz a reseve eur gurunen a honor . . . ; an holl a strake ho daouarn. Eun den koz divar ar meaz, guenn he vleo, a dostaaz, an daélou en he zaoulagad, ha digor he zivrec'h. Ar barz a reaz ar vâd d'hen dianaout ; kerkent eo disprijet : he dad eo an den koz-sé, hag an holl a ra hû var ar c'hrouadur digalon).

Histor Noe, surprenet gant an evach, etc.

3°. — *Senti out ho*

E peb tra eo red kaout eur penn :

Ar vag ne zent ket ouz ar stur

Ouz ar garrek a ra sûr

Ar stur eo an tad, ar vamm. Koulz goude : lod bugale *a ra ho mistri* ; lod all *ne zentont nemed en despet dezho, var hanter, en eur c'hrozmolat*.

Red eo senti : *prim* ; — *hed-da-hed* ; — *a galoun-vad*. — Evelato, mar teufe tad ha mamm da c'houlén eun dra benag a eneb Doue, e ve red dizenti. Ar c'henta tad eo Doue, ha kentoc'h e tleer senti ouz Doue eged ouz an dud.

4°. — *Ho zikour*

Ha da genta, *sikour ho ene*. Mar d-eo mad tad ha mamm, pedi evit ma kendalc'hint. Mar d-int fall, pedi evit ma tistroint. Var ho zremenvar, taoler evez ha kemeret poan evit m'ho devezo ho Zakramanchou diveza. Pa vezint maro, daoulina var ho bez ; pedi evitho e korn an oaled ; lakat pedi, etc.

D'an eil, *ho zikour e ezommou ho c'horf*. Ho guiska ; ho maga en ho c'hozni. (Roi d'ezho an tamm dillad tomm, an tamm bara guella). Kaout anezho soursi en ho c'hlenved. Diouall da rebech dezho an dispign a zo gantho : eur rebech a zo ato c'houero, c'houero dreist-holl aberz bugale.

(HISTOR. — Eur vamm e doa tri mab. Ar vamm a oa paour. An tri mab a denn d'ar zort, evit gouzout pehini a dremenje evit eul laer braz a reat, d'ar mare-ze, enklask anezhan... etc.).

Ar re a ra ho dever e kenver ho zad hag ho mamm a zo bugale vad : ar vugale vad a vez benniget gant Doue ha gant an dud. Ar re ne reont ket ho dever a zo bugale fall : ar vugale fall a denn varnho malloz Doue ha disprijanz an dud.

(HISTOR. — Eur mab a dreine he dad beteg an trejou divar-bouez he vleo guenn... Arz ama, eme an tad ; d'an oad ec'h euz n'em boa ket treinet va zad pelloc'h, etc.).

(HISTOR ALL. — Eur mab a ganne he dad gant eur vaz. He vab he-unan a oa o sellat.

— Sell, paotr, eme an tad, taol ar vaz-ma en tan : great e deuz he labour... Ar bugel a zell outhi ; he zro, he distro... eb senti. — Ac'hanta ! ha n'em euz ket lavaret taoler ar vaz en tan ; da betra chomm aze da dorta ? — Sounj em boa, eme ar mab iaouank, da viret ar vaz-ma, d'ho kann, d'am zro, pa vezin braz..., etc.).

§ II. — *Deveriou peb kristen e kenver an dud a Iliz*

C'houi a lavaro, a lavar marteze dija e pleg ho kaloun : *ar manac'h a barlant evit he zac'h* ! etc. Nan, evidoc'h ha nan evidomp eo ez an da barlant.

Ar beleg en deuz ezomm euz an holl, ha n'en deuz ezomm a zen. Ezomm en deuz euz an holl, rag evit an holl eo beleg... Ezomm a zen : *« Pa n'ho selaouint ket, eme Jezuz-Krist, grit eun heja d'ho poutou da zistaga ar-boultren, ha kit huit, etc.*

Petra a c'hell eur c'hristen evit gounit an Env eb ar veleien : Koulz lavaret netra : « *Vade ad Ananiam...* »)

Setu perag eo red da bep kristen : *Kredi, respeti* ha *karet* ar *Pab* : ar *Pab* eo penn an Iliz ; Vikel Jezuz-Krist var an douar ; rener ar gristenien.

Red eo ive : *Kredi, respeti* ha *karet* an AOTROU 'N ESKOB : hen eo Tad spirituel an Eskobti.

Red eo c'hoaz : *Kredi, respeti* ha *karet* BELEIEN AR BARREZ. Ho c'hredi : « *Qui vos audit me audit* » ; ho c'homzou a zo komzou Jezuz-Krist. Ho respeti (1) : « *Qui vos spernit me spernit* » ; an dismeganz a daoler varnho a ia beteg Doue. Ho c'haret : evit ho farrisioniz e tilezont ho c'herent, ti ho zad.... Ne c'houlennont nemed karet ho farrisioniz ; ho c'haret a reont ato, zoken pa renkont ho gourdrouz....

Eun dever eo renta dezho karantez evit karantez, rag :

Kemeret eb morse rei
A lak ar galoun da drei.

(HISTOR AR C'HI GARD. — Eun den a levere d'he amezeg : petra rez e vaga ar c'holl-bara-ma ? laz da gi, nebeutoc'h a zispiga ez pezo.... An amezeg a zentaz. Mez siouaz ! Eur vech lazet ar c'hi, an denved a ie gant ar bleiz, ar ier gant al louarn, an arc'hant gant al laer ! ! ! Ar c'hi a vanke da zifen peadra he vestr.... Kleout a rer avechou tud o lavaret : d'ober petra eo mad beleien ? Ma ne ve beleg ebed mui e velfe an dud petra eo c'hoarvefe : ar bed-man e ve eun ifern !)

§ III. — Deveriou tad ha mamm e kenver ho bugale

Tad ha mamm, aliez, en em glemm euz ho bugale. Bugale, aliez all, en em glemm euz ho zad, euz ho mamm ? E pe du ema ar brasa mank ? Douetuz braz zo mank en daou du. Peurvuia evelato, ar brasa mank zo gant an tad hag ar vamm. Mar d-eo diroll ar vugale, piou zo kaoz ? An tad hag ar vamm ; rag

(1) Histor an Aotrou marchadour moc'h. — Eun den divar ar meaz a gonte d'eur c'hamarad en doa leinet e ti an Aotrou marchadour moc'h, ha koaniet e ti ar Person !

Histor ar Berre hag ar Bras. — En eur barrez e oa person an Aotrou Berre, hag an Aotrou Bras e oa kure. Eun den a levere : gullet em euz ar Berre hag ar Bras o vont d'ar pardon. Respontet e oa dezhan : lavar « Aotrou » ! ta ; rag ar Berre a zo re verr, hag ar Bras ne ket braz aoualc'h.

J. Q.

ar vugale a vez ar pez ma vezont great. Nebeut a dreac'h gouenn ; lod her gra ; mes rouez awoualc'h int, etc.

Guelomp eta petra a dle tad ha mamm da ober, evit diorren (sevel) mad ho bugale.

Daou seurt deveriou ho deuz da ober :

1° Deveriou e kenver ar c'horf ;

2° Deveriou e kenver an ene.

Evit ar c'horf

A. *Kenta dever*. Arabad, dre an izign an-unan, sevel eur speuren evit diarbenn ar vuez (1).

E c'haller chomm eb dimizi.... E c'haller, goude beza demezet beva, *avechou*, evel breur ha c'hoar.... Pa vever evel priejou, e ranker beva evel priejou kristen.

B. *Eil dever*. Kerkent ha ma vez ar vamm dougerez, a rank taoler evez mad ma teuo ar c'hrouadur a zoug da velet skle-rijen an deiz, etc.

C. *Trede dever*. Eur vech ar c'hrouadur ganet, pellaat peb danger divar he dro ; arabad araok bloaz ha devez, hen lakaat da gouskat er guele braz, kostez ha kostez gant tad ha mamm.

(Histor ar vamm e doa mouget he c'hrouadur bian, eb gouzout dare dezhi.... An dra-ma zo bet c'hoarvezet ouspenn eur vech).

D. *Pevare dever*. Poania da lezel, e peb honestiz, eun tamm peadra gant ar vugale. Diez eo evit tad ha mamm, ken diez eo evit ar vugale rankout mont a zor da zor....

E. *Pemped dever*. Ho guiska, ho maga, ho deski ervez ho stad, ervez ar galloud, ervez ar renk.

Guelloc'h deski mabik bian
Eged dastum madou dezhan.

F. *C'huec'hved dever*. Ho lezel ha heulia an hent merket gant Doue. Mar goulennont mont da veleien, da zeurezed : ho lezit-hi. Mar goulennont dimizi : ho lezit-hi ivez ; mez poanit da ober dezho entent mad eo :

Guelloc'h furnez
Eged danvez.

(1) Eun devez e c'houlennet digant eun tad hag eur vamm gristen pet ho doa a vugale. Hag hi respount : hini ebed a re, nag hini ebed a re nebeut. Hini ebed a re : pa den eur c'hrouadur e vez digemeret ha diorrenet mad. Hini ebed a re nebeut : beva a reomp evel priejou kristen, ha kemer a reomp a greiz-kaloun ar vugale a blij gant Doue da rei deomp.... Tadou ha mammou, eun devez Doue a rei deoc'h ar memez goulenn ! Euruz neuze ar re a c'hell respount : hini ebed a re ; hini ebed a re nebeut.

J. Q.

Arabad ober fae var an arc'hant : eun dra vad eo, pa rear implij mad anezhan. (1)

Danvez ha furnez dourn-ha-dourn a zo bara guiniz amanennet dioc'h an daou du. Dibaot a vech en em heuliont.... E kenver choaz, choazit furnez : lod tud a zo re ger gant ho danvez ; lod all, en despet d'ho faourentez, ne vezint morse paet ker awalc'h.

ALI A BRIZ BRAZ

Eur vech dimezet ar vugale, peurlvuia e teu dezho lignez. Neuze e klaskont lakaat ar re goz da rei ho dilez. Tadou, mammou, karit mad ho pugale ; mez *dalc'hit stard d'an askourn braz, ha kig outhan.... beteg ar maro*. Rei an danvez d'ar vugale zo hada keuz e penn an ti, hag avehou keuz re zivezad.

(HISTOR EUN DILEZ. — Eun tad a oa bet great al lazik dezhan kement gant he verc'h-kaer, ma roaz he zilez. *Araog*, e veze lavaret dezhan : n'ho pezo netra da ober, netra ne vanko deoc'h.... *Goudeze* : allo, bonhom, savit buan, iit d'ar park....

Eun devez, en eur vont d'an oferen e kavaz he vignon.

— Asa, Per, abredig emamp.

— N'emaoun ket re abred ; kalz traou em euz da lavaret d'an Aotrou Doue...., etc.

— Selaou, Per, eur bod-spern zo en da dâl !

— N'euz ket ; em c'haloun avad ne lavaran ket ! Selaou petra zo c'hoarvezet.... : hag hen displega he vuez abaoue an dilez.

— Per, emezhan, deuz du-ma d'ez lein.

— Mont a riin.

Goude lein, ar mignon ez a d'he armel :

— Sell, Per, kas ar c'hant skoued-ma ganez.

— Jekon, Iann, ne meuz diner na netra var va hano ; nan kleo : koll a rafez da arc'hant.

— Ne gollint ket. Sad' ama, petra eo : te gounto ar re-man

(1) Pa c'heller miret, arabad lakaat daou zen iaouank da vont da :

Frita laouen ar baourentez
Var billig kraz ar garantez.

Pe velloc'h :

Frita laouen ar garantez
Var billig kraz ar baourentez.

J. Q.

epad eun tri pe bevar devez, a rai kalz trouz gantho, evit ma klevo da verc'h-kaer trouz an arc'hant.

— Ha goude ?

— Goude, te zigaso va arc'hant d'in... ; te velo en em gavi mad.

Hag e guirionez, o sounjal en devoa dalc'het gantho eun tamm brao a arc'hant, ar verc'h-kaer a jenchaz tu d'he zeod : tad ac'hann, tad alec'hont.... (friko d'an tad, netra da ober....)

(HISTOR ALL. — Eun tad a oa eat gant he vab-kaer da di an noter. Great gantho he zilez, distro d'ar gear, an tad a ia, ervez he gustum, er penn huella euz an daol.

— Hopala ! eme ar mab-kaer, hennez eo va flaz-me : breman me ar mestr.

Hag an tad, eb koan, e korn an oaled, en he blaz a ziagent.

— Tec'hit kuit, eme adarre ar mab-kaer, hounnez eo skabel ar mestr.

Hag an tad d'he vele.

— Nan aze : guele ar mestr eo hennez ; e lost an ti ema ho plaz.

Hag an tad, eb gouzout da zen, dao da di an noter, freuza an affer, ha dont d'he vele.

Antronoz, ar mab-kaer :

— Allo, er meaz, ha buan.

— Poan-benn em euz.

— Savit, pe n'ho pezo tamm dijuni.

— Oh ! eo emechanz....

Hag hen sevel, ha diskuez ar paper freuzet).

Diouall eta da zispega re abred. Guelloc'h eo d'ar vugale astenn ho dourn da c'houlenn digant ho zad, eged d'an tad astenn an dourn da c'houlenn digant he vugale.

A hent all, great an dilez, eo diez da eun tad kas he vugale dirag ar barner, evit kaout ar pezh en deuz divizet.

Evit an ene

A. *Kenta dever*. Roi, kenta ma c'heller, ar vadiziant d'ar c'hrouadur : ar vadiziant eo alc'houez an Enn.

B. *Eil dever*. Deski dezhan, abred, anaout, karout, douja, pedi Doue. Ar beden desket var barlenn ar vamm a jomm skrivet er galoun.

E meur a leac'h, en eur lakaat eur bugelik bian en he gavel, e rear sin ar groaz varnhan gant he zournik bian, ha goude-ze

e leverer : en hano Jezuz ha Mari, bezit-hui eun nozvez vad ha iec'hed mar plij gant Doue.

En eur viska dezhan he grez, hen lakaat da bokat d'ar c'hrez-se evel ma pok ar paour d'an aluzen a roer dezhan, en eul lavaret : en hano Jezuz ha Mari, bezit-hui eur zizunvez vad ha iec'hed mar plij gant Doue.

G. *Trede dever*. Deski hag ober deski dezho katekiz : ar guir skiant a zo eno :

Guelloc'h kelen mabik bian
Eged dastum madou dezhan ;
Mez skiant an holl skianchou
Eo deski mad hent an Envou.

Pa c'heller, ho c'has da eur skol gristen. Eun den, en eur vont er meaz euz a eur gear kemeret gant tud a vrezel, ne gase ganthan nemed he vaz, en eur lavaret *omnia mecum porto* : kas a rea ganthan he zeskadurez. An deskadurez vad eo, goude doujanz Doue, brasa tenzor an den.

D. *Pevare dever*. Ho fellaat dioc'h ar goall gompagnuneziou... Lavarit d'in da heul piou ez iit, ha me a lavaro deoc'h piou oc'h.

(HISTOR AN DANVAD GALUZ...; an aval brein...; al loaiad leaz trenk en eur bodezad leaz dous..., etc.)

Ar gerent a dle eta ober d'ho bugale dont abred d'ar gear, evit ho diouall diouz droug.

(HISTOR C'HOARI MOUCHIK DALL. — En eun ambludadeg-noz, unan en eur voucha eur plac'h iaouank a zuaz dezhi he diou chod. Abarz pell ar botred iaouank a oa eno ho doa holl duad ouz ho chotou.)

E. *Pemped dever*. Ho c'horrija pa vankont. — Asa, Per, penaoz a rit-hu evit kaout bugale ker fur all? — Evel an Aotrou Doue : Doue a ginnig baradoz pe ifern ; me ive em euz eur pok hag eun taol-baz evit ar bugel diuj :

Eur bugel zo red he vaga :
Ken red all eo he gorrija.

Red eo korrija *abred : principiis obsta, sero medicina paratur*..., etc. Eur blanten iaouank a zo eaz da zigamma ; eur blanten goz a dorfe kentoc'h eged eouna.

Red eo korrija *na re, na re nebeut : suaviter et fortiter*. *Suaviter* : an horz a zo great evit pilat lann ha nan da skei var chouk eur bugel. *Fortiter* : eur pok zo mad da zec'ha dañlou ; evit tenna eun dren eo red beg eur spillen. *Suaviter* : eur baz

koat a gign kein ar marc'h. *Fortiter* : eur baz stoup a bleg hag a uz. Red eo kaout eur baz etre daou : eur baz koat, stoup dindan-hi, evit ne gigno na ne vlounso, na ne blego.

Red eo korrija var ar *pouez* :

Taoliou roet gant buanegez
A lez re a vlounsadurez.

(HISTOR AN DIBOULTRENNER. — Eun den a gostez Kastel a groge en he ziboultrenner, d'ar zadorn da noz pa veze eat he vugale da gouskat. An diboultrenner-ze a oa eur skourjez great gant pemp touchen, hag a veze, epad ar zizun, stag e kichen eur japeled ouz post guele an tad.

Bugale an ti hen anaveze mad, hag aliez pa vanke unan, ar re-all a ziskueze dezhan gant ho biz an diboultrenner didruez. An tad ne skandale dibot a vech ; aliez zoken ne rea ket ar van da velet ; mez a gorn e vele peb tra.

D'ar zadorn, en eur ober tro an ti, e levere : Hêp ! deuz ama Perik. . . . Sada ama eur c'hrez fresk a-ben varc'hoaz da vont d'an oferen ; evit ne vezo ket louzet dioc'htu, greomp da genta eun tamm kouez : en deiz ma en deiz, er park ma'r park, etc. ; *ha flip ha flap*... kiit brema d'ho klud. . . .

Red eo diskuez dezho eo evit ho *brasa mad* eo e korrijer anezho ; rei dezho da entent ma ne vent ket korrijet gant ho zad, e vent divezatoc'h korrijet startoc'h gant Doue.

F. *C'huec'hved dever*. Ho c'haret oll, kement ha kement, da viana mar d'int ker fur ha ker fur :

Aliez ho pugel re voumoun
A zigaso deoc'h rann galoun.

G. *Seizved dever*. Dreist peb tra, rei dezho skouer-vad. Nerzusoc'h eo skouer-vad eged na d-eo ar c'homzou mad :

Komzou mad zo mad :
Skouer-vad zo guelloc'h.
Lagad ar mestr a lard ar marc'h
Hag a ro greun, bâr an arc'h.

Ne leveromp ket : kiit d'ar park ; leveromp : deomp d'ar park.

(Histor eur bourc'hiz eat da labourat douar).

Evel-se ive, ne livirit ket : kiit da govez, kiit d'an oferen, livirit ho pater ; mez kentoc'h : lavaromp hor pater, deomp da govez, deomp d'an oferen.

HISTOR JOB AR BRAZ. — Holla, Job, sada ni avad eat da baotr-iaouank hirio, pebeuz jupen lugernuz !

— Sul ar Rozera 'zo.

— Mez perak eo korvigellet korn ho chupen?
— Ne velit ket ! hema, ar mous-ma, a zo penn-kaoz ; pa 'z
aan d'an iliz ema atao krog e korn va chupen.

— Mad, mad da vella Job ; n'euz bouton ebéd ouz ho chupen
hag a dalve an droidel-ze.

Euruz e vec'h, tadou, ma ve troet evelse korn ho chupen.
Euruz e vec'h, mammou, ma ve korvigellet korn ho tavancher
gant dorn ho merc'h vian, o vont d'an oferen)

Evelse, evit diorren mad ar vugale :

A. Badiziant dioc'htu.

B. Kelennadurez kristen.

C. Katekiz.

D. Evez mad.

E. An diboultrenner.

F. Karantez guirion.

G. Skouer-vad.

H. Aliou mad he pedennou.

Leveromp evit achui :

BUGALE VAD a zo henor ho zud er bed-ma (histor
mamm ar Graked, e Roum); ho c'hurunen, er bed-all. (Histor
Santez Monika. He dourn e dourn Augustin, he mab, lavaret
a rea eun deiz : brema e c'hallan mervel ; roet em boa d'id buez
ar c'horf, roet em euz d'id buez an ene; great va labour....)

Eur vamm all a oa o vont da vervel. An holl a vouele en dro
dezhi. Neuze ar vamm a lavaraz : lod euz va bugale a zo dija er
baradoz ; mall em euz da vont d'ho c'haout. C'hui a jomo var
va lerc'h ; mez desket em euz deoc'h an hent ; dalc'hit mad ; en
em velet a raimp ; da c'hortoz me a bedo evidoc'h, pedit ive evit
ho mamm).

BUGALE FALL a zo dizhenor ho zud er bed-ma. — E
peleac'h ema ho merc'h hena ? a c'houlennet, eun devez, digant
eur vamm. Hag ar vamm diroll da vouela : he merc'h a oa eat
da gizat er penn-ti, he bugel bastard ganthi var he breac'h.

Ia, bugale fall eo pounnera kroaz, er bed-ma, evit tad hag
evit mamm, ha marteze ar penn-kaoz ma kavint prenet dor
ar baradoz !

(*Abenn ar veeh-kenta : deventou ar mijejou*).

Etude historique sur les Cantiques bretons

PREMIÈRE PARTIE. CHAPITRE II. — **Ouvrages de la 1re moitié du XVIIe siècle. (Suite.)**

III. Canticou spirituel du V. P. Maunoir (1641.)

Le Recueil des Cantiques du V. P. Maunoir mérite, à divers
titres, de fixer assez longuement notre attention. D'abord, jus-
qu'à présent, on ne connaît rien de plus ancien comme recueil
proprement dit ; et, d'autre part, l'ouvrage nous est recommandé
tout ensemble par la sainteté de l'auteur, par le nombre incal-
culable des éditions écoulées pendant près de deux siècles, et
aussi par les fruits abondants de salut produits parmi nos
ancêtres.

1° *Epoque de la première publication des Canticou
spirituel.* Grâce au journal latin des Missions du Vénérable,
on peut déterminer d'une manière précise la date de la 1re
édition : elle remonte à l'année 1641. (1)

Le P. Maunoir composa ses Cantiques à la demande et sur
les vives instances du Vénérable Dom Michel, son maître et son
ami ; et, — chose à remarquer, — c'est aux enfants bien-aimés
de Dom Michel que les nouveaux Cantiques furent d'abord
enseignés. Nous savons, en effet, que le P. Maunoir les fit
chanter à Douarnenez, pendant la Mission qu'il y donna en
1641, et qui dura tout le Carême (2).

2° *Accueil qui leur est fait.* Les « Canticou spirituel »
obtinrent, dès le début, un très beau succès. La foule se mon-
trait toujours avide de les entendre, et s'appliquait à les
apprendre avec un zèle infatigable. D'ailleurs, le succès du
début ne devait pas se ralentir dans la suite. En 1672, onze ans
avant la mort de l'auteur, le Recueil des Cantiques comptait
déjà *une trentaine d'éditions* : chiffre vraiment extraordi-
naire pour l'époque.

(1) *Journal latin des Missions du P. Maunoir.* Anno 1641. p. 28 :

« Hoc anno inter docendos pueros et plebem, pia quædam Cantica
compositi armorico versu, quæ compendia sunt eorum quæ doceo. Quanti
fructus inde extiterunt declarabimus. »

La publication de ces Cantiques est signalée, à la même date, dans les
« *Litteræ annuæ* » du Collège de Quimper.

(2) Vie manuscrite de Dom Michel, par le P. Maunoir, p. 433. On y
trouve indiqués les sujets des Cantiques de la 1re édition.

Les Cantiques cependant eurent aussi leurs jours d'épreuve. Objet d'accusations calomnieuses, ils furent un moment condamnés par un juge mal éclairé; mais bientôt, la calomnie fut reconnue, et les Cantiques sortirent de l'épreuve plus appréciés, plus aimés que jamais de nos populations bretonnes. On ne se lassait pas de les chanter; on les entendait retentir partout, c'est-à-dire : non seulement dans les églises, mais encore dans les maisons, au milieu des champs et sur les flots de la mer.

3°) *Défauts et qualités.* La lecture habituelle de certains ouvrages modernes, où la langue bretonne s'épanouit dans toute sa pureté, prédispose à la sévérité pour les œuvres beaucoup plus anciennes dont la langue n'a pas, à beaucoup près, la même correction, la même pureté.

Il est incontestable que le breton des *Canticou spirituel* est chargé d'un trop grand nombre de mots français; mais, d'un autre côté, il est juste de reconnaître qu'on y trouve assez fréquemment les ^{mots} ~~mots~~ celticisms. — Trop souvent peut-être, on a jugé de la valeur de l'ensemble par quelques passages manifestement défectueux et cueillis comme à plaisir à travers les pages du livre.

S'il est vrai que l'œuvre a des imperfections et même des défauts sous le rapport de la langue, il n'est pas moins vrai qu'elle a par ailleurs des qualités très précieuses.

Un prêtre éminent, dont toute la Bretagne reconnaît la haute compétence en pareille matière (1), nous déclare qu'il a trouvé dans les cantiques du V. P. Maunoir « une lumineuse simplicité, une piété tendre et une onction pénétrante; » dont les saints possèdent seuls le secret. Il va jusqu'à dire que « sous le rapport de la simplicité, de la clarté et de l'unction, aucun poète breton n'a encore surpassé le P. Maunoir. »

Quant à leur mérite, au point de vue apostolique, il est tellement évident que le Vénérable lui-même, malgré sa profonde humilité, n'hésitait pas à en faire l'aveu. Aussi bien, en dehors du P. Maunoir, il serait facile de citer d'autres jugements portés par des témoins oculaires. L'histoire sommaire des Œuvres apostoliques de la Compagnie de Jésus dans la province de France porte cette mention pour la maison de Quimper, en l'an 1641 : « Cantica quædam spiritualia, Britonum idiomate,

(1) L'abbé Kerdaffret, curé de Pontivy. *La rénovation religieuse de la Basse-Bretagne.* Articles parus dans la *Revue de Bretagne et Vendée*, 1859, pp. 283, 283.

ingenti cum fructu tradita et in lucem edita sunt. His opifices et piscatores oblectati, otium et obscœna bellè dedocentur. » (1)

4°) *Faits extraordinaires concernant ce Recueil de Cantiques.* Il y aurait ici une lacune, si nulle mention n'était faite de certains faits extraordinaires concernant les *Canticou spirituel*.

a) Après la grande Mission que prêcha le P. Maunoir à Plougastel-Daoulas, en 1644, « un meunier de cette paroisse fatigué de piquer la meule de son moulin, se délassait de son travail en lisant le Cantique spirituel de la Passion de N. S. Il éprouvait, à cette lecture, un sentiment de douleur si profond que ses larmes coulaient en abondance. Tout à coup, les cordes qui retenaient la meule se relâchent, et la meule tombe sur lui en pleine poitrine. Six hommes accourent pour dégager le cadavre du pauvre meunier qu'ils croyaient écrasé. Mais, à leur grande stupéfaction, ils le retrouvent plein de vie et sans la moindre blessure. » (2)

b) Vers la même époque, il se passa dans la même paroisse, un fait non moins extraordinaire. « Un dimanche, plusieurs jeunes filles, qui habitaient non loin de la chapelle de St Adrien, s'étaient réunies au pied d'une croix, pour y chanter les Cantiques de la Mission. Comme elles chantaient le cantique du P. Maunoir sur l'*Ave Maria*, une dame vénérable prend place au milieu d'elles, et leur cite les deux vers suivants :

« Mar quirit pidi evidomp,
Birviquen collet ne vezomp »;

puis, elle leur dit : « Mes enfants, désormais vous ajouterez ces deux vers au chant de l'*Ave Maria*. » La persuasion de ces jeunes filles était que la St^e Vierge en personne les avait visitées. (3) Elles furent d'ailleurs très fidèles à la recommandation qui leur était faite; et bientôt la strophe supplémentaire fut ajoutée au texte primitif du Cantique.

5°) *Airs des Cantiques.* Les airs indiqués dans le Recueil peuvent se diviser en trois classes.

a) Il y a d'abord quelques airs empruntés aux chansons profanes répandues à cette époque dans la Cornouaille. C'était un moyen de purifier ces airs et de les sanctifier en quelque sorte; mais, leur emploi n'était pas sans de réels inconvénients;

(1) *Litteræ annuæ Provinciæ Franciæ S. J. Collegium Corisopitense.* Anno 1641.

(2) Vie du V. P. Maunoir, par le P. Séjourné, T. I, p. 201.

(3) Vie du V. P. Maunoir, par le P. Séjourné, S. J., T. I, pp. 201 et 202.

aussi, le P. Maunoir ne voulut-il en user qu'avec une sage discrétion.

b) D'autres Cantiques, et même en grand nombre, portent cette mention : « *Var un ton nevez,* » ou d'autres formules équivalentes.

c) Enfin, pour quelques-uns de ces Cantiques, le Vénérable a employé, soit des airs d'hymnes liturgiques, soit des airs de Cantiques français ou bretons déjà connus. Exemples : L'air du Cantique de l'Enfer est indiqué en ces termes : « *Voar an ær gallec : Ames qui êtes passées.* » Un autre Cantique sur les moyens de salut (Chelaouit piz guitybunan', porte en tête : « *Var an ton : Itron Varia an Drindet, Asseuret e vezint salvet.* »

6°) *Extraits des Canticou spirituel.* Parmi les Cantiques du P. Maunoir, plusieurs continuent à être chantés de nos jours, après avoir subi cependant çà et là quelques retouches, d'ordinaire assez justifiées. Tels sont les Cantiques suivants : *Pedennou diouz ar mintin ha diouz an noz, e Kerne; Kantik ar Maro; Mab den, sonjit,* etc. ; *Setu eiz kelennadurez; Va diouallit, Ælik Doue,* etc....

En dehors de ces Cantiques, dont il sera fait plus tard une mention plus complète, il en est d'autres qui ne sont plus en usage. Comme la plupart des lecteurs du *Feiz ha Breiz* ne les ont pas sous la main, il peut être intéressant d'en détacher quelques passages.

a) *Cantique sur la Passion*, comprenant une soixantaine de quatrains :

« Neuze an heaul a semplas,
Ar mein dre greis en em fraillas. »

b) *Cantique sur le Pater. Fiat voluntas tua.*

« Ra vezo gret gueneomp-ny'oll
Ho volonté an oll d'an oll,
Aman epad hon oll buez,
Eguis en en gant an Ælez. »

c) *Cantique sur l'Ave Maria. Sancta Maria, Mater Dei,* etc.

« Santes Mari, Mam da Zoue,
Sellit ouzomp da bep mare,
Evidomp oll pedit ato
Breman hag en heur hor maro. »

d) *Cantique sur l'Orgueil.*

« Ar gloar so ur rosen
Dious ar mintin bleünvet,
D'an nos couezet, ne bad quen
Enhi na fizit quet. »

e) *Cantique sur la Pureté.* A propos des occasions dange-reuses :

« Mar querzit voar iudu brout,
Contraign e viot da santout
Ho treit o poazat :
Hag ouz ar peg mar touchet,
Neuse souden e santet
Staguet ho piziat. »

IV. Cantiques spirituels,

par un auteur anonyme de la Compagnie de Jésus (1642)

Le Recueil des Cantiques publié à Quimper, chez Machuel, en 1642 (1), est intéressant à bien des titres.

D'abord, on n'en connaît qu'un seul exemplaire, qui appartient à la Bibliothèque nationale (Yn. Réserve. 15.)

De plus, l'auteur fournit des indications curieuses sur les airs choisis pour ses Cantiques. Dans son « *Avertissement au lecteur,* » il dit : « La plupart des airs appliquez aux Cantiques spirituels de ce livret est prise, pour ce qui concerne la musique, des airs mesurez de Claude Le Jeune, excellent musicien du roi Henri 3. Les autres airs sont empruntés des chansons qui se chantent communément en la Cornouaille, désignées au titre de chaque Cantique. . . »

Au sujet de l'auteur anonyme, un problème se pose. Le Recueil de 1642 serait-il l'œuvre du P. Maunoir, ou bien n'est-il pas plutôt d'un autre auteur ?

Dans une note de sa *Chrestomathie bretonne* (2), M. Loth l'attribue au P. Maunoir. Il y a, de fait, bien des ressemblances entre ce Recueil et celui qui a paru sous le nom du Vénérable ; on y trouve même certains passages qui sont à peu près identiques. N'importe ! l'hypothèse de deux auteurs distincts est beaucoup mieux fondée. « *Les Canticou spirituel* » de 1642 ne répondent pas à la description que le P. Maunoir lui-même a donnée de son premier Recueil (3).

Sous le rapport de la langue, les « *Canticou spirituel* » doivent être classés parmi les meilleures productions bretonnes

(1) *Canticou spirituel*. . . gant un Tat euz a Compagnunez Jesus. E Quemper-Laurentin, gant Mikeel Machuel, MDCXXXII.

(2) P. 314. Note. Jean Périer, dont il s'agit dans la note, n'est devenu imprimeur à Quimper que bien des années plus tard. Cf. Toussaint Gaudier, *Histoire de l'Imprimerie en Bretagne*. Rennes, Pealat, 1857.

(3) *Vie manuscrite du P. D. Michel Le Nobletz*, par le V. P. Maunoir, p. 433.

du xviiie siècle. On pourra, d'ailleurs, s'en faire une idée par les extraits qui vont suivre.

1°) Cantique sur *le péché*.

« Ret eo d'an den breslecat
Var an douar ouz ar pechedou,
Evel en mor d'ar merdeat
Stourm a enep ar guagnennou. »

2°) Cantique sur *la paresse*.

« D'an diec ar fur (1) a ordren
Monet da scol ar merienen
Honnet a dastum boet en hanf
Euit em mesur er gouaff. »

3°) Cantique sur *la garde des sens, la vue, etc.*

« Ar remed ouz sell an lagat
Eo ober euel d'hon dillat,
Pa coéz un eluen tan var nomp
D'he hegeal buon mat ez sauomp. »

4°) Cantique sur *les 8 Béatitudes*. (Dernière strophe.)

« Euel maz amprover lies
An aour hac archant er fornes,
Eulse ez vez aznavet
An den just pa vez trubuillet.

Eur Missioner breizad.

AR REVOLUSION

Lizer skrivet gant an Aotrouez Floe'h ha Codu

Palencia, 14 a viz Genver 1798.

Goulen a rit kelou euz ho mignon ker, Aotrou person Tregunc (an Aotrou du Laurent). Ne ket eat er meaz a Franz. En eur gear vian, dem-dost da Baris, ema o chom, hageno a ra arc'honverz. N'oufemp ket lavaret deoc'h hag hen en deuz anzavet e oa beleg. He gerent ho deuz bet euz he gelou, memez epad ma oa ar Revolution en he goasa : epad amzer « *ar Spount* ».

Setu aman ar pezh a ouzomp divar-benn hor merzerien. Pev ar euz hor c'henvredeur ho deuz skuillet ho goad evit ar Religion : an Aotrou Riou, person Lababan ; an Aotrou Coz, person Poullaouen ; an Aotrou Rolland, person Trebivan hag an Aotrou Raguenez, kure Landudec.

(1) Ar fur : l'auteur du Livre de la Sagesse.

Diskuillet int bet ho fevar, ha lakeat int bet etre daouarn ho bourrevien gant ho enebourien — a zo er memez amzer enebourien da Zoue, d'ar Relijion ha da gement honestiz. An Aotrou Riou a oe diskuillet gant eur c'hrouadur pemzeg vloaz, a veze ganthan er c'hatekiz abaoue pemzeg de, hag a ie araog d'ar c'hatekiz gant ar beleg *sermantet* Coroller. Heman a gavaz, eun devez, ar c'hrouadur var he hent, hag a c'houlennaz outhan perag ne zeue mui d'ar c'hatekiz. Eb klask troiou kam nag eb sounjal droug ebed, ar paotr a lavaraz e oa er gear-mar-gear eur beleg koz (pe eun den koz, n'ouzomp ket dre 'r just), hag a re katekiz d'ar vugale. Ganthan, eme ar paotr, e vezan bemdez er c'hatekiz.

Ar beleg *sermantet* a ouie ervad piou a re evelse katekiz. Mont a reaz raktal d'ar Pont da glask an archerien. Ar re-man a zeuaz ganthan hag ober a rejont ar van da glask ; mez den ebed ne oe kavet. Var a gontet, ar beleg *sermantet* a re arged, hevel euz eur bleiz kounnaret, prest da zailla var he breiz.

O velet n'ho doa an archerien kavet den, an « *intrus* » a reaz dezho klask a nievez. Mont a reaz, he-unan, asamblez gantho, ha goude beza dizoloet an Aotrou Riou, hen lakeaz etre daouarn an archerien. Kavet en doa evelse an tu d'en em venji euz ar Relijion hag euz he ministred fidel.

An Aotrou Riou oe kaset da Gemper ha lakeat er prison. Kaout a reaz eno eul leanez euz kouent ar retrejou, an Itron Sant-Luc. Houman a c'houlennaz digant an Aotrou Riou he c'hovez, ha koveseat e oe, eun heur araog ma icaz ar beleg d'ar maro. Al leanez he-unan a zo bet divezatoc'h guillotinet e Paris, hag asamblez ganthi eo bet guillotinet he zad hag he mamm, eun demezel Tremaria hag an eil c'hosa euz bugale an Aotrou Sant-Alouarn.

Araog mont dirag ar barner, an Aotrou Riou oa lavaret dezhan en dije he vuez, ma kare lavaret en doa tri-ugent vloaz, pe ma kare diskleria ne anaveze ket al lezen. Respont a reaz, evel Eleazar guechall, n'en doa ket tri-ugent vloaz, ha ne felle ket dezhan savetei he vuez dre eur gaou. Kalz responchou all a reaz c'hoaz, responchou ker fur ma oa souezet an holl, ha ma velet ar vourrevien ho-unan an dour en ho daoulagad.

D'an devez merket dezhan da veza dibennet, a reaz pedi an Aotrou Coz, person Kastellin hag an Aotrou Bourbria, person Mesgleaguen da zont ganthan da leina. Pa oa lavaret dezhan ne zeuchent ket : « Ah ! emezhan, houman eo marteze an diveza

graz a ginnige Doue dezho. » Hag e guirionez, an Aotrou Bourbria zo maro eb distrei var an hent mad, hag an Aotrou Coz a jom ato aheurtet. (*Distrei en deuz great*).

An Aotrou Riou en deuz resevet taol ar maro gant nerz-kalon, ha zoken gant laouenedigez.

An Aotrou Raguénez a oe diskuillet gant maouez an hini a zalc'he an « *entrepôt* » e Krozon, pe gant ar goaz he-unan. Gant eur gaou en dije gallet savetei he vuez evel m'en dije gallet an Aotrou Riou he-unan. Evel heman, ne fallaz ket dezhan lavaret ar gaou a c'houlennet diganthan ha mervel a reaz evit he Zoue kentoc'h eged dizenti outhan. Eur jeneral republikan, test euz he varo, a oe klevet o lavaret : « Eur republikan ne ia ket d'ar maro gant kement a nerz hag a gouraj. »

An Aotrou Rolland a oe diskuillet gant eun den a bost euz ar Mörbihan, en doa eureujet en devez-se memez da eun demezel du Bot, nizez d'an Aotrou du Bot, beleg.

Kredi a rer eo bet diskuillet an Aotrou Coz gant an den a re lojeiz dezhan. Ar pez a ra sonjal kement-se, eo abalamour an den-ze n'euz bet great enklask ebed varahan; ha koulskoude, d'an ampoent, piau benag e veze kavet eur beleg en he di a veze kondaonet d'ar maro evel ar beleg he-unan. Ar pez zo sur B... , niz an Aotrou person, ha L... , ho daou euz Kerahez, a ouie e peleac'h e oa kuzet an Aotrou Coz. Ar re-man a iez di asamblez gant an archerien, a zizoloaz ar beleg, hag a lakaaz evelse d'ar maro unan euz ministred Hor Zalver Jezuz-Krist. Kement-se a reaz dezho savetei ho buez, rag meritet ho doa ho unan ar maro, dre ma oant euz kostezen ar re oa hanvet neuze « *Federalisted*. »

An Aotrou Rolland hag an Aotrou Coz a oe guillotinet e Brest. N'ouzomp netra ken divar ho fenn.

Ar pevar beleg-man a ziskuezaz betek ho maro nerz-kalon ha laouenedigez. Anat e oa d'an holl evit Doue hag ar Relijion eo a roent ho buez. Evel ar-verzerien güechall, ne ket krena a rent dirag ar maro; mez seblantout a rent kaout mall da vervel. Hag ar vall-ze, ne ket ar veleien ebken ho deuz he diskuezet, mez c'hoaz kement kristen a zo bet lakeat d'ar maro evit difen ar Relijion.

Hag afferiou ar vro ? Ar c'hazetennou ho deuz merket deoc'h penaoz eo eat an traou, guelloc'h eged ne oufemp-ni konta deoc'h. Evel ma ouzoc'h, guelet zo bet kalz chenchamanchou. An eil rum d'ad disakret a zo deuit varlerc'h egile; mez ar

gouniz ne ket bet c'hoaz d'ar re a dle lakaat ar relijion hag ar peoc'h da ren (*da viana mar guelomp mui ar relijion hag ar peoc'h er vro !*)

Kalz a dud ho deuz troet ervez an traou hag an amzer; mez kalz all a zo chomet ato ar pez ma oant: lod a zo bet ato mad, lod all ato fall. Epad an dispac'h ar re vad a zo bet ato persekuted; ar re fall ive *avechou*. Hag an dud kildro ? Paket ho deuz meur a grabanad, ervez ma veze ar gouniz gant eur rum pe eur rum all.

Hag ar veleien ? Etouez ar veleien fidel, chomet e Franz epad ar Revolution, lod a zo bet eur vech er prizon; lod all meur a vech; lod all erfin ho deuz gallet chom ato dindan guz. An hini en deuz an henor da skriva deoc'h al lizer-man (Alain Le Floc'h) a zo bet kuzet epad pemp bloaz hag epad daou vloaz eo bet er prizon. Ia, be' oan etouez ar veleien zo bet kaset da Rochefort. Var zeiz-kant tri-ugent (760) e oamp eno, n'euz nemet daou-c'hant ugent (220) pe var-dro hag ho defe gallet kaout ho buez. Euz Eskopti Kemper a zo maro nao beleg, eun abostoler hag euz c'hapusin. Kalz all euz hon Eskobti a zo maro er prizoniou all, pe er parrezioù ma oant kuzet.

Setu aman hanoioù ar veleien a ouzon a zo maro: an Aotrounez Guesdon; Le Normand; Poho, kure Sant-Kouli; Aotrou kure Kamelet; Beus, kure Kernevel; Mellon Savina, euz Poullan; Le Floc'h, euz an enez Tudy; an Tad Maximin, kapusin; Gouezec, kure Edern; Le Gal, euz Elliant; Le Borgne, euz Sant-Goazec; eur beleg koz euz Pleyben; Keroualen ha Decamp, abostolerien. Be'zo c'hoaz kalz hag a zo maro, mez n'ho anavezan ket holl.

Ar veleien a zo chomet a zindan guz ho deuz bet holl kalz a boan en ho bro, evel m'ho peuz-hui bet a zianveaz bro. Holl ho deuz poanied dalc'h-mad; ar re goz hag infirm, ho-unan, ho deuz great ar pez oa en ho galloud. Mez ne ket aoualc'h labourat: n'euz nemed al labour vad hag-a dal. Gouzout a rit petra leverer deomp: « An hini a ra mad a ra kalz, hag an hini a ra fall, n'euz forz pegement a rafe, a ra nebeutoc'h eged netra; goasoc'h a ra zoken: ober a ra kalz a zroug. » Lezel a ran Doue da varn peb hini, ha p'her goulennit diganin, setu aman penaoz a vev ha petra rea ar veleien chomet dindan guz e Franz, da viana ar re a anavezan.

Ar veleien a ie dalc'h-mad diouz an eil kear d'eben. Ne valeent avad nemed diouz an neiz, ha ne ient nemed d'ar c'hea-

riou ne oa danjer ebed ennho. Ne ket e kampron kaer nag e gueleou mad eo e kouskent ; mez peurvuia er c'hreier pe en eul leac'h distro benag.

D'ar mare ma oa ar guillotin o c'hoari, e oa ronez ar veleien hag a loje en tiez. Ne jome en tiez nemed ar re o doa eur guziadel dispar. An darn-vuia n'ho doa evit lojeiz nemed ar fezier, ar parkadou-lann, pe ar c'hoajou.

Ho bevanz a oa bevanz an dud divar ar meaz. Hiniennou a helle kaout eun draig benag muioc'h eged ar re-all, gant ober digas peadra euz Kemper pe euz ar c'heariou all.

Epad m'edo ar Revolution en he goasa, ar veleien ne ient da velet ar re glanv, nemed pa vezent galvet. Ha c'hoaz ne ient nemed d'ar c'heariou ne oa danjer ebed ennho. Ma ne ient ket d'an holl geariou, ne ket dre m'ho doa damant d'ho foan, rag ober a rent avechou-pemp, c'huec'h leo evit guelet tud klanv. En eur vont hag en eur zont, e vezent ato e danjer ho buez ; mez guelloc'h e kavent en em lakaat ho-unan e danjer ho buez, eged lezel ar gristenien geiz en danjer da goll ho ene. Klevet em euz hano euz daou veleg a gichen Montroulez, hag a zo bet evelse kondaonet d'ar maro.

Pa zouplee an traou, pa ne veze dirazho nemed ar prizon eleac'h ar guillotin, ar veleien a veze hardisoc'h. Mont a rent neuze da velet tud klanv d'an holl geariou, var'n hed pemp pe c'huec'h leo. Bemnoz koulz layaret e vezent en hent. Ouspenn ar re glanv, e kovesaent ive ar re iac'h ; mes ato a zindan an noz.

D'ar c'horaiz e vo daou vloaz, e oamp daou veleg, kuzet er memez parrez. Epad pevarzeg nozvez dioc'htu, hor beuz kove-seat hon daou, ha ne iemp da gouskat nemed da bemp heur diouz ar mintin. Kalz nozvezioù all hor beuz tremenet c'hoaz o kovez ; mez morse keit all, eb ehana.

Pa ne veze koulz lavaret danjer ebed, ar veleien a ie var an deiz da velet ar re glanv ; var an deiz ive e kovesaent ar re iac'h. Ato koulskoude e vezent var evez, ispisial rag ar beorien ; rag kavet e veze etouez ar re-man meur a hini re hir ho zeod !

Er bloaz tremenet (1797), an Aotrou G. . . ha me hor beuz great tro parrez Elliant, epad c'huec'h sizun, d'an amzer Fask. Kovez a remp an dud, memez var an deiz. Da eizvete ar Zakramant, hor beuz great c'hoaz eun dro er barrez. Bemdez avad e chenchemp Kartel, evit gallout lavaret an oferen guech aman guech ahont.

Ep ad c'huec'h miz hor beuz evelse gallet lavaret an oferen d'an dud fidel, bep sul ha bep gouel. Ober a remp ive eur zarmon. Unan ac'hanomp a veze en eun tu euz ar barrez hag eun all en tu all. An oferen a veze lavaret ato a zindan an noz, ha da c'houlou-deiz an holl a veze erruet er gear.

Pa iemp da velet tud klanv, pa remp badizianchou pe eureujou, ne vankemp morse da gelen ar bobl. Kalz vad a re hor c'homzou, rag guelet hor beuz an dud o chom startoc'h er feiz, er parrezioù ma klevet eur zarmon benag.

Setu aze, Aotrou, pa fell deoc'h gouzout ar c'heleier, penaoz eo eat an traou, ha petra eo bet poaniou ha labouriou ar veleien chomet kuzet e Franz. Kalz labour ho devoa ; rag re nebeut e oant. Hirio an deiz emaint nebeutoc'h c'hoaz : e c'heller memez lavaret ema goulid an Eskobti eb a veleien.

Ne ket al labouriou, ar poaniou nag an danjerioù eo a lakea ar veleien da grena : labour ho c'harg eo a re dezho ar muia trevel. A bep seurt a geje outho, ker beuzet oa ar Franz en eur mor a falloniou hag a drubarderez. Setu aman evel eur skeuden euz an drubarderez-se. Lod a verze ho marc'hadourez kalz muioc'h eged ne dalve ; lod all a brene danvez ho amezeien, evit petra koulz lavaret. Var gement-se holl, lakit an archant paper ; an dimizioù great dirag beleien *zermantet* pe dirag beleien ha n'ho doa galloud ebed var an dud a eureujent ; an niver braz a dud a oa dindan ar gouarnamant ; al le pe ar *zermant* divalo a veze goulennet digant kalz, araog ho digemer en eur post benag ; ar paeroned hag ar vaeronezed deut da gaout kerentiaj etre tud ho fillorien hag hi ; an dud a oa bet pe a oa c'hoaz a du gant ar veleien *zermantet*. . . : an traou-ze holl, ha kalz all c'hoaz, a oa evit ar veleien vad eur goall guden da ziroestla, ispisial pa vezent galvet da govez tud klanv.

Mar ho deuz an Eskibien pe an dud habil merket eur reolen benag da heulia e Franz, o pet ar vadelez d'hen lavaret deomp.

Ho-servicherien. . .

A. LE FLOC'H ha CODU.

AN DIOU GROAZ

I. — Kroaz ar Maro mad

Kroazik vian, kroazik koueor dija uzet gant ar muzellou zo bet siardet varnoc'h, benniget guechall goz gant eur beleg

santel ! pet euz va zud koz no peuz ket guele o vervel, pet gueach n'oc'h ket bet lakeet etre ho biziet kroazet goude ho maro. Oh ! livirit d'in pet huanad diveza ha santel o peuz resevet, pet den euz va famill oc'h euz konsolet en eur zigas sonj dezho euz goad ho Zalver, skuillet evitho euz an env digor a uz d'ho fenn !

O va Jesus benniget, pa vezin-me va-unan, eun deiz da zont, astennet var va guele a boan, dinerzet gant ar c'hlenved, torret ha brevet gant ar poaniou, digassit sonj da unan benag euz va c'herent pe va mignoned da lakaat etre va daouarn va c'hroazik vian, evit ma hellin eur vech c'hoaz e starda var va muzellou dislivet !

Oh ! neuze pa tenio va daoulagad da denvalat ha da deu- c'henni dindan pouez ar maro, grit ma vezo va zell diveza evithi hag evithi ebken !

Pa tenio va muzellou da zisliva, da gomans krena, da veza ien, grit ma vezint start mad var gouliou ma Zalver stag euz va c'hroazik.

Pa zantin va zeod o skorna emginou dindan ienijen ar maro, ra vezo va c'homz diveza : « Jesus stag euz va c'hroazik, o pet truez euz va ene paour ! »

Pa tenio va diou chod da veza ken guenn ha va linseriou, va alan da c'houitellat etre va dent, hag an dud a vezo var va zro da zantout an daëlou o c'hlepi ho daoulagad var va stad, grit ma savo euz kalon an dud-se eur bedennik d'am c'hroazik evit repos va ene !

Pa tenio va diou skouarn da zerra da drouz ar bed, grit dezho neuze entent ho mouez dous ha trugarezus : « Deuit, servicher mad ha leal, deuit da gemer perz er rekompans zo pre- paret evidoc'h abaoue komansamant ar bed ! »

Pa en em zastumo va c'herent ha va amezeien en dro d'in evit reseo va huanad diveza, pellait ouzin peb spont euz ar maro, ra vezo ennoc'h va oll fizianz ha va oll joa !

Pa ziredo euz va daoulagad, dija dizec'het o vouela gant ar boan hag an anken, an daëlou diveza, grit ma vezint daëlou a vir binijen euz va fec'hejou !

Pa tenio va c'halon da ober he lammou diveza evit lakat va ene da vont er meaz euz prizon va c'horf, tostait neuze euz va c'halon, euz va muzellou, evit reseo an ene paour-ze ken aliez duet gant va fec'hejou, mez ken aliez ive goalc'het eharz ho treid e dour burzudus ar binijen hag en ho koad prestus !

Hag erfin, eur vech echu va labour er bed-ma, pa zoublin va fenn evit an disparti bras etre va c'horf ha va ene, ra ielo va zonz diveza beteg ennoc'h : « Etre ho tivreac'h, Jesus va c'hroazik vian, e lakean atao va ene ! »

II. — Kroaz ar Vered

Kroaz vean, kroaz santel ! guele va c'harantez ! etre ho tivreac'h eo astennet va Jesus, va Mestr, va Doue, va Roue, va brasa Mignon ha va Breur ! Bennoz !

Ouz ho kuele ne hallan miret euz va daëlou da bignat euz va c'halon d'am daoulagad !

Posuit me custodem ! Savet etre an douar hag an env, ar c'hristen en deuz roet deoc'h ar garg da veilla var al leac'h-se ken aliez goalc'het gant e zaëlou, ken aliez garlantezet gant he vokedou ! Oh ! diouallit hirio ha diouallit mad al leac'h-se e pehini eo echu peb trouz ar bed, peb dizunvaniez etouez an dud ; e pehini e teu sonj deomp euz liammou ar garantez-se ken buan bruzunet. Ia, savet oc'h hucl, ha karget oc'h bet a viskoaz euz al leac'h-se a repos hanvet ar Vered. Ar Vered ! enni, da fin hor buez, paour ha pinvidik, e kavimp oll ar memez kousk evit hor c'horf, keit ha ma pigno hon ene d'ar guir eurusded, d'ar guir repos, d'ar guir beoc'h.

Kroaz benniget ! digor eo ho tivreac'h evit digemer en ho kichen ar pezh zo chomet euz hon tadou koz, hag a zo bet templou guirion ar Spered-Santel, hed ho buez buan tremenet ! C'hui ioa ho oll esperans ; ehars ho treid sakr e reketent holl beza lakeet eun devez da ziskuiza, da c'hedal dirag an oll ar rekompans-se ken aliez prometet dezho : ar vuez eternal. Oh ! nan, biken ar zonz ac'hanoc'h ne ielo euz va spered ! Heritour euz vertuziou ha kreansou va zud koz, ne hellin biken ankounac'hât em euz resevet ar memez skeuden hag ar memez siel eveltho : var va zal da zeiz va badiziant, var va c'halon da zeiz va fask kenta ; hag ar merk-se a zo skrivet eno gant dorn eun Doue, ha biken ne vezo effaset !

Dallet gant ar bed, gant e bompou, e blijadureziou, daoust hag e helfen-me ankounac'hât penaoz ar vuez-ma ne echu ket en draonien-ma a zaëlou ? Plantet e-kreiz tachen ar maro, ha ne d'oc'h-hu ket d'in ar vuez hag an esperans ; ho tivreac'h savet varzu an env a zesk deomp ar guir vro, ar guir vuez, hag a brezeg deomp en em harpa var ar vuez peurbaduz !

Dallet gant an drouk-spered pe techou fall ar galon, daoust hag e helfen-me ankounac'hât penaoz ar maro ne d-eo nemed eun disparti ? Mez, va Mestr, ho muzellou digor a lavar eb ehan : Sec'hit ho tañlou, kristen, an den a renk ober eur c'houisk d'en em ziskuiza ehars treid ar groaz, araok ma teui e relegou d'en em zevel euz ar poultr hag al ludu evit tanva ar vuez n'euz fin ebed dezhi !

Pa dremenan dre ar vered, o treid griet a bed ac'hanon d'en em arreti eur pennad, d'en em zaoulina evit kass beteg ennoc'h eur bedennik, an diveza servich ha sikour a hellomp renta d'ar re hon deuz kement karet ha ker buan ankounac'heet !

Eun devez ive, eb mar ebed, falz didruez ar maro a teui da drouc'ha neuden va buez ! Oh ! neuze, va Jesus karantezus, grit ma repozin en disheol euz ho kroaz santel, pa n'hellin mui ho priata var va c'halon !

T...

POÉSIES

War ar Maro

Doue hep-ken zo eternal !
Hag an den paour a rank mervel ;
Doue hep-ken ne dremen ket,
An den a zo eur skeud er bed.

Stag he galon oc'h traou ar bed,
An den a varv gant poan galet,
O tilezel dudi, danvez,
Divar ar plun o vont er bez.

Ien eo ar bez, kriz ar maro ;
Mervel zo spontuz ha garo
Da neb a varv hep Doue, na feiz,
D'an den zo fall, d'an den direiz.

Mervel, neuze, zo da viken
Mont da choumen denvalijenn,
Dilezel kerent, mignoned
Beza magadur ar prenvad.

Mervel ne deo ket ker c'houero
Da neb a varv gant an Aotro ;
Mervel a zo eun dra laouen
Da neb a varv e gwir gristen.

Mervel zo beva a neve
Mont d'ar baradoz gant Doue
Teuler ar c'horf paour d'an douar
Evit kaout repoz ha gloar.

Euruz an den 'pad he vuez
En deuz karet ann Aotro Doue,
En deuz gouelet, en deuz pedet
Ar Werc'hez, ar Zent benniget.

Euruz an den en deuz bet poan
Ha gouzanvet trubuill ha doan,
Mont a ra, pas sko ar maro,
En eur gana drant d'ann envo.

Euruz an neb ra aluzenn,
Bennoz Doue zo war he benn ;
Euruz an den a garante,
Doue a bardono d'he ene.

Pegen euruz eo ar bugel
A varv bihan en he gavel,
Mont ra d'an Env gant he El-mad
Daelou joa leiz he zaoulagad !

L...

(Keloio Prezegerez ar Fe, tome I, page 171).

Garrik-hir ha Kovik-Moan

(La Cigale et la Fourmi)

Garrik-hir etouez ar bruk
(Me gred oa e Telgruk)
E doa kanet, kanet ha kanet
Kement epad an hanv,
Ne doa Garrik sod netra dastumet
Evit tremen ar goanv :
Na prenvik louz na tam keillenen,
Garrik paour ne doa ket eun esken.

Ha Garrik kez
Da grial naounegez
Ha da ouela
Na petra 'ta !
Da di Kovik he amezeged
An dosta.

Petra raje ken Garrik treut,
Nemed suna raje he meud ?

Digouet etal an or
E sao Garrik he gar da c'houlén digor :

« En han' Doue, emezhi,

M'ho ped da druez

Ouz eur baourez-kez ne deuz tamm

Ouspenn ma 'z eo kamm. »

Hogen edo Kovik-moan

Oc'h ober he c'hoan,

Evel ma oa ganthi ar c'hustum

Bemdez goude dastum :

Souben al lez gant aman rouz,

Pa glevaz trouz.

— Piou a zo aze ? emezhi,

Ha droug enghi

— Me eo,

Garrik hir ma hano.

Hag e teuan d'ho pedi,

Mar d-eo ho madelez,

Da rei d'in eun tammik kest

E prest.

— E prest ! ia da ! presta zo ez ?

— En han' Doue, me ho ped

Da bresta d'in eur guchen ed

Evit beva

Beteg an eost kenta.

— Ia da ! ia da ! m'ho kleo, ma c'hoar,

Ia da ! m'ho kleo :

N'oun ket bouzar, c'houi oar.

— En han' Doue ! Me ho peo,

Abarz an eost, ma c'hredit mad,

E mouniz mad,

Pe ne ket Garrik ma hano

Diouz hano ma zad.

Kovik-moan a gar basta

Diouc'h he labour ;

Hogen ne gar nemeur presta

Da laeron pour,

Ken nebeut na d'ar garriged sec'h.

Hag he rezon a hell da gaout

Vel pevar droat d'ar maout.

— Petra 'ta, mez-hi, petra rec'h

Pa oa tom an heol, pa oa leun an douar ?

— Fei avad !

M'hen laro deoc'h a galon vad :

Noz-dez 'pad an amzer glouar,

P'ouzon kana, me gane.

— Ia da ! ia da ! Garrik kez,

E ouiac'h kana en ho ez ?

Ma kent aze,

Dansit 'ta brema, m'hen ouzoc'h ivez !

A c'harriged-hir eo leun ar bed-man.

Ne ket hepken e Telgruk

Ho gueler etouez ar bruk

..... Hogen

E kement bro ma 'z euz tud o vasta

Divar goust an nesa.

Ne lavaran ket : ar guir ezomek

Zo bepred din a druez en abek.

Hogen al louzenned, an didalvezidi,

Ar re gouest-mad da vedi,

Ha gouest-mad da zourna

Paneved ar boan-gein

A grog enn-ho raog ho lein,

Goude ho c'hlefec'h o kana.

D'ar re-mañ me lavar e tlefont holl,

A stroll,

Mont bemdez da glas ho c'hoan

Da di Kovik-moan.

BARZ SANT GUENOLE,

(An Ao. POULLAQUEC, bet kure e Landevennec).

(Feiz ha Breiz, c'huevrer 1873).

Ar Buguel hag e Yam

« Da belec'h e c'ha an dour a red
Dirac om daoulagad bepret ? »
Digant e vam a c'houlenne
Eur buguel c'hoas en e robe.
« Daoust ac'én velfomp an dour-se
O tont var e e'his adare ? »

— « Nan, va mabic, an dour a red
Var e e'his biquen ne deu quet.
Sonj, va mabic, vel an dour-se
E tremen derveziou ar vue. »

P. G.

Itroun Varia Lourd.

Henor d'ar skrivagnourien vrezonég ! Breman zo daou viz,
e remp meuleudi da leor an Aotrou Caer « *ar pevar Aviel*
lakeat en unan. » Setu amañ eul leor all euz an dudiusa.
Skrivet eo bet gant an Aotrou Madec, persón Trelevenez, hag
hanvet eo « *Itroun Varia Lourd ; Bernadett ha Burzudou*
ar Grott. »

Al leor nevez-man a zeu beteg ennomp e poent hag e mare.
Goude an *Aviel* ha miraklou Hor Zalver, n'euz netra kaerroc'h
eged *Lourd* hag ar burzudou great eno gant ar Verc'hez.

Ouspenn-ze ar burzudou-man a zo renket e doare e leor an
Aotrou Madec. E peb chabist, goude histor Bernadett hag ar
burzudou great en he c'henver gant ar Verc'hez, e kaver eur
burzud great gant Itroun Varia Lourd, e kenver he zervi-
cherien.

Al leor-man zo enñhan eur chabist ha tregont. Lennet e hell
beza evit miz Mari, en iliz koulz hag en tiez kristen. Ne goust
nemed pevar real, hag he gaout a rer da brena e ti an holl
leorierien.

Ra zeui al leor nevez-man da greski e kalon ar Vretoned ar
fizianz e Mari ; ra zeui da domma muioc'h-mui kalonou ar
vugale euz kalon ho Mamm !

J.-M. N.

NOMBRE DES PRÊTRES

Fournis par chaque paroisse du Diocèse
pendant le XIXe siècle

Saint-Pol-de Léon	148	Taulé.....	24
Brest	98	Concarneau.....	22
Morlaix.....	92	Lampaul-Guimiliau	22
Quimper	81	Lopérec	22
Ploaré-Douarnenez.....	70	Ploudalmézeau	22
Plouguerneau	67	Ploujean	22
Guipavas-Le Relecq.....	56	Pont-Croix	21
Plouvorn.....	52	Pont-l'Abbé.....	21
Plouénan.....	50	Plougastel-Daoulas.....	20
Saint-Thégonnec.....	50	Lanmeur	19
Cléder	44	Plounéventer.....	19
Cléden-Cap-Sizun.....	40	Comanna	18
Landerneau	40	Plougasnou.....	18
Guiclan	39	Plouzévédé	18
Lambézellec.....	39	Esquibien	17
Landivisiau.....	37	Henric.....	17
Bodilis.....	35	Plogoff.....	17
Quimperlé.....	35	Berrien	16
Plougoulm.....	34	Loc-Ronan.....	16
Plounévez-Lochrist	33	Plogonnec	16
Crozon	31	Ploumoguier	16
Plabennec	30	Audierne	15
Pleyben.....	30	Briec-de-l'Odet.....	15
Roscoff.....	30	Carantec	15
Sibiril	30	Châteauneuf-du-Faou.....	15
Lannilis	28	Ouessant.....	15
Lesneven.....	27	Plomodiern.....	15
Plonévez-Porzay-Kerlaz.....	26	Plouescat.....	15
Goulien.....	26	Plouider	15
Pleyber-Christ.....	25	La Feuillée.....	14
Ploudaniel.....	24	Guimiliau.....	14

Kerlouan.....	14	Plougar.....	8
Guerlesquin.....	13	Pont-Aven.....	8
Loc-Tudy.....	13	Trégunc.....	8
Mespaul.....	13	Arzano.....	7
Brasparts.....	12	Cast.....	7
Gouesnou.....	12	Le Conquet.....	7
Plouézoc'h.....	12	Ergué-Gabéric.....	7
Pouldergat.....	12	Le Faou.....	7
Poullan.....	12	Guimaëc.....	7
Primelin.....	12	Lampaul-Ploudalmézeau.....	7
Saint-Pierre-Quilbignon.....	12	Landéda.....	7
Scaër.....	12	Plouédern.....	7
Bourg-Blanc.....	11	Plouégat-Guerrand.....	7
Dinéault.....	11	Plouguin.....	7
Milizac.....	11	Plouvien.....	7
Plouarzel.....	11	Pluguffan.....	7
Plougonven-St-Eutrope.....	11	Saint-Marc.....	7
Plougourvest.....	11	Saint-Renan.....	7
Plouhinec.....	11	Saint-Urbain.....	7
Plounéour-Ménez.....	11	Batz (île de).....	6
Saint-Jean-du-Doigt.....	11	Brèles.....	6
Beuzec-Cap-Sizun.....	10	Camaret.....	6
Moëlan.....	10	Clohars-Carnoët.....	6
Plouigneau.....	10	Coray.....	6
Porspoder.....	10	Edern.....	6
Riec-sur-Bélon.....	10	La Forêt-Landerneau.....	6
Sizun.....	10	Kernouës.....	6
Châteaulin.....	9	Lanhouarneau.....	6
Cléden-Poher.....	9	Loc-Maria-Plouzané.....	6
Le Drennec.....	9	Locquirec.....	6
Elliant.....	9	Plounéour-Trez.....	6
Guissény.....	9	Plozévet.....	6
Plougonvelin.....	9	Poullaouen.....	6
Plouzané.....	9	Saint-Ségal.....	6
Tréflaouénan.....	9	Serignac.....	6
Trégarante.....	9	Tréboul.....	6
Carhaix.....	8	Le Folgoët.....	5
Dirinon.....	8	Huelgoat.....	5
Ergué-Armel.....	8	Irvillac.....	5
Gouézec.....	8	Kersaint-Plabennec.....	5
Plomeur.....	8	Landévennec.....	5

Langolen.....	5	Laz.....	3
Lanriec.....	5	Loc-Maria-Berrien.....	3
Leuhan.....	5	Logonna-Daoulas.....	3
Penmarc'h.....	5	Loperhet.....	3
Plobannalec.....	5	Loqueffret.....	3
Plogastel-Saint-Germain.....	5	Lothey-Landremel.....	3
Plourin-Morlaix.....	5	La Martyre.....	3
Rosporden.....	5	Molène.....	3
Tréfléz.....	5	Névez.....	3
Trégourez.....	5	Ploudiry.....	3
Trémaouézan.....	5	Querrien.....	3
Argol.....	4	Saint-Frégant.....	3
Bannalec.....	4	Saint-Servais.....	3
Daoulas.....	4	Saint-Thurien.....	3
Fouesnant.....	4	Saint-Vongay.....	3
Garlan.....	4	Saint-Yvi.....	3
Guengat.....	4	Tréflévénez.....	3
Kerfeunteun.....	4	Tréméven.....	3
Loc-Mélar.....	4	Bolazec.....	2
Mahalon.....	4	Le Cloître-Pleyben.....	2
Mellac.....	4	Guilers-Brest.....	2
Nizon.....	4	Guiler-Plogastel.....	2
Plonéour-Lanvern.....	4	Hanvec.....	2
Plonévez-du-Faou.....	4	Kergloff.....	2
Plourin-Ploudalmézeau.....	4	Kernilis.....	2
Pouldreuzic.....	4	Labalan.....	2
Quéménéven.....	4	Lampaul-Plouarzel.....	2
Rédéné.....	4	Lanarvily.....	2
Saint-Derrien.....	4	Lanildut.....	2
Saint-Divy.....	4	Lannédern.....	2
Saint-Méen.....	4	Lanneuffret.....	2
Saint-Sauveur-Sizun.....	4	Lanrivoaré.....	2
Sainte-Sève.....	4	Lanvéoc.....	2
Spézet.....	4	Lennon.....	2
Bohars.....	3	Loc-Eguiner-Ploudiry.....	2
Botzorhel.....	3	Locquénolé.....	2
Colloréc.....	3	Plonéis-Gourlizon.....	2
Guilligomarc'h.....	3	Plouégat-Moysan.....	2
Guilprével.....	3	Plounévezel.....	2
Le Juch.....	3	Plouyé.....	2
Landudec.....	3	Port-Launay.....	2

Quimerc'h.....	2	Pleuveu.....	1
Rosnoën.....	2	Ploéven.....	1
Saint-Goazec.....	2	Plomelin.....	1
Saint-Hernin.....	2	Plouguer.....	1
Saint-Pabu.....	2	Plovan.....	1
Saint-Thois.....	2	La Roche.....	1
Tourc'h.....	2	Roscanvel.....	1
Coat-Méal.....	1	Rumengol.....	1
Combrit.....	1	Saint-Cadou.....	1
Gouesnac'h.....	1	Saint-Coulitz.....	1
Goulven.....	1	Saint-Eloi.....	1
L'Hôpital-Camfrout.....	1	Saint-Thonan.....	1
Kernével.....	1	Santec.....	1
Landeleau.....	1	Seins (île de).....	1
Landrévarzec.....	1	Telgruc.....	1
Landunvez.....	1	Trébabu.....	1
Meilars.....	1	Tréglonou.....	1
Melgven.....	1	Tréhou (le).....	1
Motreff.....	1	Tréouergat.....	1

J. M. N.

(Les paroisses du diocèse qui ont fourni le plus de prêtres proportionnellement à la population, au prochain numéro).

VARIÉTÉ

A l'avènement de Pie IX, parmi les magnifiques décorations que l'on voyait à Rome, on en remarquait une, bizarre de forme et portant une inscription en langue inconnue : elle représentait une pyramide grossière sur laquelle on lisait ces vers :

Ar menhir e Breiz e oe savet
Gand hon tadou koz ar Vretonet ;
Kosoc'h evithan n'euz ket er bed.
Ar Groaz war ar men a oe laket
Gand hon tadou koz ar Vretonet,
Ha gwelloc'h dalc'het n'euz ket er bed.
Gand hon tadou koz ar Vretonet
Hoc'h chalon oc'h men Per oe staget,
Ha gwelloc'h staget n'euz ket er bed.

Cette décoration attira l'attention de Pie IX, et il demanda la signification de cette inscription : elle lui fut donnée par le savant Cardinal Mezzofanti.

Reçu le 17 août suivant par le Saint-Père, l'auteur de ces vers (M. de Lézéleuc) l'entendait lui adresser ces paroles remarquables : « Gardez, gardez comme la prune de vos yeux cette vieille langue qui garde votre foi. »

Extrait d'un article de M. de la Villemarqué (*Revue de Bretagne et de Vendée*, juin 1857.)

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, imp. rue du Château, 4.

FEIZ HA BREIZ

FOI ET BRETAGNE

SOMMAIRE

1. <i>Da lennerien Feiz ha Breiz</i>	353
2. <i>Eteo Nedelec</i>	355
3. <i>Daou vugel kristen da noz Nedelec</i>	362
4. <i>Paroisses du diocèse ayant fourni le plus de prêtres relativement à la population.</i>	364
5. <i>Etude sur la langue bretonne.</i>	367
6. <i>Etude historique sur les Cantiques bretons.</i>	368
7. <i>Ma ve bolontez Doue</i>	372
8. <i>Klem eur bugel.</i>	375
9. <i>Enez Eusa.</i>	378
10. <i>Ar miliner Fanchic ag ar paour Fistouluc.</i>	383

Da lennerien "Feiz ha Breiz"

Setu ni en em gaved e penn diveza ar bla-man, er c'huec'hved ha divêza levrig, an tregonved abaoe m'eo ganed « *Feiz ha Breiz* » nêvez.

D'an autrou Normand, person Plonéis, ar rener nêvez, oa da lavared d'al lennerien, ar c'homzou a anaoudêgez vad oar custum da ranna d'ar mare-ma etre ar re ho deus ar vadêlez da rei an dourn evid sicour ober eun dra yad benag. Ar rener coz, an Tad Corantin ar Guen, chomet er garg a *secretour general* evid ar pez a zell ouz mad al levrig bian-ma, ha deued euz a Vro-Zaos tri miz zo evid prezeg ar *Jubile* etouez he genvrois, eo a zo red dezhan scriva aman en he lec'h.

An autrou Normand, ouспен ma zeo eur scrivani mad e brezoneg, a zo ive eur prezeger dispar, ag epad ar zizunvezion diveza ma a zo en em seuized cals e rei retrejou ar *Jubile* : er mare-ma en em gav goal glanv var he vele. Deac'h diveza, 13 a viz kerzu, oump bed ouz he veled e Plonéis : credabl en deuz an derzien tom, ag e teuomp da c'houlên digant hon lennerien caout sonj mad anezhan en ho phedennou.

Epad ar bloaz zo ee'h échui, euz bed guelede meur a dra nêvez el levrig-ma : hano zo bed dreist peb tra deus meur a levrig nêvez ag a ioa goulenn dezho eur pennad brao a amzer a voa. « *Ar pèvar Avel lakeat en unan* », a laca dirazomp, hirroc'h ha sclerroc'h, ar pezh a voa bed desket deomp gant *histor an Testamant* coz ha nêvez. An autrou Caër, cure e Guiclan, en deus bed digant autrou n'Escop Quemper ha Leon, ha digant rener nêvez *Feiz ha Breiz*, ar meuleudiou zo dleed dezhan evid he labour. Ar rener coz a deu ive d'en meuli evid eun dra all : da veza, eb aon rac den na rac netra, dizroed d'an doare scriva brezoneg lakeat en implij gant hon tud coz beteg eun nebeud bloaveziou zo : clêved mad hon deus eo bed meuled evit ze gant meur a zen re aonic evid ober evel dan, evitho da gredi e talvez da nebeuta an doare coz kement ag an doare nêvez.

Eun nebeud mad a vloaveziou zo hon doa *Miz Mari Lourd*, great gant eul leanez santel euz hor bro : meur a dra gouscoude a ioa dienez anezho divar benn al lec'h santel-ze : ag an Autrou Madec, person Treflevenez en deus roed deomp an traou-ze en eul levrig caer ranned en eul loden ha tregont, ag a hell dre eno beza lenned e peb ilis ag e peb ty epad miz Mari.

Al levriou-ze, evel meur a hini all : *Skoueriou Kristen*, greet gant eur Missioner Breizad, *Ma beaj Jerusalem*, gant eur bèleg a Escopti Sant-Briec, *Mouez an Aotchou*, gant eun Arvoriad a Volenez, a zo bed guerzed al loden vrasa anezho eb dale cals : ar pezh a ziscuez int bed digemeret mad gant an oll.

Lennerien *Feiz ha Breiz* a zo bed crespiked c'hoaz ho c'helennadurez gant ar scriidou caër zo roed dezho divar benn canaouennou an amzer goz, evel ive gant *Konferansou* an Autrou Quere, Person Castellin : ar veleien, evel ar bobl christen a gav eno sclerijen evit ho spered, magadurez evid ho c'halon.

En eur ger, m'ar deus bed eur *Jubile*, pe laouenidigezh vras divar benn gouel antercant vloaz Conception dinam ar Verchezh, lennerien *Feiz ha Breiz*, mignouned al levriou caër serived e brezoneg iac'h ha disclabez a zo bed ive en eur guir laouenidigezh er hla-ma.

Ra hello ar bloaz a zeu beza c'hoaz pinvidicoc'h eged ar

bla-ma var ar poent-ze, ha sicour ac'hanomp d'en em startat muioch-mui en hor brassa mad, ar guir *Feiz* christen.

Evelse bezet great.

P. S. — En em gaout a ra ganeomp eur c'hélou glac'harus : an Autrou Normand a zo maro : pedomp evit ar bèleg santel ha calonec-ze maro var dachen ar brezel : pedomp ive goudeze evid ma vezo caved heb dale eur rener nêvez evid *Feiz ha Breiz*.

ETEO NEDELEC

Madalen Pelliven, greg eun deveziour paour, a voa chomet intanvez gant pevar c'hrouadur, Mikeal pehini a voa commandet da c'hounit eur guennec bennag ; Louiza oajet a bemzeg pe c'huezeg vloaz, hag a voa abaoue tri bloaz etre an tan hag he guele gant eur c'hlenved langis ; Laouik potric etre nao ha deg vloas, hag Annaik pehini ne doa nemet seis vloas.

Derc'hent Nedelec edo an intanvez paour oc'h oza eun tam iod guinis du da vern, pa deuas Laouik da c'houlenn outhi :

— Va mam, ne ket hirio ema ar Pelgent ?

— Eo, va map, hirio ema sur.

— Va mam, ne velan ket a geuneut aze ken ; n'on devezo ket eteo Nedelec er bloa-ma ?

— Mar bez paet he zerveziou d'as preur, e prenimp peadra d'ober eteo Nedelec. Ma na roer ket a arc'hant dezan, e vo red tremen evelse.

— O mad, mam, ma n'or bez ket eteo Nedelec, ne deui ket ive ar Verchezh ama fennos. Gouscoude ma vije deut, marteze e divije pareet Louizaik.

— Marteze zur, eme ar vam, an daelou o tont en he daoulagad. Mes kea da c'hoari, marteze arog an noz e vezo deut eun eteo deomp en eun doare bennag.

Pa voa dare mern, Laouik a iez da c'helver he c'hoar vian a voa o c'hoari er mæz. Houma a deuas pearsdu he divoc'h gant ar riu, rag an avel a voa ien.

— Va mam, emezi, sellit, an erc'h o coeza. Oh ! al labouset bihan a goezo truez outho brema avad ? Ne gavint tam da zibri ! Va mam, roit eun tamic bara din da gas dezo.

— Doue en devezo source anezo, va merc'h.

List ac'hanon, va mam, da gas eun tamig dezo.

— Mad, eas-ta... Gouscoude an intañvez paour a lavare outhi he-unan : abenn eun dervez pe zaou, bugale baour, n'em bezo ket eur c'hinaouat da rei deoc'h, hag e vezo truezusoc'h ho stad evit hini al labouset keiz. Rag n'oa mui cazi tam en ti ha n'oa ket eur guennec.

Annaik ha Laouik a voa eat ho daou da deleur bruzun bara d'al labouset bian e kichen an treuzou pa glefjont eur vouez c'hroz o lavaret en eur c'hrosmolat :

— Ma ne ket eun truez guelet teleur bara evelse da goll, ha beza kement a dud dare da vervel gant an naoun dre an amzer griz-ma, tud ha ne gavont ket eur c'hinaouat vara da zibri !

An daou vogel a voue spontet o clevet ar vouez-ze, mes ho aoun ne badas ket pell, rag guelet a rejont en ho c'hichen eur paour kez clasker a voa boas da zont di da c'houlén an aluzen.

— Ne ket da goll eo e taolomp ar bara, eme Laouik, d'al labouset bian eo pere ne gavont brema tam gant an erc'h.

— Bugale vad oc'h, eme'r paour; ha pa oc'h eus truez oc'h al laboused, ho pezo ive truez ouzin-me. Me'm eus ive naoun.

Madalen a roas he vern d'ar paour eoz ois taol gant he bugale. Ar paour a glevas eur glemaden bennag en eur guele :

— Unan clanv bennag oc'h eus, emezhan ?

— Ia, eme'n intañvez; va merc'h hena. Tri bloas so ema var ar guele-ze, ha n'eus kelou ebet dizi da barea.

— Paour kez merc'h ! Pe oad e deus ?

— D'ar Chandelour e devezo c'huezec vloas.

— Kenta guec'h ma zin da Zant Ian ar Biz, pe da Rumengol, pe da Zantez Anna Vened, bezit sur e pedin calonec hor Zalver Jesus hag he vam an Itron Varia da zigas trum ar lec'h et d'ho merc'h. Bennos Doue deoc'h ha kenavo !

— Kenavezo, eme an intañvez. Hag an daelou a deuas en he daoulagat, rag sonjal a rea : varc'hoas marteze e rankin evel dan mont da glase va zam.

Etre daou an hini glan a gria : va mam ! va mam ! Neuze Madalen a lavaras d'he daou vogel bihan : it alesse ho taou da c'hoari evit ma zin var dro ho c'hoar.

Deus da c'hoari ta, Laouik, eme ar verc'h vian ! Mes Laouik a jome souezet. Abenn eur pennad e lavaras d'he c'hoar evel eun den bras ; te ne ouzout ket te, te so re vian, mes me a vel avoalc'h. N'em eus ket a c'hoant da c'hoari pa velan va mam ken trist, ha va c'hoar vras ker clan. Ha neuze, ember ema Nedelec, ha n'or bezo ket a eteo da lacat en tan.

— N'hor bezo eteo ebet, eme Annaik ; ô va Doue, neuze ne deui ket eta ar Verc'hez da doma he zreid ?

— Ma vije bet tud ar maner er gêr, eme Laouik outhan he-unan.

Etre ma comze evelse an daou vogel, e clefjont ho c'hoar glan o cana. Souezet e vouent, rag pell a voa n'o doa ket clevet he mouez. Louizaig e devoa eur vouez caer hag a gane dudius pa voa iac'h. Brema oa eat he mam var he zro, hag hi pehini en em gave guelloc'hig, a voa en em laket da gana eun Nouël.

An daou grouadur a redas da gaout ho c'hoar :

— Guelloc'h en em gavez, ha ne ket ta Louiza, eme Laouik ?

— Daou zervez-ze, emezhi, em eus nebeutoc'h a boan. Va mam vad e deus pedet kement evidon, ma en deus bet Doue truez ouzin.

Ar vam baour, o velet he bugale en dro dizi, a ancounac'hee eun nebeut he faourentez hag he foan speret. Ar glanvourez a jomas eun nebeut var zao, mes souden e vancas he ners dizi, hag e voue red he dougen adarre d'he guele.

Souden e tigouezas ive ar map cossa. Mikeal ! Mikeal ! eme ar bugale vihan. Mes Mikeal n'oa ket laouen ha ne lavare ger

— Ne c'heus bet netra, eme he vam ?

— Netra, va mam, emezhi. Ar re ne vanc netra dezho ne zonzont ket e c'hall ar re all caout izom. Ar re-ma n'o deus bet tam ? emezhan o tiskuez an daou vihan.

— Oh eo, evit hirio o deus bet. Mes varc'hoas, antronoz da hirra ne jomo mui tam.

— Sellit, va mam, ma trofe em penn !...

— An intañvez e devoue aoun o clevet he mab. Petra rafez ? Petra, en em zével a rafez a enep an Aotrou Doue abalamour ma ro poan ha dienez deomp er bed-ma ?

— Oh ! ne ket. Mes ne chomfen mui da labourat douar. Mont a rafén da zoudart pe da vartolod hag e c'hounessen guelloc'h bara deoc'h.

— Petra, va map, ez afez da zilezel da vam, da vreur, da c'hoarezed ? Petra deufemp-ni da veza ?...

An daou vogel bihan n'o doa lavaret ger bete neuze, mes neuze e tiredjont da gaout ho breur hag e lavarent dezan gant eun ton glac'hous : Mikeal ! arabad mont kuit !

Mikeal a lavaras neuze d'he vam. Mad, va mam, kemerit fizians, ne vezimp ket reuzeudic ato ; Louiza a bareo eun dervez bennag, ha neuze e vezimp aessoc'h evit brema.

— Doue ra roi dit da c'houlén, eme ar vam.

An intañvez a lavarás neuze da Laouic lavaret he *Bater* ha mont da gousket. Goude ez eas da gas ive he merc'h vihana d'he guele. Houma a lavarás neuze :

— Va mam, me ne din ket d'ar Pelgent neuze-ta ?

— Nan, va merc'h, n'oc'h ket bras avoalc'h c'hoas. Ne dai nemet ho preur cossa ha me.

Laouic pehini en doa clevet, a grias neuze oc'h he c'hoar : Ro peoc'h, Annaik ; te ne ouzout ket ! ar re a jom er gear a vel ar Verc'hez pa deu da doma he zreid, hag ar re a ia d'ar Pelgent n'he guelont ket ! Ar verc'h vihan a gouscas neuze laouen.

Laouic, evel a veler, n'en doa ket collet c'hoas esper da gaout eteo Nedelec, n'en doa ket collet esper e teuje ar Verc'hez d'an ti. En em daolet oa var he vele ep divisca tam dillad, hag evel ma c'helle mont er meas eus an ti ep beza gulet, ne zaleas ket da vont goustata ma c'helle. He zonch oa mont d'ar maner da gaout unan eus ar plac'het a anaie mad, ha da c'houlén eur pilcoz da ober eun eteo Nedelec. Mes evel ne felle ket dezan caout evit netra, e cassas gantha eur gaouet en devoa evit he rei eleac'h ar pilcoz. Rag Laouic, mar plij, ne felle ket dezan caout eun dra bennag en aluzen.

Noz oa ; erc'h a guezé druz, hag ar guenodennou a voa eul lisser venn varnezo. Mes Laouic n'en doa ket aoun. Ne zonje nemet er blijadur o devije he vam, he vreur, he c'hoarezed pa veljent an eteo.

Eun anter heur goude edo Laouic e tal d'ar Maner. Skei a ra var an nor, hag e teu eur servicherez da zigeri dezan.

— Sell, Laouic, te a zo aze ? Petra : goasseet eo d'as c'hoar ?

— Oh ! ne ket. Guelloc'h eo zoken. M'em eus c'hoant da goms oc'h Armela. (Da Armela en doa c'hoant da verza he gaouet, evit prena gant he arc'hant eun tam coat).

— Armela e deus re a brez fennoz. Red e vezo dit gortoz eur vech all.

— O va Doue, eme ar potric, brema em oa c'hoant d'he gulet. Hag ez eas trist evel ar maro.

Dre chans, an itron pehini a voa eat eun nebeut a voa da veachi gant he bugale, a voa digouezet er gear en deiz-ze. Ar vugale pere a anaie mad ar potr, a glevas ar pezh a dremene etre ar servicherez hag hen, hag a ziredas d'he gaout. Ar re ma a voa teir demezel, unan anezo er memes oad gant Laouic, hag an diou all cossoc'h.

— Sell ! Laouic Pelliven ! Petra zo, Laouic ? Hag hi o cregi en he zaouarn hag oc'h he zacha d'ar zal da gaout ho mam, an Itron Kerivaz. Laouic a voa eat lent bras, ha n'en doa ket ken nebeut a c'hoant da lavaret pe seurt dienez a voa en he di. Mes an itron vad ha carantezus a gomzas ker brao outhan, ma clevas gantha oll. An teir demezel a deue an daelou en ho daoulagad o clevet pebez paourentez ha pebez nec'hamant a voa e ti an intañvez keaz, eleac'h n'oa ket a vara na zoken eun tam coat da lacat en tan evit noz Nedelec.

Laouic a voue great stad anezhan. Roet oue dezan bara, frouez, ha kement a blij d'ar vugale, evithan he-unan hag evit eas d'he c'hoar vian. An hini eus an demezelled a voa eus he oad a fallas dizi mont gantha d'ar c'hardi evit he sicour da zibaba an tam coat a blische muia dezhan. Laouic a ginnigas neuze dizi he gaouet evit he bilcoz. An demezel ne felle ket dizi kemeret ar gaouet ; mes ar potr he lezas eno, rag ne felle ket dezan caout an tam coat evit netra. Neuze e zeas laouen d'ar gear, ha ne fallas ket dezan*ez aje eur mevel d'he zicour petra bennag ma e devoa an itron galvet unan eus he mitizien evit kementse.

An Itron Kerivaz e devoa sonch er bloavez-ze da rei pep a vont d'he merc'hed evit ho delou mad. Pa voa eat ar potric en hent, an teir demezel en em glevas entrezo, hag a c'houlennas digant ho mam rei dezo en arc'hant talvoudégez ar montrchou, evit ma c'heljent rei bara da intañvez Pelliven ha d'he bugale.

Biscoas goulén n'en doa great mui a blijadur d'ar vam gristen. D'he zro e teuas daelou a laouenedigez en he daoulagad o velet calon vad he merc'hed, ha var an heur e roas dezo ar pezh a c'houlennent. Mes lezomp ar maner evit mont varlerc'h Laouic.

Madalen hag he map cossa a voa cousket pe da viana anter gousket unan a bep tu d'an tan o c'hortoz ar mare da vont d'ar Pelgent. Pa lavaran en dro d'an tan, e fazian ; guell e ve lavaret unan a bep tu d'an oadet ; rag n'oa nemeur a geunent d'ober tan. Setu hi o clevet trons er penn izela an ti.

Daoust ha Laouic a ve clan ? eme ar vam, hag hi buan da velet. Mes souezet e voue oc'h he velet o tont en ti ganteur pezh tam coat var he seaoas. A helac'h e teuez emezhi ! — Eteo Nedelec ! eme ar bugel ! Eteo Nedelec ! eme ar map cossa.

— Va mam, eme Laouic, hirio er Pelgent e c'hallot lavaret eur *Bater* muioc'h evit an dimezellet. Digant ho em eus bet an

eteo-ma. Ep dale e voue guelel tan bras en oalet, hag eteo Nedelec o tevi en ti paour kercouls a ma rea e tiez ar binvidien. Ho zri e kichen an tan, ar verc'h vian pehini a voa dihunet, ha beteg an hini glan, oll oa deut al laouenedigez dezo gant eteo Nedelec; ha Laouik a voue lezet da vont ive d'ar Pelgent gant he vreur hag e vam.

An intanvez a bedas c'huec epad ar Pelgent. Mes en eur vont hag en eur zont ne gomze nemeur. Eun dra a rea nec'h dizi. E Breiz-Izel e ma ar c'hiz da gaout fiscoan pa zistroer eus an oferen a anternoz. Madalen bete neuze e devoa ive bep bloas roet ho fiscoan d'he bugale an nosvez-ze. Mes brema ne voa tam en ti, a veac'h o divije eur c'hinaouat bennag antronoz. Red e vije chom ep fiscoan. Setu ar peza rea anken d'ar vam baour. Hogen er maner e voa sonjet ive e kemense. An Itron Kerivaz hag he zeir merc'h o doe great cals goulennoù oc'h Laouik, ha clevet o doa oll penn da benn gantha pebez paourentez a voa el lochen; pe ger ber oa ar peuri enhi, pe gen ankeniet oa ar vam, pe ger clan oa ar c'hoar vras. Sonjet o doa ne ket eteo Nedelec epken o doa izom da gas d'an ti-ze.

En eur vont d'ar Pelgent e lakejont en eur baner kement a voa ret evit eur fiscoan caer, ha goude an oferen e teujont trum evit gallout, en eur dremen, mont el lochen araog ma tigouesche an intanvez hag he bugale. En eul lochen evelse var ar mæz, ne ket red caout alc'huez evit mont en ti. Ne vez peur liessa nemet eur prenher coat hag an nep a voar an doare; ne vez ket nec'het evit lamet ar prenner-ze. An dimezellet, pere a voa boas da zarempret lochen Madalen, a zibrennas ep poan ebet. Mont a rejont didrouz, dispaca a rejont an douzier, hag e lakejont varnezhi ar peza voa deut gantho; eur vichen vara guenn, amann, crampoez ha kuignou; eur vontaillet chist ha pep a veren evit tud an ti. Neuze ar pot leun a dhe laket var an oalet e kichen eteo Nedelec.

Epad ma edont oc'h ober ho c'heusturen, ar verc'h viana a ziunas hag e devoe aoun. Ober a reaz eur sell bennag, mes ne grede ket crial. Guelel a reas eur sae venn, hag e crede mad oa ar Verc'hez oa a ioa deut da doma he zreid. Unan euz an demezelled a dosteas oc'h he guelel hag a lavaras d'ezhi: N'ho pet ket aoun, me zo deut da zalc'her tan en eteo Nedelec abenn ma teui ho mam d'ar ger. Neuze an demezelled en em dennas sioul.

Prestig e tigouezas ive an intanvez gant he daou vap. Kerkent ha ma ho c'hlevas o tout en ti, ar verc'h vian a grias: Va

mam! va mam! Bet eo bet ar Verc'hez! N'em eus ket guelel he bizach, mes guenn cann eo, hag eur vouez dous e deus evel eun eal.

Etre daou Laouik en doa guelel dija petra voa var an daol. Bet eo sur, va mam! Sellit zo ama! hag ouspenn ar bouet a ioa eno e poursach, he zorn a guezas var eur ialc'had arc'hant. Sellit, va mam, arc'hant zo ive! Ar Verc'hez so bet ama sur! An itron Kerivaz e doa roet ar fiscoan, hag an dimezellet o doa lezet eno, en eur ialc'h, talvoudegez an delou mad a dlle ho mam da rei dezo.

Madalen Pelliven a zirede an dour eus he daoulagad, hag en em daolas d'an daoulin da ober eur beden calonec evit tud ar maner, rag hi hag he map cossa a voue avoalc'h piou oa ar Verc'hez a oa bet eno.

Antronoz vintin, an hini glan a lavare ive d'he mam: va mani, me ne ouzon ket pe eun huvre am eus bet, pe ez eo guir ar peza am eus guelel. Ar Verc'hez pe eun all bennag guenn cann, guen skedus, so bet en ti. Me'm eus clasket digeri va daoulagad, mes ho zerra am eus ranket, kement e lugerne. O sonjal e c'helje beza ar Verc'hez, em eus he fedet, mes a galon epken, da rei din iec'het, hag oun en em voestlet da vont da zervicha Jesus hag he vam santel d'ar gouent, mar bijen pare. Mes n'em eus great nemet huvreal, ha ne ket-ta, va mam?

— Eo, va merc'h, hoc'h huvre so guir. Neuse e lavaras dezhi ar peza voa c'hoarvezet. Mes, va merc'h, eme an intanvez, neuze-ta, mar pareit, em c'huitaot.

— Oh! va mam, mont da zervicha Doue ne ket ho kuitat eo. An deiziou varlerc'h, Madalen a ieas gant he bugale da drugarecat an itron Kerivaz hag he demezellet.

Louizaik, ar verc'h clan, a bareas. Da viz even oa cre avoalc'h evit mont da bardona da Rumengol; ha goudeze eo eat d'ar gouent evel m'e doa en em voestlet da vont. Mikeal a zo demezet da verc'h an hini ma laboure dezan. Laouik so er maner e servich an itron Kerivaz. N'eus mui gant an intanvez nemet ar verc'h iaouanca pehini so en oad da ober he fasc er bloa-ma, hag a so ive brema bras avoalc'h evit mont gant he mam d'ar Pelgent. Setu penaus e coez bennoz an env var an tiez cleac'h ma zeus doujans Doue, var eur vam hag a boagn da rei eur geennadurez kristen d'he bugale.

(Kentellou).

Daou vugel kristen da noz Nedelek

Var don : *Petra zo henoaz a neve*

Epad an drivac'hved kantved,
 Eur famill, Kerdampred hanvet,
 Ennhi tud a zoujans Doue,
 Demdost da Gastel a veve.
 Unnek a vugale oa bet ;
 Holl, nemet daou, e oant marvet :
 Eur paotrik nao bloaz : Morvannik,
 Hag Eodez yaouankoc'hik.
 Ho daou, ha guella ma c'hellent,
 'Reant plijadur d'ho c'herent ;
 'Vit dezho beza yaouank c'hoaz,
 Ho daou dija oant devot braz.
 Pa deuas gotiel Nedelek,
 E oant ho daou meurbed c'hoantek
 Da vont (o n'eo ket da repos !).
 Mes d'an Offeren hanter-noz.
 — « P'eo guir oc'h bet fur ha sentuz,
 Eme ho mamm garantezuz,
 « Ho taou e c'hellot mont fenoz
 « Gant ar re vraz d'an Offiz noz. »
 Setu, er gær, dastumet koan...
 Setu an holl en dro d'an tan ;
 Kef Nedelek, ar c'hef laouen,
 A ro tomder ha sklerijen.
 Neuze, da c'hedal an offiz,
 En em laker, hervez ar c'hiz,
 Da gana gwerzjou dudiuz
 En honor d'ar Mabik Jezuz.
 Ar vugale a loa souchet
 Ho daou e kornik an oaled :
 Ha, daoust ma oa gwall zivezad,
 Oa digor frank ho daoulagad.
 Berr berr e kavent an amzer
 O selaou Noëllou kaer-kaer ;
 Brao oa beza 'toul an oaled,
 Er mæz avad ne laran ket.

Er mæz, dalc'hmad an erc'h a gouez
 An avel ken diroll a c'houez
 Ma klever an nor o strakal,
 Hag ar siminal o voudal.

Goude eun nebeudik heuriou
 Lekeat da gana gwerzjou,
 Setu ar vamm mont d'he armel
 Ha kemer levr an Aviel.

Neuze gant feiz ha karantez
 E lennas histor an nosvez
 Ma teuas er bed Mab Doue
 E Bethleem, e bro Jude.

Pa glev Morvannik eo Jezuz
 Ganet 'n eur stad ken truezuz,
 He galounik zo mantret holl
 Ha prim da vouela e tiroll.

« Petra zo kaoz, eme he dad,
 » Ma skuill daelou da zaoulagad ? »
 — « Gant truez, eme ar bugel,
 » Ouz Jezuz heb ti na kavel.

» Da loja, daoust d'an amzer yen,
 » 'Met eur c'hraou distank n'hen deuz ken ;
 » Aman zo tan var an oaled,
 » E kraou Bethleem ne oa ket. »

— « Va mabik kez, eme an tad,
 » Mar karez beva fur dalc'hmad,
 » Da garantez, evel an tan,
 » A dommo ar Mabik bihan. »

En eur skuilla daelou c'houero,
 Eodez a laras d'he zro :
 « Siouaz ! O na poaniuz eo bet
 » Stad hor Zalver nevez ganet.

» Ouz he vamm ive menz truez,
 » He vamm ken braz he dienez
 » Ma rank d'he Mab ha d'he C'hrouer
 » Rei eul lojeiz meurbed dister. »

- « Va merc'h, a respountas ar vamm,
 » Mir da galoun bepred divlamm,
 » Hag ennhi ar Mabik Jezuz
 » 'Gavo eul leac'h dudiuz..
 » Mez, arabad dalc' pelloc'h;
 » Klevet a ran eil zon ar c'hloc'h.
 » Gant levezet deomp-holl en hent;
 » Deomp da Offeren ar Pelgent ! »

(*Skoueriou kristen*).

Paroisses du Diocèse

Ayant fourni le plus de Prêtres relativement
à la population (1)

1. Goulien.	25	1 prêtre par	41 habitants.
2. Sibiril.	30	—	44 —
3. Saint-Pol-de-Léon.	148	—	45 —
4. Loc-Ronan.	16	—	47 —
5. Cléden-Cap-Sizun.	40	—	54 —
6. Plouénan.	50	—	54 —
7. Bodilis.	35	—	56 —
8. Plouvorn.	52	—	57 —
9. Trégarantec.	9	—	61 —
10. Plougoulm.	34	—	64 —
11. Saint-Thégonnec.	50	—	68 —
12. Le Drennec.	9	—	77 —
13. Plouguerneau.	67	—	79 —
14. Tréflaouénan.	9	—	79 —
15. Henvic.	17	—	80 —
16. Guiclan.	39	—	81 —
17. Mespaul.	13	—	81 —
18. Lopérec.	22	—	82 —
19. Carantec.	15	—	86 —
20. La Forêt-Landerneau.	6	—	92 —
21. Trémaouézan.	5	—	95 —

(1) La population de chaque paroisse est comptée d'après la
moyenne de 1807, 1857 et 1904.

L. M. N.

22. Plogoff.	17	1 prêtre par	96 habitants.
23. Cléder.	44	—	98 —
24. Kernouës.	6	—	99 —
25. Lampaul-Guimiliau.	22	—	100 —
26. Lesneven.	27	—	101 —
27. Plouzévéde.	18	—	101 —
28. Primelin.	12	—	102 —
29. Plougourvest.	11	—	103 —
30. Pont-Croix.	21	—	103 —
31. Taulé.	24	—	106 —
32. Plonévez-Porzay-Kerlaz.	26	—	108 —
33. Guimiliau.	14	—	109 —
34. Guipavas-Le Relecq.	56	—	110 —
35. Lampaul-Ploudalmézeau.	7	—	111 —
36. Ploumoguier.	16	—	111 —
37. Gouesnou.	12	—	113 —
38. Roscoff.	30	—	113 —
39. Saint-Urbain.	7	—	113 —
40. Esquibien.	17	—	115 —
41. Plabennec.	30	—	116 —
42. Lannilis.	28	—	118 —
43. Saint-Jean-du-Doigt.	11	—	118 —
44. La Feuillée.	14	—	120 —
45. Lanneuffret.	2	—	120 —
46. Plounévez-Lochrist.	33	—	121 —
47. Ploaré-Douarnenez.	70	—	122 —
48. Guerlesquin.	13	—	123 —
49. Saint-Divy.	4	—	125 —
50. Pleyber-Christ.	25	—	126 —
51. Berrien.	16	—	129 —
52. Landerneau.	40	—	132 —
53. Saint-Méen.	4	—	133 —
54. Guipronvel.	3	—	134 —
55. Lanmeur.	19	—	134 —
56. Ploujean.	22	—	134 —
57. Plouézoc'h.	12	—	135 —
58. Loc-Tudy.	13	—	136 —
59. Brèles.	6	—	137 —
60. Comanna.	18	—	137 —
61. Ploudaniel.	24	—	140 —
62. Plougar.	8	—	143 —

63. Ouessant.....	15	1 prêtre par 144 habitants.
64. Ploudalmézeau.....	22	— 144 —
65. Pont-Aven.....	8	— 144 —
66. Le Faou.....	7	— 148 —
67. Plounéventer.....	19	— 149 —
68. Milizac.....	11	— 150 —
69. Morlaix.....	92	— 151 —
70. Sainte-Sève.....	4	— 151 —
71. Daoulas.....	4	— 151 —
72. Quimper.....	81	— 152 —
73. Dinéault.....	11	— 154 —
74. Bourg-Blanc.....	11	— 156 —
75. Kersaint-Plabennec.....	5	— 157 —
76. Pouldergat-Pouldavid...	12	— 157 —
77. Audierne.....	15	— 161 —
78. Pleyben.....	30	— 161 —
79. Cléden-Poher.....	9	— 163 —
80. Locquirec.....	6	— 163 —
81. Plougonvelin.....	9	— 164 —
82. Landévennec.....	5	— 167 —
83. Plomodiern.....	15	— 171 —
84. Plogonnec.....	16	— 173 —
85. Concarneau.....	22	— 174 —
86. Dirinon.....	8	— 174 —
87. Langolen.....	5	— 182 —
88. Tréflévenez.....	3	— 184 —
89. Le Conquet.....	7	— 186 —
90. Plouescat.....	15	— 187 —
91. Plouédern.....	7	— 189 —
92. Poullan.....	12	— 189 —
93. Le Folgoët.....	5	— 190 —
94. Pont-l'Abbé.....	21	— 190 —
95. Plouider.....	15	— 192 —
96. Beuzec-Cap-Sizun.....	10	— 194 —
97. Plougasmou.....	18	— 195 —
98. Quimperlé.....	35	— 197 —
99. Saint-Renan.....	7	— 197 —
100. Châteauneuf-du-Faou.....	15	— 198 —

J.-M. N.

Etude sur la Langue bretonne

MOYEN BRETON

Nous empruntons à un ouvrage de M. Witley Stokes (*Middle-Breton Hours*), les prières bretonnes, telles qu'on les écrivait au xvie siècle.

Ces extraits permettront aux lecteurs de *Feiz ha Breiz* de relever certaines particularités qu'on ne rencontre pas dans le breton moderne.

1° La terminaison en *fu* de certains mots, principalement des infinitifs. Exemples :

Facilhafu *pour* facilha ou facilla ;
Hastafu *pour* hasta ;
Guellhafu *pour* guellha ou guella ;
Nessafu *pour* nessa ;
Reparifu *pour* repari ;
Pardonifu *pour* pardoni ;
Bezafu *pour* beza, etc...

2° La conservation de toutes les consonnes initiales, même de celles qui, en composition, demandent une ou deux mutations. Exemples :

Da couezo *pour* da gouezo ;
Leun a gracz *pour* leun a c'hracz ;
Mam da Doue *pour* mam da Zoue ;
Me a cred *pour* me a gred ;
He map unic *pour* he vap unic ;
An Guerchez Mary *pour* ar Verc'hez Vary ;
A maru da beu *pour* a varu da veu, etc...

Il faut cependant remarquer que les mutations étaient connues bien avant cette époque. On écrivait, il est vrai, tous les mots avec leurs consonnes radicales ; mais il appartenait aux lecteurs de faire les mutations.

En un mot, il en était alors des mutations comme aujourd'hui des contractions. Un lecteur cornouaillais rencontrera les mots *badiziant*, *frianz*, *a vezo*, etc..., et prononcera *badiziant*, *frianz*, *a vo*... C'est ainsi qu'on écrivait autrefois : *me a cred*, *mam da Doue*, *leun a gracz*, etc..., et l'on prononçait : *me a gred*, *mam da Zoue*, *leun a c'hracz*, etc...

L'usage des mutations écrites remonte au xviie siècle. On voulait faciliter la lecture du breton. C'est pour la même raison

qu'on employa l'apostrophe : elle devait indiquer l'aspiration du ch. (Voir le § V de l'article précédent).

3° Les nombreuses variantes dans l'orthographe. Exemples :

Eguit, eguyt (evit).

Pecheer, pechezr (pec'her).

Guittibunan, gytibunan (guitibunan).

Holl, hel, oll (holl)..., etc...

4° L'emploi de certains mots, aujourd'hui disparus ou peu connus. Exemples : dinou = a zeu, a zo skuillet; faezet = trec'het.

Guinnizic = euruz et aussi skeduz.

Aujourd'hui on écrit « guenvidik » qui sert à traduire les mots français heureux, bienheureux... Ce mot est désormais peu usité.

Deite = Doue, en français déité, essence divine.

Dellez = mirit, etc...

5° L'emploi de l'u consonnant, aujourd'hui v. Exemples :

Lauar = lavar;

Siluidiguez = silvidiguez;

Uolontez = volonte..., etc...

6° L'emploi de l'u voyelle pour o. Exemples :

Hanu = hano;

Hiziu = hizio;

Maru ha beu = maro ha beo.

Contentons-nous de ces remarques. Il existe bien d'autres différences qui n'échapperont certainement pas à nos lecteurs.

Etude historique sur les Cantiques bretons

PREMIERE PARTIE. CHAPITRE II. — **Ouvrages de la première moitié du XVIIe siècle. (Suite).**

V. — **Doctrinal ar Christenien, par le P. Bernard du Saint-Esprit (1646).**

Sous bien des rapports, le *Doctrinal* est le recueil des Cantiques le plus intéressant du XVIIe siècle.

La plus grande partie de cet ouvrage rarissime se compose d'une explication en prose de la Doctrine chrétienne, sous forme

de dialogue entre un maître et son disciple ; (1) mais aux leçons de ce catéchisme expliqué l'auteur a joint un certain nombre de *Cantiques*. Les principaux sujets qu'il y traite sont : le Symbole, le Pater, l'Ave, les Commandements, les Sacrements, la Passion, les fins dernières, la dévotion à Sainte Anne d'Auray, etc.

Dans la composition des cantiques du *Doctrinal* on a observé le système des rimes intérieures, système compliqué dont l'usage avait alors à peu près disparu.

Ce qui augmente l'intérêt du recueil c'est qu'on y trouve les airs non seulement indiqués, mais notés, en plain chant. La plupart des lecteurs du *Feiz ha Breiz* seront heureux d'en trouver ici un specimen (2).

Canticq spirituel ha devot en enor d'an Itron Santes Anna⁽³⁾

Che-tu er-fin hante-ri-net Ma de-si-rou ha ma sou-het

Pel a so a pa gorteu[e]nn Ar spered santel d'am quelenn

Le Cantique de Ste Anne d'Auray nous offre un intérêt tout particulier. La découverte de la statue miraculeuse, qui eut lieu en 1625, y est célébrée par un contemporain, peu d'années après l'événement. L'auteur énumère les divers genres de faveurs obtenues par l'intercession de Ste Anne, et montre la foule des pèlerins venant de toutes parts visiter sa chapelle. Se souvenant qu'il est originaire du Léon, le P. Bernard du

(1) Voici le titre complet, d'après l'édition de 1680. (Exemplaire appartenant à Mlle de Kerdanet, Lesneven) : *Doctrinal ar Christenien, e Brezonec, ha Buez Sant Paul, Escop ha Patron euz a Leon, composet gant Breur Bernard ar Spered Santel, Religias Carmes, guinidic a l'Esnevenn : ha diviset e peder quefrenn, e furm a dialog, entre ar Mestr hag an Disquibl dre gourchemen an Autrou euz a Leon.*

(2) L'imprimerie n'ayant pas de notes de plain chant, nous les notons en musique.

(3) Le texte de ce Cantique a été publié en entier dans le *Bulletin de la Société Archéologique du Finistère*, 1891, p. 116 etc. Là, comme dans d'autres ouvrages, il y a une confusion regrettable entre le *Doctrinal* du P. Bernard du Saint-Esprit et le *Doctrinal ar Christenien* du P. Ledesma. (Cf. *Feiz ha Breiz*, 1904, p. 298.)

Saint-Esprit raconte avec complaisance l'empressement de ses compatriotes à se rendre en pèlerinage à Kéranna.

25. Eux a Leon an tud honest,
An re so devot ha modest,
A ya e foul dy da goulén
Ma vent gret stanc dious pep anquen.
26. Rac-se seder e prosperont,
Graç Doue sur ar goualc'h e dalchont,
Rac a pep estlam int lammet,
Ha dious pep tourmant gouarantet.

Au point de vue lexicographique, les Cantiques du *Doctrinal* mériteraient d'être plus connus. M. Ernault les a utilisés dans son Glossaire moyen-breton, et même il en a publié le texte, avec traduction française, dans la revue allemande : *Sonderdruck ans der Zeitschrift für celtische philologie*.

CHAPITRE III. — **Ouvrages de la seconde moitié du XVIIe siècle**

I. Ar Conferançou santel, avec Cantiques (1692)

L'auteur anonyme des *Conferançou santel* est le P. B. de Lannion, missionnaire capucin. (1) L'ouvrage a pour titre : *Ar Conferançou santel, var ar materiou a dleer da expliqua er Retregeou hag Missionou evit examina ar coustians, quitaat ar pec'het ha pratica ar vertuziou cristen ordrenet e Goure'hemennou Doue hag e re an Ilis. Gret ha composet gant ar Belec Regulier eus ar Mission Montroulez. M. ha P. de Ploësquellec. MDCXCII. (2)*

La plupart des Conférences sont suivies de Cantiques sous forme de méditation.

Le premier a pour sujet les bienfaits de la Retraite et les moyens de la bien faire. Les suivants traitent de la malice du péché, de la pénitence et des Commandements de Dieu.

Les airs des Cantiques sont indiqués d'une façon tout à fait sommaire. Les Cantiques en vers de 8 pieds, sont toujours pré-

(1) Miorcec de Kerdanet. *Notices sur les écrivains de la Bretagne*. Brest, G. M. F. Michel 1818, p. 179.

(2) Une autre édition de la même année porte au titre : *Gret ha composet gant an Tadou Capuennet Missionerien*. Dans les approbations, on lit : *composé par le P. B. D. L. Prédicateur Capucin Missionnaire*.

cédés de cette mention générale : *Var an Toniou ordinal a Vreiz*. Tous les autres, composés en vers de 10 pieds, se chantent *var Ton an Tat Honore*. Cet air est noté en deux endroits de l'ouvrage ; il devait être très populaire à la fin du XVIIe siècle. Il est assez chantant pour qu'on puisse de nos jours le reprendre avec avantage.

Le voici, tel qu'il est noté dans l'un des Cantiques sur les Commandements.

Eun Doue ep quen gant feiz oc'h a - do - rin Ho tru - ga - rez
gant fizians a pedin Ac em c'halon ho qui - rin ar mu - ya
Ac en ho gloar e pra - ti - quin pep tra.

II. Canticou spirituel var an oll exerciçou eus a ur guir Gristen

Par Charles Le Bris (1698)

Charles Le Bris, auteur ou traducteur breton d'un grand nombre d'ouvrages est surtout célèbre par ses *Heuryou brezonec* (1712). Antérieurement à son livre d'*Heures*, il avait fait paraître, en 1698, un recueil de Cantiques intitulé : *Canticou spirituel var an oll exerciçou eus a ur guir Gristen*.

Quelques années plus tard, en 1702, il publia une nouvelle édition de ses Cantiques, et leur donna un titre nouveau, qui répondait mieux au contenu de l'ouvrage : *Canticou spirituel var guement so requis ha necesser da ur C'hristen evit e silvidiguez*.

C'est aux recueils de 1698 et 1702 qu'ont été empruntés la plupart des Cantiques anciens qui sont encore en usage. Tels sont : *Eun Arc'hel a berz an Antron* ; *Doue en deveus hor c'hrouet* ; *Ny ho salud, Rouanes an Elez* ; *Ny ho salud, steren ar Mor* ; *Ar voyad en em asant*, etc. (1)

EUR MISSIONER BREIZAD.

(1) Dans la 2e partie de cette Etude, on trouvera signalés les principaux changements introduits successivement dans le texte primitif de ces Cantiques.

Ma ve bolontez Doue !

VAR DON : *Bosen Elliant.*

1

Klevet emeuz, pa oan bihan,
E toull an oaled, goude koan,
Klevet emeuz eur gountaden
Zo abaoe chomet em fenn.

2

Hervez a gountet, Hor Zalver,
Gant he Ebestel Yann ha Per,
A ziskennas euz an envou
D'ober eun dro var hor mæziou.

3

Eun deiz benag, 'n he varadoz,
Hen doa laret d'he borsier koz :
« Ma karit, e raimp eun droiad
E Breiz-Izel, bro an dud vad. »

4

« Di, eme Ber, gant joa ez in,
Rak Breiziz a ra henor d'in.
Kalz fillored emeuz eno,
Ha kalz ilizou dre ar vro. »

5

Sant Yann a zo pedet ivez.
Hag assanti a ra gant prez ;
Ha setu ar veachourien
Euz lein an envou o tisken.

6

Ho zri, ken prim hag an avel,
E tiskennont e Breiz-Izel ;
Koumans a teont da vont var droad
Dre an Arvor hag an Argoad.

7

Eun deiz benag m'ho doa kerzet
Pell amzer, heb diskuiz ebet,
E teuas naoun dezho ho zri,
Ha n'ho doa begad da zibri.

8

Kenderc'hel reant evelkent
Da vont kalounek gant ho hent,
Pa veljont matez eun ti braz
E toull an nor o veska toaz.

9

Sant Per a lavar : « Deomp ama ;
Krampoez a vo da viana ;
Krampoez vo kavet heb dale,
Gant ma vo bolontez Doue. »

10

Ebarz an ti ez eont dioc'htu.
« Ni, eme Ber, hon euz naoun du ;
Daoust hag aman ne c'helfemp ket
Kaout, da brena, eun tammik boed ? »

11

« Eo zur, a respount ar vatez ;
Aman bremaik e vo krampoez... »
Choum 'ra heb lavaret goude :
« *Gant ma vo bolontez Doue.* »

12

Ar vestrez a lavar d'he zro :
« Græt eo an toaz ; krampoez a vo ! »
Choum 'ra heb lavaret ive :
« *Gant ma vo bolontez Doue.* »

13

Jezuz hag he zaoz abostol
A dosta neuze ouz an daol,
Hag ar vatez, varnhi kalz prez,
A stag da aoza he c'hrampoez.

14

Daou drehez e laka buhan,
Ha diou billik, ha tan dindan...
Ha dioc'htu e krog er varaz
Oa bet ennhi mesket an toaz.

15

'N eur he zostât euz an oaled,
Setu ar varaz didalet !
Hag an holl doaz a ioa ennhi
A zo ledet var al leur-zî !

16

Pa vel an toaz var an douar,
Ar vatez kez 'ia en egar;
He mestrez paour zo pennfollet
Gant an darvoud zo c'hoarvezet.

17

« Breman, emezhi, Aotrounez,
It da leac'h all da glask krampoez;
Koulz eo raktal mont en ho rout;
Evit aman eo achu tout! »

18

« Achu n'eo ket, eme Jezuz.
Aman e vo krampoez founnuz;
Ia, *ma ve bolontez Doue*,
Aman vo krampoez heb dale. »

19

Jezuz raktal, gant penn he vaz,
A ro eun heurtad d'ar varaz,
Ha, daoust ma oa dizac'het holl,
Setu hi dresset en eun taol.

20

An toaz ive a zo ennhi!
Sabatuet eo tud an ti...
Heb dale pelloc'h, ar vatez
A stag da vad d'ober krampoez.

21

Pa 'z eo ho naoun torret gantho,
An tri beachour 'ia 'n ho zro;
Mes Hor Zalver, araok kuitat,
A ro d'ar plac'h eur gentel vad.

22

« Va merc'h kez, eme Hor Zalver,
P'ho peuz eun dra benag d'ober,
Lavarit: « Me rai an dra-ze,
Gant ma ve bolontez Doue! »

EUR MISSIONER BREIZAD.

Klem eur Bugel

I

Me ne doun nemed eur bugel
Ganet tost da Bont-Menou;
D'ar skol e zan n'euz ket goal bell
'Vit deski lenn al leoriou.
Mez ne ket avoalac'h deski,
Red eo d'in beza salvet!
— Ha va mam vad a fell dezi
Va rei d'ar Brotestanted!

II

O va mam ger, p'oan bianik,
Pa gousken var ho parlen,
C'houi lare d'in : va bugelik,
Evel d'hon c'houi zo kristen!
Var va zal c'houi rea sin ar groas
Gant ho tornik benniget,
— Haghirio, mam, c'houi deu d'am c'has
Da skol ar Brotestanted!

III

Al labousik, pa darz an de
A gan e beg an derven :
Dispount eo'h ev gliz ar beure
Kuzet dindan an delien.
— Ha me, pa zavan d'ar mintin,
Va c'halonik vez rannet!
Mont a rankan en despet d'in
Da skol ar Brotestanted!

IV

Araok m'oa skol e Pont-Menou
Me c'helle mont d'an iliz
Evit cleyet ar zermunion
Ha deski va c'hatekiz,
— Mez breman, siouaz d'am ene,
D'in an iliz zo serret
Ha me zo laket gant Doue
E renk ar Brotestanted!

V

Ar protestant pa vez ar Pask
A jom trankil en he ger
Rag ne oar evit mont d'he glask
Na katekiz na pater.
— Mez me, evid'hon da veza
Eur guir gristen badezet
Va Fask n'am bezo ket da vla,
Evel ar Brotestanted !

VI

Gouscoude bemdez d'ar beure,
Hag abars mont da gousket,
Va fater d'in c'houi lavare
Ha ganec'h em euz desket :
Eo red d'eur bugel mad, bep bla,
Ober he bask, he retred.
— Deuz an traou-ze ne mo netra
Digant ar Brotestanted !

VII

Ar C'hoat a zo deut er vro-man
Evit hor brassa mallos !
Ne vezimp ket kaset ganthan
Birviken d'ar barados !
He skoliou a zo skoliou fall
Gant an Iliz condaonet.
— Hon tud coz ne deant ket guehall
Da skol ar Brotestanted !

VIII

Evel oll bugale Plegat
Me garfe beza skoliel !
E Plegat e zeus skoliou mad
D'ar botrezed, d'ar hotred.
— E Pont-Menou ma mesk-a-mesk
Ar hotred, ar potrezed !
— Compren a rit ar pezh a zesk
Er skol ar Brotestanted !

IX

Etouez va c'hamaraded all
Me garie mont da c'hoari.
— Ar c'hoari ne ket eun dra fall :
Red eo en em amuzi.
— Mez ni, bugale Pont-Menou
Bremen pa vezomp guelet,
Ne glevomp mui nemed ar iou :
C'houi a zo Protestanted !

X

O va mam ger, c'houi vel bremen
Pegen trist eo va c'halon ;
Abars nemeur me gouezo clanv
Ma tilezit ac'hanon !
— Guelloc'h e ve d'in-me mervel
Bremen e kreiz va gened,
Eget dont da veza henvel
Ouz rass ar Brotestanted !

XI

Ar c'hatekiz a lavar mad
Kaout respet ha karante
Evit hor mam, evit hon tad,
Hag e sentimp ouz Doue.
— Gouscoude n'eo ket red senti
Vit ober traou difennet !
— Rag-se, va mam, me na din mui
Da skol ar Brotestanted !

XII

O va mam ger, en han' Doue
Klevit ouz klém ho-pugel !
Discuezit ce'h eur vam a fe
Eur guir vam a Vreiz-Izel !
— Er barados m'ho pennigo
Da veza va zelaonet
— Ha da c'hortoz, c'houi zecouro
Kas kuit ar Brotestanted !

EUN TREGERAD

E. Abbe Jézégou (J. Louis) de St. Perre

ENEZ EUSA

Brema ez euz eun nebeut bloaveziou (e 1844 oa a zouch din), e enez Eusa, e tigouezaz eun dra hag a heller da lavaret burzudus, pe da viana ec'h eller credi e voa eno eun taol skoazel aberz ar Vere'hez e kenver tri bugel a voue tostik tost dezho coll ho buez var ar mor. Kement-ma a voa e sizun Fask, evel a ouezeur, a zigouez ato d'ar zul goude kann loar veurs, ha varlerc'h ar c'hedez. Hogen, neuze ema an nevez-amzer o tigeri, hag al laboused oc'h en em lacat da ober ho neiziou; ha mar deo a vouenn d'al laboused ober ho neiziou d'an nevez-amzer eo a vouenn ive d'ar vugale clask an neiziou-ze evit caout ar viou pe ar re vian. En dro da enez Eusa ez eus laboused mor aleiz, hag ar re-ma a deu da ober ho neiziou en toullou pe er faoutou a gavont er vri tro var dro d'an enez. Ar vri-ze a zao evel eur voger huel huel, cleuset ha toull et lec'hiennou gant an houliou-mor. Al laboused o deus finesa avoalc'h evit ober ho neiziou re izel evit ma c'halfet ho zizout divar an deven, ha re huel evit ma c'halfet ho zizout divar an aod na zoken divar ar mor er mareou ordinal. Pa deu avad ar reverziou pe ar mareou braz e c'heller avechou ho dineizia divar ar bagou. Hogen ar mareou brasa, huella, en em gaf d'an derveziou varlerc'h ar c'hedez hag ar c'hann-loar ha dre-ze var dro goueliou Pask.

Er bloavez ze-ta, da voueliou Pask, tri bugel euz an enez o doa guelet laboused oc'h ober ho neiziou en eul leac'h hag a gredent ervad a c'heljent da dizout euz ar vak pa deuje ar gour-leun. En emglevet a rejont eta, d'ar meurs Fask, da zont buan ha buan goude an oferen bred, da zistaga eur vak vian ha da ziscar ganthi an neiziou o doa cavet, araok ma vije digouezet ar re vraz er gær. Rag aoun o devoa, ma vije ho zud var al leac'h, ne vijent ket lezet da ober ho ioul.

Tud an enezen-ze a zo christenien vad hag a vir ar goueliou, zoken ar re n'int ket berz, evel ar zul. Ne deont ket d'ho labour en derveziou-ze, hag evelse d'al lun ha d'ar meurs Fask edo an oll bagou euz an enez oc'h eana en tamougiou aber a zervich dezho da berzier mor. Ar botred-ma-ta ne vouent ket pell evit distaga eur vak vian a loa enni-dion rouenv, hag en em lacat da rouenvat evit dont da gaout ar vri. Hogen re zivezad dant en em gavet. Ar gouleun a loa tremenet hag ar mor a doa o tisken. An oll a voa seul vrasoc'h ma vez ar mare-seul vian a diz

hag a gas a vez var an dour o tisken couls hag o pignat. Amata ar mor a voue trec'h d'ar vugale-se; kaer o devoa rouenvat, eleac'h tostet oc'h an douar eo pellaat a reant. Ar mor a zache gantha ar vagik, ha gant kement a dis, ma o devoa ep dale beac'h o velet an douar ha ma ne c'heljot mui ho guelet euz an enez.

Sonjit-ta e pe stuz en em gave an tri bugel kez-ma! en eur vagig ha n'oa ket brasoc'h eget eur glosen graon, var eur mor ken houliuz ha ken danjeruz ha ma zeo al leac'h ma en em gavent enhan! Al leac'h-ze a c'halver ar Raz hag an oll a ana-vez al lavar-ma a glever alies gant tud ar c'harter:

Ep n'en dije aoun pe c'hilaz.

Biscoas den ne dremenaz ar Raz,

Hag ar beden-ma a ra ar vartoloded pa dremenont dre eno:

Va Doue, va sicourit evit tremen ar raz,

Rak va bag a zo bihan, hag ar mor a zo braz.

Lod euz ar besketerien a lavar evel en:

Rak va bag a zo bihan, ar mor zo treilour braz.

E guirionez, euz an douar braz, e za eno er mor evel diou liven gein pe diou gern menez hag a zo evit guir goloet gant an dour, n'emaint ket avad doun avoalc'h evit ma chomfe ar mor plean pe gompez aziout-ho. Etre an daou lostad menez-ze ez eus c'hoaz aleiz a gerreg, hag an houliou mor, torret gant ar c'herrek-se a ia ama hag ahont, a zao evel goaziou pe steriou e creiz ar mor, a red eun pe a dro e tro, ha n'eus nemet martoloded ar c'harter, ar bleizi-mor evel ma c'halver ar sturierien arroutet-ze divardro, hag a c'helfe mont dreist ar c'houagou-ze ep en em lacat var var da veza lonket tud ha bag. An diou liven-ze en em asten, unan euz a Bennmarc'h, eben euz a Bennar-bed pe euz a gichen St-Vaze-Quik-Leon, meur a leo er mor; var ar genta auezo ema enez Sizun, ha var eben enez Molenez hag enez Eusa, hag ez euz euz etrezho eun dachennad vor a c'hell caout pemzek pe zoken ugent leo a hed ha kement all a ledander, hag an dachennad vor-se ne d'eo morse brao mont varnezh.

En enez gouscoude e voa savet prest clask d'ar vugale-ma. Ho c'herent, pa voant deit d'ho ziez euz an oferen bred, o velet ne zigouezent ket er gear evel ar re all, a zouetaz e voant cat da neiziou, hag a leas dian aod d'ho c'hlask. Eno e velont buan e vanke eur vak vian, ha n'o devoa deuit ebet na voant

bet poulzet gant ar mare o tisken er mor bras. Neuze eno e savas prez. Ar bagou pesketa a voue distaget hag al lian savet evit nijal varlerc'h ar vugale geiz. Bagea a rejont tro var dro d'an enez, a dreuz hag a hed, a bell hag a dost, da velet hag hi a gafche eur roud, eun ditour bennag euz ar vak vihan; furcha a rejont kement karreg a zo er plek-mor-ze, hogen, en aner; netra ne gafchont. Antronoz, d'ar merc'her, ez ejont adarre da riboullat ar mor; mont a rejont a bell, bete Bro-Zaus pe dost, ha netra, amzer gollet. D'ar iaou vintin, tud ar vugale a i eas c'hoaz er mor d'ho c'hask; goude creis-deiz avad, evel ne chome mui esperans ebet gantho d'ho c'haout, ec'h canjont d'ho c'hask. Ann oll a grede ferm neuze e voant beuzet, ha n'en doa ket ar mor distalet zoken eur planken nag eur vrochen euz ar vak da ziskuez e peleac'h en devoa ho lonket.

En Eusa ez euz eur c'his moulabl meurbet, hag a ziskuez pe gen douget eo tud an enez da bidi evit ar re varo. Pa deu da unan bennak coll he vuez er mor, ar pezh a zigouez eur vech en amzer, rak evel ma zint oll pesketerien, ha ma tremenont ho oll amzer var ar mor, ne deo ket souez e tigouesse gantho eun darvoud bennag beb er mare: an enezis, pa deuont d'an douar a ia d'an iliz da gerc'hat ar Groaz, hag he c'has da di an hini beuzet. A-vechou tud an ti-ze n'o deus ket bet c'hoas a gelou euz an darvoud digouezet; hogen pa velont ar Groas-ze e c'houzont mad, ep ma ve izom d'hen lavaret dezho, ez eo eat unan euz ho zud da anaoun. Sevel a rer neuze eur chapel venn da lacat ar groaz evel pa ve eno eur c'horf var varf-scaon. Kerent hag amezeien en em zestum eno da ober eun nosvez veilla, da dremen an noz o pidi evit an hini maro. Antronoz da vare an enterramanchou, e touger ac'hano ar Groas var zao, hag an enezis var he lerc'h e prosesion d'an iliz, eleac'h ma caner an oferen hag ar zervich a anterramant evel pa ve ar c'horf maro eno. Setu ar pezh a voue great evit an tri bugel-ma. Caset e voue ar Groas da di ho zud, great e voue an nosvez veilla, hag antro-noz, d'ar gweper, ez ejot gant ar c'hroaziou-ze d'an iliz e prosesion evel evit an enterramanchou.

Lezomp brema an enezis, en iliz, da bidi evit hon tri bugel, ha deomp adarre var ar mor da velet petra a iea c'hoarvezet gantho.

An tri botrik-ma a iea daou anezho en oad a zek pe unnek vloaz, an trede, bianoc'h, n'en doa nemet eiz vloaz. An daou gosa a voue rouenvat, an hini bian avad ne voue ket, ha

n'en doa ket ken nebent a ners d'hen ober. Pa velaz an daou vrasa ne c'hellent ket ren ho bag hag e pelleant ato a dis bras dioc'h an enez caer o doa poania, e crogaz aoun enho, rak gullet avoalc'h a reant edo ho buez var var. Neuze e trojont ho zonch varzu an Env da c'houlén sicour oc'h Doue hag oc'h ar Verchez santel. Dre gementse eo anat e voant bugale da dud boas da bidi, boas d'en em erbedi oc'h Doue hag oc'h he zant. Anez, bugale en ho oad a vije en em laket da vouela ha da gunue'hi, n'o divije ket sonjet avad da glask sicour euz an Env. An daou gosa-ta a lavaras d'an hini bian: kea var da zaoellin aze ha lavar da bedennou. Ar potrik kez en em laca-ta da bidi. P'en doa lavaret kement peden a vouie, ar re vraz a lavare dezhan: Lavar adarre! hag hi ive, pa veze eat skuiz avoalc'h ho divrech o rouenvat, a rea eun ean, a bede evel an hini bian, hag a lavare pe a gane an *Ave, Maris Stella*. Merdaidi an enezennou-ze zo boas d'en em erbedi oc'h *Stereden ar Mor*. Pa zeont euz an enez e canont an *Ave Maris Stella*, pa zistroont d'an douar her c'hanont adarre, hag ive var ho labour pa deu ar mor da veza rust. Evelse ar vugale a voar abred an himn-ze d'ar Verchez.

Ar potrik bihan gouscoude, gant an amzer a iea eat skuiz var he zaoulin o pidi, hag a vouele, ha neuze riou en doa, rak n'oa ket tom an amzer neuze, dreist oll pa deue an noz. Setu neuze an daou gosa, a iea tom dezho o rouenvat, o tivisca peb a zae, hag oc'h ho lacat en dro d'an hini bian evit miret n'en divije riou ha ma c'helje kendele'her da bidi. Tremén a rejont evelse ar pardaez hag an noz oll. Peleac'h oant hi bet? Bete pegeit oant hi bet poulzet gant ar mor? Ne vouient ket, ha den n'her goar. Ar pezh a c'houzeur eo ar mare kenta goude m'oant eat euz an enez n'ho digasas ket en dro evel ma c'heller cridi e raje; ne vouient digaset d'an douar nemet gant an eil mare, da lavaret eo antronos vintin pa voa dija pell an deiz, ha caset e vouent da zouara, larcoc'h en douar braz, peder pe bemp leo dioc'h beg an douar, eleac'h ma zao siboul ar mor ha dizanjer, nemet da viana goal amzer a ve; hogen en derveziou-ze oa brao an amzer.

Pa o devoa eta gallet cas ho bagik beteg an oad, ha disken en douar, e voue great eun digemer mad dezho gant an arvoris; ha pa voue clevet gantho a belec'h oant ha petra a iea c'hoarvezet gantho, an oll a iea paravia o elask gouzout piau a raje mura stad anezho. Ar vugale-ze, e c'hellit cridi, a iea skuiz

maro, ha dare gant an naoun. Tremen peder heur var-n-ugent a ioa n'o doa bet tam, hag edont o poania var ar mcr, o rouenvat hag o pidi. Ama e voue roet dezho da zibri ha da efa, hag e vount laket da gousket e gueleou mad, hag evel n'ho c'havet ket c'hoas diskuizet mad antronos vintin, ne dejot ket d'ho c'has d'ar gær d'ar iaou ; d'ar guener avad, eur vak pesketa a zavaz he gouel mintin mad evit ho c'has d'ho enezen, rak gouzout avoalc'h a reat e tlie ho zud beza nec'het gantho, ha glac'haret o clask gouzout petra e voant deuet da veza.

Digouezet en Enez, ar vugale, hag ar verdaidi, a ioa eat d'ho c'has d'ar gær a ieas rag eün d'an ilis. Clevet a reant ar c'hleier o son glas ; ne ouient ket avad oa evitho e sonnont cany evelse. Pa zejont en ilis, me ho les da zonzal pebez taol a scoaz e calon ho zud a ioa o keuzial hag o vouela dezho ! Eun abaden evelse ne c'heller nag he merka gant ar bluen nag he discleria gant an teod. Eur sebezen o devoe evel pa o divije guelet ar vugale-ze o tont er meaz euz ar bez goude beza bet preiz ar maro. Ar c'hanv a droas buan e laouenidigez, an daelou a c'hlac'har e daelou a joa, hag ar pedennou clemuz e pedennou a anaoudegez vad evit Doue hag ar Vere'hez santel.

Ha brema ar re n'o deuz ket a feiz a c'hello lavaret e voa digouezet kementse oll dre chans. E guirionez chans vad o devoa bet. Me'avad a gred e voa ar chans ze eun taol a brovidans Doue. Anez penauz e divije gallet eur vagik ker bian treuzi ar raz oll hep beza tumpet ha taolet var he ginou cant guech gant ar c'houagou mor ker rust a zo eno ? Guir eo pa vez brasa ar mor e vez eno nebeuta-danjer, abalamour e vez neuze huelloc'h an dour a zioc'h ar c'herrek ; hogen abars m'e devoa gallet ar vagik mont tre er meaz euz ar raz e tlie beza izeleet mad ar mor, dreist oll ma sonjer e rea an daou botr-brasa ho gallout gant ho rouenvou evit enebi ha miret na bellajent dioc'h an douar ? penaus ne vount hi ket digaset en dro varzu an enez gant ar mare kenta goude an hini en doa ho zachet er mor ? Ma vijent distroet gant ar mare-ze e vijent bet en em gavet tost d'an douar pa vije tenval an nos, hag e vije bet red eur burzud brasoc'h c'hoaz evit miret outho da veza beuzet. Perag e voant hi eat larg en douar bras da zouara, ha kementse en despet dezho ? Abalamour vandro an enezennou hag ar bek douar-ze eo ato rust ar mor, hag eo ato danjerus tostaat oc'h an douar. Evidon-me a gred mad e devoa ar Vere'hez santel, diwar ho zron, clevet ar vugale-ze oc'h he gelver, e devoa taolet eun zell a druez

varnezh, e devoa great eur musc'hoarz o velet eur bugel daoulinet e fons ar vag o pidi, ha daou all o rouenvat o clask gouren oc'h an tarzjou, e devoa difennet oc'h ar mor rei lam dezho, ha goure'hennet d'ho zelez mad ren ar vagig hag he c'has da zouara cleac'h ma zeo sioul ar mor ha ma c'heller dizanjer tostaat oc'h an aod ha mont d'an douar.

(Kentellou).

AR MILINER FANCHIC AG AR PAOUR FISTOULIC

Milinerien Breiz ho deus ar brud da veza bras ho c'hraban : dirag eur zac'had a zo da eun all, ec'h ancounac'haont peurliesia ar c'hem zo etre *va xra* ha *da dra*. Ar miliner Fanchic a ioa ive evel ar re all. Bugale en doa bet digant Doue : ha neuze, aben ar mare ma teuint da zimezi, eo red ne ve ket goulo an arc'h. Epad ma teue an dour da lacat rod braz he vilin da drei, Fanchic a veled dre an henchou, gant he zillad goloed a vleud, e c'houlenn gant he vouez skiltrus, var dreujou an doriou, ha beza e zeus eur zac'had ed benag da vala : var he lerc'h e zeus eun azen, poan dezhan e vale dindan he zamm pouner.

Fanchic a iea mad peb tra gantho, guelloc'h eged na dea gant he amezeg coz Fistoulic. Heman, evit caout he dam creun da derri he naon, a veze red dezhan, dindan beac'h he gosni ag he glenvejou, mont da glase an aluzen euz an eil dor d'eben. He oll vad var an douar, oa da genta, he damic ty soul, e kichen an hent, toullad aman, ag aont evel eur billig da rosta kistin : d'an eil, eun azennic liou marelled, ag a zouge dezan beteg he dy an tamou bara en doa digant an dud. Azen ar miliner ag hini ar paour keaz a ioa henvel mad, a vent ag a liou, an eil ouz egile : hini ar c'hlaser boued, evithan da veza maged petra nemed gant ascot an henchou, a ioa lard, crenv, ha mad da vale. Ar miliner, seul veach m'er guele, a roe dezhan eun taol lagad a avi, en eur lavared outhan he-unan, loen ar paour ag he hini ho devije great eur c'hlobad brao a ezen.

Evel a lavarer, euz ar c'hoant d'al laerons, n'eus ket eur goak gammad da ober.

Eun devez m'oa bed azen ar miliner Fanchic e vressa poullou, ha dindan eur zamm pouner, e loscas he huanad diveza gourvezed var deit he graou. Potr ar bleud a vennas coll he benn : Ta,

Fanchic ar miliner a lavaras onthan he-unan, setu te e tro v'rao evit mont da glasc an *arveal* euz an eil ty d'egile : ha da vignon Fistoullic dindan he druillou, n'en devezo mui avi ouzit. Ouspen-ze, perac eun azen da eun truilleg eveldan ? Evit dougen dezhan he damou creun : a zoareoc'h e ve din-me er c'haout evit dougen va zac'hajou ed.

Eur vech deued an noz, e tigor sioullic dor he amezeg Fistoullic, evit tapa crog en he azen, ha lacât he hini maro en he leac'h. Mantred bras e voe ar paour keaz pa ziunas : he azen a ioa maro, an aneval a iea d'he heul epad he droiou : ha ne helle mui sonjal, gant he zivesker fall, mont da ober an disterra tro etouez an dud. Petra da ober ? Ervez ma plijo gant Doue, emezhan : p'eo guir en deus caved mad lêzel an droug da goueza var he chouc, e c'houezo lacât al louzou e kichen. Séc'hi a ra he zaelou, azeza a ra var dreujou he dy, he rozêra en he zaouarn.

D'ar mare-ze oa e tremen var an hent eun den ag a velas pegen melconied oa an den keaz. Eur pillauer oa, ag a iea euz an eil kear d'eben, evit clasc pe zoken prena an traou a ioa e vont da fall, pe ne reat implij ebed anezho.

— Tad coz, emezhan, perac kement a c'hlaç'har var ho trem ? ag eur goal dra benag zo en em gaved ganeoc'h ?

— Ia da, emezhan : n'em boa nemed eur mignon evid rei din scoazel da dremen va buez reuzeudic : an azen a velit aze, ha setu hen maro.

— Ne vezo ket lavared, eme ar pillauer, enn devezo eur c'hristen lezed he vreur da zua gant an naon : cetu aze pévar scoed, emezhan. Ho rei a ran deoc'h, evid croc'hen an aneval maro, nemed e elascoc'h eun den all benag evit rei an dourn d'in d'en discroc'henna.

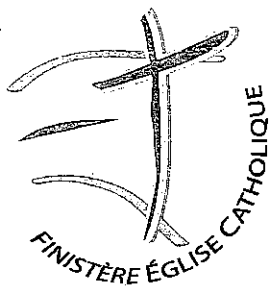
— Mad, mad, eme Fistoullic, ag a ieas, var bouez he flac'hou, da skei var dor Fanchic.

Ar miliner a ioa d'ar mare ze e lemma he vilin. O veled ar paour keaz en he dy, e voe evel nêched, ken na glêvas he amezeg e lavared dezhan : Ho sicour da ziscroc'henna oc'h azen, amezeg keaz : ia, ia, a galon vad. A ne dle ket an amezegen rei scoazel an eil d'egile ? Ag eb dale tam, e taol he gorn butun var he zac'hajou bleud, evit mont da gaout ar pillauer.

(*Ar pennad all divezatoc'h*).

Le Gérant : F. GEORGELIN.

Brest, Imprimerie de la Presse Libérale, rue du Château, 4.

Archives et bibliothèque diocésaine de Quimper et Léon

Document numérisé

Source : <http://catholique-quimper.cef.fr/diocese/bibliotheque-et-archives.html>

2011